

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI
ÇALIŞMA EKONOMİSİ BİLİM DALI

İNSAN HAKLARI VE SOSYAL ADALET AÇISINDAN
DEVLETİN ÇOCUKLARA VE KADINLARA YÖNELİK
SUNDUĞU HİZMETLER: AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR
BAKANLIĞI ÇALIŞANLARI ÖRNEĞİ

(DOKTORA TEZİ)

BİRCAN REÇBER
(711213003)

BURSA-2018

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI
ÇALIŞMA EKONOMİSİ BİLİM DALI

İNSAN HAKLARI VE SOSYAL ADALET AÇISINDAN
DEVLETİN ÇOCUKLARA VE KADINLARA YÖNELİK
SUNDUĞU HİZMETLER: AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR
BAKANLIĞI ÇALIŞANLARI ÖRNEĞİ

(DOKTORA TEZİ)

BİRCAN REÇBER
(711213003)

Danışman:
Prof. Dr. Serpil AYTAÇ

BURSA-2018

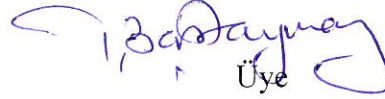
TEZ ONAY SAYFASI

T. C. ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Çalışma Ekonomisi Bilim Dalı'nda 711213003 numaralı Bircan REÇBER'in hazırladığı "İnsan Hakları ve Sosyal Adalet Açısından Devletin Çocuklara ve Kadınlara Yönelik Sunduğu Hizmetler: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Örneği" konulu Doktora Tezi ile ilgili tez savunması 13/04/2018 tarihinde 14:00-16:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı (başarılı/başarılı/başarısız) olduğuna oybirliği (oybirliği/oyçokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Prof.Dr. Serpil AYTAÇ Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof.Dr. Tahir BAŞTAYMAZ Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof.Dr. Betül ALTUNTAŞ Sıtkı Koçman Üniversitesi

Üye

Prof.Dr. Abdülkadir ŞENKAL Kocaeli Üniversitesi

Üye

Prof.Dr. Barış ÖZDAL Uludağ Üniversitesi

13/04/2018

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “*İnsan Hakları ve Sosyal Adalet Açısından Devletin Çocuklara ve Kadınlara Yönelik Sunduğu Hizmetler: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çalışanları Örneği*” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı-Soyadı: Bircan REÇBER	
Öğrenci No: 711213003	
Anabilim Dalı: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	
Programı: Doktora	
Statüsü: Doktora	

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 20/03/2018

Tez Başlığı / Konusu: İnsan Hakları ve Sosyal Adalet Açısından Devletin Çocuklara ve Kadınlara Yönelik Sunduğu Hizmetler: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Örneği

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 231 sayfalık kısmına ilişkin, 19/03/2018 tarihinde şahsım tarafından Turnitin. adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 13 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dâhil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza
20.03.2018

Adı Soyadı: Bircan REÇBER
Öğrenci No: 711213003
Anabilim Dalı: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Programı: Doktora
Statüsü: Y.Lisans Doktora

Prof.Dr. Serpil AYTAÇ
Danışman
20.03.2018

* Turnitin programına Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

ÖZET

Yazarın Adı ve Soyadı	: Bircan REÇBER
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Bilim Dalı	: Çalışma Ekonomisi
Tezin Niteliği	: Doktora Tezi
Sayfa Sayısı	: V-XIV+215
Mezuniyet Tarihi	: .../.../2018
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Serpil AYTAÇ

“*İnsan Hakları ve Sosyal Adalet Açısından Devletin Çocuklara ve Kadınlara Yönelik Sunduğu Hizmetler: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çalışanları Örneği*” başlığını taşıyan bu çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde, konu başlığında yer alan insan hakları ve sosyal adalet olguları teorik nitelikte ele alınmıştır. Ayrıca bu bölümde insan haklarının çocuklarla ve kadınlarla ilgili olan kısımları teorik olarak işlenmiş ve değerlendirilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, insan hakları ve sosyal adalet anlayışı açısından Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) ’nın çocuklara ve kadınlara sunduğu hizmetler mevcut mevzuat dikkate alınarak analiz edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü yani son bölümünde ise ilk iki bölümdeki teorik bilgiler doğrultusunda özellikle mevzuatı tatbik eden meslek elemanlarının teorik bilgileri de uygulanan anketlerle tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışma itibarıyla Türkiye’de sosyal hizmet alanındaki mevzuatının teorik olarak bazı eksikliklerine rağmen yeterli olduğu, ancak uygulama itibarıyla önemli eksikliklerin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kadın Hakları, Çocuk Hakları, Sosyal Hizmetler, Sosyal Politika.

ABSTRACT

Name and Surname	: Bircan REÇBER
University	: Uludağ University
Institute	: Institute of Social Science
Department	: Labour Economics & Industrial Relations
Branch	: Labour Economics
Degree Awarded	: Doctoral Thesis
Page Number	: V-XIV+215
Degree Date	: .../.../2018
Director	: Prof. Dr. Serpil AYTAÇ

The study titled as “*Services provided by the State to Children and Women in Terms of Human Rights and Social Justice: The Ministry of Family and Social Policies Personnel Example*” consists of three chapters. The first chapter deals with theoretical foundations of human rights and social justice, and also, women and children in human rights.

In the second chapter of the study, the services provided by the Ministry of Family and Social Policy to children and women are analysed in terms of human rights and social justice.

In the third and last chapter of the study, the problems faced by executors in providing services are evaluated in terms of theoretical foundations mentioned in the first and second chapters. In addition, the theoretical knowledge of executors is evaluated by questionnaires.

It is concluded that despite the theoretical shortcomings, the law in the area of social services in Turkey is reasonable; however, there are significant deficiencies in application of law.

Keywords: Ministry of Family and Social Policies, Women's Rights, Children's Rights, Social Services, Social Policy.

ÖNSÖZ

Doktora çalışması veya tezi akademik düzeyde en önemli aşamadır. Zira çalışmada savunulacak argümanların bulunması, test edilmesi ve kullanılması çalışmayı nitelikli kılmaktadır. Ancak, bu argümanlara ulaşma ve bunları doğru bir şekilde kullanma da önemlidir. Ayrıca, çalışmaya ayrılan zaman ve çalışmayı yapanın doğrudan ve dolaylı olarak desteklenmesi de şüphesiz dikkate alınmak durumundadır.

2013 yılı itibarıyla Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı'nda başladığım doktora programı, bilimsel hazırlık sınıfı da dâhil olmak üzere yaklaşık beş yıllık bir süreyi kapsamıştır. Bu sürenin daha da kısa olması zamanın efektif kullanımıyla doğrudan bağlantılıdır. Ancak, Uludağ Üniversitesi'nde Sosyal Hizmet Uzmanı olarak istihdam edilmem, tez çalışmasının daha erken sonuçlanmasını doğal olarak geciktirmiştir. Böyle olmakla birlikte, tez çalışması süresince mesai saatlerinde Uludağ Üniversitesi yerleşkesinde bulunmam, diğer bir ifadeyle akademik ortamda yer almam beni daha fazla çalışmaya da motive etmiştir. Bu anlamda mesai saatleri dışında tez çalışmasının yapılması takdir edileceği üzere oldukça güçtür. Fakat çalışmanın nihayete ermesinin verdiği mutluluk, geçmişte yaşanan zor süreçleri unutturmuştur.

Akademik çalışmalara başlamam konusunda örnek aldığım ve beni doktora çalışması süresince teşvik eden tez danışman hocam Prof. Dr. Serpil AYTAÇ'a, Prof. Dr. Tahir BAŞTAYMAZ'a, Prof. Dr. Betül ALTUNTAŞ'a, eşim Prof. Dr. Kamuran REÇBER'e kendilerine ayırmam gereken zamanlarından çaldığım çocuklarım Z. Emek ve Melek'e, bu çalışmanın yapılması aşamasında, üçüncü bölüme ilişkin anketlerin ve verilerin uygulanmasında destek vermelerinden dolayı değerli meslektaşlarım Abdullah ÖZBAY'a, Ercan ŞAHİN'e ve Semiha Armağan KARATOPRAK'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Bircan REÇBER

Bursa (19 Mayıs Mahallesi), 2018

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	
YEMİN METNİ.....	
ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VI
ÖNSÖZ.....	VII
İÇİNDEKİLER.....	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	XII
KISALTMALAR.....	XIV
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇALIŞMANIN AMACI VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. Tezin Konusu.....	6
2. Tezin Amacı.....	7
3. Tezin Önemi.....	8
4. Kavramsal Çerçeve.....	8
4.1. Hak Kavramı.....	9
4.2. İnsan Haklarının Gelişimi.....	10
4.2.1. İnsan Haklarının Genel Anlamda Gelişimi.....	10
4.2.2. Çocuk Haklarının Gelişimi.....	16
4.2.3. Kadın Haklarının Gelişimi.....	23
4.2.4. İnsan Haklarının Kuşak Hakları İtibarıyla Sınıflandırılması.....	27
4.2.4.1. Birinci Kuşak Haklar.....	27
4.2.4.2. İkinci Kuşak Haklar.....	27
4.2.4.3. Üçüncü Kuşak Haklar.....	28
4.2.4.4. Dördüncü Kuşak Haklar.....	28
5. Sosyal Politika Kavramı ve Gelişimi.....	29
5.1. Sosyal Politika Kavramı.....	29
5.2. Sosyal Politikanın Gelişimi.....	32
6. Refah Devleti Kavramı ve Gelişimi.....	48
6.1. Refah Devleti Kavramı.....	48

6.2 Refah Devletinin Gelişimi	50
7. Sosyal Refah Devleti	60
8. Sosyal Adalet.....	64
9. Sosyal Hizmet	71
9.1. Dünyada Sosyal Hizmetlerin Gelişimi	77
9.2. Türkiye’de Sosyal Hizmetlerin Gelişimi	84

İKİNCİ BÖLÜM

ASPB’NİN ÇOCUKLARA VE KADINLARA SUNDUĞU HİZMETLER VE BUNLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. ASPB’nin Çocuklara Sunduğu Hizmetler.....	93
1.1. ASPB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü	94
1.1.1. Kreş Hizmetleri.....	95
1.1.2. Ailenin veya Yakınlarının Yanında Bakım Hizmeti.....	96
1.1.3. Koruyucu Aile Hizmeti.....	98
1.1.4. Evlat Edinme/Edindirme Hizmeti.....	102
1.1.5. Kuruluş Bakım Hizmetleri.....	110
1.1.5.1. Çocuk Yuvaları	111
1.1.5.2. Yetiştirme Yurtları	112
1.1.5.3. Çocuk Evleri.....	114
1.1.5.4. Çocuk Evleri Sitesi.....	115
1.1.5.5. Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi (ÇEKOM).....	116
1.1.5.6. Çocuk Koruma İlk Müdahale ve Değerlendirme Birimi (ÇOKİM).....	117
1.1.5.7. Çocuk Destek Merkezleri (ÇODEM).....	119
1.1.5.8. Aktif Yaşam Merkezleri.....	123
1.1.5.9. Ev Tipi Sosyal Hizmet Birimleri.....	124
1.1.5.10. Ev Tipi Sosyal Hizmet Birimleri Koordinasyon Merkezleri	125
1.1.5.11. Sosyal Hizmet Merkezleri.....	125
1.1.6. İstihdam Yaratma Hizmeti.....	127
1.1.7. Çocukları Koruma Hizmeti.....	130
1.1.8. Evlenme Yardımı	136
2. ASPB’nin Kadınlara Sunduğu Hizmetler ve Bunların Değerlendirilmesi.....	137
2.1. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü	138

2.2. Kadın Konukevleri	139
2.2.1. Kadın Konukevlerinin Açılmasının ve İşletilmesinin Şartları.....	139
2.2.2. Kadın Konukevinin İç Yapısı İtibarıyla Öngörülen Şartlar	142
2.2.3. Kadın Konukevine Başvuru Şekli ve Kabul	144
2.2.4. Kadın Konukevi Hizmetinden Yararlanabilecek Kişiler	145
2.2.5. Konukevinde Kalış Süresi.....	146
2.2.6. Kadın Konukevinde Sunulan Hizmetler	147
2.2.7. Kadın Konukevlerinde Kalan Çocuklara İlişkin Sunulan Hizmetler.....	148
2.2.8. Kadın Konukevlerinin Sunduğu Maddi İmkânlar.....	148
2.2.9. Kadın Konukevlerinde Tedavi ve Eğitim Yardımı.....	150
2.2.10. Kadın Konukevinde Kadına Sunulan Hizmetlerin Sonlandırılması	150
2.2. Şiddet Önleme ve İzleme Merkez(ler)i (ŞÖNİM).....	151
2.2.1. ŞÖNİM'in Temel İlkeleri ve Çalışma Esasları.....	153
2.2.2. ŞÖNİM'in Açılış ve Kapanış Koşulları.....	153
2.2.3. ŞÖNİM'de Sunulan Hizmetler	154
2.2.4. ŞÖNİM'in Hizmetlerden Yararlanacak Kişiler ve Başvuru	155
2.2.5. ŞÖNİM'in Tedbir Kararının Alınmasındaki Rolü ve Destek Hizmetleri.....	157
2.2.6. ŞÖNİM'de Korunan Kişilere Yönelik Gizlilik Kararları	158

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ VE BULGULARI

1. Araştırmanın Soruları.....	159
2. Araştırmanın Yan Hipotezleri	159
3. Araştırmanın Sınırlılıkları	160
4. Çalışmada Uygulanan Yöntem ve Bulgular.....	160
4.1. Çalışmanın Yöntemi	160
4.2. Çalışmanın Evren ve Örneklemi.....	162
5. Veri Toplama Araçları	162
5.1. Sosyal Adalet Savunuculuğu Ölçeği	163
5.2. İnsan Hakları Anketi.....	165
6. Verilerin Çözümlemesi	166
7. Çalışmanın Bulguları ve Yorumları	166
7.1. Betimsel İstatistikler.....	166

7.2. Ölçekler ve Boyutlar.....	172
7.3. SAS Ölçeğinde Yer Alan Boyutlara İlişkin Betimsel İstatistikler	173
7.3.1. Normallik Testi	174
7.3.2. SAS Ölçeğinde Yer Alan Boyutlar Arasındaki Korelasyonlar.....	175
7.3.3. İnsan Hakları Anketinde Yer Alan Demografik Sorular ve Sosyal Adalet Savunuculuğu Ölçeği Boyutları Arasındaki İlişkiler	176
7.3.3.1. t Testi.....	176
7.3.3.2. Levene's Testi	179
7.3.4. ANOVA Testi	181
7.4. Açık Uçlu Sorular.....	184
7.4.1. Açık Uçlu Sorular İle Meslek Arasındaki Analizler.....	190
SONUÇ	194
KAYNAKÇA	199
EKLER	208
Ek 1	208
Ek 2	210
Ek 3	212
Ek 4	214
ÖZGEÇMİŞ	215

TABLolar LİSTESİ

Çalışmanın üçüncü bölümüne ilişkin tablolar listesi aşağıdaki gibidir:

Tablo 1: Bölgeler

Tablo 2: Cinsiyet

Tablo 3: Eğitim durumu

Tablo 4: Meslek

Tablo 5: Eğitim Sürecinizin Herhangi Bir Diliminde İnsan Hakları İle İlgili Bir Ders Aldınız mı?

Tablo 6: Eğitim Sürecinizin Herhangi Bir Diliminde Çocuk Hakları İle İlgili Bir Ders Aldınız mı?

Tablo 7: Çocuk Hakları Sözleşmesinde Belirlenen Çocuk Hakları Konusunda Bilginiz Var mı?

Tablo 8: Hizmet Verdiğiniz Kesimin İnsan Haklarını Desteklediğiniz Durumlar Olduğunu Düşünüyor Musunuz?

Tablo 9: Hizmet Verdiğiniz Kesimin İnsan Haklarını İhlal Ettiğiniz Durumlar Olduğunu Düşünüyor Musunuz?

Tablo 10: Hizmet Verdiğiniz Kesim İle İlgili Kararlar Alırken Onların Görüşlerini Dikkate Alır Mısınız?

Tablo 11: SAS Ölçeğinde Yer Alan Soruların İçsel Tutarlılığı

Tablo 12: Ölçekçe Yer Alan Boyutlara İlişkin Özet Değerler

Tablo 13: One-Sample Kolmogorov-Smirnov Test

Tablo 14: Ölçekçe Yer Alan Boyutlara İlişkin Korelasyonlar

Tablo 15: Yaş İle Ölçekte Yer Alan Boyutlar Arasındaki İlişki

Tablo 16: Eğitim İle Ölçekte Yer Alan Boyutlar Arasındaki İlişki

Tablo 17: Ölçekte yer Alan Boyutların Varyans Dağılımları

Tablo 18: Ölçek Boyutlarının Mesleğe Göre Dağılımları

Tablo 19: Katılımcıların Eğitim Süresi Boyunca İnsan Hakları İle İlgili Ders Alıp Almamaları ve Sosyal Adalet Savunuculuğu Arasındaki İlişki

Tablo 20: İnsan Hakları İle İlgili Ders Alıp Almama ve Ölçek Boyutları Arasındaki ilişki

Tablo 21: Katılımcıların Eğitim Süresi Boyunca Çocuk Hakları İle İlgili Ders Alıp Almamaları ve Sosyal Adalet Savunuculuğu Arasındaki İlişki

Tablo 22:Çocuk Hakları ve Ölçek Boyutları Arasındaki İlişki

Tablo 23: ANOVA Testi

Tablo 24: IH -Tukey HSD- Çoklu Karşılaştırma

Tablo 25: MG -Tukey HSD- Çoklu Karşılaştırma

Tablo 26: SPS -Tukey HSD- Çoklu Karşılaştırma

Tablo 27: MTS -Tukey HSD- Çoklu Karşılaştırma

Tablo 28: S5_ Sizce Hak Nedir?

Tablo 29: S6_ Sizce İnsan Hakları Nedir?

Tablo 30: S9_ Temel Belgeler

Tablo 31: S9_ Temel Sözleşmeler

Tablo 32: S10_ İnsan hakları sözleşmeleri sizce neyi korumaktadır?"

Tablo 33: S15_ Türkiye’de İnsan Haklarını Koruma Amacı İle Çalışan Kurum ve Kuruluşlardan Bildiklerinizi Yazınız.

Tablo 34: Meslek * S5 Çapraz Tablo

Tablo 35: Meslek * S6 Çapraz Tablo

Tablo 36: Meslek *Temel Belgeler Çapraz Tablo

Tablo 37: Meslek * Temel sözleşmeler Çapraz Tablo

Tablo 38: Meslek * İnsan Hakları Sözleşmeleri Sizce Neyi Korumaktadır?

Çapraz tablo

Tablo 39: Meslek * Türkiye’de İnsan Haklarını Koruma Amacı İle Çalışan Kurum ve Kuruluşlardan Bildiklerinizi Yazınız.

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği (AB)
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ASPB	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
CSWE	: Sosyal Hizmet Eğitimi Konseyi
ÇEKOM	: Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi
ÇODEM	: Çocuk Destek Merkezleri
ÇOKİM	: Çocuk Koruma İlk Müdahale ve Değerlendirme Birimi
IFSW	: Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (International Federation of Social Workers)
İH	: İşbirlikçi Hareket
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
MG	: Müracaatçının Güçlendirilmesi
M.Ö.	: Milattan Önce
MTS	: Müracaatçı Toplum Savunuculuğu
NASW	: Sosyal Hizmet Uzmanları Ulusal Birliği
SASÖ	: Sosyal Adalet Savunuculuğu Ölçeği
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SHM	: Sosyal Hizmet Merkezleri
ŞÖNİM	: Şiddet Önleme ve İzleme Merkez(ler)i
SPS	: Sosyal Politik Savunuculuk

GİRİŞ

“İyi bir toplum üreten, ürettiğini adil bölüşen, herkesin özgürce yaşayabileceği, kişinin toplum içindeki sosyal ve iktisadi statüsünün kendi çaba ve yetenekleriyle belirleyebileceği, sosyal ve iktisadi hareketliliğin olduğu, yaşam ve gelecek güvencesinin herkese eşit sunulduğu ve daha önemlisi anlaşmazlıkların kaba güce başvurmadan hukuk kuralları içinde çözümlendiği herkesin insan onuruna yakışan bir hayat sağlayan sürdürülebilir bir toplumdur” (Baştaymaz, 2016: 3).

Çalışmanın insan haklarını ve sosyal adaleti içermesi nedeniyle genel nitelikte insan hakları olgusuna değinmek uygun olacaktır. İnsan hakları, toplum içerisinde yaşamlarını sürdürmeye çalışan kişileri, tarihi gelişim itibarıyla çeşitli mücadelelerle kazanılan bir takım haklar veya değerler açısından baskıya, sömürüye, şiddete veya her türlü olumsuzluğa karşı koruyan veya korumaya çalışan düzenlemelerdir. Bu anlamda insan hakları olgusu evrensel nitelikte kabul edilmektedir. Tarihi süreç açısından insan haklarının gelişiminin üç aşamada gerçekleştiği genel olarak kabul edilmektedir. Bu aşamalardan ilki 17. ve 18. yy.’da burjuvazinin aristokrasiye ve feodaliteye karşı gerçekleştirdiği mücadeleyle ortaya çıkan özgürlük ve eşitlik olguları kapsamında oluşan bireysel hakların (klasik hakların) kabul edilmesidir. Klasik hakların bazıları şunlardır: işkencenin ve köleliğin yasaklanması, demokratik bir hukuk düzeninde hukuk kuralları açısından eşitlik, düşünce, vicdan ve dini özgürlük, kişi olarak tanınma, mahremiyet, vatandaşlık ve mülkiyet hakkı.

İnsan haklarının ikinci aşaması, 19. yy.’ın ikinci yarısında sosyalist düşüncenin de etkisiyle gelişen kültürel, ekonomik ve sosyal nitelikli hakların ortaya çıkışı olarak kabul edilmektedir. Aşağıda insan hakları ve temel özgürlüklerine ilişkin yapacağımız sınıflandırma dikkate alındığında, ikinci aşamadaki olguların ikinci kuşak haklar kategorisine yer aldığı tespit edilebilecektir.

Üçüncü aşama, bir anlamda üçüncü kuşak hakları kapsamaktadır. Dayanışma/aktif statü/katılma hakları olarak da kabul edilen üçüncü kuşak hakları, kişilerin topluluk halinde yaşamlarını sürdürme anlayışını içermekte ve bu kişiler için gerekli olan dayanışma ortamını oluşturmaktadır. Bu haklar hem kişilere, hem de toplumun tümüne ait olan temel hakların ve özgürlüklerin ön planda tutulmasına olanak sağlamaktadır. Bu hakların toplum içerisinde benimsenmesinde sadece devletin müdahalesi yeterli olmayabilir. Zira bu hakların toplumun genelinde etkinliğinin sağlanmasında bireylerin ve/veya grupların çabası da gereklidir.

Üçüncü kuşak haklar kategorisinde sayılan bazı unsurlar ayrılarak dördüncü kuşak haklar kategorisi de oluşturulmuştur. Bu konuda bazı çalışmalarda üçüncü kuşakta yer alan kimi hak kategorileri (barış hakkı, çevre hakkı gibi) dördüncü kuşakta bazı çalışmalarda ise bunlar bir bütün olarak üçüncü kuşak kategorisinde benimsenmektedir. Çalışmanın bütünlüğü içerisinde kavram karmaşasını önlemek gayesiyle bahsi geçen hak kategorilerini üçüncü kuşak haklar bünyesinde değerlendirmeye alacağız. Üçüncü kuşak haklar dinamik niteliktedir. Bu anlamda yeni kategorilerin bu kuşağa dâhil edilmesi doktrin itibarıyla mümkündür.

Üçüncü kuşak hakların bünyesinde kabul edilen hak kategorilerine ilişkin bilimsel ve teknik gelişmelerin etkisi oldukça fazladır. Bu kuşak kapsamında barış ve çevre hakkını, tarihi eserlerin veya kalıntıların buldukları yerlerde korunması ve bunların kişiler tarafından görülebilmesi hakkını ve hiçbir devlete ait olmayan uluslararası niteliği olan yerlerdeki (uluslararası deniz/sular alanı gibi) doğal kaynaklardan eşit bir biçimde yararlanma gibi unsurları saymak olasıdır.

İnsan haklarını doğası gereği bir bütün olarak değerlendirmeye almak en ideal durumdur. Ancak, bu hakların devletlerin kurucu ögesini oluşturan insan topluluğunun yapısına, değerlerine, inanışlarına, kültürlerine vb. hususlara göre öncelik durumları değişik olabilmektedir. Zira devleti oluşturan en önemli öğelerden biri olan insan topluluğunun ikinci kuşak haklar kategorisinde kabul edilen temel ihtiyaçları (yeme, içme, giyinme, ısınma, barınma vb.) karşılanamıyorsa, kişiler/topluluk açısından çevre, barış hakkı gibi hususların önemi oldukça düşük olacaktır. Genel ve soyut anlamda bahsettiğimiz insan hakları kategorisinde yer alan sosyal haklar toplumda sosyal adaleti gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır.

Devlet, sosyal adaletin tüm ülkede usulüne uygun olarak gerçekleştirilmesinde önemli bir role sahiptir. Bu anlamda genel nitelikte devletin anayasası ve bu anayasaya istinaden benimsenen normlar itibarıyla devletin sosyalliğine ilişkin düzenlemeler mevcuttur. Bu düzenlemelerin etkin hale gelmesi veya ülke bireylerine olumlu yönde etki doğurması uygulamayla doğrudan ilintilidir. Konu kapsamında kabul edilen kuralların usulüne uygun bir şekilde uygulanması devletin sosyal politikasının çağdaş bir şekilde başarılı olmasını sağlayacaktır. Bu düşünceden hareketle denilebilir ki kapitalist bir sistemde devletin sosyal gücü veya yetkisi zayıflatıldığı veya zayıflatılması yoluna gidildiği söylenebilir. Zira kapitalizmin kendini yeniden üretmesi için devletin bir takım yeni işlevlere sahip olması önemlidir. Sosyal refah devleti, kendi ülkesinde özellikle sosyal ve ekonomik yönden yoksul olan veya muhtaç durumda bulunan, toplum bünyesindeki gelir dağılımından adil olarak yararlanamayan ve bu anlamda da temel ihtiyaçlarını karşılamada güçlük çeken kişilerin refah

düzenini geliştirdiği veya geliştireceği politikalarla yükseltmeyi gaye edinmektedir. Devlet, özellikle liberal ekonomik düzenin veya yaklaşımın ortaya çıkardığı yeni sosyal durumları ve insan hakları itibarıyla meydana gelen değişimleri de dikkate alarak, kişilerin lehine olacak şekilde ekonomik ve sosyal hayata müdahale edebilmektedir. Devletin özellikle 1929 yılında gerçekleşen dünya ekonomik buhranından sonra özgürlük, adalet ve barış olgularını kullanarak yetki alanında bulunan ekonomik ve sosyal hayata müdahalesi daha da meşru hale gelmiştir.

Devlet ekonomik ve sosyal vb. alanlara müdahale ederken vatandaşı olan bireyi (duruma göre tüzel kişiyi) ve/veya genel anlamda toplumu sosyal hizmetin odağı yapmaktadır. Bu anlamda sosyal hizmet uygulamaları bireyin ihtiyaçlarını karşılamak gayesiyle kullanılmaktadır. Sosyal hizmet uygulamalarının, tarihi süreç kapsamında ilkel toplulardan bu yana gerek bireysel gerek toplumsal örgütlenmelerle “iyilik” kavramı veya olgusu dikkate alınarak yürütüldüklerini söylemek olasıdır. İnsanlık oluşturduğu çeşitli yol ve yöntemlerle geçmişten bu yana engelli, yardıma muhtaç vb. konumda olan toplum bünyesindeki mevcut imkânlardan ve sunulan hizmetlerden hiçbir şekilde veya yeterince yararlanamayan ve toplumsal entegrasyonu arzulanan düzeyde gerçekleştiremeyen kişilere ve/veya topluluklara yardım etmeyi gerekli görmüştür. Bu türdeki yardım, hiç şüphesiz farklı yol ve yöntemlerle çeşitli dönüşümlerden/aşamalardan geçmiştir. Ortaçağda ve sonrasında din odaklı hayırseverlik yaklaşımı yaygın hale gelmiştir. Ancak sanayi devrimiyle birlikte orta sınıfın etkin olarak ortaya çıkışı ve toplumda oluşan sivil örgütlenmeler aracılığıyla hayırseverlik olgusu yerini seküler özellikli hayırseverlik anlayışına bırakmıştır. Bu konuda, kapitalist düzen itibarıyla kişilerin temel ihtiyaçlarını (beslenme, korunma, barınma vb.) karşılamada yaşadığı güçlüklerin de etkisi oldukça büyüktür (Özcan, http://www.sosyalhizmetuzmani.org/devlet_shm.htm).

Yukarıda genel anlamda aktarmaya çalıştığımız kavramlar açısından bahsettiğimiz sosyal hizmet(ler), sosyal hizmet mesleği aracılığıyla sunulmaya çalışılmaktadır. Sosyal hizmet mesleği, demokratik nitelikli hukuk kurallarının tatbik edildiği veya benimsendiği, temel hakların ve özgürlüklerin özünsendiği bir toplumda, kişilere ve duruma göre topluma bilimsel kriterlere uygun yol ve yöntemlerle hizmet sunmayı gaye edinmektedir.

Sosyal hizmet mesleğinin belirleyici ve evrensel tanımlarından birisi şu şekildedir: Sosyal hizmet, insan haklarına ve temel özgürlüklerine ve sosyal adalet prensiplerine dayanan, toplumun yararına olacak şekilde sosyal değişimi dikkate alan, kişiler arası ilişkilerde sorunları çözmeyi veya ortadan kaldırmayı, toplum bünyesindeki kişileri etkin hale getirmeyi ve özgürleştirmeyi gaye edinen ve bu anlamda meslek açısından geliştirilen teorik

bilgilerden de yararlanan bir meslektir. Bu doğrultuda, sosyal hizmet toplumun gelişim göstermesi sonucunda insan sorunlarının değişip farklılaşmasıyla birlikte toplum içerisinde dağınık ve örgütlü olmayan yol ve yöntemlerin (komşunun, tanıdığın yardımı vb.) yetersiz kalması sonucunda ortaya çıkmış ve sosyal refah sisteminin kaynaklarını kullanan bir meslek haline gelmiştir (Şahin, 1999: 60-74).

Konu kapsamında genel ve soyut anlamda denilebilir ki sosyal hizmet etiğini meydana getiren mikro düzeydeki self determinasyon ve makro düzeydeki sosyal adalet ilkeleri, refah devletinin topluma sunduğu yasal haklar olmaktadır. Sosyal hizmet mesleğinin bir toplum içerisinde geçerliliği ve bu geçerlilikle birlikte uygulama sonucu kazandığı etkinlik kendi etik yapısıyla da doğrudan ilintilidir. Sosyal hizmet mesleğinin etik gücünden yola çıkarak bu hakların toplumsal hayatta görünür kılınması son derece önemlidir. Sosyal ve ekonomik yetersizlikleri olan insanlar bir toplum içerisinde kendilerine yasal olarak tanınmış hakları ve duruma göre özgürlükleri kullanabilme olanağından mahrum kalabilirler.

Devletin gelişmiş veya çağdaş bir toplum yapısındaki en önemli yükümlülüklerinden birisinin bireylerin sosyal ve ekonomik yetersizliklerini giderme olduğu genel anlamda kabul edilmektedir. Bu anlamda devlet, toplum içerisindeki bireyleri ve/veya kişi gruplarını koruma, bu bireylerin ve/veya kişi gruplarının ihtiyaçlarını yerine getirme, haklarını geliştirilme yükümlülüğüne sahiptir. Devlet, bu olguları yerine getirirken sosyal politikalar oluşturmaktadır. Ayrıca devlet bu sosyal politikaları, uygulama araçlarından biri olan sosyal hizmet ile gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

Sosyal hizmet, kişilerin ihtiyacı olan kaynaklara ve haklara ulaşmalarında, karşılaştıkları sorunların üstesinden gelme hususunda kapasitelerini geliştirmelerinde destek sunmaktadır. Ayrıca sosyal hizmet, müracaatçılara hizmet sunan meslek elemanlarının veya diğer kişilerin gelişimini de destekleyerek bu hizmetlerin verildiği kamu ve özel kurum ve kuruluşlarındaki hizmet kalitesini etkilemektedir (Şahin, <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/radikalsosyalkisiselcalisma.htm>). Sosyal hizmet, gerçekleştirdiği faaliyetler veya sunduğu hizmet(ler) açısından olumlu veya olumsuz şekilde eleştirilebilir. Eğer sosyal hizmet, kişinin gücünü ortaya çıkararak problem(ler)ini çözebilmesini sağlıyorsa, toplumsal örgütlenmeye katkıda bulunuyorsa, sosyal kurumları harekete geçirebiliyorsa, sosyal politikaları etkileyebiliyorsa, kısacası görev ve yetki alanında bulunan alanlarda başarılı ise o halde sosyal hizmetin başarılı olduğunu söyleyebiliriz.

Aşağıda kavramlara yönelik açıklama ve bilgilendirme yapmakla birlikte konuya giriş yapmak gayesiyle bazı kavramlara genel nitelikte değinmekte yarar vardır. Sosyal hizmet, yukarıdaki paragrafta da vurguladığımız üzere sosyal politikanın işlevinde ve uygulanmasında

önemli bir araçtır. Sosyal politika kavramı, toplum bünyesinde kaynakların (nimetin) ve bu konudaki yükümlülüklerin (kulfetin) adil olarak dağıtılması olmaktadır. Sosyal adaletin etkin olduğu bir toplumda veya ortamda, herkes adil bir paylaşımın olduğu konusunda genel bir inanca sahiptir. Bu anlamda sosyal adaleti sağlama ve dağıtmada sosyal politika, sosyal adaleti gerçekleştirmek amacıyla üretilen veya savunulan fikirlerin ve bu fikirlerin uygulamaya dönüştürüldüğü bir kavramdır. Toplumun varlığından bu yana adaletsizlik, eşitliksizlik gibi hususlar çeşitli alanlarda yaşanmış ve bu durum da toplum itibarıyla huzursuzluğu veya hoşnutsuzluğu beraberinde getirmiştir. Bir toplumda ekonomik, sosyal, siyasal ve yasal alanlarda uygulanan politikalar ve yöntemler nedeniyle meydana gelen eşitsizlikler, o toplumdaki adalet anlayışına yansıması olumsuz olmaktadır. Aslında bu iki kavram birbiriyle ilişkilidir. Sosyal politika bir anlamda sosyal adaleti sağlamak için çeşitli yöntemler içerebilir. Bu nedenle, sosyal politikayı adaletten ve eşitlikten soyutlayarak (ayırarak) değerlendirmek doğru olmayacaktır (Sunal, 2011: 283-305).

Genel anlamda yaptığımız bu açıklamaları dikkate aldığımızda “*İnsan Hakları ve Sosyal Adalet Açısından Devletin Çocuklara ve Kadınlara Yönelik Sunduğu Hizmetler: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çalışanları Örneği*” başlığını taşıyan bu çalışmamızda, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) mevzuatının teorik olarak eksikliklerine rağmen yeterli olduğu, ancak uygulama itibarıyla önemli eksikliklerin bulunduğu çeşitli argümanlarla savunulmaya çalışılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇALIŞMANIN AMACI VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmaya metodolojik bir kurgu sağlamak, çalışmayı deskriptif olmaktan çıkarmak ve çalışmanın diğer kısımlarında ileri sürülen tezi güçlendirmek gayesiyle öncelikle amacı etkin bir şekilde belirlemek ve kavramsal çerçeveyi açıklığa kavuşturmak oldukça önemlidir. Bu anlamda öncelikle tezin konusu hakkında bilgi vermek ve değerlendirmelerde bulunmak uygun olacaktır.

1. Tezin Konusu

Tezin veya çalışmanın konusu “İnsan Hakları ve Sosyal Adalet Açısından Devletin Çocuklara ve Kadınlara Yönelik Sunduğu Hizmetler: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çalışanları Örneği” şeklinde seçilmiştir. Bu konu normal şartlarda daha da daraltılabildi. Zira insan hakları ve sosyal adalet açısından devletin çocuklara yönelik sunduğu hizmetler ile kadınlara bahşettiği hizmetler birbirinden farklı olmaktadır. Devletin çocuklara ve kadınlara sunduğu hizmetlerin birbirinden farklı olması söz konusuysen bu hizmetlerin birbirinden keskin olarak ayrı tutulması da yanltıcı olabilir.

Bu anlamda çalışmanın konusu “devletin kadınlara” veya “devletin çocuklara” sunduğu hizmet kategorilerinden biriyle sınırlandırılabilir. Bu durumda çalışmanın özgünlüğü daha da belirleyici hale gelebilirdi. Ancak, konuya yönelik araştırma yapılırken bu kategorilerin keskin olarak birbirinden ayrılmasının çok doğru olmayacağı fikri ön plana çıkarak iki kategori de değerlendirmeye alınarak konunun daha da zenginleşebileceği düşüncesi belirgin hale geldi.

Çalışmanın konusu güncelliğini yitirmeyecek niteliktedir. Zira çalışmanın konusunu oluşturan unsurlar insan odaklıdır. İnsanın varlığını devam ettirdiği sürece, bu konunun güncelliğini yitirmesi eşyanın doğasına aykırı olacaktır. Devlet varlığını devam ettirdiği zaman diliminde, ülkesi üzerinde yaşamını sürdüren kadın ve çocuklara karşı sosyal devlet ilkesi kapsamında hizmet sunma yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu yükümlülük her devlet itibarıyla aynı olmamakla birlikte süreklilik arz etmektedir. Çalışmanın veya tezin konusuna ilişkin genel anlamda bu açıklamaları yaptıktan sonra tezin amacını da açıklığa kavuşturmak elzem olmaktadır.

2. Tezin Amacı

Bir toplumda teorik nitelikte koruma altına alınan sosyal hakların uygulama itibarıyla etkin hale gelmesi, sosyal adaletin tesis edilmesiyle doğrudan ilintilidir. Tufan'ın belirttiği ve bazı yazarlardan yaptığı alıntılar dikkate alındığında, sosyal adalet, bir toplum içerisinde bulunan kişilerin sosyal, kültürel, ekonomik, siyasal vb. açılardan yoksulların, mahrumların ve zayıf durumda olanların doğrudan ve toplumca korunması şeklinde tanımlanmaktadır. Ayrıca, sosyal adalet kavramı, toplum bünyesindeki tüm kişilerin temel haklara ve özgürlüklere, fırsatlara, sosyal kazanımlara veya buna benzer nitelikteki haklara sahip olduğu bir düzen olarak da açıklanabilir. Ancak, bu tanım itibarıyla kişilerin toplum düzenindeki yükümlülüklerinin de olduğunu dikkate almak gerekir. Bu iki tanımdan birincisi ideali, ikincisi ise genel anlamda sonucu içermektedir. Bu iki tanım itibarıyla sosyal adalet içerik açısından insan hakları kapsamında aşağıda sunacağımız gibi ikinci kuşak haklara (ekonomik, sosyal vb.) daha yakın olmaktadır (Tufan, <http://www.sosyalhaklar.net/2009/bildiri/tufan.pdf>).

Avrupa Sosyal Şartı'nın 14. maddesi, sosyal refah hizmetlerinden yararlanma hakkını düzenlemektedir. Bu madde taraf devletleri yükümlülük altına sokmaktadır. Zira taraf devletler, sosyal refah hizmetlerinden yararlanabilme hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamaları gerekir. Bu amaçla devletler, sosyal hizmet kapsamında benimsenen yöntemlerden faydalanarak, toplumdaki kişilerin ve kişi gruplarının gelişimlerine, refahlarına ve sosyal çevreye uyum sağlamalarına yararı olan hizmetleri desteklemektedir. Ayrıca kişilerin ve gönüllü kuruluşların veya diğer yapıların bu tür hizmetlerin kurulmasına ve sürdürülmesine katılmaları özendirilmelidir. Taraf devletler, Avrupa Sosyal Şartı'nın 14. maddesinin 1. paragrafından kaynaklanan yükümlülüğünü, sosyal hizmetleri ya bizzat kendisi sunarak ya da özel teşebbüsü destekleyerek yerine getirebilir. Eğer devlet, üzerine düşen sosyal görevlerin yerine getirilmesini özel teşebbüse aktarmışsa, sosyal hizmetlerin adaletli ve dengeli şekilde yerine getirilmesini gözetmek zorundadır (Kara, 2008). Çalışmanın konusu bu şekilde değerlendirmeye alındığında çocuk ve kadına yönelik sunulan hizmetler hak temelli olmaktadır. Bu husus da genel anlamda insan hakları ilkeleri kapsamında sosyal adalet dikkate alınarak gerçekleşmektedir.

Çalışmada ele alınan konu bir yandan teorik bilgilerle diğer yandan ise uygulamadaki hususlarla işlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın önemli amaçlarından birisi, teorik bilgilerle uygulamanın ne kadar örtüştüğünün saptanması olmaktadır.

3. Tezin Önemi

Çalışmanın veya tezin konu itibarıyla önemi bütün toplumlar için aynı düzeyde olmasa bile önemlidir. Zira her toplum örgütlenme şekliyle bünyesinde toplandığı devlet aracılığıyla sosyal imkânlardan yararlanmaya çalışmaktadır. Burada önemli olan devletin sahip olduğu siyasal rejim ve bu rejim aracılığıyla kabul ettiği düzenlemelerin toplumsal hayata uygulama itibarıyla nasıl yansıdığıdır. Kapitalist sistem toplumsal ilişkileri genel anlamda piyasanın yapısına göre düzenlemeyi tercih edebilmektedir. Bu durumda kimi kez insanlar bu sistemden ekonomik, sosyal, kültürel vb. olanaklardan eşit düzeyde yararlanamayabilirler. Bir siyasal sistem içerisinde tanınan hak temelli sosyal politikalar, serbest piyasa kurallarının terk edilmesiyle daha da belirgin veya etkin hale gelebilmektedir.

Hak temelli sosyal politikaları oluşturmak devletin benimsediği siyasal rejim, uyguladığı ekonomik politika gibi yapılanmalarla doğrudan ilintilidir. Sosyal politika(lar) devlet tarafından vatandaşına uygulanmaktadır. Devletin bünyesinde kabul edilen normların izin verdiği ölçüde sosyal politika bu devlette ikamet eden veya ikametgâh sahibi olan yabancı uyruklulara da tatbik edilebilmektedir. Devlet genel anlamda sosyal politikalarını eşitlik esasına dayalı olarak uygulamaya çalışmaktadır. Ancak, devletin kurumları aracılığıyla uygulamaya çalıştığı sosyal politika(lar) belirli durumlarda dezavantajlı olan kişilere (kadın, çocuk, yaşlı, engelli vb.) pozitif ayrımcılığı içerebilmektedir. Devlet sosyal politikalarını sosyal hizmet bünyesinde kabul edilen yol ve yöntemlerle gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

Çalışmada veya tezde bu durum derinlemesine ele alınmaya çalışılmıştır. Elbette konu teorik ve uygulamaya dayalı argümanlarla desteklenmesine önem verilmiştir. Bu çalışmanın eksik yönlerinin olabileceği dikkatten kaçırılmaksızın, ileride yapılacak olan diğer çalışmalara pozitif anlamda yön verebileceği, dezavantajlı olarak kabul edilen gruplardan olan kadına ve çocuğa yönelik hazırlanacak sosyal politika programlarına kaynaklık edebileceği öngörülmektedir.

4. Kavramsal Çerçeve

Çalışmada sıkça kullanılması söz konusu olan çeşitli kavramlar bulunmaktadır. Aslında doktora tezi düzeyindeki bu tür çalışmalarda kullanılan kavramların bu alanda uzman olan kişilerce iyi bilindiği aşikârdır. Ancak, bu alanda çalışmalara yeni başlayan veya duruma göre alana yabancı olanlar için çalışmada kullanılan kavramlara yönelik genel anlamda

açıklamalarda veya bilgilendirmelerde bulunmak uygun olacaktır. Bu anlamda ilk önce hak kavramının ne anlama geldiği kısaca açıklanmaya çalışılacaktır.

4.1. Hak Kavramı

Hak kavramına yönelik yapılan çok sayıda tanım bulunmaktadır. Ancak bunlardan en basit veya yalın olanı şu şekildedir: hak, bir hukuk sistemi içerisinde tanınmış, sınırı, konusu, kullanılma şekli ve şartları belirlenmiş bir olgudur. Bu basit tanım dikkate alındığında, hak kavramının birçok alan için kullanıldığı söylenebilir. Farklı alanlara ilişkin hak talepleri yapılabilir (siyasi, ekonomik, kültürel, sportif vb.). Bu nedenle hak kavramına nasıl bir anlam yüklendiği son derece önemlidir. En yalın haliyle bir kişiye belirli bir konuda hak tanınmışsa bu kişi o konuda bir şey yapabilme yetkisine sahip olmaktadır. Ekonomik alanda hakların sınıflandırılması yapılabileceği gibi siyasi, kültürel, sosyal vb. sahalara ilişkin de hakların sistematik hale getirilmesi mümkündür. Bu anlamda hak kavramına siyasi, hukuki, ahlaki vb. anlamlar yüklemek mümkündür. İnsan hakları dediğimizde ise bunlar da hakkın bir çeşidi olmaktadır.

Hakkın bir yandan ahlaki diğer yandan hukuki bir kavram olduğunu belirtmek gerekir. Bu haliyle hak sahibi kişi konusu, sınırı, süresi vb. özellikleri belirlenmiş bir konuda talepte bulunabilir. Hakkın kullanımı genel anlamda isteğe bağlıdır. Kişi sahip olduğu hakkı özgür iradesiyle (kısıtlılık durumu yoksa) kullanır. Bu konudaki irade serbestliği ancak kamu otoritesi tarafından kanunla ve şartlara uyulmak kaydıyla sınırlanabilir.

İnsan hakları prensip olarak en üstün ahlaki istemler şeklinde de ifade edilebilir. Bunun nedeni insana verilen değerle ilişkilidir (Kalabalık, 2013: 29).

Oysa insan haklarını sadece hukuk normları ile elde edilen haklar kategorisine koymak dar bir görüş açısıyla mümkün olabilir. Fakat bu türden bir yaklaşımın insan haklarının evrenselliğini daraltma tehlikesi de bulunmaktadır. Uluslararası hukuk itibarıyla benimsenen insan haklarına ilişkin çok sayıdaki uluslararası hukuk işlemi uluslararası toplum tarafından bu işlemlerin benimsenmesi ile etkinlik kazanabilir. İnsan haklarına ilişkin sınırlı sayıdaki uluslararası hukuk kişileri tarafından (devlet, uluslararası örgüt gibi, bkz., Reçber, 2016: 203-304) benimsenen uluslararası hukuk işlemlerinin uygulama alanı da doğal olarak sınırlı kalacaktır. Önemli olan insan haklarına ilişkin düzenlemelerin uluslararası hukuk sisteminde çok sayıda uluslararası hukuk kişisi tarafından kabul edilmesi ve uygulama itibarıyla bunlara etkinlik kazandırılmasıdır.

Prensip olarak insan haklarının insanlara yönelik bir sınırlamaya tâbi tutulması benimsenen bir yaklaşımdır. Ancak bazı durumlarda (kuraldışı durumlarda örneğin kamu sağlığı, kamu güvenliği, genel ahlakın korunması vb.) bu hakların özüne dokunulmaksızın ve belirli bir süreye bağlı olmak kaydıyla insan hakları ve temel özgürlükleri¹ sınırlandırılmaktadır. Belirtmek gerekir ki bu tür durumlar kuraldışı koşulları meydana getirmektedir.

4.2. İnsan Haklarının Gelişimi

Yukarıda genel ve soyut olarak açıklamaya çalıştığımız hak kavramı veya olgusu insan haklarıyla doğrudan ilintilidir. İnsan hakları kategorisinde bulunan bazı haklar bireylere doğuştan verilmiştir. Aşağıda açıklayacağımız birinci kuşak haklar gurubunda yer alan kişinin yaşama hakkı bu konuda örnek olarak gösterilebilir. İnsan haklarının önemli bir kısmı insanın onurunu korumayı da gaye edinmektedir. İnsan haklarının evrensel nitelikte ve açıkça tanımlanabilir olması hususu doktrinde genel nitelikte kabul görmektedir. Çalışmanın içeriğine uygun olması amacıyla öncelikle insan haklarının gelişimine ilişkin genel bilgileri aktaracağız. İnsan hakları içerisinde önemli bir yer tutan, çalışmanın da çatısını oluşturan çocuk hakları ile kadın hakları ile ilgili kısa olmak kaydıyla ayrıca iki başlık açacağız. Bu anlamda öncelikle insan haklarının tarihsel anlamdaki aşamalarını ve bu konuda yapılan ve kabul edilen ulusal ve uluslararası hukuk işlemlerini genel olarak aktarmak uygun olacaktır.

4.2.1. İnsan Haklarının Genel Anlamda Gelişimi

Bir hukuk sisteminde veya toplum yapısında her hak, insan hakları kategorisine girmeyebilir. Diğer bir ifadeyle iyi olan veya olduğu iddia edilen her şey veya değer, insan hakları kataloğunda yer almayabilir. Zira insan hakları insan onuru için gerekli olmakta ve

¹ Konuya ilişkin “insan hakları ve temel özgürlükleri” terimini çalışmada sıkça kullanacağız. Bu nedenle hak ve özgürlük kavramlarına yönelik kısa bir açıklama yapmak uygun olacaktır. Özgürlük bir hak olmakla birlikte her hak özgürlük olmayabilir. Kaboğlu'na göre “*özgürlük, herkese tanınmış bir insan hakkıdır. Hukukça yasaklanmamış olan, yasal ve serbesttir. Özgür olmak, başkasına karşı öne sürülebilen haklara sahip olmaktır. “Hak”, biçimi sağlar; bununla özgürlük ifade edilir, dışa vurulur; onun varlığı anlaşılır. Hak, daha çok özgürlüğün usulü güvencesi ve gerçekleşme aracı olarak nitelenebilir*” (bkz., Kaboğlu, 2013: 13). Nihayetinde kişi hakka sahip olsa da bu hakkı kullanmada serbestiye sahiptir. Bu serbesti bir anlamda özgürlüktür. İnsan haklarının bir kısmı hak kategorisinde (yaşama hakkı, kişi güvenliği hakkı, çevre hakkı vb.) bir kısmı ise özgürlük kategorisinde olabilir (örgütlenme, düşünce, yerleşme, seyahat özgürlüğü vb.). Özgürlük bütün hakların ortak kökeni olarak kabul edilirken, hakların ise özgürlükleri gerçekleştirilebilmek için kişiye hukuk sistemi tarafından tanınan meşru yetkiler olmaktadır (Kaboğlu, 2013: 13). Hak hukuken iddia edilebilir bir şeydir. Özgürlük ise fiili bir durum olmaktadır. Hak kamu otoriteleri nezdinde aranabilir, hürriyet veya özgürlük ise hakkın kullanılma serbestisi olmaktadır (geniş bilgi ve değerlendirmeler için bkz., Kaboğlu, 2013: 13-15; Kalabalık, 2013: 38-42).

evrensel bir nitelik taşımaktadır. Bir toplum yapısında oluşturulan devlet veya buna benzer yapılar (mikro devletler, özerk bölge vb.) insan hakları ve özgürlüklerine ilişkin belirli normları benimsemişlerdir. Bu normlardan bazıları kişiyi devlete veya otoriteye karşı koruma özelliği göstermektedir. Burada asıl ilginç olan şudur; kişiyi devlete veya otoriteye karşı koruyan hakların usulüne uygun bir şekilde uygulanmasında devletten veya otoriteden aracı olması veya yardımcı olmasının beklenmesidir.

Örgütlenmiş bir toplum yapısında devlet erkleri aracılığıyla insan haklarını ve temel özgürlüklerini güvence altına almakta ve bunları usulüne uygun olarak uygulanmasını sağlamaya çalışmaktadır. Devletin insan haklarını erkleri aracılığıyla güvence altına alması bu hakların devlet tarafından (özellikle yürütme erki veya organı) ihlal edilmesi de mümkün olabilmektedir. Demokratik bir devlet yapısında devletin önemli erklerinden olan yargı bu hakların güvencesinde ve adaletin usulüne uygun olarak işletilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 1. maddesi taraf devletlerin kendi yetki alanı içinde bulunan herkesin (vatandaşlarının ve/veya yabancıların) bu sözleşmede vurgulanan temel haklardan ve özgürlüklerden yararlanmalarını sağlamakla yükümlü olduğunu belirtmektedir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 1. maddesi de "*Bütün insanlar onur ve hakları bakımından eşit ve özgür doğarlar*" tuncesini içermektedir. Bu beyannamenin 2. maddesinin 1. paragrafında ise herkesin ırk, renk, cins, dil, din, siyasal veya her hangi bir başka inanç, ulusal veya toplumsal köken, mülkiyet, doğuş veya herhangi bir başka ayırım gözetilmeksizin bu beyannamede açıklanan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabileceğini öngörmektedir.

Adalet, hak ve vicdan gibi kavramlar veya olgular, ilk insan topluluklarıyla birlikte oluşmuş ve günümüze kadar kendilerine yüklenilen anlamlar kısmen değişmekle birlikte varlıklarını sürdürmüştür. Aslında insan haklarının farklı toplumlarda çeşitli biçimlere büründüğünü ve kendilerine yüklenilen anlamlarla günümüze kadar gelebildiklerini söyleyebiliriz. İlk aşamada insan hakları ilkel boyuta olsa bile sonradan meydana gelen gelişmeler ve yapılan mücadelelerle evrensel bir nitelik kazanabilmiştir. İnsan haklarına ilişkin bu evrensellik olgusu, şüphesiz uluslararası toplumun ortak değerleri doğrultusunda oluşmuştur. Elbette insan haklarının gelişimine ulusal toplumlarda oluşan değerlerin, ilkelerin, kuralların kısacası tüm mücadelelerin de etkisi yadsınamaz niteliktedir. Zamanla insan haklarının Avrupa kıtası kökenli olduğu şeklinde genel bir algı oluşsa da, dünyadaki çok sayıdaki medeniyetin bu konudaki katkısı göz ardı edilemez. Dünyada ulusal ve uluslararası sistemde özellikle son altmış yılda giderek artan bir şekilde yer edinen insan hakları olgusu,

toplumlar tarafından büyük boyutlarda benimsenmiş ve ulusal-uluslararası hukuk işlemlerinin çoğunda kabul görmüştür.

Kısaca denilebilir ki insan hakları, evrensel, eşitlikçi ve ahlaki yönleri ön planda olan kurallar bütünüdür. İnsan haklarına ilişkin yazılmış çok sayıda eser bulunmaktadır. Zira insan haklarının tarihsel gelişimi, siyasi, ekonomik, hukuki vb. yönleri tek başına büyük bir eserin konusu olabilecek niteliktedir. Bu anlamda konuya yönelik sadece insan haklarının gelişimiyle ilgili tarihsel bilgileri vermek yeterli olacaktır. Eğer insan hakları konusunda derin bilgiler vermeye ve analizler yapmaya çalıştığımızda konu özünden kopacak ve gereksiz bir bilgi yığına dönüşecektir.

İnsan haklarının tarihsel gelişiminin başlangıcı ilkel düzeyde de olsa insanlığın varlığıyla birlikte kabul edilebilir. Bu durum belki bir yazıtta veya belgede kanıt olarak sunulmamış olabilir. Ancak bunun böyle olduğu var sayılabilir. İnsan hakları konusunda yapılan çok sayıdaki çalışmada insan haklarının antik çağlardan itibaren olduğu kabul edilmektedir. Bu anlamda insan haklarının oluşumunu salt Avrupa'ya dayandırmanın doğru bir düşünce olmadığı söylenebilir.

Din kurallarının dogma olarak kabul edilmesi ve tartışılmasının imkânsızlığı uzun süre insan haklarının gelişiminde engelleyici bir unsur olarak kabul edilmiştir. Örneğin tek tanrılı dinlerde bile, farklı dinden olanların gavur/münkir olarak kabul edilmesi bu konuda belirleyici bir unsur olmuştur (bkz., Ünal, 2001: 9).

İnsan haklarının antik çağlardan itibaren gelişim gösterdiğini belirtmek gerekir. Bu gelişimin özellikle 1950'li yıllardan itibaren hız kazanmasında bilimin, teknolojinin büyük aşamalar kaydetmesinin rolü yadsınamaz bir gerçektir. Antik çağlar itibarıyla Çin uygarlığının insan haklarının gelişime katkı sunduğu çok sayıdaki bilimsel eserde belirtilmektedir. Çin'in yaklaşık dört bin yıllık tarihiyle insan haklarının gelişimindeki rolü özellikle imparatorların göklerin oğlu olarak kabul edilmelerinin sonucu olarak, göklerden aldıkları vekâletle devleti halkın refahı ve mutluluğu için yönetmeleriyle ilişkilidir (Ünal, 2001: 10).Çin doktrininde “hak isteme hakkı” ilkesinin temelini oluşturabilecek düşünsel akımlar gelişmiştir. Örneğin Chung-Sho Lo düşüncesinde “*doğa halkı sever ve idareci doğaya uymak zorundadır. İdareci, tebaasının çıkarlarını ve haklarını gözetmeyen bir yönetim anlayışı benimserse, tebaa ona karşı ayaklanır ve onu iktidardan uzaklaştırır. Çin tarihi, halkın despotizme karşı verdiği mücadele örnekleriyle doludur*” (bkz., Genç, 1997: 2) şeklinde bir düşünceyi benimsemiştir.

Çin'de M.Ö. 9. yy.'da imparatorluğun yıkılmasıyla birlikte siyasal özerkleşme istemlerinde, kamusal alanın paylaşılmasına ilişkin bir takım haklar ve özgürlüklerin

savunulması gündeme gelmiştir. Çin’de Konfiçyüsçülük olarak kabul edilen düşünce akımında yönetsel, toplumsal ve bireysel ahlakîyetçilik savunulmuştur. Konfiçyüsçülükte adaletli ve hakların dikkate alındığı bir kamu yapısının olması arzulanmıştır (bkz., Genç, 1997: 3).

Budist Hint düşüncesinde savunulan veya benimsenen on hak, özgürlük ve sorumluluk ilkelerinin de insan haklarının gelişimine katkı sundukları söylenebilir. Bu on ilke şunlardır: angaryaya karşı mücadele, güç kullanmama (haksız), insan onur ve namusunun korunması, yoksulluğa karşı mücadele, hoşgörü, erken ölüm ve hastalıklara karşı mücadele, hoşgörü, bilgi edinme özgürlüğü, hoşgörü, vicdan özgürlüğü ve toplumsal yaşam hakkı (bkz., Genç, 1997: 3).

Milattan önce (M.Ö.) V. yy.’da sofizmin gelişmesiyle birlikte bu düşünce akımında laik bir anlayış doğrultusunda demokrasinin toplumlar itibarıyla benimsenmesi fikri ortaya çıkmıştır. Daha sonraki dönemlerde önemli eserler yazan ve güçler ayırımı prensibinin ve pozitif hukukun kabulünde önemli katkıları olan düşünürleri/yazarları da hatırlatmak gerekir. Bunlar Locke, Montesquieu, Rousseau, Triepel, Kelsen gibi düşünürlerdir (geniş bilgi için bkz., Genç, 1997: 4-6).

Yukarıda belirttiğimiz gibi, insan haklarının gelişimine katkıda bulunan bölgeleri veya uygarlıkları salt Avrupa ile sınırlandırmak yanıltıcı olmaktadır. Zira Hint, Mezopotamya gibi uygarlıkların da insan haklarının gelişimine katkıları oldukça önemlidir. Hindu inancı kast sistemini² içermektedir. Bu konuda Ünal şu bilgileri vermektedir: kast sisteminin sonucu olarak *“doğal açıdan eşit olmayan insanları sosyal yaşamda eşit sayarak kendilerine eşit muamele yapmak mümkün değildir”* (bkz., Ünal, 2001: 11).

Mezopotamya uygarlığının da insan haklarının gelişimine olan katkısı, Hammurabi Kanunnamesi ile olduğu söylenebilir. M.Ö. 1728-1686 yılları arasında hayatta olan ve kendisini Akadlar ile Sümerlerin kralı olarak ilan eden Babil Kralı Hammurabi (bkz., Özdal, Karaca, 2017: 128-138), bu kanunnamede tanrıların kendisini kutsadığını, kötülerini yok ederek ve kuvvetlilerin zayıfları ezmesini önleyerek ülkede adaleti tesis edeceğini ve halkı eğiterek refahı artıracığını belirtmiştir. Ancak uygulama halkın özgürler, yarı veya tam köleler şeklinde ayrıma tâbi tutulması bu vaatleri anlamsızlaştırmıştır (Ünal, 2001: 11).

Eski Yunan uygarlığının da insan haklarının gelişimine olan katkısı yadsınamaz bir gerçektir. Bu dönemde Solon’un insanların kanun önünde eşitliğini savunan M.Ö. 6. yy.’da

² Hindu inancı açısından insan doğumuyla birlikte bir kastın üyesi olmakta ve kasttan ayrılma imkânına sahip olamamaktadır. Hindu inancına göre, diğer dinler hoşgörü ile karşılanabilmekte, ancak insan haklarının en önemli özelliğini oluşturan eşitlik ve özgürlük olgularını kast sistemiyle açıklamak söz konusu olamamaktadır (bkz., Ünal, 2001: 10-11).

kabule ettiği, ancak uygulayamadığı kanunları, M.Ö. 5. yy.'da Alkidamos'un tanrının önceden insanları köle olarak belirlemediği görüşü ve Antiphon'un insanların doğal olarak her türlü özgür oldukları şeklindeki düşüncesi insan haklarının gelişimine katkı sunmuştur. Daha sonraları, Eflatun'un, Aristo'nun ve Stoacıların görüşleri de bu konuda dikkate alınması gereken hususlar olmaktadır (Gemalmaz, 2003: 3-12; Genç, 1997: 6-7; Ünal, 2001: 12-13). Yine Roma uygarlığının insan haklarının gelişimine olan katkısını burada hatırlatmak gerekir (geniş bilgi için bkz., Gemalmaz, 2003: 12-16).

Orta çağda da insan haklarının gelişimini doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen çok sayıda etken sayılabilir. Özellikle feodal düzenin belirli dönemlerde başat rol oynadığı orta çağda ruhani gücü elinde bulunduranlar (kilise) ile cismani (dünyevi hususlar/kurallar vb.) güce sahip olanlar (krallar) arasında iktidar mücadeleleri olmuştur. Bu mücadelelerin sonunda benimsenen andlaşmalar modern anlamda olmasa bile temel haklar ve özgürlükler alanında önemli kazanımlar sağlamıştır. Bu andlaşmalar, daha sonraki insan haklarının gelişimine pozitif yönde katkı yapan eylem ve/veya işlemlere referans olmuştur. İngiltere'de 1215 yılında kabul edilen Magna-Carta-Büyük Berat buna verilebilecek en iyi örneklerden birisidir. Altmış üç maddeyi içeren Magna Carta, klasik insan hakları bildirisi değildir. Bu belge daha sonraki yıllarda çeşitli değişikliklerle yeniden benimsenmiş ve özü itibarıyla kralın yetkilerini sınırlayan ve feodal aristokrasinin çıkarlarını ifade eden bir işlem olmaktadır³.

Yeniçağda insan haklarının gelişimine katkı sunan çok sayıda düşünürün/yazarın (Roterdamlı Erasmus, Tommasa Campanella, Hugo Grotius, Hobbes, Locke, Montesquieu, Voltaire, Rousseau vb.)⁴ yanı sıra benimsenen işlemler de bulunmaktadır. Bu işlemlerden önemli kabul ettiklerimizden birkaç tanesi ile ilgili burada kısaca bilgi vermek uygun olacaktır. 07.06.1628 tarihli Haklar Dilekçesi İngiltere'de Kral Charles I (1625-1649) döneminde benimsenmiştir. Bu belgede uzun şikâyetler yer almıştır (hukuka aykırı vergi alınmaması, hapsedilme, sürgüne gönderilme, taciz edilme vb.) (Gemalmaz, 2003: 65-67). 26.05.1679 tarihli Habeas-Corpus Act-Vücuda Sahip Ol isimli belge Kral Charles II zamanında kabul edilmiştir. Bu belge ile özetle keyfi gözaltı ve tutuklama yasaklanıyor, gözaltına alınan şüphelinin en geç kırk sekiz saat içerisinde yargıcın karşısına çıkarılması gibi hususlar öngörülmüştür (Gemalmaz, 2003: 67-68; Genç, 1997: 10-11).

İngiltere'de kabul edilen 16.12.1689 tarihli Haklar Bildirisi, on üç maddeyi içermektedir. Bu bildiri, dilekçe verme hakkı, parlamento seçimlerinin serbestliği, ifade

³ Magna-Carta konusunda geniş bilgi ve değerlendirmeler için bkz. (Gemalmaz, 2003: 25-30).

⁴ Konuya ilişkin geniş bilgi için bkz. (Gemalmaz, 2003: 46-67).

özgürlüğü, aşırı vergi alınmaması, hukukun üstünlüğü vb. hususları içermektedir (Gemalmaz, 2003: 68-69; Genç, 1997: 11).

Amerika Birleşik Devletleri'nde kabul edilen belgelere de değinmek gerekir. Bunlardan ilki 1765 yılında benimsenen Haklar Bildirisi'dir. New York'ta 07.10.1765 tarihinde toplanan dokuz koloni temsilcileri 07.10.1765 tarihli Haklar Bildirisini kabul etmişlerdir. Bu bildiriye, kolonilerdeki insanların sahip oldukları hakların korunması detay maddelerle düzenlenmiştir (Gemalmaz, 2003: 71-72).

12.06.1776 tarihinde kabul edilen Temel Haklar Virginia Bildirgesi on altı maddeden oluşmaktadır. Bu bildirgenin 1. maddesinde insanlığın doğuştan özgür ve bağımsız olduğunu, 2. maddesinde ise bütün erkin halkta toplandığını ve halktan kaynaklandığını belirtmektedir⁵.

26.08.1789 tarihli Fransa'da kabul edilen İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi, insan haklarının gelişimine büyük bir katkı sunmuştur. Özellikle Fransa'da gerçekleşen devrim hareketi sonrası kabul edilen bu bildiri giriş kısmı hariç on yedi maddeden oluşmaktadır. Bu bildiriye insanların haklar bakımından özgür ve eşit doğduklarını ve yaşadıklarını, toplumsal farklılaşmanın sadece kamusal yarara dayandırılabilceğini (1. madde), egemenliğin kaynağının halkta olduğu, hiçbir makamın veya kişinin doğrudan halktan kaynaklanmayan herhangi bir yetkiyi kullanamayacağı vb. şekilde düzenlemelere yer verilmiştir. İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi daha sonra çok sayıda devletin anayasasına ve uluslararası hukuk işlemine kaynaklık etmiştir.

İnsan hakları konusunda gelişimin ikinci dünya savaşından sonra hızla geliştiğini belirtmek gerekir. Özellikle Birleşmiş Milletler bünyesinde kabul edilen 10.12.1948 tarihli ve otuz maddeden oluşan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi bu konuda önemli bir belgedir. Bu beyannamede insanların haklar itibarıyla özgür ve eşit doğdukları, herkesin ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya diğer görüş, uyrukluk veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum veya başka statüye dayalı ayrımcılık olmaksızın bu beyannamede düzenlenen tüm haklara ve özgürlüklere sahip oldukları vb. hususlar belirtilmektedir. Bu beyannamenin de çok sayıda ulusal ve uluslararası belgeye konu itibarıyla kaynaklık ettiğini vurgulamak gerekir.

İnsan haklarına katkı sunan birkaç uluslararası nitelikteki işlemi burada isimleriyle vermek uygun olacaktır. Eğer bu işlemlere ilişkin açıklamalara yer verecek olursak hem çalışma betimleyici bir özellik kazanacak hem de bilgi yığına dönüşecektir. Oysaki bu bilgiler klasik ders kitaplarında ve internet ortamda kolaylıkla bulunmaktadır. Bu nedenle uluslararası nitelikte olan işlemlerden önemli gördüklerimizden bazılarını isimlerini vermekle

⁵ Türkçe metin için bkz. (Gemalmaz, 2003: 73-76).

yetineceğiz. Bunlardan ilki Türkiye'nin de taraf olduğu 09.12.1948 tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'dir. Avrupa Konseyi bünyesinde kabul edilen ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin görevlerini ve yapısını da içeren Avrupa İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme de son derece önemlidir⁶.

1961 yılında imzalanan ve 1965 yılında yürürlüğe giren ve 1989 yılı itibarıyla Türkiye'nin de taraf olduğu (çeşitli çekincelerle) Avrupa Sosyal Şartı, sosyal haklar anlamında Avrupa Konseyi bünyesinde kabul edilen önemli bir sözleşme olmaktadır (bkz., Gemalmaz, 2003: 477-487; Ünal, 2001: 74-76). Ayrıca Avrupa Konseyi aracılığıyla kabul edilen 01.02.1989 tarihinde yürürlüğe giren ve aynı tarihte Türkiye'nin de taraf olduğu Avrupa İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi'ni de hatırlatmak gerekir (bkz., Gemalmaz, 2003: 487-508; Ünal, 2001: 76-77).

Birleşmiş Milletler Kişisel/Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Sözleşme ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Sözleşme'nin (ikiz sözleşmeler) de insan haklarının gelişimine katkıları önemlidir⁷.

İnsan haklarının tarihsel gelişimini genel ve soyut olarak sunduktan sonra, çalışmamızın da konusunu ilgilendirmesi nedeniyle çocuk ve kadın hakları ilgili ayrı iki başlık açmak uygun olacaktır.

4.2.2. Çocuk Haklarının Gelişimi

Konuya ilişkin şu soruyu sormak kaçınılmazdır. Çocuk haklarına yönelik spesifik bir mevzuat oluşturmak gerekli midir? Zira bu soruya istinaden denilebilir ki genel nitelikteki insan haklarıyla ilgili çok sayıdaki uluslararası veya ulusal hukuk işlemindeki düzenlemelerden haklar itibarıyla çocuklar da yararlanmaktadır. Bu durumda çocuklara ilişkin ayrıca bir düzenleme yapma gerekliliği olmayabilir düşüncesi mantıklı görünebilir. Ancak, özellikle gelişmemiş toplumlarda çocuklara yönelik hak ihlallerinin giderek artması özel nitelikte bu ihtiyacı doğurmuştur. Belirtmek gerekir ki çocukların bedensel, zihinsel ve psikolojik anlamda olgunlaşmaları için genel anlamda on sekiz yaşına girme durumu kabul edilmektedir. Türkiye'de de medeni kanun itibarıyla rüşt/erginlik yaşı on sekiz olarak benimsenmiştir. Bu durumun kuraldışılıkları ebeveyn izniyle on yedi yaşında evlenme ve

⁶ 04.11.1950 tarihinde imzalanmış ve 03.09.1953 tarihinde yürürlüğe giren bu sözleşmeye Türkiye 04.11.1950 tarihinde imza koymuş ve 18.05.1954 tarihinde taraf olmuştur.

⁷ Bu sözleşmeler, 16.12.1966 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilmiş ilk sözleşme 23.03.1976 tarihinde ikincisi ise 03.01.1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye iki sözleşmeyi 15.08.2000 tarihinde imzalamış ve birinci sözleşmeye 15.12.2003 tarihinde ikinci sözleşmeye ise 23.12.2003 tarihinde resmen taraf olmuştur.

şartların oluşması kaydıyla mahkeme kararıyla on altı yaşında evlenme ile reşit olma durumu geçerli olmaktadır. Ancak çocuğun reşit olmadan önceki durumu göz önüne alınacak olursa, çocuğun istismardan, kötü muameleden vb. durumlardan korunması ve belli durumlarda haklarını kullanabilmesi için kendisine yönelik genel insan hakları dışından ama bunlarla ilintili olarak ayrı bir mevzuat benimsenmiştir. Çocukların belirttiğimiz yaşa kadar hak ehliyetleri olmasına rağmen fiil ehliyetleri bulunmamaktadır. Çocuğun korunması da dâhil olmak üzere fiil ehliyeti ya ebeveyni (yoksa) ya da vasisi tarafından yerine getirilmektedir.

Bu açıklamalar doğrultusunda denilebilir ki yirminci yüzyıla kadar olan periyotta genel anlamda çocuğun korunması dâhil tüm sorumluluğunun ailesine ait olduğu düşüncesi yaygın olarak kabul edilmiştir. İlk defa yirminci yüzyılda çocukların da hak sahibi oldukları ve bu hakların gerek ulusal gerek uluslararası hukukta korunması düşüncesi ortaya atılmıştır. Bu konuda tarihsel anlamdaki gelişmelerin⁸ çok detaylı olduğunu ve bu detay bilgiler yerine konunun özüne ilişkin bilgilerin verilmesi daha uygun olacaktır. Birinci Dünya Savaşı esnasında ve sonrasında savaşın yarattığı tahribat nedeniyle Avrupa’da ve Uzakdoğu’da savaştan etkilenen en önemli kesim çocuklar ve kadınlar olmuştur.

Özellikle çocukların korunması ve haklarının çeşitli şekillerde garanti altına alınması gayesiyle çalışmaların yapıldığını belirtmek gerekir. Eglantyne Jebb, 1. Dünya Savaşı’nın yarattığı durum nedeniyle özellikle çocukların korunması gerektiğini vurgulamış ve kız kardeşi Dorothy Buxton’ın yardımıyla 1919 yılında Londra’da savaş mağduru çocukları korumak ve bunlara yardım götürmek gayesiyle bir fon kumuştur (*Save the Children Fund*). Hatta bu konuya ilişkin bu fonun veya yapının da katkılarıyla 06.01.1920 tarihinde Cenevre’de “Uluslararası Çocuklara Yardım Birliği” (*Union Internationale de Secours aux Enfants*) adı ile özel bir örgüt kurulmuştur. Bu örgüt, ilk aşamada 23.02.1923 tarihinde IV. genel kurul toplantısı esnasında Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi’ni yayımlamış ve bu bildirge V. genel kurul toplantısında 28.02.1924 tarihinde bu bildirgeyi onaylamıştır. Bu bildirge 26.09.1924 tarihinde Milletler Cemiyeti Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir (<http://www.humanium.org/fr/normes/declaration-de-geneve-1924/>).

Beş maddeden oluşan bu bildirge, çocukların yaşama hakkı bağlamında hayatta kalmalarının sağlanması, toplumun bir bireyi olarak kendilerine gerekli olan olanaklardan yararlanmaları (eğitim, sağlık vb.) ve güvenliklerinin garanti altına alınmasını uluslararası düzeyde konu edinen bir uluslararası hukuk işlemi olmaktadır. Bildirge Türkiye tarafından

⁸ Çocuk haklarının tarihsel gelişimi hakkında bkz. (Akyüz, 1980: 339-341).

kabul edilmiş ve iç hukukunun öngördüğü prosedüre tâbi tutularak 1928 yılında onaylanmıştır⁹.

Evrensel mahiyette kabul edilen çocuk haklarına ilişkin uluslararası nitelikteki işlemlerden birisi de “*Çocuk Hakları Bildirisi*”dir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20.11.1959 tarih ve 1386(XIV) sayılı kararıyla kabul edilmiştir. Bu bildiri on maddeden oluşmaktadır. Bu bildiri de çocukların ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya diğer görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğum veya başka statüler temelinde herhangi bir farklılık gözetilmeksizin veya ayrımcılık yapılmaksızın bildiri de belirtilen haklara sahip olmaları öngörülmüştür (1. madde). Bu hakları genel ve soyut olarak şu şekilde sıralayabiliriz: özel korumadan yararlanma; isme ve uyruklığa sahip olma; sosyal güvenlik olanaklarından yararlanma; çocuk engelli ise engelli haklarından yararlanma; ilköğretimin parasız ve zorunlu olması; koruma ve kurtarılmada öncelikli durumda olma; sömürüye karşı korunma vb. (Gemalmaz, 2010: 577-582; [http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=A/RES/1386\(XIV\)](http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=A/RES/1386(XIV))).

Diğer yandan Birleşmiş Milletler Genel Kurul tarafından 03.12.1986 tarih ve 41/85 sayılı kararıyla kabul edilen “*Özellikle Ulusal ve Uluslararası Düzeyde Bakıcı Aile Yanına Yerleştirme ve Evlat Edinme Bağlamında Olmak Üzere, Çocukların Korunmasına ve Esenliğine İlişkin Sosyal ve Hukuksal İlkeler Bildirisi*” de önemli bir işlem olmaktadır. Yirmi dört madden oluşan bu bildiri, özet nitelikte çocuğun öncelikle bakımının, eğitiminin vb. konularda ebeveynleri tarafından üstlenilmesini, bu durumun yokluğu halinde ise diğer durumların (bakıcı aile, evlat edinme, korunma vb.) nasıl ve ne şekilde olması gerektiğini detaylı olarak düzenlemektedir (Gemalmaz, 2010; 583-591; http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=A/RES/41/85).

Çocuk hakları konusundaki en önemli uluslararası hukuk işlemi hiç şüphesiz ki Çocuk Hakları Sözleşmesi’dir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20.11.1989 tarih ve 44/25 sayılı kararı ile kabul edilmiş ve bu sözleşme 02.09.1990 tarihinde ise yürürlüğe

⁹ Bu bildiri de yer alan düzenlemeler şu şekildedir: “1. Çocuğa hem bedensel hem de ruhsal açıdan normal gelişmesi için gerekli bütün olanaklar sağlanmalıdır; 2. Aç çocuk beslenmelidir; hasta çocuk tedavi edilmelidir; öğrenme yavaşlığı/(geriliği) olan çocuğa yardım edilmelidir; suç işleyen çocuk ıslah edilmelidir; ve yetim/öksüz ve kimsesiz çocuk koruma altına alınmalı ve yardımına koşulmalıdır; 3. Tehlike hallerinde çocuk en başta/(birinci olarak) kurtarılmalıdır; 4. Çocuk, yaşamını kazanabilecek/(idame edebilecek) bir duruma getirilmelidir ve her biçimdeki sömürüye karşı korunmalıdır; . 5. Çocuk, yetilerini insanların (kardeşlerinin) hizmetine sunması gerektiği bilinciyle büyütülmelidir” (Gemalmaz, II. Cilt, 2010: 575-576).

girmiştir. Türkiye'nin de 1995 yılı itibarıyla taraf olduğu¹⁰bu sözleşme çocuk hakları konusunda oldukça kapsamlı düzenlemeler (elli dört madde) içermektedir. Bu sözleşme daha önce tesis edilen ve yukarıda bilgilerini verdiğimiz çalışmalardan yararlanılarak daha geniş şekilde oluşturulmuştur.

Çocuk Hakları Sözleşmesi, on sekiz yaşın altında olan her bireyi çocuk olarak kabul etmektedir. Bu sözleşmenin çok kapsamlı olması ve konun bütünlüğünü bozmamak gayesiyle içerik itibarıyla bazı hususlara değineceğiz. Sözleşme, çocuğun yaşama hakkına, yaşamını sürdürmesi ve geliştirilmesi hakkına, isim, vatandaşlık, anne-babasını bilme, onlar tarafından bakılma, yasa dışı yollarla yurt dışına çıkarılmama, ifade, düşünce, vicdan, din özgürlüğü, ekonomik, cinsel ve her türlü sömürüye karşı korunma, kaçırılmama, satılmama, kötü muamele görmeme, adil yargılanma vb. haklara sahip olduğunu düzenleme altına almıştır (Geniş bilgi ve değerlendirme için bkz., Gemalmaz, 2003: 377-385).

Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne istinaden Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 25.02.2000 tarih ve 54/263 sayılı kararla kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesinin Çocukların Silahlı Çatışmalarda Yer Alması Hakkında Seçmeli Protokolü benimsenmiştir. Bu protokol 12.02.2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu protokolü 08.09.2000 tarihinde imzalamış ve iç hukukunun öngördüğü onay sürecini tamamlayarak onay belgesini 04.05.2004 tarihinde göndermiş ve protokole 04.06.2004 tarihi itibarıyla taraf olmuştur. Türkiye bu protokolü çeşitli beyanlar (üç adet beyan) ekleyerek onaylamıştır (bkz., Gemalmaz, 2010: 643-646). On üç maddeden oluşan bu protokol, özetle on sekiz yaşının altında olan çocukların silaha altına alınmamasını, gönüllü asker (Türkiye'de gönüllü askerlik uygulaması bulunmamaktadır) olmak isteyen çocuklar için korunma önlemlerinin uygulanmasını gibi düzenlemeleri detaylı olarak içermektedir.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin yürürlüğe girmesinden sonra benimsenen işlemlerden birisi de yukarıda belirttiğimiz Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun aynı tarih ve sayı ile kabul ettiği Çocuk Hakları Sözleşmesinin, Çocukların Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi Hakkındaki Seçmeli Protokolü'dür. Bu protokol 18.01.2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu protokolü 08.09.2000 tarihinde imzalamış ve iç hukukunun öngördüğü

¹⁰ Türkiye, Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni 14.09.1990 tarihinde imzalamış ve 09.12.1994 tarihli ve 4058 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulmuştur. Ancak belirtmek gerekir ki Dışişleri Bakanlığı'nın 15.12.1994 tarihli ve UKBM-II/11304 sayılı yazısı üzerine, 31.05.1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 3. maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nun 23.12.1994 tarih ve 94/6423 sayılı kararıyla bu sözleşme çekince ile onaylanmıştır (Resmi Gazete, 27.01.1995, Sayı 22184). Türkiye'nin çekincesi şu şekildedir: "*Türkiye Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 17, 29 ve 30. maddeleri hükümlerini T.C. Anayasası ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Anlaşması hükümlerine ve ruhuna uygun olarak yorumlama hakkını saklı tutmaktadır*". Türkiye bu sözleşmeyi onayladığına dair onay belgesini 04.04.1995 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne göndermiş ve sözleşme Türkiye itibarıyla 04.05.1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

onay sürecini tamamlayarak onay belgesini 19.08.2002 tarihinde göndermiş ve protokole 19.09.2002 tarihi itibarıyla taraf olmuştur. Bu protokol on yedi maddeden oluşmakta ve çocuk satışı, pornografisi ve fahişeliği hakkında tanımlama yapmakta ve bu hususlara ilişkin izlenmesi gereken yol ve yöntemler ile alınması söz konusu olabilecek önlemleri içermektedir (Gemalmaz, 2003: 385-386).

Çocuk haklarını ilgilendiren uluslararası hukuk işlemlerinden birisi de İstihdama Kabulde Asgari Yaşa İlişkin Sözleşme'dir (Asgari Yaş Sözleşmesi/138 Sayılı Sözleşme). Bu sözleşme Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Genel Konferansı'nda 26.06.1973 tarihinde kabul edilmiş ve 19.06.1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, sözleşmeyi iç hukuku gereğince 4334 sayılı kanunla onaylamış (bkz., Resmi Gazete, 27.01.1998, sayı 23243), onay belgesini 30.10.1998 tarihinde göndermiş ve 01.11.1999 tarihi itibarıyla bu sözleşmeye taraf olmuştur. On sekiz maddeden oluşan bu sözleşmede çocuk işçiliğinin önlenmesi, istihdama dayalı çalışma yaşının kuraldışı durumlar saklı kalmak kaydıyla (örneğin özel öğrenim, mesleki eğitim için on altı yaş, belirli durumlarda, 13 ila 15 yaş/7. madde ve devamı vb.) on sekiz yaşın altında olmamasını, çalışma şartlarına veya standartlarına uyulması ve önlemler alınması gibi hususları içermektedir.

Kısa adı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliği Sözleşmesi (1999, 182 Sayılı Sözleşme) olan En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanmasına ve Ortadan Kaldırılması İçin Acil Eyleme İlişkin Sözleşme Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Genel Konferansı tarafından 17.06.1999 tarihinde kabul edilmiş ve 19.11.2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu sözleşmeyi iç hukukunun öngördüğü prosedüre uygun olarak onaylamış (bkz., Resmi Gazete, 03.02.2001, Sayı 24307) ve onay belgesini 02.08.2001 tarihinde göndererek 02.08.2002 tarihi itibarıyla bu sözleşmeye taraf olmuştur. On altı maddeden oluşan sözleşme, çocukların satılmasının, ticarete konu edinilmesinin, silahlı çatışmalarda kullanılmasının, borç yoluyla köleleştirilmesinin, zorla çalıştırılmalarının, fahişelik yapmalarının, pornografik materyal üretimi veya pornografik etkinlikler için kullanılmasının, uyuşturucu trafiğinde çalıştırılmasının engellenmesi gibi hususları içermektedir. Sözleşme, içerdiği konular itibarıyla taraf devletlere işbirliği yapma, iç hukukunu uyarılama ve önlem alma vb. şeklinde yükümlülükler getirmektedir.

Çocuk haklarına ilişkin bölgesel nitelikte de uluslararası hukuk işlemlerinin kabul edildiğini belirtmek gerekir. Bunlardan bazıları temel anlamda pür insan hakkı olarak kabul edilmese de yine de bu kategori içerisine özel haliyle kabul görmektedir. Örneğin, Avrupa Konseyi Üyesi Devletler Arasında Gençlerin Kollektif Pasaportla Seyahatlerine İlişkin Avrupa Anlaşması, Evlat Edinmeye İlişkin Avrupa Sözleşmesi, Küçüklerin Vatana İadesine

İlişkin Avrupa Sözleşmesi, Çocukların Velayetine İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi ile Çocukların Velayetinin İadesi Hakkında Avrupa Sözleşmesi vb. bu kategorideki işlemler olmaktadır. Bu işlemlerin yanı sıra pür insan hakları kategorisinde sayılan Evlilik Dışı Doğan Çocukların Hukuki Statüsü Hakkında Avrupa Sözleşmesi ile Çocuk Haklarının Kullanılmasına Avrupa Sözleşmesi'ni¹¹ belirtmek gerekir (Gemalmaz, 2003: 508).

Evlilik Dışı Doğan Çocukların Yasal Statüsüne İlişkin Avrupa Sözleşmesi Avrupa Konseyi bünyesinde 15.10.1975 tarihinde imzalanmış ve 11.08.1978 tarihinde yürürlüğe sokulmuştur. On altı maddeden oluşan bu sözleşmeye Türkiye 2016 yılı itibarıyla henüz taraf olmamıştır. Sözleşme içerdiği düzenlemeler itibarıyla evlilik dışı doğan çocukların yasal, sosyal, eğitsel vb. alanlardaki sorunlarını veya yasal statüde bulunan çocuklara oranla mevcut eşitsizlikleri gidermeyi veya tümden ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Evlilik dışı doğan çocukların özellikle soy bağlarının tespiti ve bu konuda oluşan sorunların giderilmesi önemlidir. Türkiye, sözleşmeye taraf olmamakla birlikte ulusal hukuku itibarıyla 2001 yılında kabul ettiği medeni kanunu ve daha sonra benimsenen yönetmelik ile bu konudaki hakları, yetkileri belirlemekte ve olması muhtemel sorunlara genel anlamda çözüm olabilmektedir.

Çocukların Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, Avrupa Konseyi aracılığıyla 25.01.1996 tarihinde imzaya açılmış ve 01.07.2000 tarihinde yürürlüğe girmesi sağlanmıştır. Türkiye bu sözleşmeyi 09.06.1999 tarihinde imzalamış, iç hukukunun öngördüğü prosedüre göre onay işlemine tâbi tutmuş, 4620 sayılı uygun bulma yasası onayını sağlamış, 10.06.2002 tarihinde onay belgesini Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği'ne göndererek 01.10.2002 tarihinde sözleşmeye taraf olmuştur. Yirmi altı maddeyi içeren sözleşmede on sekiz yaşından küçükler çocuk olarak kabul edilmekte, ulusal yargı organları önünde gerekli prosedür yerine getirilerek çocuğun bilgilenmesi, görüşüne başvurulması ve görüşlerini ifade etmesi hakkı vb. hususlar tanınmaktadır.

Avrupa Konseyi'nin dışında bölgesel nitelikte çocuk hakları ile ilgili düzenlemeler de bulunmaktadır. Bu konuda Çocuk Hakları ve Refahı Hakkında Afrika Şartı'nı örnek olarak

¹¹ Avrupa Konseyi Üyesi Devletler Arasında Gençlerin Kollektif Pasaportla Seyahatlerine İlişkin Avrupa Anlaşması, 16.12.1961 tarihinde imzalanmış ve 16.01.1962 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, anlaşmayı 14.09.1962 tarihinde imzalamış ve 15.10.1962 tarihinde kesin olarak taraf olmuştur. Evlat Edinmeye İlişkin Avrupa Sözleşmesi, 24.04.1967 tarihinde imzalanmış ve 26.04.1968 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşme, 27.11.2008 tarihinde Strasburg'da revize edilerek tekrar kabul edilmiştir (bkz., Aykaç, 2009: 389-404). Türkiye bu sözleşmeye taraf değildir. Küçüklerin Vatana İadesine İlişkin Avrupa Sözleşmesi, 28.05.1970 tarihinde imzalanmış ve 28.07.2015 tarihinde imzacı devletlerden üçünün onay vermesi sonucunda yürürlüğe girmiştir. Bu üç devletten biri de Türkiye'dir. Türkiye sözleşmeyi 26.06.1974 tarihinde imzalamış ve 02.12.1976 tarihinde ise taraf olmuştur. Çocukların Velayetine İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi ile Çocukların Velayetinin İadesi Hakkında Avrupa Sözleşmesi, 25.05.1980 tarihinde imzalanmış ve 01.09.1983 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye sözleşmeyi 20.10.1997 tarihinde imzalamış ve 01.06.2000 tarihinde taraf olmuştur (<https://www.coe.int/fr/web/conventions/full-list>).

vermek olasıdır. Bu şart Afrika Birliği Örgütü bünyesinde kabul edilmiştir. Afrika Birliği Örgütü Devlet ve Hükümet Başkanları Meclisi'nin Etiyopya'nın Addis Ababa şehrinde 11.07.1990 tarihinde gerçekleştirilen yirmi altıncı olağan toplantısında bu şart kabul edilmiş ve 29.11.1999 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kırk sekiz maddeden oluşan bu şart (bkz., <http://www.achpr.org/fr/instruments/child/>), çocuğa ilişkin klasik nitelikteki hakları (yaşama, cinsel istismardan korunma, isim, uyrukluk, sağlık, ifade, örgütlenme, din-vicdan vb.) ve bu çocukların tâbi olduğu ve/veya bulunduğu ülkede devletin yerine getirmesi gereken yükümlülükleri içermektedir. Şart ebeveynlere de sorumluluk yüklemektedir. Bu anlamda çocukların ailesi tarafından korunması, silahlı çatışmalarda çocukların kullanılmaması vb. şartta özellikle vurgulanmaktadır.

Yukarıda genel olarak sunduğumuz çocuk haklarına ilişkin uluslararası nitelikte kabul edilen sözleşme ve protokolleri Türkiye benimsemiş ve iç hukukuna mal etmiştir. Teorik anlamda Türkiye'nin çocuk hakları konusunda arzulanan düzeyde olduğu söylenebilir. Ancak önemli olan teorik olarak benimsenen bu işlemlerin uygulama itibarıyla etkinliklerinin sağlanmasıdır. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında uygulamaya dönük bir takım değerlendirmeleri çeşitli argümanları kullanarak yapmaya çalışacağız.

Çocuklara ilişkin oluşturulan ulusal veya uluslararası mevzuatta doğal olarak çocuğun yararı daima ön planda tutulmaya çalışılmıştır. Zira çocukların gerek fiziksel gerek zihinsel gerekse ruhsal açıdan gelişimlerini tam anlamıyla tamamlamamaları kendilerini toplumsal ortamda tehlikelere karşı korumasız bırakabilmektedir. Çocukların yaşamlarını sürdürdükleri toplumların gelişmiş olması hak ihlallerini azaltması olağan bir durum oluşturmaktadır. Her gelişmiş veya gelişmesi muazzam olarak nitelendirilen toplumlarda da çocuklara yönelik hak ihlalleri olabilmektedir. Bu nedenle gelişmiş olan toplumlarda da çocukların haklarıyla ilgili düzenlemeler kabul edilmektedir. Öyle ki çocuk haklarını düzenleyen ulusal ve/veya uluslararası mevzuatın ihlali imkânsız olsaydı, bu durumda ilgili mevzuat anlamını yitirirdi. Zira böyle bir mevzuatın düzenlenme gayesi bir yandan hakları garanti altına alırken diğer yandan hak ihlallerini önleyecek mekanizmaları oluşturmak ve duruma göre yaptırım veya ceza tertibini belirlemektir.

Çocukların haklarından yararlanmaları belirli durumlarda ebeveynlerinin, eğer varsa vasisinin iradesine bağımlı olabilmektedir. Zira henüz bedensel ve ruhsal gelişiminin ilk evrelerinde olan çocuğun tek başına yani bireysel iradesiyle kendisine tanınan haklardan yararlanması veya bu hakları istemesi mümkün değildir. Bu durumda çocuğun haklarının verilip verilmediği veya çocuğun haklarından yararlanıp yararlanmadığını denetlemede

toplumun örgütlü hali olan devlet yapısı devreye girmektedir. Devlet kurumları aracılığıyla çocukların haklarını koruma yükümlülüğü altındadır.

Çocukların hakları ile yetişkinlerin haklarının bazı durumlarda çatışması da mümkündür. Bu durumda prensip olarak çocuğun haklarının verilmesi öncelikli hale gelebilmektedir. Bu konuda da yukarıda belirttiğimiz gibi devlet oluşturduğu kurumlar ve bu kurumlarda istihdam ettiği kişiler aracılığıyla gerekmesi halinde duruma müdahale edebilmektedir. Konuya ilişkin bu kişi kimi zaman kolluk kuvveti kimi zaman öğretmen olabilmektedir. Aşağıda aktaracağımız sosyal adalet ve sosyal devlet gibi kavramlar da dikkate alınacak olursa devlet çocuğun fiziksel, duygusal, zihinsel, ahlaki vb. açılardan gelişimi konusunda yükümlülük altındadır. Zira devlet, zayıf konumda olan çocuğun tehlikelerden, kötü muameleden, haklarını kullanmasını engellenmesinden vb. olumsuzluklardan korumayı gaye edinmektedir. Devletin imkânları, politikaları ve yaklaşımı bu konuda belirleyici olmaktadır. Kimi durumlarda devlet çocuğun ebeveyninin (duruma göre vasisinin) olumlu iradesini almaksızın çocuğu çeşitli haklardan (eğitim, sağlık vb.) yararlandırabilir. Bu konuda verilebilecek en iyi örnek zorunlu ilköğretim (devletlere göre süre farklılaşabilmektedir) olmaktadır. Devletin ilköğretimi zorunlu kıldığı sürelerde çocuğun, ebeveynin veya duruma göre vasisinin izni/iradesi almaksızın devlet bu eğitimi kamu kudreti aracılığıyla çocuğa gördürtme hakkına sahiptir.

4.2.3. Kadın Haklarının Gelişimi

Kadınların haklarının uluslararası düzeyde spesifik olarak düzenlenmesi 1950'li yıllarda başlamıştır. Kadın haklarının uluslararası düzeyde uluslararası hukuk işlemleriyle düzenlenmesi eleştirilebilse de, bu tür düzenlemelerin uluslararası insan haklarının gelişimine olan katkısı yadsınamaz. Zira kadını insan olarak kabul ettiğimize göre, prensip olarak kadınlara yönelik ayrıca bir düzenleme yapmanın gereksizliği savunulabilir. Diğer bir ifadeyle kadınlara ilişkin düzenlemelerin temel nitelikteki insan hakları işlemlerinde olduğu düşüncesi ileri sürülebilir. Bu düşüncenin de yanlış olmadığı kabul edilebilir. Ancak, özellikle çağdaş olamayan veya gelişmeyen/gelişemeyen toplumlarda insan hakları ihlallerinin büyük kısmının kadınlara yönelik yapılması ve bu konuda çok sayıda mağduriyetin yaşanması dikkate alınacak olursa, kadınlar açısından spesifik nitelikte uluslararası hukuk işlemlerinin tesis edilmesi oldukça mantıklı ve gerekli olmaktadır. Bu işlemlerden bir kaçını burada aktarmak uygun olacaktır.

Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20.12.1952 tarih ve 640(VII) sayılı kararıyla kabul edilmiş ve 07.07.1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu sözleşmeyi çekince koymaksızın 12.01.1954 tarihinde imzalamış ve 25.005.1959 tarih ve 7288 sayılı uygun bulma kanunu ile onaylamıştır (bkz., Resmi Gazete, 02.06.1959, Sayı 10220). On bir maddeden oluşan sözleşme, kadınların seçimlerde erkeklerle eşit koşullarda oy kullanmasını, seçilme hakkından yararlanmasını ve kamu kurumlarında istihdam edilmelerini düzenleme altına almıştır (Gemalmaz, 2010: 445-451).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 29.01.1957 tarih ve 1040(XI) sayılı kararı ile Evli Kadınların Vatandaşlığına İlişkin Sözleşme'yi kabul etmiştir. Bu sözleşme 11.08.1958 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu sözleşmeye taraf değildir. Oniki maddeden oluşan sözleşmede, evli kadınların eşlerinin vatandaşlık değiştirmesinden, yabancılarla evlenen kadınların evlenmenin sona ermesinden dolayı maruz kalabilecekleri durumları ve vatandaşlıkla ilgili uygulama ve ihtilaflara ilişkin sorunları genel anlamda düzenlemektedir (bkz., https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVI-2&chapter=16&Temp=mtdsg3&clang=_fr). Sözleşmeye taraf olmayan Türkiye yetkili kurum veya kuruluşları aracılığıyla, bu konuda Vatandaşlık Kanunu ile Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanunu düzenlemelerini ihtiyaç duydukça uygulamaktadır.

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Bildirisi, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 07.11.1967 tarih ve 2263 (XXII) sayılı kararla kabul edilmiştir. Bildiride özetle kadınların ve erkeklerin haklardan yararlanma ve sorumluluklara sahip olmada genel anlamda eşit olmaları, kadınlara karşı ayrımcılık yapan, ayrımcılık düzenlemelerini içeren yasal mevzuatın kaldırılmasını veya değiştirilmesini, seçme ve seçilme hakları itibarıyla eşitliğin sağlanmasını, vatandaşlıkla ilgili işlemlerde erkeklerle eşit statüde kabul edilmelerini, medeni hukuk alanında erkeklerle aynı haklardan yararlanmaları gibi düzenlemeleri içermektedir (Gemalmaz, 2010: 461-469; <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/237/12/IMG/NR023712.pdf?OpenElement>).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 14.12.1974 tarih ve 3318(XXIX) sayılı kararı ile Olağanüstü Hallerde ve Silahlı Çatışma Hallerinde Kadınların ve Çocukların Korunması Bildirisi'ni kabul etmiştir. Bu bildiri altı paragraftan oluşmaktadır. Bildiride, taraf devletlerin uluslararası düzeyde savaş hukuku ile ilgili benimsenmiş olan işlemlere uymaları, çatışma veya duruma göre savaşın meydana geldiği ülkelerde çatışma veya savaşta olmayan kadınların ve çocukların korunmasına özel önem gösterilmesi gibi düzenlemelere yer

verilmiştir

(bkz.,

[https://documents-dds-](https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/740/79/IMG/NR074079.pdf?OpenElement)

[ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/740/79/IMG/NR074079.pdf?OpenElement](https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/740/79/IMG/NR074079.pdf?OpenElement)).

Kadınlara Karşı Şiddetin Ortadan Kaldırılması Bildirisi, 20.12.1993 tarih ve 44/104 sayılı kararıyla Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir. Altı maddeden oluşan bildiriye, kadınlara karşı kamu veya özel alanda/yaşamda tehdit, zorlama veya keyfi olarak özgürlüklerinden yoksun bırakma, bedensel ve psikolojik saldırı vb. hususlar yasak kategorisinde sayılmıştır (bkz. <http://www.ohchr.org/FR/ProfessionalInterest/Pages/ViolenceAgainstWomen.aspx>). Örneğin bunlardan şiddet olgusu detaylandırılacak olursa şu durumlar bu kategoride sayılabilir: fiziksel şiddet/dayak, kız çocukların cinsel istismarı, başlık parasıyla bağlantılı şiddet, evlilik içi tecavüz, kadının cinsel organının dağlanması (kadın sünneti), işyerinde, eğitim kurumlarında ve diğer yerlerde cinsel taciz, sindirme/yıldırma, kadın ticareti, fahişeliğe zorlama vb.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 18.12.1979 tarih ve 34/180 sayılı kararı ile Kadınlara Karşı Her Biçimiyle Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'ni kabul etmiştir. Bu sözleşme 03.09.1981 tarihinde yürürlüğe girmiş ve Türkiye de bu sözleşmeye iç hukuk ve uluslararası hukuka ait işlemleri tamamladıktan sonra 19.01.1986 tarihinde taraf olmuştur (bkz., Resmi Gazete, 14.10.1985, Sayı 18898). Otuz maddeden oluşan sözleşmede taraf devletlere kadınların gelişmesini, ilerlemesini sağlamak için özellikle siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda olmak üzere bütün alanlarda, insan haklarının ve temel özgürlüklerin erkeklerle eşitlik temelinde kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını kadınlar bakımından güvence altına almak amacıyla mevzuat dâhil gerekli tüm önlemleri almaları yükümlülüğünü getirmektedir (2. madde).

Bir üst paragrafta belirttiğimiz sözleşmeye istinaden Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 06.10.1999 tarih ve 54/4 sayılı kararı Kadınlara Karşı Her Biçimiyle Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması İhtiyari/Seçmeli Protokolü'nü kabul etmiştir. Bu protokol 22.12.2000 tarihinde yürürlüğe girmiş ve Türkiye de gerekli prosedürü tamamlayarak 29.01.2003 tarihinde bahsi geçen protokole taraf olmuştur (bkz., Resmi Gazete, 18.09.2002, Sayı 24880). Yirmi bir maddeden oluşan bu protokol, taraf devletlere aşağıda sunacağımız gibi Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi'nin başvuruları alma ve inceleme yetkisine ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Kadınlara Karşı Her Biçimiyle Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'nde belirtilen yükümlülük veya sorumlulukları ihlal eden devletlere yönelik, bireyler veya birey grupları tarafından başvurular yirmi üç uzmandan oluşan bahsi geçen komiteye yapılmaktadır. Bu başvuruların nasıl ve ne şekilde yapılacağı detaylı olarak

ihtiyari protokolde ve komitenin usul kurallarında belirtilmektedir. Bu usul kuralları çok detaylı olarak komitenin çalışma şeklini ve yetkilerini belirlemektedir (Gemalmaz, 2010: 535-571;

http://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/1_Global/Part%20of%20HRI_GEN_3_Rev-3_7080_F.pdf).

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 11.05.2011 tarihinde İstanbul'da imzaya açılan ve 01.08.2014 tarihinde yürürlüğe giren Kadına Yönelik Şiddetin ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Sözleşme (*Convention du Conseil de l'Europe sur la prévention et la lutte contre la violence à l'égard des femmes et la violence domestique*) uluslararası hukukta kadına karşı şiddet ve aile içi şiddet konusunda yaptırım gücü olan ilk işlem olarak kabul edilebilir. Sözleşmenin, İstanbul'da imzaya açılmış olması nedeniyle bu işlem İstanbul Sözleşmesi olarak anılmaktadır. Seksen bir maddeden oluşan sözleşmede, şiddetin kadın erkek eşitsizliğinin bir sonucu olduğu vurgulanmıştır. Türkiye, sözleşmeyi 11.05.2011 tarihinde imzalamış ve iç hukukunun öngördüğü prosedüre göre onay işlemine tâbi tutarak 14.03.2012 tarihinde onaylamıştır.

İstanbul Sözleşmesi, kadına karşı genel anlamda ayrımcılığın ve şiddetin önlenmesini ve önlemlerin yetersiz kaldığı durumlarda meydana gelen ayrımcılık ve şiddet eylemlerine karşı idari ve yargı yollarının işletilerek cezalandırıcı bir sistemin devreye sokulmasını öngörmektedir. İstanbul Sözleşmesi, kadınların konumlarını güçlendirmeyi ve kadınlar ile erkekler arasında eşitliği yaygınlaştırmayı da amaçlamaktadır. Ayrıca İstanbul Sözleşmesi, konuya ilişkin uluslararası işbirliğinin sağlanması (adli işbirliği vb.) ve yaygınlaştırılmasının gerekliliğine de vurgu yapmaktadır (1. madde). Sözleşmeye taraf olan üye devletler, sözleşmenin ilgili düzenlemelerini etkili bir biçimde uygulamalarını sağlamak için özel bir izleme mekanizmasının oluşturulmasını da kabul etmişlerdir. Bu sözleşme, savaş/çatışma ve barış ortamında geçerliliğini korumaktadır. Sözleşme kadına karşı şiddet durumuna ilişkin sıfır tolerans gösterilmesini amaçlamaktadır.

Sözleşme erkeklerin de şiddetten korunmasını öngörmektedir. Bu anlamda sözleşmenin giriş kısmındaki şu cümle ilginçtir: "*Kadınların ve genç kızların erkeklerden daha fazla oranda toplumsal cinsiyete dayalı şiddet riskine maruz kaldıklarının ve erkeklerin de aile içi şiddetin mağdurları olabileceğinin bilincinde olarak...*".

Sözleşme taraf devletlere, şu eylemlere yönelik cezai veya başka bir yaptırım öngörmeyi zorunlu kılmaktadır: ev içi şiddet (fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik), taciz amaçlı takip, tecavüz dahil, cinsel şiddet, cinsel taciz, zorla evlendirme, kadınların sünnet edilmesi, kürtaja zorlama ve kısırlaştırmaya zorlama vb.

(bkz.,<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680462545>). İstanbul Sözleşmesi'nin çalışmamızla doğrudan ilintili olması nedeniyle çalışmanın ilerleyen kısımlarında bu sözleşmeye sıkça başvurmak kaçınılmaz olacaktır.

İnsan haklarının önemli bir kısmının çocukları ve kadınları muhatap alması olağan bir durumdur. Toplumun içinde varlığını sürdürmeye çalışan bu grupların özellikle fiziksel açıdan erkeklere oranla zayıf olmaları ve çocukların da aynı zamanda fiziksel ve duygusal gelişimlerini tam olarak tamamlayamamaları bunlara yönelik hak ihlallerini artırmaktadır. Bu hak ihlallerinin önlenmesi ve bu haklardan yararlanmanın kolaylaştırılması gayesiyle spesifik nitelikte bir mevzuatın oluşturulması gerekli olmuştur.

4.2.4. İnsan Haklarının Kuşak Hakları İtibarıyla Sınıflandırılması

İnsan haklarını hak kuşakları itibarıyla sınıflandırmak mümkündür. Doktrinde insan hakları hak kuşakları açısından genel olarak üç gruba ayrılmaktadır. Ancak bazı çalışmalarda bunların dörde ayrıldığını da belirtmek gerekir. Çalışmada insan haklarını dört kategoriye ayırarak ele almayı tercih etmekteyiz.

4.2.4.1. Birinci Kuşak Haklar

Birinci kuşak haklar, kişiyi devlete karşı koruyan ve bu anlamda olumsuz/negatif haklar olarak kabul edilmektedir. Bu hakların klasik nitelikte olduklarını belirtmek gerekir. Bu haklardan bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz: yaşama hakkı, kölelik yasağı, işkence yasağı, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, özel hayatın korunması, kişi dokunulmazlığı, düşünce hak ve özgürlüğü, seyahat ve yerleşme özgürlüğü, inanç özgürlüğü, bilim ve sanat özgürlüğü, toplantı hak ve özgürlüğü, basın ve yayın hakları, mülkiyet hakkı vb.

4.2.4.2. İkinci Kuşak Haklar

İkinci kuşak haklar, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar şeklinde de adlandırılmaktadır. Bunlar isteme, yani pozitif haklar olmaktadır. Bu haklar, sanayileşmenin gelişmesiyle, sosyalist öğretinin katkılarıyla ve liberal/burjuvazi öğretinin kendisini sosyalleştirmesiyle belirgin hale gelmiştir (Gemalmaz, 2003: 751). Bu hakları şu şekilde sıralayabiliriz: meslek edinme hakkı, eğitim hakkı, çalışma hakkı, sosyal güvenlik hakkı,

sözleşme yapma hakkı, evlenme hakkı, savunma hakkı, sağlık ve iş bulma olanaklarında eşitliğin talep edilmesi hakkı, kültürel yaşama katılma hakkı vb.

İkinci kuşak insan hakları daha soyut olmalarından dolayı uygulanması daha güç olan haklardır. Sosyal hakların temeli sosyal adaleti sağlamak, sosyal eşitsizlikleri olabildiğince en aza düşürmek, toplumun dezavantajlı bireylerini korumaya dayanmaktadır. Yurttaşların temel ihtiyacı olan eğitim, sağlık vb. hakların sağlanması devletin görevi olup sosyal hakların benimsenmesi ve uygulanması modern anlamda refah devletinin meşruiyet zeminini oluşturmaktadır. Bu haklar toplumdaki bireylerin dayanışma sorumluluğundan farklı olarak vatandaş olmaktan kaynaklı haklardır. Sosyal politika ile toplumdaki bütün bireylerin ekonomik ve sosyal durumlarını düzeltmek amaçlandığından sosyal politika ve vatandaş arasındaki ilişkinin önemi de daha belirgin olmaktadır. Bir devlette yaşayan her kişinin medeni, sosyal ve siyasi hakları olması gerektiği fikri II. Dünya Savaşı'ndan sonra, Marshall tarafından dile getirilmiştir. Sosyal vatandaşlığın yükümlülüklerini yerine getirirken sosyal politikalardan mümkün olduğunca faydalanılmak sosyal vatandaşlığın temel özelliğini oluşturduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Bir diğer ifade ile sosyal politikalar oluşturulurken merkezinde yer alan sosyal haklar göz önünde bulundurulmaktadır (Şenkal, Doğan, 2012: 63-80).

4.2.4.3. Üçüncü Kuşak Haklar

Üçüncü kuşak haklar, aktif statü hakları olarak da isimlendirilebilmektedir. Bunlar Aktif-pasif seçimlere katılma hakkı, kamu alanında çalışabilme hakkı, örgütlenme hakkı, dilekçe hakkı, siyasi partilerle organik ilişki kurabilme hakkı vb.

4.2.4.4. Dördüncü Kuşak Haklar

Dördüncü kuşak hakları dayanışma, çevre, barış ve halkların hakları şeklinde adlandırmak da olasıdır. Bu kategorideki haklar genel ve soyut olarak şunlardır: barış hakkı, gelişme hakkı, insanlığın ortak mal varlığına saygı hakkı, çevre hakkı vb.

Genel anlamda dört kuşak olarak ayırdığımız insan haklarının kullanım şekilleri (bireysel ve kolektif haklar) itibarıyla ayırma tâbi tutmak mümkündür. Ayrıca insan haklarını, temel-temel olmayan, negatif-pozitif, yasal-moral haklar, koruyucu haklar, klasik-sosyal haklar vb. şeklinde de ayırmak olasıdır (bkz., Kalabalık, 2013: 56-65).

Yukarıda kısaca aktardığımız bu haklar, gelişmiş ve devlet yapısına kavuşmuş toplumlar itibarıyla anayasalarda güvence altına alınmaktadır. Özellikle devletin egemenliğinin ve erkinin nasıl ve ne şekilde kullanılacağını anayasalar genel olarak belirlemektedir. Devletler, anayasalarına koydukları düzenlemelerle temel hakları ve özgürlükleri güvence altına alırlar. Devletler, anayasaları açısından güvence altına aldıkları temel hak ve özgürlükleri istisnai durumlarda ancak kanunla sınırlayabilmektedir. Bu istisnai durum gerekçelendirilirken kamu sağlığı, kamu güvenliği, kamu yararı, ulusal güvenlik, kamu düzeni gibi hususlar referans gösterilmektedir. Bu tür sınırlamalarda temel hakların ve özgürlüklerin özüne dokunulmaması ve süre şartının konulması gerekli olmaktadır. Temel hakların ve özgürlüklerin sınırlanması kanunla yapılırken kanun idareye takdir yetkisi tanıyabilir. Bu anlamda idarenin takdir yetkisi açık ve objektif olmalıdır. Konuya ilişkin idare takdir yetkisini kullanırken sübjektif ve değersel kriterler dikkate alınarak amaç saptırmasına izin verilememesi ve idarenin de eylem ve işlemlerinin yargı denetimine tâbi tutulması gerekir.

Yukarıda insan haklarının özellikle kadınlar ve çocuklar açısından gelişimi ve önemine ilişkin verdiğimiz bilgiler ve duruma göre yaptığımız değerlendirmelerden sonra çalışmanın kavramsal veya maddi boyutunun diğer kısmını oluşturan sosyal politika olgusuna/kavramına da değinmek gerekli olmaktadır.

5. Sosyal Politika Kavramı ve Gelişimi

Toplumdaki çatışmaya neden olacak gerilimi demokratik sistem içinde barışçı yollardan çözenin yöntemlerinden en önemlisi sosyal politika tedbirleridir. Toplumdaki en önemli dürtüler yaşam ve gelecek güvencesidir. Toplumlarda bu dürtülerin güvence altına alınması olası birçok çatışmayı da çözeceği varsayımından yola çıkılarak çalışmanın ana kavramlarından olan “sosyal politika”ya yönelik genel anlamda açıklamalarda veya bilgilendirmelerde bulunmak yerinde olacaktır. Bu bağlamda çalışmada ilk önce “sosyal politika” kavramı kısaca açıklanmaya çalışılacaktır.

5.1. Sosyal Politika Kavramı

“Sosyal politika” (*social policy/politique sociale*) kavramı, 19. yy.’da sanayileşme sürecinin beraberinde getirdiği işçi sorunlarının artmasıyla gerçekleşen ekonomik ve sosyal olgularla meydana gelmiş ve gelişim göstermiştir. Politika kavramı sözlük anlamı itibarıyla

“hedefe ulaşmada takip edilecek yol” şeklinde tanımlanabilir. Bu anlamda politika belirlenirken, genellikle, ulaşılmak istenen amaca götürebilecek birçok değişik yol içerisinden biri ya da birkaçı seçilmekte ve diğerleri elenmektedir. Bu nedenle, bir politikanın varlığından söz etmek için bazı seçilmiş hedefler ve bu hedeflere ulaşabilmek için oluşturulmuş sistematik bir yol haritası planının olması gerekmektedir. Konumuz gereği sosyal politika, toplumsal eşitsizlikleri en aza indirmeyi amaçlayan uygulamalar olarak tanımlanabilir. Sosyal politikanın amacı, bir toplumda sosyal adaleti yerleştirmektir. Sosyal politika, genelde toplumda kapitalizmin meydana getirdiği olumsuzlukları en aza indirmeyi veya mümkünse bunları ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır (elik, 2010: 66).

Sosyal politikanın 19. yy.’da emek piyasasında taraflar (işçi-işveren) arasındaki sorunların çözüme kavuşturulmasına yönelik önlemler şeklinde oluştuğu söylenbilir. Ancak güncel nitelikte sosyal politika, toplumsal yaşamı olumsuz etkileyen çeşitli sosyal sorunlarla mücadeleyi içerecek şekilde sosyal koruma ve eşitliği sağlamayı da hedeflemektedir. Bu anlamda sosyal politikayı gelişim sürecini de dikkate alarak üç şekilde tanımlamak olasıdır. Bunlardan birincisi dar anlamda bir tanımdır. Dar anlamda sosyal politika, kapitalist düzende, emek ve sermaye arasında denge sağlayarak toplu pazarlık ve grev uygulamalarının temelini oluşturmak biçiminde tanımlanabilir. İkincisi geniş anlamda yapılan tanımlamadır. Geniş anlamda sosyal politika, toplumda yer alan tüm bireylerin sosyal gelişmesini sağlamayı ve hayat koşullarını iyileştirmeyi hedefleyen bir vatandaşlık hakkına dönüşmüş sosyal gelişmeyi, sosyal adaleti, sosyal dengeyi ve sosyal bütünleşmeyi içermektedir. Sosyal politika kavramına yönelik yapılacak üçüncü tanım ise bireylerin ve grupların ihtiyaç ve sorunlarının farklılaşması sonucu sosyal dışlanma, ayrımcılık, evre sorunları, tüketicici hakları, dezavantajlı grupta yer alan kadınlar, çocuklar, gençler, yaşlılar, hükümlüler, göçmenler, engellilere vb. durumlara yönelik politikalar olmaktadır (Tokol, Alper, 2014: 4-6).

Prensip olarak sosyal politikalar toplumun örgütlenmiş halini oluşturan devletin ilkeleri olmaktadır. Devlet de gelişmiş toplumlar itibarıyla kendisine ait olan topluma hizmet sunmayı ve genel anlamda düzeni sağlamayı amaçladığına göre kendisinin de sosyal politikalar benimsemesi ve bunları uygulaması doğal olmaktadır. Devlet, hem toplumsal sınıflar ve çıkarlar arasında uzlaşma sağlamayı hem de devletin daha geniş alanda sosyal eşitliği ve adaleti gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır (Koray, 2005: 27). Devlet benimsediği sosyal politikalar aracılığıyla kendi vatandaşlarına ve duruma göre (i hukukunun belirlediği şekil ve şartlara göre) lkesinde ikamet eden veya ikametgâh sahibi olan yabancılara hak temelli bir yaklaşımla toplumsal yapının her alanında riskleri, güvensizlikleri, eşitizlikleri azaltmayı hedeflemektedir. Sosyal yurttaşlık statüsünün temel alındığı bir sosyal politika

anlayışı, toplumun tüm kesimlerini sosyal yurttaş (yabancı kişi için sosyal kişi) olarak kavrayarak yoksulları, işsizleri, yardıma ihtiyacı olanlar arasında bütünleştirici rol oynar (bkz., Metin, 2011: 179-200).

Tarihsel gelişim süreci dikkate alındığında sosyal politika; kapitalizmin olumsuzluklarını gidermeye, sınıf savaşımını önlemeye, işçi sınıfının gelecek güvencesi içerisinde yaşamasını sağlamaya, toplumu isyan aşamasına gelmeden isteklerini karşılayamaya hizmet eden bir araç veya yöntem olduğu söylenebilir. Bu haliyle sosyal politika, yukarıda belirtilenleri toplumun sahip olduğu veya yaşadığı hususlarla uyumlu hale getirmeyi amaçlamaktadır. Böyle bir saptama veya değerlendirme yanlış olmamakla, ancak eksik kalmaktadır. Zira Baştaymaz'ın belirttiği gibi, sosyal politika, toplumsal değişim ile ortaya çıkan ve insanın iradesiyle şekillenmeye başladığı toplumsal egemenlik mücadelesinin sonuçları olarak kabul edilmelidir (Baştaymaz, 2016: 2).

Sosyal politika kapsamındaki sosyal sorunları birinci kategoride yoksulluk, ikinci kategoride kaza, hastalık, sakatlık, yaşlılık, üçüncü kategoride sanayi büyüme ile ilgili oluşan istihdam sorunları, nüfus artışı, çevre kirliliği, engelli bakımı, dışlanma, ayrımcılık, toplumsal yapıdaki değişimler sonucu oluşan problemler olmak üzere üç kategoride toplanabilir (Özdemir, 2007: 16).

Toplumun yapısında genel anlamda kapsamlı sorunlar meydana geliyorsa bireylerin huzuru bozulabilmektedir. Toplumda refahın, huzurun tesis edilmesi ve bunların adaletli dağılımı kendiliğinden oluşmaz. Bu konuda bir takım araçlara ve politikalara ihtiyaç duyulmaktadır. Toplumda refahın ve huzurun eş zamanlı sağlanabilmesi için birçok araca gereksinim duyulmaktadır. Refah maddi anlam taşımakla birlikte, “hangi araçlara sahip olan toplumlar refah içinde olan toplumlardır?” sorusuna yanıt verememektedir. Buna karşın bir toplumun diğer topluma göre refah içinde olup olmadığı karşılaştırmalar ile tespit edilebilir. Refah iktisadi bir konu olup iktisat biliminin temel hedefidir. Refah tek başına toplumun hedefini oluşturamaz. Huzur olmadan yalnızca iktisadi anlamda refahın sağlanması insanı amaç olmaktan çıkarıp araç haline getirmesi anlamına gelmektedir. Bir toplumda insanlar insani sınırların dışında çalıştırılarak, yeni ihtiyaçlara yer vermeden sadece zorunlu ihtiyaçlar karşılanarak büyük bir üretim gücüne erişerek bir zenginlik yaratılabilir. Ancak bu zenginliğin topluma yansıtılmaması mutsuz çoğunluk ve mutlu azınlığı yaratır ki buda toplumsal barışı tehlikeye sokabilir. Bu nedenle kalkınma, sosyal politikanın hedefi olamaz. Durgunluk ifade eden huzur ise daha manevi bir kavram olup psikolojik anlamlar yüklüdür. Huzur, bireyin beklentilerinin karşılanması sonucu hissedeceği tatmin ile ilgili bir duygudur. Bireysel olarak ölçümü daha kolay olmasına karşın ailenin ve toplumun huzurunun ölçümünü ve

karşılaştırmasını yapmak söz konusu değildir. Sosyal politikanın amacı yalnızca huzur da değildir. Sosyal politika disiplini refah ve huzuru aynı anda gerçekleştirmeyi hedefler (Baştaymaz, 2016: 5-6).

5.2. Sosyal Politikanın Gelişimi

İlkel toplumlarda çevrenin mikro düzeyde istismarının söz konusu olması nedeniyle, günümüzdeki anlamıyla bir toplumdan bahsedilemez. İlkel toplumlarda, toplumdan ziyade sülale, boy vb. hususlardan söz edilebilir. Aynı kanı taşıyan insanlardan oluşan topluluğa toplum demek mümkün değildir. Bu topluluklarda bireyler ihtiyaçlarını doğrudan doğadan karşılıyordu ve üretimin olmaması nedeniyle toplumdan söz etmek mümkün değildir. İlkel toplumlarda ziraat devrimi ile üretime geçilerek toplum olma özelliği oluşmaya başlamıştır. İlk buluşlar arasında olan buğday (uzun süre saklanabilmesi nedeniyle açlığı önlemesi açısından kutsal olarak değerlendirilmiştir) yer alıyordu. Yerleşik hayata geçilince açlık sorunundan kurtulmak için bireylerin yaklaşık %80'nin, tarım ile uğraşması gerekmektedir. Toplum, farklı ailelerin, farklı boyların bir arada yaşaması sonucu birbirlerinin üretiminden yararlanmasıyla oluşmaya başlamıştır.

Toprak sahibinin toprağını ektirdiği çalışanlardan (köylülerden) vergi aldığı sistem olan feodalitede mutlak egemen (sahip, bey) köylülerin her türlü üretiminden yararlanıyordu. Toprak sahipleri güçlerini korumak üzere ordulara sahip olmaları nedeniyle savaşımlar grubu olarak niteleniyorlardı. Üçüncü sınıf köylüler ise; sözde hür ama feodal hegemonya altında olup feodal beyin topraklarını ekip biçiyorlar, ancak beye kira, korumalık (vergi) verme gibi yükümlülükleri de bulunuyordu. Toprak alınıp satılırken köylüler de alınıp satılıyor ve soyluların masraflarını karşılıyorlardı. Soyluların yaşam masrafları arttıkça köylülerin ödediği vergilerde artıyor ve köylüler ile soylular arasındaki gelir veya toplumsal statü farklılığı da derinleşiyordu. Köylülerin yaşam koşulları gittikçe zorlaşarak eşitsizlikler en üst seviyede seyrediyordu. İnsanlar eşitsizlikleri Tanrısal bir takdir olarak kabul etmeleri nedeniyle otoritenin sorgulanması söz konusu değildi. Fransız Devrimi ile bu düşünceye karşı gelinmesiyle birlikte, bu düşünce sorgulanmaya başlanmıştır.

Toprağa dayalı üretim olduğu için üretim fazlalığı olmaması nedeniyle ticarete girecek mal da yoktu. Üretilen ürünlerin çoğuna derebeyi ve kilise el koyuyor, kiliseler ve derebeyleri parayı lüks ve ihtişamda kullanıyorlardı. Nüfus durağan ve az, yaşam süresi kısa, ölüm oranları yüksek düzeyde görülüyordu. Özellikle köylüler yetersiz beslendikleri için hastalıklar

nedeniyle nüfusun artmaması ekonominin de değişmemesi, üretimin artmaması anlamına gelmekte olup üretici ve tüketici sayısı durağan kalmaktaydı. Ortaçağda Avrupa'nın satacak malının olmaması ticari açıdan açık vermesine neden oluyordu ki bu durum Batı Avrupa'yı olumsuz etkilemekteydi. O dönemde Avrupa'dan Hindistan'a kadar Baharat Yolu ve İpek Yolu olmak üzere iki ticaret yolu bulunmaktaydı. Bu iki ticaret yolu, sadece mal alma yolu olmayıp aynı zamanda gezginler sayesinde (tutulan günlükler) Doğu ve batı arasında Avrupa'ya doğunun zenginliklerinin anlatıldığı ve hacli seferlerinin temelini oluşturan yollardı (Baştaymaz, Sosyal Politika Ders Notları, 2013).

Kentlerde yaşayan ve giderek zenginleşen bir grubun (yeni burjuvanın) ortaya çıkmasıyla düzen değişmeye başlamıştır. Bu grubun hareketleri, yaşamları, etkilenmeleri ve tepkileri ile oluşan "aydınlanma hareketi" ortaya çıkmıştır. Bu grubun ortaya çıkmasında etkili en önemli unsur ticarettir. En önemli gelişme batıda denizci toplumlarında ortaya çıkmıştır. Kara yolu ile yapılan ticarete verginin çok olması deniz yolu ile yapılan ticarete verginin az olması deniz yolu ticaretini daha karlı kılmıştır. Katolik inancı dışarıya kapalı olduğu için dünyanın yuvarlak olduğu kabul edilmezdi ve bu anlamda deniz ticaretiyle de uğraşmazlardı. Burjuva grubunun ortaya çıkmasıyla tasarruf esasına dayanarak önceki dönemdeki lüks ve ihtişama karşı çıkıldı. Bu gelişmeler Katolik kilisesinin gücünü azaltarak Protestanlığın gelişmesine, güçlenmesine temel oluşturması nedeniyle kapitalist sisteme de ortam hazırladığı söylenebilir. Denizle uğraşanlar sürekli batıya giderek doğunun zenginliklerini batıya taşıyorlardı. Bu arada haritacılık gelişerek yeni kıtalar bulundu. Çok daha ucuz ve bol mallara ulaşılarak bunların Avrupa'ya getirilmesi kolaylaştı. Bu durum Avrupa'da zengin bir grubun (burjuvanın) ortaya çıkmasına neden oldu. Burjuvanın kendi güvenliğini ve varlığını korumak için siyasal yetkilere ihtiyacının olması nedeniyle, kral ile yakın ilişki kurmayı gerekli kılmıştır. Burjuva, kraldan halkın temsilcilerinin de yer aldığı meclisler kurmasını ve bunun karşılığında da kralın hazinesinin burjuva tarafından desteklenmesini önermiştir. Bu mekanizma; krala ait egemenliğin bir bakıma parlamenterler aracılığıyla halka geçmesi anlamına geliyordu. Bir süre sonra bu meclislerde halkın parlamenterleri değil burjuvalar yer almaya başlamışlardır. Böylece para ve siyasi güç burjuvaların eline geçmiş oluyordu ki buda kapitalizmin doğmaya, kurallarının oluşmaya başladığı anlamını taşıyordu.

Kentlerde yaşayan burjuva kesimi aydınlanma hareketinden geçmişti. Rönesans ve reform hareketleri de dinde değişikliği beraberinde getirmiş ve toplum değişmeye başlamıştı. Fransız devrimi sadece bir halk devrimi olmayıp halkı yönlendiren fikir adamlarının çabalarının yadsınamayacağı bir harekettir. Bu dönemde (19. yy.) toplumlarda demokratik,

sosyal, ekonomik ve siyasal değişim başlamıştır. Fransız devrimi bir anlamda iktisadi düzenin kuruluşunun başlangıcıdır. Fransız devrimiyle feodal yapı yıkılarak halk hareketi başlamıştır. Meclisler kurularak egemenlik halka verilmiştir. Fransız devriminin başlamasında halkın ekonomik sıkıntıları önemli rol oynamıştır. Bu dönemde halkın yaklaşık % 80'i köylüydü. Aristokratlar, sadece yönetenlerdi. Bunlar, üretime katılmayıp vergi vermezler ve köylünün vergilerinden gelir sağlıyorlardı. Aynı zamanda din adamları da köylüden ayrı bir vergi alıyorlardı. Böylece köylüyü ekonomik anlamda sömüren aristokratlar ve din adamları olmak üzere iki kesim bulunmaktaydı. Kıtlığın yaşandığı yıllarda üretimin az olması nedeniyle köylünün geçim sıkıntısını daha da artırmış ve bu durum köylüyü isyana zorlamıştır. Bu durum kırdan kente doğru halkı ayaklandırarak devrime sürüklemiştir.

Fransız Devrimi ile halkın isyanı sarayın güçlerinin elinden alınmasını ve halkın meclisini kurmasını sağlamıştır. Fransız Meclisi o dönemde bulunan bütün grupları temsil eden bir meclis haline dönüşmüştür. Krallık Devrimden sonra tamamen kalkmamıştır. Meclislerde kralın sağına oturanlar; eski düzeni korumak isteyen muhafazakârlar (mevcut düzen yıkılmadan yeniliği savunanlar), soluna; düzeni tamamen yıkıp yeni düzen getirmek isteyenler oturmuştur. Bu oturma düzeni evrensel bir değişimi, etkiyi de doğurarak klasik sağ-sol ayrımını başlatmıştır. Devletin sosyal sorumluluğu kavramı devreye girmiş ve hukuk reformu devletin şeklini de değiştirmiştir.

Fransız Devrimi; liberalizmin gelişimi, muhafazakârlığın gelişimi, hukuk devleti, anayasal devlet, ulus devlet anlayışı, laik devlet, vatandaş haklarını gündeme getirerek yepyeni bir toplum modeli ortaya çıkarmıştır.

Fransız Devrimi sonrasında özgürlükler bir anlamda yasal güvenceye kavuşturulmuştur. Özgürlükler Atina'da olduğu gibi özel ve kamusal alan olarak iki ayrı gruba ayrılmıştır. Yasalar artık toplumun iradesi ile ortaya çıkmakta olup yasaların koruyuculuğu ve cezalandırıcılığı herkese eşit uygulanmasıyla “yurttaş” kavramı ortaya çıkmış ve tüm yurttaşlar eşit haklara sahip olmaya başlamıştır. Eskiden görevler soyluluğa göre dağıtılırken artık erdem ve yeteneğe (liyakate) göre dağıtılmaya başlanmıştır.

Liberalizm siyasal inanç olarak 19. yy.' da ortaya çıksa da ilk köklerini 17. yy.' da feodalizmin yıkılmasına dayandırmak olasıdır. Liberalizm, Fransız Devrimi'nden yaklaşık 100 yıl önce oluşmaya başlayıp devrim ile gelişim göstermiş ve 1600'lü yıllarda Rönesans ve Aydınlanmanın bir yansıması olarak burjuvanın geliştirdiği bir anlayıştır. “Akıl”, liberalizmin dayandığı önemli bir unsurdur. Liberaller bireyin seçimlerinde özgür olabilmesi, özgür seçimler yapabilmesi için akıllı olması gerektiğini düşünürler. Bu anlayışa göre, birey seçimlerini kendi iradesiyle yapmalıdır. Burjuvanın “akıl”, “özgürlük”, “eşitlik” gibi

kullandığı değerler, bugünkü dünya koşullarının şekillenmesinde etkisi büyük olmuştur. Bugün kullanılan insan hakları, temel özgürlükler, demokrasi vb. kavramlar burjuvanın ortaya attığı kavramlardır. Liberaller, sosyal ve ekonomik eşitliği kabul etmezler. Çünkü bu düşünce itibarıyla her bireyin farklı seviyede yeteneğe ve isteğe göre çalışması söz konusudur. Daha çalışkan, daha becerikli, daha azimli olanın diğerlerinden daha önde olması doğaldır. Bu nedenle gelir eşitliği sosyal liberaller tarafından desteklenmez. Liberallere göre bir kişinin yoksulluğu onun aklını kullanmamasına bağlıdır ve devlet her bireye eşit şartlar sunarak “fırsat eşitliği” sağlar. Klasik Liberalizm anlayışında, birey toplumun üstünde kabul edilmekte ve özel mülkiyetin yayılması istikrarın sağlanmasında önemli bir unsur olarak görülmektedir. Liberalistler, özel mülkiyetin yayılmasının daha istikrarlı bir düzen oluşturacağını savunmuşlardır. Liberalist yaklaşıma göre, eğer toplumun özel mülkiyeti varsa toplum sahip olduğunu kaybetmemek için daha ılımlı ve daha olumlu olur. Toplumun kaybedeceği hiçbir şeyin olmaması durumunda istikrarın sağlanması daha şiddetli, sert ve çatışmalı olmasına neden olur.

Sanayi devrimi yepyeni bir toplum modelini ortaya çıkarmıştır. Sanayi devrimi tek bir devrim olmayıp iç içe geçmiş devrimler bütünüdür. Teknolojik değişim sonucu toplumsal yapıda önemli değişimler oluşmaya başlamıştır. Sanayi devrimi sadece teknolojik bir devrim değildir. Bu devrim, eskiyi yıkmayarak eskinin yerine yeni yapılanmayı yaparak zaman kazanmıştır. Bu anlamda örneğin İngilizler bir taraftan geleneklerine bağlı ve bir taraftan da devrimci değişimler yaşamışlardır. Fransa ise eski yapıyı tasfiye etmek için büyük güç ve zaman harcamıştır.

Ticarette zenginleşen sermaye sınıfı (burjuva sınıfı), sanayiye yatırım yaparak hızla daha da zenginleşmeye başlamasıyla verimlilik yüz kat artmıştır. Bu büyük zenginlik ve zenginliği yaratanlar arasında paylaşım sorununu da beraberinde getirmiştir. 1900’lü yıllarda toprağı olmayan ve kırdan kopmak zorunda olan sanayi tipi işçiler oluşmaya başlamıştır. Ticaret merkezleri ve sanayi merkezleri artarak sanayi büyümüş ve gelişmiştir. Bir süre kırdan kente göç artmıştır. Bu durum kentlerdeki nüfus yoğunluğunun artmasına neden olmuş ve bağımlı kentleşme başlamıştır. Belirli bir süre sanayinin ihtiyacı olmamasına rağmen göçler devam ederek bağımsız kentleşmeyle birlikte yoksulluk ve işsizlik artmıştır. Kirli rekabetin oluşmasıyla birlikte, emek yoğun işlerde çalışanların ücretlerinde düşüşler meydana gelmiştir. Daha düşük ücretle çalışan insanların olması işverenin daha da zenginleşmesine neden olmuştur. Kırsaldan kente doğru yaşanan göç nedeniyle toplumun büyük kesimi işçilerden meydana gelmiştir. Bir tarafta çoğunluğun oluşturduğu işçilerle, diğer tarafta sermaye sahipleri olan yüksek gelirliler arasında mücadele başlamıştır. Zira teknolojik gelişmelerle birlikte

toplumun bünyesinde yer alan gelirin önemli kısmına sermayedarlar sahip olmuştur. Tarımda üretimin karı 1'e 8 iken sanayide 1'e 100 gibi bir orana ulaşabilmiştir. Karl Marks, sanayi devrimini inceleyerek sosyalist fikirlerini geliştirmiş ve bu doğrultuda siyasal hareketlilik ve toplumsal dönüşümler oluşmaya başlamıştır.

Sanayi Devrimi sermayeye sahip olanların gelirlerini önemli oranda artırırken, bu zenginliğin oluşumuna emekleriyle katkıda bulunan işçiler sınırlı veya belirli ücretlerle çalışmaları nedeniyle işçilerin alım güçlerinde düşüşler meydana gelmiştir. Önceleri aristokratların, feodalitenin kölesi olan insanlar, sanayileşme ile birlikte sanayide üretim aracı olan makinelerin kölesi olmaya başlamışlar ve işçiler aileleri ile birlikte yoksullukla karşı karşıya kalmışlardır. Günün büyük bir bölümünü çalışarak geçirmeye başlayan işçiler, gelirlerinin artması yerine giderek daha da yoksullaştılar ve insanca yaşamdan da uzaklaşmışlardır. Yeterince beslenmemesi sonucu sağlıksız nesiller oluşmaya başlamıştır. İşverenler mutlu bir azınlığı oluştururken, mutsuz çoğunluğu oluşturan çalışanlar arasında uçurum gittikçe büyümeye başlamıştır. Bu dönemde işçi sınıfından gelmeyen ancak toplumsal dönüşleri gören filozoflar ve aydınlar işçi sınıfına önderlik edip yönlendirmeler yapmaları sonucu sanayi devriminin bir sonucu olan Sosyal Muhalefet Hareketleri gündeme gelmiştir. Sermaye ve işçi sınıfı arasındaki zenginlik uçurumu, toplumsal nitelikteki sınıf savaşını başlatmıştır.

Sosyal politikanın ortaya çıkışına yol açan iki önemli faktörden birisi Fransız Devrimi diğeri ise Sanayi Devrimi'dir. Yaklaşık olarak aynı dönemde gerçekleşen bu iki devrim, birbirini etkileyen ve birbirini tamamlayan iki gelişmedir. Siyasal liberalizmin temeli olan Fransız Devrimi ile birlikte gökyüzünde kabul edilen egemenlik olgusu yeryüzüne inmiştir. Eşitlik, hürriyet, adalet olmak üzere üç slogan ile Fransız Devrimi aydınlanmayı başlatmıştır. Aydınlanma ile birlikte akıl kullanılarak yaşanan yoksulluğun, köleliğin vb. olguların Tanrısal bir kurgu (kader) olmadığı düşüncesi benimsenmeye başlanmıştır. Aydınlanma süreci, din ile devlet işlerinin de ayrışmasını beraberinde getirmiştir. Aklını kullanmaya başlayan, özgürleşen birey artık iktisadi geleceği konusunda da karar vermeye başlayarak kapitalizmin çıkışını sağlamıştır. Ticaretin gelişmesi ile ticari kapitalizm ve sanayi hamlesiyle liberal kapitalizm ortaya çıkmıştır. Liberalizm, kapitalizm uygulamasıyla yoksulluğun da içinde bulunduğu çelişki toplumunu oluşturmuştur. Bölüşüm sorunu fakir işçiler ve zengin sermaye sınıfını ortaya çıkararak toplumda mutlu azınlık ile mutsuz çoğunluk görülmeye başlanmıştır. Diğer taraftan Fransız Devrimi, ekonomik ve toplumsal ilişkilerin gelişmesini sağlayan fikirlerin ortaya çıkmasını da sağlamış, siyasal yapıları değiştirmiş ve Sanayi Devriminin doğuşunu hızlandırmıştır. Sanayi Devrimi ise doğrudan doğruya teknolojik bir

gelişim süreci ile hem ekonomik bir değişim yaratmış hem de sosyal politikanın doğuşunu da neden olmuştur. Sanayi Devriminin ortaya çıkardığı bağımlı çalışanlar ve kapitalist ekonomik sistem, sosyal politikanın kavramsal çerçevesinin çizilmesinde referans noktaları oluşturmuştur. Eşit birey eşit vatandaş kavramlarını benimseyen Fransız Devriminin gerçekleşmesinin en önemli unsurları işçi ve kent yoksulu kadınlardır. Gerek ayaklanma sırasında gerek devrimin diğer aşamalarında insanları harekete geçiren kıvılcım kadınların yoksulluğa duydukları büyük öfkedir.

Hızlı nüfus artışı, tarımdaki gelişmeler gibi nedenlerle işsiz ve topraksız kalan bireylerin makinelerin bulunduğu büyük kentlere giderek çalışmasıyla yeni bir sistem olan fabrika üretimi, hızlı ve seri üretim sağlamanın yanında birçok sosyal sorunun da oluşmasına zemin hazırlamıştır. Erkek işçiler yanında, hatta onların yerine daha ucuza çalışan çocuk ve kadınlar, yirmi saate varan iş saatleri ile çalıştırılmaya başlanmıştır. Vahşi rekabete ayak uydurabilme ve daha fazla kazanma hırsı, üretim tekniğinin basitleşmesi ve üretimde uzmanlaşmaya ihtiyaç duyulmaması ucuz olan çocuk ve kadın emeğinin sömürülmesi kapılarını da açmıştır. Örneğin ince motor kaslarının kullanılmasını gerektiren tekstil alanın bazı kollarında (bobin sarmak gibi) işçi ihtiyacını karşılamak üzere şehirlerin yoksul kesimlerinde bulunan çocuk ve kadınlar işverenlerin gözdesi haline gelmişlerdir. Dönemin İngiltere Başbakanı William Pitt ise çocuk işçiliği için şu sözleri söylemiştir: “*Çocukların mesaisinden neler beklenebileceğini tecrübe göstermiştir. Bu şekilde yetişen çocukların şimdiden ne kazandıklarını hesap etmek zahmetine katlansak, ihtiyaçlarını sağlamaya yeten bu mesailerinin memleketin sırtından ne ağır bir yük kaldırdığını ve milli refah ve zenginliğe ne derecede yardımcı olduğunu görerek hayrete düşeriz...*” (<http://dunyalilar.org/sanayi-devriminden-gunumuze-cocuk-somurusu.html>).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) “Dünyadaki Çocuk İşçiler 2015 Raporu” verileri, düşük gelirli devletlerin ülkelerinde çocukların yaklaşık yüzde otuzunun 15 yaşında çalışmaya başladığını ve 5 ila 14 yaş grubu arasında dünya genelinde 120 milyon çocuk işçi bulunduğunu göstermektedir. İLO raporlarında yer alan rakamlar, Sanayi Devriminden beri çocuk emeğini sömürme durumunun devam ettiğini açıkça ortaya koymaktadır.

19. yy. ve 20. yy. burjuva ve işçi sınıfı arasındaki mücadeleyle geçmiştir. “En az hükmeden hükümet makbuldür” şiarı ile Liberalizmde bireysellik önemli olduğu için kolektiflerin birlikler halinde hareket etmeleri yasaklanmıştır. Liberaller yoksulluğu, işçilerin beceriksizliğine, tembelliğine, yeterince üretken olmamalarına bağlamaktaydılar ve gelir dağılımı konusunda ne bir düşünceleri ne de bir politikaları mevcuttu. Oysaki zenginliğin dağılımı bireylerin çalışması ya da becerisi ile ilgili değildir. Burada işçi sınıfının üretim

sistemindeki bulunduğu konum ve elde ettiği ücret yoksulluk için veri niteliğindedir. Liberaller yoksulluğun toplumsal sorun olduğunu görememişlerdir. Liberallerin bunları hesaba katmamaları kendi sonlarını hazırlamalarına neden olmuştur.

Burjuvanın ortaya çıkardığı liberal toplum, bir süre sonra toplumsal değişimler sonucu yerini sosyalizme bırakmıştır. Zira özgürlüğün değerine olan inanç üzerine kurulu liberalizm, işçi sınıfı tarafından eleştirilmeye başlanmıştır. İşçi sınıfı, eşitliği benimseyen sosyalizmi liberalizme tercih etmeyi çıkarları açısından uygun görmüştür. İşçi sınıfını süreç itibarıyla olumsuz etkileyen unsurlar olarak, güvensiz yaşamla karşı karşıya kalmayı, hastalık durumunda işini kaybetme (hasta olma hakkının dahi olmaması) korkusunu veya kaygısını, yetersiz beslenmeyi, yetersiz eğitimi vb. şekilde sayabiliriz. İşçi sınıfı kendi sorunlarını çözmek için arayışlara başlamış ve sorunları çözmek için sosyalist hareketlerin başlangıcı olan birlikte hareket etme ve örgütlenme yoluna gitmiştir. Sosyalist hareketler liberalizmin, kapitalizmin eleştirisi sonucu doğmuştur. Kapitalizmin vahşiliği ve kötülüğü sosyalizmi yaratmıştır. Sadece işçiler değil, ayrıca esnaf ve zanaatkârlar sefaletten etkilenmişlerdir. Malların satılmaması (halkın, işçilerin alım gücünün düşmesi) söz konusu olmuştur. Ancak sayılarının az olması nedeniyle esnaf ve zanaatkârlar arasında işçi sınıfı kadar örgütlenme gerçekleşmemiştir. İlk dönemlerdeki ütöpik olan sosyalist fikirler, gerçekleşmesi olası bir olgu olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Ütöpik sosyalistlerin fikirleri, Sanayi Devriminin yarattığı çaresiz bir kitlenin düzene karşı çıkan ve amaçları ideal bir toplum oluşturmak olan yeni bir kitleye dönüşmesine sebep olmuştur. Ütöpik sosyalistler, üretim araçlarının ortaklaşa kullanılmasını, planlı ekonomiyi ve üretim araçlarını sosyalleştirmeyi önermişlerdir.

Ütöpik sosyalistler, devletin şekli ne olursa olsun bu düzen ortadan kalkmadıkça sorunun çözülmesinin mümkün olmayacağını ve üretim araçlarının işçilere ve fabrikalara bırakılmasını önermişlerdir. Ütöpik sosyalistler elde edilen ürünlerin ihtiyaç sahiplerine ihtiyaçları oranında dağıtılmasını, ideal düzene devrime başvurmadan ulaşmayı benimsemişlerdir. Benimsenen bu yöntemle, eğitim verilerek ve iş birliği sağlanarak kişisel çıkarların yerine toplumsal çıkarların öne çıkarılması ile ideal düzenin kurulacağı öngörülmüştür. Ütöpik sosyalistler, işbirliğine dayalı yeni düzenin insanların ikna edilmesi ile kurulacağını, bencil insan yerine toplumsal nitelikli insanın oluşacağını benimsemişlerdir. Ütöpik sosyalistler, rekabete dayalı bir düzenin bir gün yıkılacağını, kaybetmenin her halde gerçekleşeceğini, ancak bunun kan dökülmeden ve çatışma olmadan sağlanması gerektiğini savunmuşlardır.

Ütöpik sosyalistleri, sanayi devrimi sonrası ortaya çıkan erken kapitalizmin işçi sınıfı açısından yarattığı güçlüklerle tepki göstermiş hümanistler olarak nitelendirilmek mümkündür.

Marx ve Marksist gelenek ütopyik sosyalistlere çok da olumlu bakmamış, onları ütopyacı olarak kabul etmiştir. Ancak ütopyik sosyalistlerin düşünceleri de bunlar tarafından tamamıyla dışlanmamıştır. Ütopyik sosyalistler, “yoksulluğu” katlanılması gereken değil mücadele edilmesi gereken bir sorun olarak değerlendirmişlerdir. Adil dağıtım ile yoksulluk sorununun sosyal reformlarla engellenebileceğinin önemi üzerinde durmuşlardır. Sosyal şartların iyileştirilmesi için tedbirlerin alınması gerektiğini vurgulamışlardır. Ayrıca sınırsız rekabetin yarattığı kötülüklerin yerine kooperatifçilik gibi işbirliğine dayalı, kendi kendine yardım mekanizmaları olan çözüm yolları üretilmiştir ve her bireyin ücret karşılığında istihdam hakkı olduğunu (çalışmanın bir hak olduğu düşüncesinin ortaya konulması) savunmuşlardır. Ütopyik sosyalistler, ortaya koydukları fikirlerle sosyal politikanın gelişmesine etki etmişlerdir.

İşçi sınıfı, sanayi toplumlarında kendini ifade etme şansını (parlamento, sosyal reformlar vs. aracılığıyla) bulduğu için iktidarı ele geçirme yerine var olan toplumda varlığını devam ettirmek istemiştir. Liberalizm ise kendini yenileyerek ve yeni açılımlar ekleyerek sosyalleşmiştir. Hukukun, bütçenin vb. olguların sosyalleşmesi yoluyla toplum sınıf savaşına girmeden oluşan dönüşüme sosyal liberalizm de denilebilir. Hukukta sosyal olgular dikkate alınarak sosyal adalet ilkelerine uygun düzenlemeler kabul edilmiştir. Örneğin çalışma saatinin düzenlenmesi, çocuk ve kadınların çalışma yaşamında korunması, kişiler itibarıyla gelecek kaygısının en aza indirgenmesi sosyal anlamda gerginliği azaltan veya duruma göre ortadan kaldıran unsurlar olmuştur. Kapitalizmde bireyi gelecekte koruyacak bir sistemin olmaması, sosyal anlamda kaygıya neden olmuştur. İngiltere’de ilk sosyal güvenlik sistemi oluşturularak gelecek kaygısı önlenmeye çalışılmış ve devlet risk altında olanlarla işçileri koruma altına almıştır. Hastalık, analık vb. gibi muhtemel risk durumlarında kişinin geliri azalmakta iken gideri artmaktadır. Sosyal güvenlik açısından devlet sosyal güvenlik mekanizmalarını ve kurumlarını oluşturmak (sağlık, eğitim vs. kurumları) zorunda kalmıştır. Devlet, gerek yapısı gerek toplumun ihtiyaçları doğrultusunda giderek büyümüş ve karmaşık bir hale dönüşmüştür. Bu durum da devlet bünyesinde kabul edilen bütçeye sosyal hakların daha fazla verilmesi ve korunması düzenlemelerini eklemeyi veya koymayı gerekli kılmıştır. Diğer bir ifadeyle devlet sosyal harcamalar yapmaya başlayarak bütçeye sosyal fasıllar koymuştur. Sosyal kurumlar aracılığıyla da gelecek kaygıları azaltılmaya çalışılmaktadır.

Sanayi Devrimi sonrası zorlaşan hayat şartları, liberalizmi bir burjuva ideolojisi görünümünün dışına çıkmaya zorlamıştır. Marksist ve kolektivist eleştirilerle daha sosyal ve pozitif bir içeriğe dönüşmüştür. Sosyal demokrasi zamanla, genel yaklaşım ve analizlerinde Marksizm’den “esinlenmesine” ve temelde işçi hareketine dayanmasına rağmen, özgün bir kimlik oluşturmaya, Marksizm eleştirisi ve taban çeşitliliğine sahip olmaya başlamıştır.

Bunda eşit oy hakkı yönünde kazanımlar, işçilerin durumlarının kötüleşmemesi, sermayenin tekelleşmeyip tabana yayılma eğilimi göstermesi gibi siyasal ve sosyal hayatta gerçekleşen değişimlerin etkisinin olduğu söylenebilir. Edward Bernstein “demokrasinin bir araç olduğunu” belirtip Marksizm’i eleştirerek revizyonist bir anlayışla sosyalizmi kapitalist sistemle uyumlaştırarak demokratik solu, sosyal demokrasiyi ortaya çıkarmıştır. Sosyal demokratlar, toplum itibarıyla sosyal devlet ve bunun kurumları üzerine yoğunlaşmıştır. Sosyal demokratlar özel mülkiyete dayalı, planlı bir ekonomiyi hedeflemişlerdir. 19. yy.’ın ilk yarısı dönemi Almanya’sı toplumunda tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişi, ekonomik ve teknolojik gelişmeler ile şehirleşme söz konusudur. Bu dinamikler, sosyal demokrat ideoloji açısından çok önemli bir yeri olan Alman Sosyal Demokrat Parti (SPD)’yi de beslemiştir. 19. yy.’da sendikaların kurulmasıyla birlikte sendikalar, reformist bir sosyalist düzenin belirlenmesinde etken olmuştur. Bu düşünce doğrultusunda hem piyasa işleyecek hem de sosyal reformlar hızlı bir şekilde hayata geçirilerek toplumsal düzene şiddete başvurmadan yasal yollarla ulaşılmaya başlanmıştır. Bir başka deyişle artık mücadele zemini “üretim araçlarının mülkiyeti” sorunu yerine “gelir dağılımı ve iktidar paylaşımında” eşitlik gözetiminin üzerine geçmiştir. Bunun için bütçe, vergi, para politikaları gibi araçlar kullanılmaya başlanmıştır (Turşucu, 2008: 77-80).

Sosyal politikanın amacı, sosyal, siyasal ve ekonomik eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya yönelik toplumda var olan nimet ve külfetleri tüm fertlere bölüştürürken adaleti tesis etmektir. Herkesin eşit oy hakkına sahip olduğu, seçme ve seçilme özgürlüğünün yasal dayanağa bağlandığı bir toplumda siyasal eşitlikten söz edilebilir. Adaletli gelir dağılımı konusunda ise gelirler, politikalar aracılığıyla ile yeniden bölüştürülerek ekonomik olanaklardan yararlanma konusunda fırsat eşitliği yaratılabilir. Burada şu soruyu yöneltmek uygun olacaktır: mutlak eşitlik, toplumda adaleti tesis edebilir mi? (Sunal, 2011: 286-288). Eşitlik konusunda tarih boyunca şu sorulara yanıt aranmıştır: “hangi eşitlik?”, “kimler için eşitlik?”, “hangi kritere göre eşitlik?”, “herkesin eşit olanaklara sahip olabileceği ideal var mıdır?” vb. Bu sorularla aslında eşitlik kavramına yüklenen içeriğin ne kadar karmaşık olduğunu göstermektedir. Eşitlik; bireylerin yaş, cinsiyet, ırk, dil, din vb. doğuştan ya da sonradan sahip oldukları özellikleri nedeniyle ayrımcılığa, dışlanmaya maruz kalmamaları için temel bir haktır ve bireyler bunu isteme hakkına sahiptir. Devletin tüm organlarının da eşitlik ilkesine göre işlemesi gerekmektedir. 1962 Anayasası’nın eşitliğe ilişkin 10.madde hükmünde kişiler arasında ayrımcılık yapılmasını ve bazı kimselere ayrıcalık tanınmasını yasaklamakta ve bütün devlet organlarına eşit işlem yapma yükümlülüğü getirilmektedir. 1982 Anayasası’nın 10. maddesinde kadınlara yönelik pozitif ayrımcılıkla ilgili 2010 yılındaki referandumla yeni

bir düzenleme eklenmiştir. Bu düzenleme şu şekildedir: “*Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. (Ek cümle: 7/5/2010-5982/1 md.) Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz. (Ek fıkra: 7/5/2010-5982/1 md.) Çocuklar, yaşlılar, özürllüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz*”. Mutlak eşitlik, insanlar arasındaki farklılıklar ne olursa olsun, onların farklılıklarını göz ardı ederek hepsine her zaman aynı şekilde tek kalıp halinde davranmak demektir. Oysaki toplum farklılıklarıyla bir bütündür. Eşitliğin mutlak bir biçimde tek bir kalıba indirgenerek farklılıkların yok sayılması, devletin sürekli toplumsal ilişkilere müdahalesini gerektirir. Oysaki hukuk devletinin temel amacı eşitliği sağlarken, bu farklılıkları gözetip korumaktır.

20. yy.’da refah devletinin oluşumuna eşitlik ve sosyal adalet kavramları katkı sunmuştur. Devlet, bireylerin gelecek kaygısını en aza indirmek için refah harcamalarını artırarak sosyal refahı yükseltmeyi hedeflemiştir. Böylece daha istikrarlı ve daha barışçı bir topluma ulaşma amaçlanmıştır. Birçok yazar eşitliğin insan doğasına aykırı olduğunu vurgulayarak toplumu aynılaştıracağından, bireysel farklılıkları ortadan kaldıracığından ve sonuçta da dar kalıplı, sıkıcı, tek biçimliliğe sokacağından söz etmektedir. Oysaki eşitlik, toplumda yer alan bireyleri aynı ve tek yapmayı amaçlamaz. Eşitlik, her bireyin bireysel farklılıklarını, yetenek ve potansiyellerini varlığından itibaren birlikte getirdiğini kabul etmektir. Eşitlik bireyin kendisi için yine kendisi tarafından iyi olarak belirlenmiş bir yaşamı devam ettirebilmesi için sosyal ve yasal şartların hazırlanmasıdır (Baştaymaz, 2016: 15-16).

Tarih boyunca sosyal, siyasal, ekonomik ve yasal alanlarda toplumsal gerginliklere ve huzursuzluklara neden olan temel kavram eşitsizliktir. Bu gerginlikler ve huzursuzluklar birbiri ile sürekli etkileşimde olan eşitlik ve adalet kavramları ışığında oluşturulan sosyal adaletin sağlanması ile giderilmesi amaçlanmaktadır. Sosyal adaletin oluşturulmasında ise ulaşılmak istenen hedefler bütünü olan sosyal politika, önemli bir araç özelliği taşımaktadır. Bir toplumda kaynakların dağıtılmasında adaletin sağlanmasında üç yaklaşım benimsenmiştir. Bunlardan birincisi, eşitlikçi yaklaşımdır. İkincisi ise bireylerin vazgeçmesi mümkün olmayan temel hak ve özgürlüklerine sahip olma konusundaki özgürlükçü yaklaşımdır. Üçüncüsü ise bireylerin sahip oldukları haklarının toplumsal bir uzlaşma ile garanti altına alınması konusunda sözleşmecî yaklaşımdır. Bu yaklaşımların sosyal adaleti sağlayarak eşitsizlikleri en aza indirmek konusunda sosyal politika uygulamalarına katkısı önemlidir. Bu nedenle, sosyal politikaların oluşturulması ve değerlendirilmesinde uygulamalar kadar kuramsal yaklaşımlar da dikkate alınmalıdır (Sunal, 2011: 302-303).

Sanayi Devrimi ile birlikte Avrupa’da oluşan değişim hareketi Osmanlı İmparatorluğu ülkesinde yaşanmamıştır. Bu nedenle Osmanlı İmparatorluğu ülkesinde Avrupa’yı devrime yönelten işçi sınıfına benzer bir yapı oluşmamıştır. Bu bağlamda sorunlarının çözülmesi gereken bir işçi kitlesi oluşmadığı için işçilerin korunmasına yönelik sosyal politika önlemlerine de önem verilmemiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nda işçi-işveren ilişkileri, 19. yy.’ın ikinci yarısında 1860 tarihli Mecelle ile düzenlenmiştir. Mecelle, dönemin şartlarına göre, pozitif hukukun tesisi konusunda önemli bir adım olmasına rağmen işçi-işveren ilişkileri hakkındaki düzenlemeleri yetersizdir. Mecellenin bireyci ve aşırı liberal bir nitelik taşıması nedeniyle işçi işveren ilişkileri, insanın kiraya verilmesi başlığı altında ele alınmış, işçi nefisini kiraya veren insan olarak tanımlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kuruluş yıllarında işçi sorunlarına karşı büyük bir ilgi duyulmuştur. Bir yandan Kurtuluş Savaşı devam ederken bir yandan da çok kötü koşullar altında Ereğli kömür bölgesinde çalışan işçiler için iki kanun çıkarılmıştır. Konumuz açısından çocuklar göz önünde bulundurulduğunda çalışma yaşı açısından Ereğli kömür bölgesi maden işçileri hakkında uygulanmak üzere 10.9.1921 tarih ve 151 sayılı “Ereğli Havza-i Fahmiye Maden Ameledinin Hukukuna Müteallik Kanun” çıkarılmıştır. Bu kanun da uygulama alanı ve işçilere tanıdığı haklar bakımından sınırlı olmakla birlikte çıkarıldığı devir için sosyal politika açısından çok önemli bir anlam taşımıştır. Kanun çalışma sürelerini günde 8 saatle sınırlandırmış, fazla çalışma için iki kat ücret ödenmesini öngörmüştür. Kanunda asgari ücretlerin devlet, işçi ve işveren üçlüsünce saptanması esası konulmuştur. Kömür madeninde çalışma yaşı “18 yaş” ile sınırlandırılmıştır. Fazla çalışma, işçinin isteği ile mümkün kılınmıştır. Özellikle çalışmaya kabul yaşının 18 olarak saptanmış olması, Dünyanın belli başlı devletleri arasında ilk kez Türkiye’de gerçekleştirilmiş oluyordu. Cumhuriyet devrinde 1926 yılında Mecelle kaldırılarak Borçlar Kanunu çıkarılmıştır. 3008 sayılı İş Kanununun yürürlüğe girdiği 1937 yılına kadar geçen dönem içinde, 151 sayılı Kanunun dışında kalan alan ve yerlerde işçi ve işveren ilişkileri Borçlar Kanunu ile düzenlenmiştir. Borçlar Kanunu sosyal politika açısından Mecelle’ye göre daha olumlu düzenlemeler getirmiş olmasına karşın Borçlar Kanunu da Mecelle gibi bireyci ve liberal bir anlayış taşımıştır. Borçlar Kanunu klasik hukuk anlayışına uygun olarak kusur esasına dayanmıştır. Atatürk Döneminde çıkarılmış sosyal içerikli önemli kanunlardan biri de 1930 tarihli Umumi Hıfzıssıhha Kanunudur. Bu kanunda kadın, çocukların ve bütün işçilerin korunmasına ilişkin hükümlere yer verilmiştir. Söz konusu kanuna göre; hamile kadınların doğumdan önce ve sonraki üçer haftada, 12 yaşından küçük çocukların sanayi işlerinde ve madenlerde, 12-16 yaşları arasındaki çocukların gece mesaisi ile günde 8 saatten fazla çalıştırılmaları yasaklanmıştır. Öte yandan belirli sayıda işçi çalıştıran işyerlerinde işçilere

hastalık, kaza ve analık hallerinde işverence sağlık yardımı yapılması düzenlemelerine yer verilmiştir. Kanunda işçilerin ücretlerinin hastalık, kaza, analık hallerinde işverence ödenmesi hususunda bir düzenleme bulunmamaktadır. Buna karşın 1926 yılında çıkarılan Borçlar Kanununda, uzun süreli hizmet sözleşmesi ile çalışmakta olan işçilerin hastalık, askerlik vb. nedenlerden ötürü kusuru olmaksızın kısa bir süre çalışmadığı durumlarda işçinin işverenden ücretini isteyebileceği hükmü yer almıştır. Ancak kanunda süre konusunda yeterli düzenleme olmaması nedeniyle sürenin ne olacağı konusunda uygulamada hukuksal sorunlar yaşanmıştır (Dilik, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/449/5056.pdf>).

Günümüz Türkiye’inde sosyal politika, genellikle sosyal güvenlik sistemleri, sosyal sigortacılık, sosyal yardımlar ve sosyal hizmet kavramı ve uygulamaları ile sınırlandırılmıştır. Oysa ki sosyal politika, aslında bütün bu uygulamaların temelini oluşturan kuramsal ilkeler bütünü ve bu uygulamaları içine alan şemsiye kavram olmaktadır. Sosyal politika bir sürecin sonunda önce kuramsallaşmış ve daha sonra da kurumsallaşmıştır. Tarihsel süreç içinde sosyal, siyasal, yasal ve iktisadi gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkan sosyal politika, dini vicdan ve ritüellere dayanan geleneksel toplumsal yardımlaşma olmayıp eşit haklara sahip bireylerin sosyal tehlikelerden kurumsal yapı içinde korunduğu uygulamalardır. Temel unsurları eşitlik ve adalet kavramları olan sosyal politikanın amacı, sosyal adaleti toplumsal yapıya oturtmaktır.

Sosyal politika bir arada yaşamının formüllerinden biri olup toplumun sosyal riskler karşısında korunması, sosyal dışlanmanın azaltılması konusundaki uygulamaları ile sosyal refahın temel hedefi olmuştur. 1982 Anayasası’nın 2. maddesinde öngörüldüğü gibi Türkiye Cumhuriyeti sosyal devlet olarak benimsenmiştir. Bu anlamda Türkiye Cumhuriyeti sosyal hizmetler ve sosyal güvenlik konusunda vatandaşına hizmet sunmada ve olanaklardan yararlandırma da sorumluluk sahibidir. Ne yazık ki Türkiye’de sosyal devlet anlayışı gerçek anlamıyla değerlendirmeye alınmamış ve siyasetçiler açısından “süper emeklilik”, “herkese iki anahtar” gibi yaklaşımlara konu olabilmıştır. Sosyal politikaların sadece seçimler baz alınıp kapsamının dar tutulması, araçlarının kısıtlı olması sosyal politikaların “sürdürülemezliğini” de beraberinde getirmektedir. Bu durumda sosyal politika gerçek anlamında kullanılmaktan çok, yoksunluk içindeki insanların iktidardaki partiye olan bağımlılıklarını artırmak, işsizliğin bir an önce ortadan kaldırılması gerektiği yönündeki küresel ve toplumsal baskıyı azaltmak, toplum itibarıyla mevcut eylemleri en aza indirmek ve olası işsiz kalma veya yoksunluk durumunda yardımlardan yararlanmayı tehlikeye atmamak refleksiyle insanları pasifleştirme aracı olarak da kullanılmıştır (Fişek, 2012:

<http://sosyalpolitika.fisek.org.tr/sosyal-politikaya-ikinci-buyuk-hukümet-darbesi-aile-ve-sosyal-politika-bakanligi/>).

Devletin sorumluluğunda olması gereken düzenlemeler, piyasanın küreselleşmesiyle birlikte çok yönlü sorunlar olarak belirmektedir. Ayrıca devletin kurumsal ve politik yapısında oluşan değişiklikler, toplumsal yapıda meydana gelen değişimler sonucu da sorunlar oluşabilmektedir. Bahsettiğimiz bu sorun ve durumlar, sosyal politikanın karşı karşıya kaldığı hususlar olmakta ve sosyal politikanın aracı kurum ve kişilerle çözüme kavuşturması gereken problemleri teşkil etmektedir. Bu durum doğal olarak sosyal politika oluşturma anlayışını ve sosyal politikanın hedeflerini ve uygulamalarını da etkilemektedir. *“Sosyal politika her şeyden önce ekonomi ve siyasetle yakın ilişkisi olan ve bu çerçevede anlam kazanan bir alan olduğundan, günümüzdeki anlayış ve politikalar çerçevesinde sosyo-ekonomik hakların yok sayılmasından sosyal hizmetlerin piyasalaşmasını kadar uzanan değişimlerin gerçekleşmesi de kaçınılmaz görünmektedir. Toplumsal yapıdaki değişimlerin de sosyal politikayı değişime zorladığı açıktır. Örneğin yaşlı nüfusun artması sağlık hizmetlerini ve sosyal güvenlik sistemini zorlamakta, kadınların fırsat eşitliği istemleri hem çalışma koşulları hem de bakım hizmetlerine yönelik uygulamalarda değişikliklere gidilmesini gerektirmekte, uzun süreli işsizlik ve yoksulluk sorunu çalışma odaklı refah devletini ve buna bağlı sosyal vatandaşlık anlayışını değişime zorlamaktadır. Tüm bunların uygulamalarda bazı değişiklikler anlamında değil, fakat sosyal devletin dayandığı sınıf ve çalışma odaklı anlayış sosyal politikanın anlamı ve işlevini tartışmayı da gündeme getirmektedir. Örneğin feminist yaklaşımlar kadının ev-içi emeğinin dikkate alınmaması nedeniyle hem sınıf temelli sosyal refah uygulamalarını eleştirmekte hem çalışmanın ücretli çalışmayı esas alan anlamının genişletilmesi gereği üzerinde durmaktadırlar”* (Koray, 2007: 20).

Yaşlı, çocuk, engelli vb. konumunda olan bireyler, toplumdaki diğer fertlere göre güçsüz durumdadırlar. Bu husus, sosyal ihtiyaç veya koruma anlamında devlet itibarıyla iç hukukun belirli düzenlemelerine konu edinilmiştir. Biyolojik ve psiko-sosyal güçsüzlüğü nedeniyle toplumda en çok korunmaya ihtiyacı olan grubu çocuklar oluşturmaktadır. Sosyal politikanın temel uygulama alanlarından birini oluşturan sosyal hizmetlerin son dönemlerde neo-liberal-muhafazakâr politikalarla giderek etkisizleştirilmeye maruz bırakılarak sosyal yardım kategorisine dönüştürülmeye çalışıldığı görülmektedir. Güncel anlamda Türkiye’deki gelişmeler bakıldığında, sağlık ve eğitim alanında devletin üstlenmesi gereken yükümlülüklerin yerine getirilmesinde ikame edici nitelikte özel sektör teşvik edilmekte, çalışma hayatında ekonomik ve sosyal haklar en aza indirilerek esnek çalışma sistemi

yerleştirilmeye ve sosyal hizmetler hak temelli yaklaşımdan uzak tutularak yalnızca sosyal yardımlarla özdeşleştiren bir sosyal politika şekline büründürülmeye çalışılmaktadır.

Yeni kurulan ASPB kuruluş kanununda belirlenmiş amaçlar kategorisinde özellikle kadın, çocuk, engelli, şehit ailesi vb. risk gruplarına hizmet verme ve bu hizmetinde daha çok tek elde toplanan sosyal yardımlar aracılığıyla yapılması benimsenmiştir. Bu anlamda sosyal politikanın sınırları, sosyal hizmet ve sosyal yardım kavramlarıyla belirlenmiştir. Bahsi geçen kanun itibarıyla genel ve soyut anlamda hizmetler sorun odaklı hizmet yerine hedef odaklı hizmetler şeklinde örgütlenmiştir. 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Kanununda sosyal hizmetler “*Kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan, maddi, manevi, sosyal yoksunlukların giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunların önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünü*” şeklinde tanımlanmıştır. Tanımda belirtildiği üzere sosyal hizmetler, birey ile doğrudan ilişki ve iletişim içindedir. Bireyin ihtiyaçlarının karşılanması, bireyin çevresi ile olan sorunların çözümünde yardımcı olması, iyilik halinin artırılması ve bu iyilik halinin sürekliliğinin sağlanması için katkıda bulunması, bireyin potansiyelini ortaya çıkararak kendini geliştirebilmesi sosyal hizmetin temel gayesidir. Bu tanım bir bakıma sosyal hizmetin yerel özelliğini belirtmektedir. Sosyal hizmet, bir anlamda sosyal politikanın genelden yerele doğru uygulanmasına katkı sunan önemli bir araçtır.

Sosyal yardım hizmetler de yerel niteliğe sahip olmaktadır. Bu anlamda bunlar yaşamın akışı içinde, beklenmeyen olumsuzlukların en kısa sürede giderilmesine yanıt verme amacıyla sunulan nakdi hizmetlerdir. “Beklenilmeyen” durumun ortadan kalkması ile birlikte sosyal yardımlar da sona ermektedir. Sosyal yardımlar bu özelliğiyle bir bakıma sosyal güvenlik sistemindeki boşlukları doldurma işlevi de görebilmektedir. Ancak Türkiye’deki uygulamalara bakıldığında sosyal güvenlik önlemi niteliğindeki sosyal yardımların geçici olarak sunulması gerekirken bunların sosyal yardım kuruluşları tarafından sürekli bir yardıma dönüştürülmüş olması, yardım alanları bağımlı hale getirmiştir. Buna karşın sosyal politika, tüm yoksunlukların kaynağını bulup onları yok etmeyi amaçlayan, kısa ve uzun vadeli, birçok politikanın bileşkesi olup makro düzeyde toplumun genel iyilik haliyle ilgilenir. Ayrıca sosyal politika, hizmetlerin bütünlüğünü esas alarak bunların yerele indirgenmesi konusunda da araçların oluşturulması ve işletilmesi için yol gösterir. Sosyal politika, sosyal güvenlik, sağlık, istihdam, insanca gelir, eğitim, hak arama-örgütlenme özgürlüğü vb. bütün alanlarda risklerin önlenmesi için alınacak tedbirlere rehberlik eder (Fişek, 2012:

<http://sosyalpolitika.fisek.org.tr/sosyal-politikaya-ikinci-buyuk-hukümet-darbesi-aile-ve-sosyal-politika-bakanligi/>).

Sosyal politika yaşamın her alanında toplumdaki bireylerin iyilik hallerinin devamını amaçlamaktadır. Ancak özellikle Türkiye’de sosyal politika gereğince sosyal yardımların mevzuattan kaynaklanan bir hak olduğu anlayışı kimi zaman çeşitli yol ve yöntemlerle hayırseverlik uygulamasına, dolayısıyla bir lütufa dönüşebilmektedir. Eşitsiz güç ilişkilerinin hâkim olduğu toplumsal yapıya kadınlar açısından bakıldığında, onların payına da adaletsizlik düşmektedir. Kadınların insan ve fert olma özelliklerinin dışında, kendilerinden toplumsal cinsiyet eşitsizliği çerçevesinde giydirilen rolleri de yerine getirmeleri istenmektedir. Bu bakımdan sosyal politika(lar) aracılığıyla toplumda toplumsal cinsiyet eşitliği çerçevesinde, kadınların kişisel olanaklarını geliştirebilecek, potansiyellerini ortaya çıkarabilecek uygun ortam ve şartlar oluşturulmalıdır.

Türkiye’de yeni bakım uygulamaları, çocuk, yaşlı, engelli veya hasta kişilerin bakımı için sunulan kamusal hizmetlerin yetersiz ve alternatifsiz oluşu nedeniyle bakım hizmeti ailenin geleneksel temel sorumluluk alanı içinde toplumsal cinsiyet ayrımı temelinde (bu görevin aile içindeki kadınlar tarafından) verilmekte ve bu durum da sosyal politika uygulamaları gibi gösterilmeye çalışılmaktadır. Nakdi yardım destekleriyle ailelere bırakılan bakım işlerinin prensip olarak erkek ile kadın arasında eşit olarak paylaşılması gerekmektedir. Ancak bu uygulama yerine kadınlar ev içinde bakım hizmeti yaparak çalışma hayatının gerekleri olan sosyal, ekonomik, kültürel haklardan yoksun bir biçimde günün her saati bakım hizmetini üstlenerek sadece aile bütçesine katkı sağlamaya çalışan kişiler olarak gösterilmeye çalışılmaktadır. Evde bakım uygulaması, mevcut düzenlemeleri hem sosyal hizmetlerin hem de bakımın hak temelli niteliğinden uzaklaştırmaktadır. Ayrıca evde bakım, “muhtaçlara yardım” niteliğine bürünmekte ve genel nitelikteki bakım hizmetlerini bir anlamda nakdi yardım olgusu gibi göstermektedir. Bu durumda, bakıma ihtiyacı olan kişilerin birey olmaktan doğan özelliklerinin geliştirilmesini amaçlayan sosyal hizmetlerin varlığı dikkate alınmamaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı bir uygulama olan evde bakım, kadınları çalışma yaşamından uzaklaştırıp hane içinde bakım vermeye zorlayarak sosyal güvenlik sisteminde yeni mağdurlar olarak yer almasını neden olmaktadır (Gelmez, 2009: 387-388).

2016 yılında temel amacı “kadın istihdamının kolaylaştırılması” ve “nüfus dinamiklerinin geliştirilmesi” olarak açıklanan “Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı”nda (<http://www2.tbmm.gov.tr/d24/1/1-1013.pdf>), Türkiye

Cumhuriyeti Devleti vatandaşı olan her anne veya babaya (ikisi de vatandaşa sadece anneye) tüm doğumlarda ilk çocukta 300, ikincide 400, üçüncüde 600 TL doğum yardımı yapılması, ayrıca doğum yapan kadınlara sağ olmak kaydıyla ilk çocuk için 2 ay, ikinci çocuk için 4 ay, üçüncü çocuk için 6 ay yarı zamanlı çalışma imkânının verilmesi öngörülmektedir. Ayrıca bahsi geçen bu kanun tasarısında yarı zamanlı çalışma süresince, maaşların kesilmeyeceği ve çalışılmayan zamanın ücretinin devlet tarafından karşılanacağı, ücretsiz doğum izinlerinin derece, kademe ilerlemesine engel olmaması ve çocuk 5,5 yaşına gelene kadar “annelere” 30 saate kadar kısmi çalışma hakkı verilmesi hususu yer almaktadır. Ayrıca, belediyelere kreş ve gündüz bakımevi kurma zorunluluğu getirilmektedir. Diğer yandan yarı zamanlı çalışma imkânı, çalışılmayan zamanın derece ve kademe ilerlemesine engel olmaması, doğum izinleri, özel sektörün kreş açma yükümlülüğü (6331 sayılı yasanın 30. maddesine istinaden) gibi görünürde anne lehine olan düzenleme ve önlemler, özel sektörde işverenlerin kadın istihdamından kaçınmalarını da gündeme getirebilir. Hem çalışma yaşamındaki iş yükü ve uzun çalışma saatleri hem de ev içindeki yükümlülükler bir araya geldiğinde birçok kadın zorunlu olarak işgücü piyasası dışında kalmaktadır. İngiltere’de çalışan kadınlara doğum sonrası bir yıl kadar ücretli doğum izni verilirken, çalışmaya başladıklarında ise kreş bakım hizmetlerinden belli oranlarda ücretsiz olarak faydalanabilmektedirler. İngiltere örneğinde olduğu gibi Avrupa’nın birçok ülkesinde, aile ve iş yaşamını uyumlaştırma politikaları itibarıyla kadınların mümkün olduğunca iş piyasasında kalmaları sağlanmaya çalışılmaktadır. (Dedeoğlu, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/annelik-ve-istihdam-kiskacinda-sosyal-politika>)

Gelecekte sosyal politikanın odağında şu hususların yer alması beklenmektedir. Bunlar, ulus devlet anlayışının güçlendirilmesi ile ulus devlet vatandaşlık kimliğini ön plana çıkaracak politikaların izlenmesi, herkese eşit parasız ve merkezileştirilmiş bir eğitim sistemi oluşturulması, herkes için eşit yaşam fırsatı sunulması, yetenek ve yeterliliklere göre iş olanağının sağlanması, siyasete katılımın güvence altına alınması, sadece vatandaşlık ve siyasete bağlı hakların değil aynı zamanda sosyal ve ekonomik haklarında genişletilmesi, demokrasi kültürünün yayılması için kurumsal temellerin oluşturulması, dışlanma, ayrımcılığa karşı politikaların üretilmesi vb. (Baştaymaz, 2016: 297-298).

6. Refah Devleti Kavramı ve Gelişimi

Dil, ırk, renk, doğum yeri, ailesinin ekonomik durumu ve toplumsal statüsü gibi farklı özellikleri doğumla birlikte getiren kişiler yaşama aynı şartlarda başla(ya)mazlar. Kişiler için doğumla beraber getirilen bu farklılıklar dışında, yaşam döngüsü içerisinde sonradan sahip olabileceği ekonomik ve sosyal etkenlere bağlı yoksulluk, işsizlik, hastalık gibi durumlarda gerçekleşebilmektedir. Devlet, yukarıda aktardığımız birinci kuşak hakların yanı sıra insanlara onurlarına yakışacak şekilde ikinci kuşak haklarını kullanmada gerekli maddi koşulları sağlamaya çalışmaktadır. Aslında bu olgu refah devletinin bir ilkesi olarak değerlendirilmektedir. Refah devleti, vatandaşlarına sosyal güvenlik, sosyal hizmetler ve sosyal yardımda bulunurken bunları bir lütuf olarak değil görevi ve sorumluluğu kapsamında hareket etmektedir. Böyle bir durum refah devletini bir nevi sosyal refah devletine dönüştürmektedir. Konuya yönelik gerek refah devleti gerek sosyal refah devleti kavramlarının açıklığa kavuşturulması önemli olmaktadır.

Devletlerin ekonomik, sosyal, kültürel gelişimleri dikkate alındığında tarihsel süreç içerisinde farklı refah devletlerinin oluştuğu ve bu refah devletlerinin birbirinden farklı uygulamalarda bulduklarını tespit etmek mümkündür. Zamanla devletlerin sosyal, ekonomik, kültürel alanlarda benimsedikleri refah politikalarının farklılığı söz konusu olduğunda, bu devletler içinde yer aldıkları sosyal refah devleti grubundan çıkmakta ve farklı sosyal refah devletleri sınıfına geçebilmektedir. Konuya ilişkin ele alacağımız teorik bilgiler aşağıda sunacağımız tez konusunun desteklenmesine olanak sağlamaktadır. Ancak teorik bilgilerin detaylı olarak sunulması takdir edileceği üzere çalışmayı dağıtacaktır. Bu nedenle özet mahiyette bu bilgilere yer verilecektir. Bu anlamda öncelikle refah devleti kavramını açıklamak uygun olacaktır.

6.1. Refah Devleti Kavramı

Temelleri 1800'lü yıllarda Almanya'da atılan refah devleti uygulamaları daha sonra Batı Avrupa'nın diğer kesimlerine, Kuzey Amerika'ya ve Avustralya'ya yayılmıştır. Devletlerin politik, ekonomik ve sosyo-kültürel gelişimleri ile paralel gelişim gösteren "refah devleti" kavramı özellikle 1930'lu yıllardan sonra sürekli olarak gelişim göstermiştir. "Refah devleti" kavramı, devletlere kişilerin ihtiyaçlarını asgari düzeyde karşılama konusunda

sorumluluk yüklenmekte ve ayrıca bireylerin eğitim, konut, sağlık, sosyal hizmetler vb. çok geniş ihtiyaç alanlarında da yükümlülük getirmektedir. Devletlerin ekonomik, politik ve sosyo-kültürel gelişmişlik düzeyine göre farklılık gösteren “refah devleti” kavramının tek bir tanımını yapmak oldukça güçtür. Bu konuda Briggs, refah devletinin üç alanda etkin olduğunu ileri sürmüştür. Birincisi, kişilere ve ailelere, asgari düzeyde gelir garantisi sağlamakta, ikincisi sosyal riskler(hastalık, yaşlılık, işsizlik vb.) karşısında kişilere sorunlarla baş edebilmelerinde destek olmakta ve üçüncüsü de sosyal refah hizmetleri aracılığıyla tüm vatandaşlara insanca yaşam standartlarında olanaklar sunmaktadır.

Kapitalizmle birlikte, kadın ve çocuklar dâhil, insanlar düşük ücretle çok kötü çalışma koşullarında çalıştırılmıştır. Aslında bu durum veya şartlar sanayi devriminin oluşumuyla birlikte iyileşme sürecine girmiş ve özellikle 18. yy.’ın sonlarına doğru refah devleti kavramı ortaya çıkmıştır. Yeni üretim ilişkileri sonucu tarihsel süreçte emeğinden/fiziksel gücünden başka geçim kaynağı olmayan, kısıtlı gelire sahip olan işçi sınıfı, ilk defa sosyal tehlikelere karşı emeğini kullanamaz duruma düşüp hem kendisinin hem bakmakla yükümlü olduğu kişilerin yaşamlarını devam ettirmeleri konusunda sıkıntılar yaşamaya başlamıştır. Bu kötü sürece çözüm bulmak üzere çareler aranması ve bu duruma daha fazla kayıtsız kalamayan devlet, yasalar düzenleyerek müdahale etmek zorunda kalmıştır. Özellikle sanayileşmiş devletlerin ülkelerinde başlayarak, yavaş yavaş dünyanın birçok yerine yayılmaya başlayan refah devleti anlayışı, toplum üzerindeki etkili olmada, minimum gelir garantisi sağlamada, güvencesizliği azaltmada ve bütün bireylere insana yakışır yaşam şartlarına sahip olabilmede etkin olmaya başlamıştır. Refah devleti kavramı, farklı şekillerde tanımlanmasına karşın özünde aynı amacı taşımaktadır. Bu farklı refah devleti kavramı tanımlarının ortak amacı; toplumda refah durumu açısından kötü ekonomik ve sosyal koşullar altında bulunan bireyleri korumayı, farklılıkları gidermeyi amaçlayan çeşitli düzenlemeler ve uygulamalarla devletin sosyal politika önlemleri almasını oluşturmaktadır.

Refah devleti genel anlamda şu üç özelliği içermektedir. Birincisi, ekonomik faaliyetlerin oluşturulma amacı sosyal refahın en üst düzeye çıkarılmasına olanak sağlamalıdır. İkincisi, kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılayamadığı durum(lar)da devletin devreye girerek bu ihtiyaçları gidermesidir. Üçüncüsü ise devletin bütün vatandaşlarını kapsayacak sosyal koruma ile eşitliği sağlaması ve bu konuda objektif kuralları oluşturmasıdır.

6.2 Refah Devletinin Gelişimi

Modern refah devletin oluşumundan önce, toplumlarda devletin henüz sosyal görevler üstlenmediği dönemlerde ortaya çıkan ailevi, sosyal ve doğal risklerle karşılaşan kişilerin ihtiyaç duyduğu koruma ve refah hizmetleri geleneksel anlamda sivil toplum, dini kurumlar, piyasalar, gönüllü kuruluşlar tarafından sunulmuştur. Ancak bu geleneksel dayanışma kurumları sanayi devrimi ile birlikte toplumsal yapının ve üretim ilişkilerinin hızla değişmeye başlaması sonucu yeni sorunların çözümünde yetersiz kalmış ve devletler bu duruma daha fazla kayıtsız kalamayarak sosyal yaşama pozitif yönde müdahale etmeye başlamıştır.

Bu konuda bilinen ve ilk olarak sunulan örneklerden birisi 1800'lü yılların ortalarında temel eğitime yönelik yapılan yasal düzenlemelerle İngiltere ve ikincisi ise 1883 yılında Almanya'da Bismarck tarafından sisteme dâhil edilen sosyal sigorta uygulaması olmuştur. 1848 tarihli Fransa Anayasası klasik sosyal ve ekonomik hakların yanı sıra ilk defa refah devleti anlayışını benimseyerek sosyal hukuk düzenlemelerini içermiştir. 1945-1975 yılları arasında altın çağını sürdüren refah devletinin gelişimine zemin hazırlayan bir diğer önemli belge de 1919 yılında Almanya'da yürürlüğe konulan Weimar Anayasası'dır. Bu belge ile sağlık, çalışma, aile, meslek grupları ve eğitim hakkı güvence altına alınmış ve çalışma şartlarının insan onuruna yaraşacak bir şekilde düzenlenmesi için işçi ve işverenin birlikte karar vermesi sağlanarak ekonomik yaşamın adalet ilkesine uygunluğu benimsenmiştir. Aynı anlayış, 1947 İtalya Anayasası, 1949 Almanya Anayasası, 1958 Fransa Anayasası ve Türkiye'de de 1961 ve 1982 Anayasalarında kabul edilmiştir.

Refah devlet anlayışının veya düzeninin özellikle liberal ve sosyalist düşünce akımının veya oluşturduğu bir yapıya alternatif olarak ortaya çıktığı ya da kabul edildiği söylenebilir. Zira genel anlamda belirtecek olursak liberal sistemde, üretim araçları ve sermaye belirli bir sınıfın elinde toplanmakta ve ekonomik yaşamı da bu sınıf (sermaye sahipleri) yönetmektedir. Sosyalist sistemde aslında komünizme (sınıfsız topluma) giden bir hedef olmasına rağmen, sosyalizm aşamasında devlet tamamen ortadan kalkmamaktadır. Özellikle sosyalizm aşamasında işçi sınıfının sistem içerisindeki etkisi oldukça artmaktadır. Bilindiği üzere bazı devletlerde sosyalizm aşaması yaşanmış veya denenmiş, ancak çeşitli nedenlerle (özellikle otoriterleşme vb.) başarısızlık yaşanmıştır. Refah devletinin özellikle sanayileşme yönünden gelişen devletler tarafından uygulamaya konulabilmesi bu devletlerin ekonomik gücüyle doğrudan ilintilidir. Sanayileşmiş devletler sermaye birikimini sağlamış olmaları nedeniyle milli gelirin daha adaletli dağıtımına imkân vererek refah devleti politikasını daha kolay

uygulayabilmişlerdir. İngiltere'deki refah devleti incelendiğinde kamu harcamalarının % 31'i sosyal güvenlik, % 16'sı sağlık ve % 12'si eğitim sektörüne ayrılmaktadır (Özdemir, 2007: 26-46).

Refah devletini genel olarak üç gruba ayırarak tanımlamak olasıdır. Bunlardan birincisi müdahaleci refah devletidir. Müdahaleci refah devleti, piyasanın başarısızlıkları sonucu oluşan sorunları ortadan kaldırılmak gayesiyle önlemler almaktadır. İkincisi düzenleyici refah devleti olmaktadır. Düzenleyici refah devleti asgari ücreti belirleyerek, sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerini üstlenerek işçilerin iş piyasasında zor duruma düşmesini önleme yoluna gitmektedir. Sonuncusu yani üçüncüsü dağıtıcı refah devleti şeklinde benimsenmektedir. Dağıtıcı refah devleti, gelir dengesizliklerinden dolayı çatışma ve gerginliklerin çıkmaması için geliri yeniden (adalet ölçüsünde) dağıtarak vergi ve diğer politikalarla geliri yeniden düzenlemektedir. Bu anlamda şu sorulara da cevap bulmak önemlidir. Neden müdahaleci refah devleti? Çünkü devlet özgürlükler konusunda pasif kalmak yerine temel kişi hak ve özgürlükleri tanıyarak sosyal ve ekonomik hakların geliştirilmesine yönelik bir takım müdahalelerde bulunmalıdır. Neden düzenleyici refah devleti? Çünkü devlet olayları izlemekle kalmayarak seyirci devlet konumundan oyuncu devlet konumuna gelerek düzenleyici ve topluma şekil verici yönde hareket etmelidir. Neden dağıtıcı refah devleti? Çünkü devlet sınıflar arasında gelir dağılımı dengesizliklerinin huzursuzluğa neden olacağını bilmektedir. Bu nedenle vergi ve harcamalarıyla adaletli paylaşımına müdahale etmelidir (Özdemir, 2007: 26-46).

Refah devletine yönelik sosyal refahın finansman kaynağı baz alınarak yapılan bir diğer gruplama olan Bismarck Modeli, Beveridge Modeli ve Karma Model'den de bahsetmek uygun olacaktır. Bismarck Modeli, kişinin sosyal koruma içerisinde refah hakkının sağlanması konusunda kendisinin veya işverenin ödediği katkıyı temel almaktadır. 1700'lü yıllarda başlayıp 1800'lü yıllarda hızlanan sanayileşme sürecinde Almanya'da da işçilerin çalışma ve sağlık koşulları giderek kötüleşmiş ve yaşam standartları da düşmüştür. Uzun çalışma saatleri, gelir yetersizliği, kötü yaşam koşulları, işsizliğin artması gibi nedenlerden dolayı ekonomik, siyasal ve sosyal haklardan mahrum kalan işçi sınıfının durumu, toplumda huzursuzluklar yaratmaya başlamıştır. Almanya'da başlayan ekonomik bunalım yalnızca düşük gelirli kesimi etkilememiştir. Zira hastalık, iş kazası, sakatlık gibi sosyal sorunların artmasıyla birlikte toplumda genel anlamda bir gerginlik ortamı oluşmuştur. Dönemin şansölyesi Bismarck, üretimin verimli hale gelmesi, sorunsuz ekonomik gelişmenin sağlanıp devam edebilmesi için işgücünün sağlıklı olması gerçeğinden yola çıkarak zorunlu sigorta sistemini başlatmıştır. Bismarck, ilk önce 1883'te Hastalık Sigortası daha sonra 1884'te Kaza

Sigortası ve 1889’da Yaşlılık ve Maluliyet Sigortası kanunlarını çıkartmıştır. Ancak söz konusu sigorta kanunları yalnızca fabrika işçilerini içermektedir. Memurlar, kendi adına iş kurup çalışanlar ve idari görevlerde yüksek maaşlı çalışanlar bahsi geçen kanunlara tâbi değillerdi. Yaşlılık sigortası, sosyal sigorta sisteminin temeli olmasına rağmen çalışanların dul ve yetimlerini kapsamaması nedeniyle eksik kalmaktaydı. İşçinin dul ve yetimleri sadece maluliyet sigortasından yararlanabilmekteydiler. Bismarck, kendi sigorta modelini oluştururken ekonomik büyümeyi engelleyecek faktörleri bertaraf etmek amacıyla, sanayi işçilerini, karşılaşılabilecekleri sosyal risklere karşı sigorta altına almayı ve örgütlenen işçi sınıfının olası muhalefetini önlemeyi amaçlamıştır. Bu nedenle uygulanan sosyal güvenlik kanunları ile sosyal sorunları yumuşatmayı başarak toplumda oluşabilecek sosyal sorunların tamamen olmasa da büyük bir kısmının önüne geçilmiştir. Bismarck Modeli genel anlamda dört unsura dayanmaktaydı. Birincisinde yıllık maaşı 2000 marka kadar olan bütün işçiler zorunlu sigortalı olarak sayılmış, ikincisinde düşük ücret alan işçilerin zorlanmalarını engellemek gayesiyle maaşa bağlı olarak prim kesintileri yapılmış, üçüncüsünde prim, işverenlerin idareyi ellerinde bulundurma koşuluyla ödeme zorunluluğu işçi ve işveren arasında paylaştırılmış ve dördüncüsünde işçi fonlarının sisteme entegre edilmiştir (Koçer, 2014: 3-5).

1930 ve 1940’lı yıllarda özellikle Keynes ve Sir William Beveridge tarafından benimsenen ve serbest piyasa ekonomisinin tek başına ekonomik gelişmeyi sağlayamayacağı fikrinin ön planda olduğu modelde refah devletinde ekonomik yaşama devletin müdahale etmesi gerektiği savunulmaktadır. Bu görüş literatürde genellikle Beveridge modeli olarak kabul edilmektedir. Bu modelde devlet, sosyal sigorta sistemi aracılığıyla çalışanları, sosyal yardım uygulamaları ile çalışmayan veya çalışamayacak durumda olanlara temel yaşam koşulları sağlayarak koruma görevini üstüne almaktadır. Böylece devlet, kişileri oluşabilecek risklere karşı asgari düzeyde koruma sağlamış olmaktadır. Beveridge, 20. yy.’ın başında kamu yardımı reformu çalışmalarını yapan komisyonda görev alarak 1941 yılında İngiliz sosyal güvenlik sisteminin kurulmasına yönelik rapor hazırlamıştır. Beveridge bu raporda ABD ve Avrupa’da var olan kısıtlayıcı sosyal sigortaların aksine sosyal güvenliğin amacının gelir güvenliğini güvence altına alarak insani ihtiyaçları karşılamak olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca Beveridge kişilerin gelir düzenliliğini tehdit eden her faktörü sosyal risk olarak belirtmiştir. Beveridge modelinin genel anlamda dört unsura dayandığını söyleyebiliriz. Bunlardan birincisi iş durumu veya geliri ne olursa olsun modelin tüm nüfusu kapsamaması gerekmektedir. İkincisi, modelde gelir yoksunluğu yaratabilecek tüm riskleri karşılayacak birleşik ve sade bir sistem olması öngörülmektedir. Üçüncüsü, modelde kişilerin geliri ne

olursa olsun ödeneklerin tek olabilmesi açısından tek biçimli bir sistem üzerine kurulması gerektiği belirtilmektedir. Dördüncüsü unsur olarak da modelde tek bir kamu hizmetinin sunulabilmesi için merkezi bir sistem olması gerektiği savunulmaktadır. Beveridge sosyal güvenlik sisteminin yerleştirilmesi ve bu konuda kişilere hizmet sunulmasında devletin şu üç amacı kendi politikası olarak belirlemesi gerektiğini belirtmiştir. Bunlardan birincisi ailelere yardım, ikincisi kamu sağlığını korumak ve üçüncüsü ise ulusal sağlık merkezi kurulması ve istihdamın düzenlenmesi olmaktadır. Beveridge, sağlık risklerini önleyecek ve aile yardımlarını karşılayacak finansman kaynağı olarak da vergi politikası sistemin kurulmasını gerekli görmekteydi. Beveridge'in refah devleti modeli yukarıda aktardığımız unsurları ve özellikleri itibarıyla bir anlamda ülke üzerinde bulunan tüm toplumu koruma altına almayı amaçladığını söyleyebiliriz (Durdu, 2009: 46-47).

Temelini insanların işgücü piyasasına girmesinin ve o piyasada kalmasının oluşturduğu Beveridge modelinin içinde İngilizceyi resmi dil/lisan olarak kullanan devletlerden ABD, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda, İngiltere ve İsviçre'yi sayabiliriz. Devlet, özel sigorta gibi uygulamalarla piyasada refahın sunumunu cesaretlendirebilir. Beveridge modelinin uygulandığı toplumlarda sosyal politikanın öncelikli ilkesi sosyal hakların evrensellik ilkesine göre değil, seçicilik ilkesine göre belirlenmesidir. Bu modelde hem risk türlerinde hem de sosyal korumaya alınacak gruplara ilişkin seçicilik ilkesi söz konusu olmakta ve devlet son aşamada telafi edici etken olarak devreye girmektedir. Bu nedenle belirlenen seçicilik kriterlerine göre en kötü olanlara muhtaçlık testi yapılarak gelir transferi yapma yoluna başvurulmaktadır. Sosyal koruma şemsiyesi altına alınacak grupların belirlenmesinin kategorilere ayrılması bir bakıma sosyal hakların evrensellik ilkesine aykırı düşmektedir. Bu nedenle belirtilen refah devleti modelinin uygulandığı ülkelerde refah devleti kurumsallaşamakta ve modelin kapsadığı alan itibarıyla kısmi refah devletinin tatbik edilebildiğini belirtmek gerekmektedir. Devletleri uyguladıkları farklı refah politikaları dikkate alındığında kısmiliğin kapsamı devletler itibarıyla Gayri Safi Milli Hasıladan (GSMH) kamu sosyal harcamalarına ayrılan pay kadar farklılık göstermektedir. ABD'de ve Avustralya'da diğer gelişmiş ve kapitalist sistemi genel olarak benimseyen devletlere göre sosyal harcamalara ayrılan pay düşükken, Yeni Zelanda ve İngiltere'de ise bu payın daha yüksek düzeyde olduğu tespit edilebilmektedir (Toprak, 2015: 165-166).

Beveridge modelinde teklik ilkesi esas olup bir tek sosyal güvenlik kurumunun olması ve bu kurumun yönetiminin tek bir bakanlığa verilmesi söz konusudur. Bu model, başlangıçta İngiltere, Yeni Zelanda gibi devletlerin ülkelerinde uygulanmış, ancak sonradan terk edilmeye başlanmıştır. Bu modelin Türkiye'de uygulamaya konulan Sosyal Güvenlik Kurumu

şeklindeki tek çatı modeliyle benzerlik göstermektedir. Beveridge modelinde finansman açısından, prime dayalı sosyal sigorta tekniği esas alınmaktadır. Ancak bu modelde yönetim, kapsam ve finansman açısından uyumsuzlukların olduğunu da belirtmek gerekmektedir (Güzel, 2005: 64-65).

Neo-liberal politikaların uygulanmaya başlandığı 1970’li yılların sonlarından itibaren devletin sosyal refah hizmetlerinin sunumu konusundaki sorumluluğunda zayıflamaya başlamış ve sosyal koruma açısından beklenti yukarıda açıkladığımız geleneksel kurumlara yeniden yönelmiştir. Çünkü yeni ekonomik ve politik ideolojiler devletin sosyal harcamalar ve sosyal hizmetler dâhil olmak üzere her alanda küçülmesini gündeme getirmiştir. Sosyal refah hizmetlerinin sunulmasında yeni arayışlar başlamıştır. Bu anlamda devlet bu konuda kendisini tamamen dışarıda tutmak ve bizzat hizmet sunmak yerine, bu hizmetlerin kamu, özel, sivil ve gönüllü sektör(ler) tarafından ortaklaşa sunulmasında aracı olmaya başlamış ve bu sektörlerle finansal destek vermeye ve hizmetlerin düzenlenmesine yönelik yetki kullanmıştır. Böyle bir durum karma sistem olarak da adlandırılmaktadır. Karma modele göre, kişi herhangi bir sosyal problem ile karşılaştığında çözüm konusundaki sorumluluk öncelikli olarak kişiye ait olmaktadır. Eğer kişi, kendi başına karşı karşıya olduğu problem(ler)ini çözmekte yetersiz kalıyorsa devreye ailesi, komşuları, arkadaşları, dini ve hayırsever kurumlar girmektedir. Öyle ki sorunların çözümünde kişi ve geleneksel kurumların çözüm yollarının tıkanması sonucunda devletin son çare olarak müdahale etmesi söz konusudur. Halbuki klasik nitelikte devlet, sosyal hizmet sunumunda en temel ve örgütlenmiş kurumdur. Bu modeli savunan yazarlara göre, refah sunacak alternatif kurum olarak yalnızca piyasanın ve diğer kurumların gösterilmesi nasıl yanlış ise devlet de, ülkede refah sağlayan tek kurum değildir. Bu anlamda, refahın sağlanmasında ne devlet ne de piyasalar tek alternatif olmamakta ve bu konuda karma bir yapı çözümleyici olabilmektedir (Özdemir, 2010: 99-102).

Yukarıda belirtilen üç modelin dışında Jane Lewis, Orloff, Jensen, Hobson, Ejrnaes ve Boje gibi bazı yazarlar tarafından cinsiyete dayalı olarak yapılan refah devleti sınıflandırmalarından da bahsetmek uygun olacaktır. Lewis, geleneksel toplumsal cinsiyet rol dağılımı anlayışı ile “*ekmek kazanan erkek*” ve “*ev işleri yapan kadın*” ayrımı etrafında sosyal politikaların oluşturulduğu düşüncesini ortaya atmıştır. Lewis, cinsiyete dayalı olarak refah devleti uygulamalarını ekmeği kazanan erkek modelini “*güçlü*”, “*ılımlı*” ve “*zayıf*” şeklinde gruplandırmıştır. Lewis, yaşamın birçok alanında kadınlara yönelik ayrımcılık türlerinin kaldırılmasına rağmen bu gruplandırmaya göre İngiltere’yi güçlü, Fransa’yı ise ılımlı bir “*ekmeği kazanan erkek devleti*” olarak tanımlamış ve İsviçre’yi ise en zayıf erkek merkezli

devlet şeklinde değerlendirmiştir. Orloff ise refah devletlerini, kadınlara kendi kendilerine hayatlarını kurabilme olanaklarını sunup sunmadığına göre sınıflandırmış ve kadını “*çalışan kadın*”, “*eş kadın*” ve “*anne kadın*” olarak üç ayrı kategoriye ayırmıştır. Orloff, devletin toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırma konusunda alacağı sorumluluk ve role yönelik önemli bir tartışmanın yapılmasına öncülük etmiştir. Kadının toplumsal konumunu piyasa, devlet ve aile üçgeninde ele alan Orloff kadınların hem işgücü piyasasına katılımlarındaki engeli hem de ailedeki bakım işlerini yüklenmeleri nedeniyle ücretli iş taleplerinin sınırlı olduğunu vurgulamıştır. Orloff, bu durumda devletin, sosyal politika önlemlerinin cinsiyet eşitliği olgusu gözetilerek uygulanmasına öncelik tanıyacak rejimleri öneren feminist anlayış ile mevcut temel anlayışı uzlaştırmada etkin rol alması gerektiğini belirtmiştir (Toprak, 2015: 10).

Aile ve çalışma yaşamında cinsiyet eşitliği tezini savunan Jensen, “aile bakım hizmeti kim tarafından yapılıyor? Bakım hizmeti ödemesini kim yapıyor? Bakım hizmeti için ne kadar yardım sağlanıyor?” sorularına cevap olabilecek bir sınıflamayı kabul etmiştir. Jensen bakım hizmetlerinin devlet tarafından yerine getirildiği sistemleri, kadınların işgücü piyasasına daha çok girmelerinin sağlandığı ve toplumsal cinsiyet ayrımının söz konusu olmadığı eşitlikçi sistemler olarak tanımlamıştır. Hobson ise bir devletin sosyal refah uygulamalarının toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlılığını ölçmek için o devletin bakıma ilişkin düzenlemelerin ne şekilde örgütlendiğine bakmak gerektiğini belirtmiştir. Hobson’a göre bakım, kurumsal hizmet sunumu, hizmeti satın alacak şekilde parasal destek ve kadının evde kalması için para yardımı sağlanması şeklinde üç gruba ayrılmıştır. Eğer bakım hizmetlerine ilişkin yapılan yardımların miktarı yüksekse kadınların işgücü piyasasına katılımı olumsuz yönde etkilenmekte ve kadınlar ev yaşamını tercih edebilmektedir. Bu durum da kadınların istihdamdaki oranını düşürmektedir. Örneğin Fransa’da devletin doğrudan işgücü piyasasına göre yüksek nakit yardımlarda bulunması düşük ücretle işgücü piyasasında yer alan kadınların ev yaşamını tercih etmelerine neden olmuştur. Ejrnaes ve Boje (2008) çalışma sürelerini, doğum iznini ve çocuk bakımını dikkate alarak aile odaklı Avrupa refah politikalarını beş ana grupta ele almıştır. Bunlardan birincisinde, geniş aile politikaları ekseninde çocuk bakımı ve doğum izni için yüksek düzeyde yapılan ödemeler sonucu gelişen yarı zamanlı çalışma modeli yer almakta ve bu politika örneğin Macaristan, Polonya ve Finlandiya’da uygulanmaktadır. İkincisinde, kısa dönemli doğum izni ve yarı zamanlı çalışma temelli politikalar çerçevesinde doğum izni sürelerinin az olması ve çocuk bakım hizmetlerinin yetersiz olması nedeniyle anneler genellikle işgücü piyasasından çekilme kararı almaktadır. Bu durum örnek nitelikte daha çok İngiltere ve Hollanda’da görülmektedir.

Üçüncü grupta, kısa saat dilimlerinde düşük ücretlerle çalışma imkânının sağlandığı uzun süreli doğum izni ve yarı zamanlı çalışma modeli yer almaktadır. Üçüncü gruptaki politika, daha çok Almanya ve Avusturya'da uygulanmaktadır. Dördüncü grupta, doğum izin sürelerinin kısa olması sonucu işgücü piyasasından tamamen çekilen kadınların bulunduğu aile bakım modeli bulunmaktadır. Bu model genel anlamda İspanya, Yunanistan ve İtalya'da uygulanmaktadır. Beşinci grupta ise kadınların uzun izin sürelerinden sonra tam zamanlı olarak işgücü piyasasına döndükleri ve çalışma anında bakım hizmetlerinden enformel olarak yararlandıkları en yüksek maliyete sahip genişletilmiş ebeveyn modeli yer almaktadır. Bu model genellikle İsveç, Danimarka, Belçika ve Fransa'da uygulanmaktadır. Yukarıda kısaca belirttiğimiz gruplamalarda devletlerin uygulamalarına bakıldığında Akdeniz devletleri refah rejimlerinin temel özelliği olan ve refah devletinin ortaya çıkardığı yüksek maliyetlerle başa çıkmada aile merkezli modelleri tercih etmekte veya aile merkezli modellerde daha başarılı olmaktadır (Özaydın, 2013: 56-58).

Refah rejimlerini, devlet, piyasa ve aile bağlamında tanımlayan Esping-Andersen, bu refah rejimlerini, refahın devlet, piyasa ve aile arasında nasıl üretildiğini ve dağıtıldığını liberal, muhafazakâr/korporatist ve sosyal demokrat refah rejimleri itibarıyla üç grupta ele almıştır. Liberal refah rejiminde, devletin vatandaşlarına sağladığı faydalar minimum düzeyde kalmaktadır. Zira bu rejimde yoksulluk açısından en kötü durumda olan insanlar için son çare olarak devlete başvurulmaktadır. Bu rejimde gelir araştırmaları doğrultusunda minimum harcama mantığında sosyal yardımlar mümkün olduğunca az yapılmaya çalışılmaktadır. Bu refah rejimine en iyi örnek olarak Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Kanada ve Avustralya verilebilir. Bu refah rejiminde vatandaşlar kendi refahlarını piyasada aramaya yönlendirilmekte, parasal yardımlar genellikle düşük gelirli çalışanlara yapılmakta, düşük gelir transferleri ve düşük sosyal sigorta eğilimi en önemli uygulama veya özellik olmaktadır. Bu rejimde piyasa önemli bir aktör olarak teşvik edilmekte ve devletin sorumluluğu piyasanın başarısızlıkları karşısında sınırlandırılmaktadır (Taşgın, 2010: 43-50).

Muhafazakâr/korporatist rejim modelinde, refah hizmetlerine yönelik piyasanın yerini devlet almaktadır. Sosyal hakların büyük ölçüde sınıf ve statüye bağlandığı bu modelde aile, kilise ve mesleğe dayalı bir refah anlayışı söz konusudur. Muhafazakâr/korporatist rejim modeli uygulanan yerlerde sosyal harcamalara ayrılan pay liberal refah devletlerinkinden oldukça fazladır. Gelir transferleri için aile reisi adına erkek baz alınmaktadır. Kadınlara yönelik sosyal hizmetler daha asgari seviyede kalmakta ve kadınların işgücüne katılım oranları düşük olmaktadır. Bu modelin geçerli olduğu devletler, istihdam oranını yüksek tutmak yerine sosyal sorunları sosyal güvenlik yoluyla çözmeyi tercih etmektedir. Almanya,

Fransa, Avusturya, İtalya ve Belçika gibi devletlerin ülkelerinde görülmekte olan muhafazakâr/korporatist modelde gelir kaybına uğrayan kişilere gelir kaybını önlemek için çözüm olarak, yeni istihdam alanları sunmak yerine tazmin ve telafi edici politikalar tatbik edilmeye çalışılmaktadır (Kol, 2014: 17-18).

İskandinav veya modern refah rejimi olarak da adlandırılan sosyal demokrat refah modeli (dekomodifikasyon modeli) daha çok çalışmaya dayalı olmaktadır. Sosyal hakların en çok kurumsallaştığı ve yaygın hale geldiği, sosyal ihtiyaçların en çok piyasa dışından karşılandığı bu rejimde piyasa ile devlet, işçi sınıfı ile orta sınıf gibi ikili bir toplumsal yapı yerine demokrasinin sosyal desteği baz alınarak yüksek standartlarda bir toplumsal eşitliğin sağlanması hedeflenmektedir. Sosyal demokrat refah rejiminde kişi ve ailelerin güçlendirilmesi yoluyla bireylerin daha fazla bağımsız olmalarını sağlamak temel amaçtır. İsveç Norveç, Danimarka, Hollanda ve Finlandiya’da uygulanmakta olan bu rejimde evrensel gelir garantisi, sosyal sigorta ve çocuk, engelli ve yaşlılara yönelik oldukça gelişmiş hizmetler sunulmakta, yaşlı ve çocukların yoksulluğu en aza indirilmeye çalışılmaktadır. Başta İsveç olmak üzere bu rejimin uygulandığı devletleri ön plana çıkaran temel özellik, önleyici tedbirlere yönelik olarak yapılan başarılı yatırımlar ve diğer Avrupalı devletlerin tersine yaşlılardan daha çok gençlere yönelik sosyal politika uygulamalarına önem verilmesidir (Kol, 2014: 17-18).

Esping-Andersen, refah devletine yönelik sistemleri ve kurumları değerlendirmeye alan yapısalcı ve kurumları ve aktörleri vurgulayan kurumsalcı olmak üzere iki tür yaklaşımda bulunmuştur. Yapısalcı yaklaşımda, devletlerarası farklardan çok benzerlikler ele alınarak sistemin hareket yasaları formüle edilmeye çalışılmaktadır. Piyasanın insanlar üzerinde meydana getirebileceği olumsuzlukları giderecek sosyal bir bölüşümü savunan kurumsalcı yaklaşımda ise, demokrasinin gelişim düzeyinin aynı zamanda refah devletinin gelişmesinin de en önemli göstergelerinden biri olduğu iddia edilmektedir. Esping-Andersen, “*bireylerin ya da ailelerin piyasa katılımından bağımsız olarak sosyal açıdan kabul edilebilir bir yaşam standardını gerçekleştirebilme dereceleri*” olarak kabul ettiği dekomodifikasyon (metasızlaştırma) ölçüsünü, piyasanın emek gücünü metalaştırıcı etkisine karşı toplumun kendini koruma tepkisi olarak iki yönlü hareket kavramından geliştirmiştir. Dekomodifikasyon ölçüsü, refah hizmetinden yararlanacakların belirlenmesine yönelik kuralların oluşturulmasına (yararlanma koşullarına), gelir düzeyine, yararlanan nüfus oranına, sağlanan yararların düzeyine ve gerçekleştirilme yollarına, ihtiyaç türlerine bağlı karmaşık bir olgudur. Bu durumda dekomodifikasyon düzeyi yüksek olan refah devleti, belli koşulları yerine getirmesi şartına bağlı olmaksızın (prim ödeme zorunluluğun olmaması gibi),

hizmetten yararlanmak isteyen hizmette bulunan bir tüzel kişidir. Burada belirtilmesi gereken önemli husus, refah devletinin sunduğu hizmetin fayda düzeyi, insana yakışır bir yaşam standardını yerine getirmeye olanak verecek seviyede olması ve bu yarar ile birlikte refah devleti, işsizlik, hastalık ve yaşlılık gibi temel sosyal risklere karşı bir sosyal koruma sağlamasıdır (Taşgın, 2010: 43-50).

Esping-Andersen'in üçlü refah rejimleri sınıflaması, geniş ölçüde kabul görmektedir. Böyle olmakla birlikte bu sınıflamanın, aile ve diğer geleneksel yapıların refahın önemli sunucuları olarak kabul edildiği Güney Avrupa Refah devletlerindeki olguyu ve kadınların toplumsal durumunu dikkate almaması eleştiriye tâbi tutulmuştur. Esping-Andersen bu eleştirilerden birincisine yönelik olarak, bir yandan liberal argümanların bir yandan da geleneksel (enformel) yapıların güçlü olduğu Japonya gibi devletlerin aslında liberal refah rejimleri ve muhafazakâr/korporotist refah rejimlerinin karması olan melez bir model olduğunu savunmuş ve refah rejimleri sınıflamasına Güney Avrupa Modelini de eklemiştir. Kadınların toplumdaki durumuna ilişkin ikinci eleştiriye de verdiği cevapta, Polanyi'nın ortaya attığı ve Offe (1972,1984) tarafından geliştirilen metalaşmanın sınırlanması (decommodification) kavramından yola çıkarak bireylerin zaten metalaştığını, ayrıca standart meslek sahibi erkek işçi arasındaki ilişkiyi tarif edebildiğini, bunun kadınlara kolayca uygulanamayacağını, refah devleti kadınların metalaşmasına yardım etmediği süreçte, metalaşmanın sınırlandırılması kavramının kadınlar için işlevsel olmadığını ileri sürmüştür (Taşgın, 2010: 43-50).

Genellikle Kuzey Avrupa'ya göre geç sanayileşip modernleşme yoluna giren Yunanistan, Portekiz, İtalya ve İspanya gibi devletlerin ülkelerinde uygulanan Güney Avrupa refah rejimlerinde refah sağlayıcı mekanizmaların temel taşıyıcılarını aile ve akraba ilişkileri oluşturmaktadır. Öncelikli olarak devletin sosyal korumasında olması gereken ancak devlet tarafından ihmal edilen kişilerin karşılaştıkları olumsuzlukları üstlenerek çözmek durumunda olan aile ve akraba ilişkileri, bir bakıma devletin yükünü hafifletmektedir. Bu devletlerin modernleşme aşamaları göz önüne alındığında aslında yönetim şekillerinin uzun süre otoriter ve diktatoryal olduğu tespit edilebilecektir. Avrupa Birliği (AB) müktesebatında/hukukunda uygulanan bazı sosyal olanaklar, bu devletlerin sosyal problemlerinin çözümünde kısmen de olsa etkili olmuştur. Ancak laik anlayışının tümüyle kurumsallaşmaması, kilisenin konu kapsamındaki gücünü (özellikle koruyucu gücünü) kendinde tutmasına yetebilmiştir. Kilisenin koruyuculuk görevinin neredeyse tamamı, aile kurumunun sorunlarıyla uğraşma haline gelmiştir. Güney Avrupa devletlerinde işsizlik diğer AB devletlerine göre daha yüksektir. Kadın istihdamı açısından katı iş mevzuatına tâbi olan kısmi süreli çalışma, kadın

tipi çalışma şekli olarak görülmekte ve istihdamda merkezi bir role sahip olmaktadır. Diğer bir ifadeyle Güney Avrupa devletlerinde kadınların işgücü piyasasında tam zamanlı olarak varlığını sürdürme oranı diğer Avrupa devletlerine göre oldukça düşüktür (Tiyek, Yerküm, 2016: 36-46).

İtalya dışındaki İspanya, Portekiz, Yunanistan gibi Güney Avrupa devletleri geç modernleşme ve sanayileşmeyi gerçekleştirmelerinden dolayı çevre (periferi) devletler kategorisinde kabul edilmektedir. Güney Avrupa Modelinin özelliklerinden biri de modern ve gelenekseli bir arada barındırmalarıdır. 1981 yılında Yunanistan'ın 1986 yılında İspanya ve Portekiz'in AB'ye tam üye olmaları dikkate alındığında bu devletlerin ülkelerinde genel olarak “Güney Avrupa Sosyal Devlet Modeli”nin uygulandığını belirtmek gerekir. Bu devletler AB'ye üye olmadan önce hiçbir refah devleti sınıflamasında yer almamaktaydı. Bu devletlerin ülkelerinde sosyal güvenlik alanındaki eksiklik ve aksaklıklar genellikle aile tarafından giderilmesi nedeniyle “Güney Avrupa Sosyal Devlet Modeli” “Yardımlaşma Modeli” olarak da bilinmektedir. Emek piyasasının büyük bir kısmının tarıma dayalı olduğu, tam istihdam koşullarının oluşmaması nedeniyle işsizliğin yüksek oranlarda seyrettiği, kadın istihdamının düşük olduğu ve erken emekliliğin görüldüğü bu devletlerde teoride gerekli anayasal düzenlemeler yapılsa da uygulamada yetersizlikler (özellikle sosyal) ortaya çıkmaktadır. Normalde sosyal politika uygulamalarının evrensel düzeyde kabul edilmiş kurallar doğrultusunda uygulanması gerekmektedir. Ancak bu evrensel kurallar dikkate alınmadan devlet dışında, başka destek kaynaklar (cemaatler, aile gibi geleneksel kurumlar) aracılığıyla sosyal politikanın uygulanmaya çalışılması veya sosyal ihtiyaçların giderilmesi örneğin aileyi bir bakıma sisteme sadece tüketici olarak değil üretici olarak da katmaktadır. Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda “Güney Avrupa Sosyal Devlet Modeli”nin genel olarak dört özelliğinin olduğunu belirtmek gerekir. Bunlardan birinci özellik açısından, işgücü piyasasının izleyebildiği mekanizmanın dışında gelişen işsizlik, gelir durumu, çalışan oranı, ekonomik girdi ve çıktılar gibi birçok unsurun doğru değerlendirilemediği enformel sektörün (kayıt dışı istihdamın) yaygın olduğu bir durum söz konusudur. Normalde ekonominin evrensel kurallara göre yapılandırılması ve sistem içindeki bütün kişilerin sosyal korumaya alınmaları gerekmektedir. İkinci özellik itibarıyla, özel sektör çalışanları, kamu çalışanları ve kendi hesabına çalışanlar gibi çok farklı/parçalı düzenlemelerin söz konusu olduğu sosyal koruma sistemi mevcuttur. Bir taraftan gelir garantisıyla üst düzey koruma altında olanlar varken diğer taraftan ise sadece yetersiz gelir desteği alan ciddi maddi sıkıntı çeken koruma altına alınmamış işçi ve bireyler bulunmaktadır. Üçüncü özellik dikkate alındığında Güney Avrupa devletlerinin ülkelerinde ailenin refah sistemindeki rolü nedeniyle modern devletin

özü olan devlet-piyasa-sivil toplum şeklinde üçayaklı yapıt tam olarak oluşmamıştır. Güney Avrupa devletleri itibarıyla üçayaklı yapının sivil toplum ayağını aile ve gönüllük esasına göre işlevde bulunan dini ve hayır kurumları oluşturmaktadır. Dördüncü özellik itibarıyla literatürde müşteri-patron arasındaki ilişkiyi ifade etmekte kullanılan ancak Güney Avrupa Sosyal Devlet Modelinde seçmen kitlesine yönelik hizmet veren siyasetçi davranışları için kullanılmakta olan klientalizm (müşteri odaklı durum)söz konusudur. Klientalizm itibarıyla bu devletlerin ülkelerinde sosyal harcamalar daha çok seçimlere endeksli olarak yapılmaktadır. Böyle olunca da bu tür harcamalar çıkar ilişkisine dönüşerek kayırmacılığa ve yandaşlığa sebebiyet vermektedir (Zengin, 2014: <http://akademikperspektif.com/2014/02/20/guney-avrupa-sosyal-devlet-modeli>)

Konu açısından “*Tam Oluşmamış Model*”, “*Katolik Korporatist Model*” veya “*Latin Kuşağı Modeli*” gibi isimlerle de adlandırılan Güney Avrupa refah rejimlerinin uygulandığı devletler, teorik mahiyette sosyal korumaya ilişkin düzenlemeleri anayasaları itibarıyla benimsemiş, ancak bu konuda gerekli kurumsallaşmayı gerçekleştirememelerinden dolayı teorik durum uygulamaya başarılı bir şekilde geçirilememiştir (Taşgın, 2010: 43-50).

Ekonomik gelişme düzeyi ile ve sosyal yardım hizmetleri arasında doğrudan bir ilişki olduğu bir gerçektir. Aile ve toplum yapısında oluşan değişimler nedeniyle kişilerin devletten bekledikleri hizmetler artmaktadır. Yeterli ekonomik gelişme düzeyine ulaşmadan bütçeden sosyal harcamalara ayrılan payların artması söz konusu olacağından devletin sosyal güvenlik ve sosyal hizmetler alanında ekonomik ve yasal bir takım düzenlemeler yapması zorunlu olmaktadır (Şenkal, 2003: 2-3). İşsizlik ve eğitimsizliğin bireyleri yardım almaya iten en önemli unsurlar olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Bu nedenle kişileri sürekli yardım olarak bağımlı olmalarının yerine mesleki eğitim kurslarına yönelmelerini ve bir meslek edinmelerini sağlamak kalıcı bir çözüm olacaktır (Türkoğlu, 2013: 300-301).

Yukarıda genel anlamda özellikle teorik bilgiler doğrultusunda refah devletine yönelik yaptığımız açıklamalar ve değerlendirmelerden sonra konumuzla doğrudan bağlantılı olan diğer kavrama yani sosyal refah devleti olgusuna da değinmek uygun olacaktır.

7. Sosyal Refah Devleti

Konuya ilişkin kavramsal mahiyette ilk önce sosyal refah kavramının açıklığa kavuşturulması ve daha sonra sosyal refah devleti olgusuna değinmek önem kazanmaktadır. Sosyal refah olgusu daha önceleri genel anlamda yoksullara yönelik hayırseverlik anlayışı içerisinde uygulama alanı bulmuştur. Daha sonra çeşitli toplumlardaki sosyal ihtiyaçların

artması ve çeşitlilik kazanmasıyla birlikte özellikle ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte toplumun geneli açısından sosyal refah olgusu, bir nevi sosyal refah hizmeti şeklinde hak temelli evrensel bir insan hakkına dönüşmeye başlamıştır. Sosyal ihtiyaçların karşılanması gayesiyle özellikle sosyal refah devleti olmayı anayasaları itibarıyla benimseyen devletler uygulamada sosyal refaha yönelik bütçelerinden daha fazla kaynak ayırmaya başlamışlardır. Zamanla yoksulluk ve işsizlik gibi toplumların bünyesinde önemli hale gelen sosyal sorunların bireylerin beceriksizliği ve yetersizliği sonucu ortaya çıktığı fikrinden uzaklaşarak sosyal sorunların devletin ve kurumların yetersiz politikalarından ileri geldiği fikri kabul görmeye başlamıştır (Özdemir, 2007: 26-46).

Sosyal devlet ve refah devleti kavramları sıklıkla birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Oysaki bu kavramlar birbirinden farklıdır. Refah devleti, ekonomik olarak güçlü olabilmektedir. Ancak sosyal ihtiyaçlar itibarıyla demokratik kuralları tam olarak uygulama halinde değildir. Refah devleti, sosyal ihtiyaçlar doğrultusunda insan haklarına dayalı bir sistemi özümseyememesi nedeniyle sosyal refah devleti olarak kabul edilemez. Bu konuda şu örneği vermek konuyu daha da açıklığa kavuşturacaktır. Cumhuriyetle yönetilen veya rejimi cumhuriyet olduğu ilan edilen her devlet, demokratik yani demokrasiye dayalı bir devlet olmayabilir. Demokrasiye dayalı sistemi veya isminde cumhuriyet olan devletler, demokratik devletler grubunda kabul edilebilmektedir.

Bu anlamda gerek refah devleti gerek sosyal refah devleti kavramlarının içerikleri itibarıyla farklı olduklarına yönelik literatürde görüşler bulunmaktadır. Sosyal devlet kavramı, ilk olarak Almanya’da sosyal politika uygulamaları ile birlikte kullanılmaya başlandığını belirtmek gerekir. Oysaki refah devleti yeni bir kavram olarak II. Dünya Savaşı’ndan sonra literatürde, mevzuatta ve uygulamada kendine yer bulmuştur. Almanya’da Bismarck döneminde başlayan ve sosyal devlet içinde yer alan sosyal güvenlikle ilgili gelişmeler, sosyal haklar ve yurttaşlık haklarının gelişimi ve bunların anayasal güvenceye kavuşması gibi reformlar söz konusu olmuştur. Refah devleti ise, çoğunlukla Keynesyen ekonomik politikalarla ve 1942 yılında hazırlanan Beveridge Raporuyla kullanılmaya başlanmış ve bu anlamda kişinin doğumundan ölümüne kadar refahı için devlete sorumluluk yükleyen yaklaşım benimsenmiştir. Keynes’in devletin piyasaya müdahalesini gerekli olduğunu öne sürdüğü önerileri ile Beveridge’nin yoksulluğun insanların hatası/beceriksizliği olmayıp devletin önlemesi gereken bir sosyal sorun olduğu şeklindeki düşünceler veya iddialar II. Dünya Savaşı sonrası refah devletinin iki temel dayanağı olmuştur. Aslında devletin de sosyal ihtiyaçlar doğrultusunda kendisini geliştirdiğini ve politikalarını sosyal ihtiyaçlara göre uyarladığını belirtmek gerekir. Devletin sosyal ihtiyaçları dikkate almayan

politikaları kendisini bir nevi modern hukuk kurallarına dayalı özelliği kazanmasına da engel olmaktadır. Çağdaş hukuk kurallarını benimsemeyen devletin kendisini sosyal refah devleti olarak ilan etmesi çok anlamlı olmayacaktır. Toplum sosyal bir varlık olarak nasıl gelişim gösteriyorsa aslında toplumun örgütlü haline dönüşen devletin de bu konuda aynı gelişimi yaşadığını vurgulamak yanlış olmayacaktır. Bu konuda toplumun örgütlü hali olan devlette demokrasi ve demokrasinin çağdaş normları ile birlikte gelişen hareketler (sendikalaşma vb.) refah devleti ile sosyal refah devletine katkıları yadsınamaz bir gerçektir. Böylece devlete, toplumdaki tüm bireylerin asgari yaşam koşullarına erişmesi için sorumluluklar yüklenmiş ve bu sorumlulukların yerine getirilmesi için sosyal hizmetlere ve sosyal refah hizmetlerine ağırlık vermeye başlanmıştır. Refah devleti dönemi, kapitalizmin gelişim sürecinin başlangıcından bu yana piyasaya devlet müdahalesinin ilk kez kabul edildiği bir aşama olmuştur. Tarihin her döneminde ve farklı toplumsal yapılarla rastlanmakla birlikte piyasa sistemi genel olarak devlet müdahalesiyle kurulmuştur. Bu durumda devletin ikili bir işlevinin olduğunu belirtmek gerekir. Devletin birinci işlevi, piyasaların kuruluşunu ve sürekliliğini garanti altına almak ve ikinci işlevi ise piyasanın ortaya çıkardığı sosyal sorunları önlemek ve çözmektir. Taşğın'ın aktardığı gibi Polany, devletin bu çelişkili iki işlevi için “*modern toplumun dinamiği*” açıklamasında bulunarak “*çift yönlü hareket*” kavramını kullanmıştır. Polany çelişkili gibi görünen “*çift yönlü hareketin*” içinde, birbirini etkileyen ve aynı zamanda toplumu düzenleyen ekonomik liberalizm ve sosyal koruma olmak üzere iki ilkenin olduğunu belirtmiştir. Ekonomik liberalizm ilkesi çerçevesinde piyasalar sürekli büyür ve bu büyümeyle birlikte piyasanın yıkıcı etkilerine karşın kendini koruyan dinamik bir hareket de ortaya çıkar ki bu sosyal koruma ilkesi olmaktadır. Çift yönlü hareket doğrultusunda toplum, piyasa sisteminin olumsuz risklerine karşı ortaya çıkan toplumsal direnişin kurumsallaşmasını sağlayan bir yapının oluşumuna doğrudan etkide bulunmuştur. Emeğin metalaşmasına sınırlandırma getiren refah devleti, ekonomik ve sosyal hayatı düzenlemeye yönelik aldığı tedbirlerle yoksulluğu azaltmada önemli rol oynamıştır. Çalışabilir her bireye istihdam sağlanmış, geçici süreyle çalışamayacak durumda olanlar ise her an üretime katılabilecek yedek işgücü potansiyeli olarak değerlendirilmiş ve toplumun her kesimini içeren bir sosyal güvenlik, sosyal yardım ve sosyal hizmet sistemi oluşturulmuştur (Taşğın, 2010: 15-20).

Bu açıklamalar doğrultusunda sosyal refah devleti ise sosyal hukuk devleti¹² gibi mağduriyetleri gidermeyi birinci amaç olarak görmekten ziyade toplumda yaşayan bütün

¹² Kavram karmaşası itibarıyla refah devleti ile sosyal hukuk devleti veya sosyal refah devleti tümceleri birbirinin yerine kullanılmaktadır. Konuya ilişkin sosyal hukuk devletini genel olarak şu şekilde tanımlamak

kesimlerin refah taleplerine cevap vermeye çalışmaktadır. Bireyin aşırı derecede refaha boğarak bencilleştirilmesi/bencilleşmesi nedeniyle refah devletinin sürdürülebilir bir devlet olmadığı söylenebilir. Devletin kişinin yaşamı ile ilgili her şeyi garantilemesi insanları tembelleştirebilmekte ve sorumluluklar üstlenmesini engelleyebilmektedir. Kişi sahip olduğu refahı kaybetmek endişesi ile yaşamında evlenme, çocuk sahibi olma gibi sorumluluklardan kaçınma yoluna gidebilmektedir. Bu durum, refah devleti toplumunu yenilenmeyen ve sürdürülemeyen toplum haline dönüştürebilmektedir.

Türkiye’de refah devleti yerine genellikle sosyal devlet kavramı kullanılmaktadır. Türkiye’nin diğer sanayileşme süreci geçirmiş olan devletler gibi bir refah devleti geleneğinin olmamasına ve refah devletinin en temel özellikleri olan sosyal vatandaşlık haklarının yeterince gelişmemesine, kapsamlı sosyal güvenlik uygulamalarının olmamasına (bunları destekleyen sosyal hizmet ve yardımlarla sınırlanmasına) rağmen, Türkiye’deki genel görüş Türkiye’nin de bir refah devleti olarak kabul edilebileceği şeklindedir. Türkiye’de sosyal vatandaşlık haklarının evrensel nitelikte gelişmemesinin temel nedeni, sosyal sorunların genel olarak devlet yerine aile, cemaat gibi geleneksel kurumlar aracılığıyla dayanışma ağı içerisinde çözümlenmeye çalışılmasıdır. Türkiye, refah devleti anlamında kendine özgü yapısıyla Güney Avrupa refah rejimiyle benzerlikler taşıdığı ve bu model içerisinde değerlendirilebileceği söylenebilir. Türkiye’nin refah devleti olarak başlangıç zamanı özellikle çalışma ilişkilerinin oluşmaya başladığı 1960 ve 1970’li yıllar olarak kabul edilebilir. Ancak bir ülkede toplumdaki bireylerin sosyal risklere karşı korunmasını sağlayan genel refah hizmetleri olarak adlandırılacak uygulamaların bulunması, o ülkeyi refah devleti olarak kabul etmeye yetmeyebilmektedir. Refah devletinin oluşmasında etkili unsurlardan olan Fordist üretim ve birikim ilişkilerinin gerektirdiği düzenleme tarzlarının uygulanması refah devletinin en temel özelliklerinden biridir. Oysa ki Türkiye’nin, II. Dünya Savaşı sonrası dönem itibarıyla sanayileşme anlamında geri kalması, tam istihdamı başaramaması, geniş kapsamlı sosyal güvenlik uygulamalarında eksikliklerin olması, kitlesel bir üretim ve tüketimin yetersizliği gibi nedenlerle modern anlamda dünyadaki bir refah devleti olduğunu belirtmek oldukça güçtür (Taşgın, 2010: 51).

Türkiye’nin benimsediği ve uyguladığı sosyal politika dikkate alındığında sosyal yardımların ve hizmetlerin bütünlükten uzak ve dağınık olduğu tespit edilebilir. Ayrıca ailenin bu yardım ve hizmetlerde temel odak olarak değerlendirilmeye alındığını da belirtmek gerekir. Aktardığımız bu unsurlar açısından Türkiye, Güney Avrupa Sosyal Refah Rejimiyle

mümkündür. Sosyal hukuk devleti toplumda dengeleri sağlayan, dengeleri hedefleyen ve mağduriyetleri gidermeye çalışan bir yapı olmaktadır.

benzerlik oluşturmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin Güney Avrupa Sosyal Refah Rejimlerinde yer alan Portekiz, İspanya ve Yunanistan gibi devletlere benzer sosyo-ekonomik bir yapıya sahiptir. Türkiye, bu devletlere benzer olarak diğer sanayileşmiş Kuzey Avrupa devletlerine göre geç sanayileşme sürecine girmiştir. Diğer yandan kayıt dışı ekonominin fazlalığı da Türkiye'yi bu devletlerle benzer kılmaktadır. Bu hususlar açısından Türkiye'nin Güney Avrupa Sosyal Refah Rejiminde yer alması olağan karşılanabilir. Böyle olmakla birlikte Türkiye'nin bütçe itibarıyla sosyal yardım ve hizmetlere ayırdığı payın bahsettiğimiz refah devletlerinin gerisinde olduğunu belirtmek gerekir. AB'ye üye olmayı gaye edinen bir devlet olarak Türkiye'nin sosyal harcamalarının Gayri Safi Milli Hasılaya oranı AB üyesi devletlere göre düşüktür¹³.

Ancak 2003 yılından sonra Türkiye'nin, sosyal koruma harcamalarını giderek artırdığı söylenebilir. Bu bilgiler doğrultusunda, Türkiye'nin üye olmayı amaçladığı AB'ye dolayısıyla üye devletlerine göre sosyal devlet niteliği zayıf kalmaktadır. Türkiye'nin sosyal koruma harcamalarını yükselterek, sosyal koruma hizmetlerinin içeriği ve kapsamında yer alan eksiklikleri de gidererek sosyal refah düzeyini nicelik ve nitelik olarak iyileştirmesi için sosyal politikasında değişikliğe, revizyona veya iyileştirmeye gitmesi gerekmektedir (Toprak, 2015: 22).

Türkiye'nin refah rejimi sorunlarının başında, hızlı nüfus artışı, kadın istihdamının azlığı, tasarruf oranının düşüklüğü, kayıt dışı istihdamının varlığı, beyin göçü, bürokrasinin fazlalığı, sosyal politikaları uygulayacak donanımlı/egitimli kamu personelinin azlığı gibi hususlar yer almaktadır. Türkiye'de nitelikli eğitim almış sağlık personeline, yaşlı bakım uzmanına, sosyal güvenlik uzmanına, sosyal çalışmacıya, sosyal psikoloğa, denetmen/müfettiş gibi meslek elemanlarına acilen ihtiyaç duyulmaktadır.

8. Sosyal Adalet

Sosyal devletin temel yükümlüklerinin başında, toplumda yer alan her kişinin insana yakışır yaşam koşullarına ulaşmalarını sağlamak ve sosyal bütünlüğü gerçekleştirmek gelmektedir. Sosyal dışlanmayı önlemenin, kişileri ötekileştirerek toplumsal yaşamın dışına itmeyi engellemenin yolu sosyal bütünlüğü sağlamakla gerçekleşebilir. Devlet, sosyal bütünlüğü sağlamazsa toplum kapalı sınıflara ayrılabilir ve bu toplumdaki kişiler buldukları sınıflar itibarıyla eşit koşullardan yararlanma imkânları ortadan kalkabilmektedir (örneğin

¹³ Örneğin 2012 yılı itibarıyla AB üyesi devletler açısından sosyal harcamaların Gayri Safi Milli Hasılaya oranı %29,5 iken, Türkiye'de bu oran %13,8 olarak gerçekleşmiştir (Toprak, 2015: 22).

işçinin çocuğunun işçi fakirin çocuğunun fakir kalması gibi). Sosyal adalet sisteminde, herkese eşit şans ve eşit fırsatlar verilerek kişilerin bu eşit şans ve fırsatları kullanarak kendi statülerini kendileri belirleyebilmeleri söz konusu olabilmektedir. Bu nedenle sosyal devlet, sosyal dışlanmayı önleyerek kapalı toplum yerine açık toplum modelini oluşturmayı gaye edinmektedir.

Sosyal adalet, toplumda barışı tesis ederek mevcut ve çıkabilecek sorunları barışçı yollarla çözebilmektedir. Barış, bütün topluma ait bir olgudur. Barışı sağlayıcı temel unsur ise adalet duygusudur. Toplumdaki nimet ve külfetlerin dağılımının adil olması barışı, adaleti beraberinde getirmektedir. Toplumda barışın olmayışı veya eksik kalması ekonomik ve toplumsal gelişmeyi de engelleyebilmektedir. Ekonomik ve toplumsal gelişimini gerçekleştiren devletler aynı zamanda ulusal birliklerini de pekiştirmiş olmaktadır. Toplumdaki sosyal adalet tam olarak oluşturulmaması veya yokluğu o toplumun barıştan yoksunluğu anlamına gelmektedir. Toplumda sosyal adalet sistemi de modern hukuk kurallarıyla güvence altına alınmalıdır. Sosyal adaletin toplumun sosyal ihtiyaçlarına cevap vermekten uzak kalan hukuk kurallarıyla yapılmaya/sağlanmaya çalışılması beraberinde yine problemlerin olduğu toplumsal bir ortam getirebilir. Bu nedenle bir toplumda, toplumun örgütleniş biçimi olan devletin sosyal hukuk devleti olarak varlığını sürdürmesi toplumsal barışı sağlayıcı en önemli faktör olmaktadır.

Toplumdaki sorunların giderilmesinde en etkili olan araçların başında modern hukuk kurallarına ve anlayışına göre verilen eğitim ve öğretim gelmektedir. Toplumda hayatını sürdüren insanlar arasındaki adaletsiz uygulamaları kaldırmak, yukarıda belirttiğimiz gibi toplumsal barışı da beraberinde getirmektedir. Toplum içerisindeki kişiler açısından nimetin ve külfetin (yani hakların ve sorumlulukların) adil dağıtımını toplumsal düzeni sağlayıcı en önemli unsurdur. Nasıl adil olunur? Bu sorunun cevabı devletin toplumsal yapıya adil müdahalesiyle verilebilir. Adalet kavramı özünde, insan onurunun, özgürlüğünün ve sahip olduğu haklarının korunması olarak da kabul edilebilir. Gelişmiş bir toplumda, bu korumayı toplumun kuralları güvence alırken insanların bu kurallar karşısında eşit olduğu da toplum itibarıyla genel olarak kabul edilmektedir. Toplum açısından burada bahsi geçen adalet kavramını siyasi olmaktan ziyade ahlaki bir kavram olarak değerlendirmeye almak gerekir.

Geçmişten günümüze kadar siyaset yazarları “iyi toplum”u tanımlarken aslında “*adil toplum*”dan bahsetmişlerdir. Bu yazarların veya düşünürlerin, adil toplumun nasıl inşa edileceği sorusunun cevabı konusunda bir uzlaşmaya vardıkları söylenemez. Olağan yaşamda adalet “*merhamet*”, “*haklılık*”, ahlaki yönden “*doğruluk*” anlamında kullanılsa da aslında adalet ödül ve cezaların dağıtımını konusunda ahlaki bir kararı ifade etmekte ve herkese hak

ettiğini verme anlamına gelmektedir. Adaletin özünde bir dağılım bulunmaktadır. Bu dağılımın içerisinde servet, gelir gibi somut unsurların yanı sıra özgürlük, sağlık, şans gibi soyut unsurlarda yer almaktadır. Adaletin somut olarak oluşturulduğu kısmını hukuki adalet olarak değerlendirebiliriz. Hukuki adaletin oluşturulması ile toplumsal düzen ve barış sağlanabilmekte, suçlara verilecek cezalar belirlenebilmekte, kişiler sahip oldukları mal, can gibi somut, özgürlük, sağlık gibi soyut unsurlarını koruma açısından kendilerini güven içerisinde hissedebilmektedir. Belirtilen güven hissini oluşmaması veya bozulması ise toplumu şiddete, isyana ve kaosa sürükleyebilir. Bu nedenle hukuki adalet devletin meşruiyeti açısından oldukça önemlidir. Devlet, cinsiyet, ırk, din, sosyo-kültürel gibi konularda ayrımcılığa ve dışlanmaya yer vermeden tarafsızca hukuki adaleti sağlamalıdır (Baştaymaz, 2016: 48-49).

Adaletin “eşitlik”le de bir ilişki içerisinde olduğunu belirtmek gerekir. Hatta bu iki kavramın günlük yaşamda birbirinin yerine kullanıldığını tespit etmek de olasıdır. “Eşitlik” kavramını kişilerin sadece aynı düzeyde oldukları hususlar bakımından benzer işleme tâbi olmaları şeklinde tanımlanabilir. Kişileri birbirinden ayıran durumlar ve özellikler de bulunabilir. Bazı durumlarda bu ayırıcı unsurlar pozitif ayrımcılığı da içerebilir. Pozitif ayrımcılığın da eşit koşullarda uygulanması gerekir. Sosyal adaletin modern yazarları arasında yer alan Miller (1999), toplumdaki para, eşya, iş, makam, eğitim, tıbbi bakım, çocuk yardımları, çocuk bakımı rütbe, madalya ve ikramiye gibi unsurları ödül; bireysel güvence, barınma, ulaşım, boş zaman etkinliklerine ilişkin fırsatları avantaj, güç yaşam koşulları, tehlike, onur kırıcı iş gibi yük olarak kabul edilen unsurları ise dezavantaj olarak kabul etmiştir. Miller sosyal adaleti, yukarıda sayılan iyi (avantaj) ve kötü şeylerin (dezavantaj) toplumdaki bireyler arasında nasıl dağıtılması gerektiği sorusundan yola çıkarak açıklamaktadır. Miller, iyi ve kötü unsurların çeşitli olması nedeni ile her bireyin varlığını etkileyen kurumsal yapıların birbirleriyle ilişkili parçalardan oluşması göz önüne alınarak dağıtım yapılırken çeşitli kriterlerin oluşturulması gerektiğinden bahsetmektedir. Sosyal adalet, her bireyin sosyal refahına katkı sağlayan kurumsal düzenlemelerle mümkün olabilmektedir. Miller, “ihtiyaç”, “hak etme” ve “eşitlik” olmak üzere sosyal adaletin birbiri ile bağlantılı üç unsuru olduğunu belirtmektedir. Miller’e göre “ihtiyaç” bileşeni bireyin fonksiyonlarını ve kapasitesini kullanabilmesi ve geliştirebilmesi ile doğrudan ilintilidir. Bu konuda bireyin barınması, güvenliği, iyi yaşam koşulları gibi hususlar da bireyin ihtiyaca sahip olup olmasını belirlemektedir. “İhtiyaç” unsuru insan gereksinimlerini dikkate almayı gerektiren “sosyal minimum” ilkesini de beraberinde getirmektedir. Bu ilke açısından her

birey, onurlu ve güvenli bir yaşam çerçevesinde temel ihtiyaçlarını yeterli düzeyde karşılayacak kaynaklara erişmeye çalışmaktadır (Yıldırım, 2011: 114-115).

Her insan için karşılanması zorunlu olan ihtiyaçlar yaşamsal öneme sahiptir. Sosyo-kültürel şartlar altında istek ve tercihler kişiye bağlı iken ihtiyaçlar her insan için evrenselidir. Her bireyin ihtiyaçlarının eşit ve aynı olmaması nedeniyle kaynakların eşitsiz dağılımı söz konusu olabilmektedir. Bu nedenle maddi kaynakları, her bir bireyin şahsi temel ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde piyasa yerine devlet dağıtmalıdır. Liberaller ve muhafazakârlar ihtiyaç kavramını, insanların arzu ve hayallerinden kopuk olarak ihtiyaçları tek tipe indirgediğini savunarak eleştiriye tâbi tutmuşlardır. Bu anlamda kişinin ihtiyaçları sosyo-kültürel çevreye ve zamana göre değişebilmektedir. Eğer her bireyin şahsi temel ihtiyaçları aynı olsaydı evrensel insan hakları gibi sosyal ve kültürel çevreden bağımsız evrensel insan ihtiyaçlarından da söz etmek gerekirdi (Baştaymaz, 2016: 70-71).

Yukarıda bahsettiğimiz “*hak etme*” unsuru bireyin çabasına dayalı ödül kazanması ile ilişkili bir kavram olmaktadır. Bahsi geçen ödül duruma göre makam, rütbe, madalya ve ikramiye gibi uygulamalar olabilmektedir. “*Hak etme*” unsuru, modern toplumda gerçekleştirilen bir eylem ve/veya tesis edilen bir işlem itibarıyla kişiye ödül sağlayabilir. Bu ödül sisteminin bile dağıtımında “*adil dağıtım ilkesi*”nin dikkate alınması gerekmektedir. Toplumdaki avantajları her bireye eşit olarak dağıtmak mümkün olamamaktadır. Ancak birey kendi yetenek ve çabalarının karşılığında orantılı bir ödülü hak etmelidir. Bu nedenle böyle durumlardaki dağılımlar eşitsiz görünse de “*hak etme*” ilkesi açısından adildir. Bireyler kendi çaba, yetenek ve seçimlerine bağlı olarak karşılaştıkları eşitsizliklerin sonucunu kabullenmek durumundadır. Benzer kapasite, çaba ve yeteneğe sahip bireyler arasında seçim yapılması gereken durumlarda bireylerin kapasitelerine ilişkin gerçekçi, dürüst değerlendirme yapılması adil dağıtım açısından önemle üzerinde durulması gereken noktadır (Yıldırım, 2011: 114-115).

Yeni sağ şeklinde yükselen görüşler eşitlikçiliği ve devletin müdahalesini ret ederek ihtiyaç temelli adalet ilkesi yerine “*hak etme*” düşüncesine dayanan adalet ilkesini öne çıkarmışlardır. Onlara göre beceri ve yeteneklerin eşlik ettiği çok çalışma sonucu elde edilen servet hak edilmektedir. Nozick’e göre önemli olan servetin adil olarak nasıl dağılımının sağlandığıdır. Nozick, adaleti sağlamanın üç yolundan bahseder. Birincisi servet çalınmadan ve başkalarının hakkı yenmeden kazanılmalıdır. İkinci olarak servet, bir kişiden diğerine aktarırken adil olma unsuru temel alınmalıdır. Üçüncü ve son olarak eğer servet adil olmayan kanallardan kazanılmışsa ve aktarma yapılırken adaletsizlik oluşmuşsa adaletsizliğin düzeltilmesi gerekir. Servet, bir toplumda zenginden fakire aktarılırken sadece kişisel tercihler

ve hayırseverler aracılığıyla yapılmalıdır ve ahlaki yükümlülük getirilmemelidir. Ancak bu görüşe karşılık olarak hak temelli adalet yaklaşımına göre ise kişilerin kendi çalışma ve yetenekleri ile ürettiklerinin üzerinde hak talep etmeleri ahlakidir. Beceri ve yetenek bireylerde potansiyel olarak var olabilir, ancak beceri ve kabiliyetin sosyal çevrenin ve sosyal koşulların etkisi ile geliştiğini de göz ardı etmemek gerekir. Sosyal çevrenin etkisini göz ardı etmek ve bütün yükümlülüğü bireye bırakmak bencilliği teşvik edecektir. “İhtiyaç” kavramı genel anlamda daha sosyalist bir anlam taşıırken “haklar” kavramı daha liberal yaklaşımlara bağlanmaktadır. Muhafazakârlar, kendileri için soyut olan “sosyal adalet” kavramı yerine daha somut olarak gördükleri “doğal adalet” düşüncesini meşrulaştırma çabasındadırlar. Doğal adalet kavramı serbest piyasada da görülmektedir. Serbest piyasa düzeninde “doğa kanunları” ve “tanrı kanunları” çerçevesinde insanların tıpkı hayvanlar gibi yaşamları boyunca yapabileceklerini belirleyen beceri ve kapasite ile daha önceden programlandıkları düşünülmektedir. Bu bakış açısına göre maddi kazanımlar aslında her bir kişi için Allah vergisi doğal özelliklerin bir yansımasıdır. Oysaki toplumdaki bazı bireylerin farklı olanaklara sahip olması kimsenin hatası değildir ve ahlaki ilkeleri doğanın ilkelerine bağlamak doğru olmayacaktır. Tarihsel süreç göz önüne alındığında işsizlik, kıtlık gibi sosyal sorunlar doğal kabul edilirken, çağımızda bu sorunların insan aracılığıyla oluştuğunu da kabul etmek gerekir (Baştaymaz, 2016: 72-75).

Yukarıda atıfta bulunduğumuz “eşitlik” unsuru veya kavramı, devletin kendi vatandaşlarını eşit yurttaş olarak kabul etmesi, toplumsal fırsat ve olanaklardan, dağıtımdan her bireyin adil olarak yararlanmasını sağlaması anlamına gelmektedir. “Eşitlik” kavramı, her bireyin iş ve eğitim gibi toplumsal olanaklara erişmelerindeki şansa sahip olmalarını gerekli kılan “fırsat eşitliği ilkesi” kavramını gündeme getirmektedir. Bu ilkeye göre kişilerin ırkı, cinsiyeti, dini, ailenin sosyal sınıfı gibi özellikleri ile değil kişilerin sahip olduğu motivasyon, beceri ve yetenekler yönünden değerlendirilmesi gerekmektedir (Yıldırım, 2011: 114-115).

Taştan’ın aktarımına göre Miller, ölçülmesi çok zor olan, kişiden kişiye farklılaşan ve üzerinde herkesin anlaşma sağlayamadığı hak etme ve gereksinim duyma gibi kavramları, felsefi yönleri ağır olan kavramlar olarak kabul etmektedir. Miller, bu kavramların yasalarla sağlanan siyasal ve ekonomik eşitlikler aracılığıyla uygulanabildiklerini belirtmiştir. Aynı zamanda Miller, sosyal adalet kavramının kişiye, aileye, topluma göre tarihi süreçte farklılık gösterebildiğine ve toplumdaki diğer sosyal, ekonomik yapı içerisindeki değişkenler ile doğrudan ilişkili olabileceğini vurgulamıştır (Taştan, 2015: 28).

Sanayi devriminin geliştiği 19. Yy. ile birlikte önemli bir servete sahip olanlar ile bu servetin oluşumuna emek gücüyle katkıda bulunan işçiler arasında gelir dağılımı açısından

önemli farklar ortaya çıkmaya başlamıştır. İşçi sınıfı itibarıyla bu husus aynı zamanda yoksulluk durumunu oluşturmaktaydı. Ortaya çıkan bu yoksulluk sorununun çözümü veya ortadan kaldırılmasına yönelik alternatif çözüm olarak geliştirilen sosyal adalet fikrine dönemin siyasetinin sağında ve solunda olanlar tarafından farklı anlamlar yüklenmiştir. Siyasetin sağında olan liberaller ve muhafazakârlar sosyal adaletin gerçekleştirilmesi için devletin müdahale ettiği bir durumda tembeller ve beceriksizler desteklenmiş olmakta ve böylece toplum tembelliğe itilmiş olmaktadır. Onlara göre bir yarış olan hayatta herkes aynı süratle koşamaz. Kimisi hızlı kimisi yavaş koşarak bu yarışa katılır. Bu yarışta yavaş koşanların desteklenmesi, kabiliyetli hızlı koşanların önüne konulan bir engel olmakta ve bir nevi hızlı koşanların cezalandırması söz konusu olmaktadır. Diğer bir ifadeyle, liberaller ve muhafazakârlara göre devletin piyasaya müdahale ederek sosyal adaleti gerçekleştirmeye çalışması adaleti tesis etmek yerine adaleti bozmak anlamına gelmektedir. Bu görüşler çerçevesinde liberaller ve muhafazakârlar sosyal adaleti negatif, içi boş ve devlet müdahalesi ve kontrolünü gerektirmesi nedeniyle özgürlükleri kısıtlayan, çalışkanlığı ve yeteneği cezalandıran ve kaynakların verimsiz dağılımına neden olan zararlı bir mekanizma olarak görmüşlerdir. Siyasetin solunda yer alan sosyal demokratlar ve modern liberaller ise sosyal adaletin sosyal düzenin yeniden tesisi için gerekli bir girişim olarak değerlendirmeleri nedeniyle sosyal adalete olumlu anlamlar yüklemişlerdir. Onlara göre toplumun karşı karşıya olduğu yoksulluk sorunu kişilerin tembelliği veya yeteneksizliğinden değil, toplumsal ve ekonomik düzenlemelerin eksikliği nedeniyle toplumun sahip olduğu nimet ve külfetlerin eşitsiz dağılımından kaynaklanmaktadır. Sosyal demokratlar ve modern liberallere göre bir yarış olan hayatta sürekli aynı kişilerin kazanması ve büyük çoğunluğun bu yarışı kazanma şanslarının az veya hiç olmaması kaybedenlerin kinine ve öfkesine neden olabilmektedir. Yavaş koşanlar içerisinde az gelire, yetersiz beslenme ve sağlık olanaklarına sahip kişiler yarışa eşit koşullarda başlayamazlar. Adil bir yarış için eşit koşulların oluşturulması gereklidir. Her toplumda zengin ve fakirlerin olması normal bir durum olmasına karşın zengin sayısının az, fakir sayısının fazla olması her iki grup arasında toplumsal kaynaklara sahip olma açısından büyük fark yaratmaktadır. Bu durum da bahsettiğimiz kesimler açısından gelir dağılımına ilişkin büyük problemlere yol açmaktadır (Baştaymaz, 2016: 51-54).

İktisat alanında adalet kuramlarına yönelik iki temel yaklaşımdan söz edilebilir. Bunlardan birincisi, adil bir toplumun ortaya çıkmasında adil bir üretim ve paylaşım gereklidir. Bunu sağlamak için toplumsal kuralların ve kurumların işleyiş sürecinin de adil olması son derece önemlidir. İkincisi ise adil bir toplum için sonuçların adil olması gerektiğidir. Bu konuda ünlü teorisyen Amartya Sen, sürecin adil olması ile sonucun adil

olması yaklaşımının arasında bir uzlaşma olması gerektiğinden bahsetmektedir. Bütün sosyal adalet teorilerinde bir eşitlik arayışı söz konusudur. Sen, öncelikle “*neyin eşitliği*” sorusunu sormaktadır. Kimi teorisyenler gelirin eşit olmasının, kimisi faydaların eşit olmasının, kimisi de haklar ve özgürlüklerin eşit dağılmasının önemi üzerinde durmuşlardır. Sen, sayılan eşitlik türlerinden yalnızca birini kriter olarak almanın diğer bütün teorileri eşitlikçi olarak değerlendirmek anlamına geleceğini savunarak eşitlik sorununun daha çok özgürlüklerle ilgili bir sorun olduğunu kabul etmektedir. Sen’e göre, özgürlük, birçok liberal iktisatçı için olduğundan farklı bir anlam taşımaktadır. Özgürlükler sadece seçme ve seçilme hakkı gibi formel özgürlükleri değil, aynı zamanda sağlık hakkı, eğitim hakkı gibi özgürlükleri de içermektedir. Sen’in özgürlük kavramı “*yapabilirlik*” olgusu veya kavramı üzerine kurulmuştur. Kişinin, olmayı ve yapmayı istediği hususlara ilişkin kendi değerlerini oluşturma ve bu yönde tercihlerini kullanma anlamında “*yapabilirlik*” kavramı, bir bakıma kişinin var olabilme fırsatlarına sahip olmasıdır. Sen, “*yapabilirlik*” kavramını, bireyin yaşam kalitesinin işlevleriyle (iyi eğitim, beslenme, toplumsal hayata katılma vb.) değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Her birey için farklı olan “*yapabilirlik*”, birçok işlevsellikten oluşan bir bütündür. Kişilerin ne olmak ve ne yapmak istediklerine ilişkin “*yapabilirliklerini*” sağlamak, ancak doğru kamu politikaları ile gerçekleştirilebilir. Sen, kamu politikaları oluşturulurken, doğru bilgilenebilirliğin ihtiyacının olduğunu ve bunu da ancak katılımcı bir demokrasi ile sağlanacağını ileri sürmüştür. Sen’e göre, ekonomik hak edişler ile ekonomik zenginlik arasındaki ilişki çok iyi kurulmalıdır. Burada önemli olan sadece toplam zenginliğin artması değil, toplam zenginliğin hak edişler temelinde nasıl dağıldığıdır. Sen’e göre, sağlık, eğitim, iyi beslenme gibi temel hakların ve fırsatların her biri, bireylerin genel “*yapabilirliklerini*” geliştirmeye yardım eder. Ekonomik, politik ve sosyal özgürlükler sürekli olarak birbirlerini beslemektedir. Amartya Sen’in fikirlerinin temelleri Locke gibi 17. yy. liberal filozoflarına dayansa da 20. yy.’da Sen’in liberalizm anlayışı kamu politikalarını eğitim, sağlık, beslenme gibi konularda etkilemiştir. Sen, bu politikaların ancak şeffaf, demokratik ve katılımcı bir yönetim ile başarılı olabileceğini ileri sürmüştür (Kirmanoğlu, 2005: 25-28).

Bireysel ve özel durumlarda adaleti gerçekleştirebilmek için her bir durumun kendi içinde barındırdığı ve birbirini etkileyen tüm unsurları birlikte dikkate almak gerekmektedir. Aksi halde, olaylar ve bireysel farklılıklar göz ardı edilerek yapılan eşit işlemlerde adaletin gerçekleşmesi mümkün olmayacaktır.

Toplumun her ferdine sahip olduğu potansiyelini gerçekleştirmek, var olan yetenek ve kapasitelerini geliştirmek adına herkese eşit şans verilmesini adaletin sağlanmasının zorunlu

şartı olduğunu görmek gerekmektedir. Ancak, burada herkes için eşit mutluluk öngörmek yerine, herkes için mutluluğun anlamının göreceli olduğunu belirterek mutluluğa ulaşmak için herkese eşit şans verilmesini sağlamanın doğru olduğunun aktarılması veya anlatılması gerekmektedir.

9. Sosyal Hizmet

Feodal dönemde sosyal hizmet ve dinsel değerler iç içe geçmiş ayrılmaz nitelikteydi. Bilim ve teknolojinin gelişmesi, kilisenin etkinliğinin azalması sonucu zaman içinde sosyal hizmet bilim temelli bir mesleğe dönüşmüştür. Modern sosyal hizmetin değerleri, bütün insanların akıl, sağduyu sahibi ve özgür oldukları düşüncesi üzerine kurulu olan hümanist bir felsefeye dayanmaktadır. Sosyal hizmetin ilk ortaya çıkış dönemlerinde hâkim durum veya olgu başkalarına karşı duyulan şefkat ve yardım etme isteğidir. Bu da hayırseverlik olarak benimsenmiştir. Hayırseverliğin de temeli de aslında hümanist değerlere dayanmaktadır. Sosyal hizmetin geçmişten itibaren en önemli görevi insanlığın iyilik halini artırmak, her bir insanın temel ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olmak ve daha iyi bir toplum tesis etmektir. Sosyal hizmet alanında insan ilişkilerine saygı göstermek, müracaatçının onur ve değerini korumak, sosyal adaletsizlikle mücadele etmek, baskılanmış ve yoksul birey ve gruplara hizmetleri ulaştırmak temel amaç olmaktadır. Bu amaca ulaşmada sosyal hizmet, hümanist yaklaşım temelli meslek değerlerini kullanmaktadır. Diğer yandan sosyal hizmet bireylerin sahip oldukları kapasitelerini gerçekleştirilebilmeleri için gerekli olan fırsat ve olanakları da sunmaya çalışmaktadır. Sosyal hizmet alanında her kişinin yalnızca insan olmaktan kaynaklanan değer(ler)e sahip olduğu ve bu değer(ler)e saygı duyulması gerektiği anlayışı bulunmaktadır. Bu anlayış uygulamada bireylere, kendi tercihlerini ve kararlarını belirleme fırsatı vermektedir. Ayrıca bu anlayış toplumun bir parçası olan kişiye kendi kaderini tayin etme hakkının kullanılması bilincini yerleştirmekte, kişilerin farklılıklarına, özel yaşamına saygı duymayı sağlamakta, ihtiyaçlarının karşılanmasında sosyal değişimin ve sosyal adaletin oluşturulmasının gerekliliğine olan inancı pekiştirmektedir (Özateş, 2010: 93-95).

İnsanın sosyal bir varlık olması onu kendi türündeki diğer insanlarla iletişim ve ilişki kurma ihtiyacına itmektedir. Bu düşünce doğrultusunda sosyal hizmet, insanlar arası etkileşimi, ilişkinin kalitesini ve etkinliğini geliştirmek gayesiyle insanların sosyal işlevselliğini artırmaya çalışmaktadır. Sosyal Hizmet Uzmanları Ulusal Birliği (NASW) sosyal hizmeti şu şekilde tanımlamaktadır: sosyal hizmet “...birey, grup ya da toplulukların

sosyal işlevselliklerini artırmak ya da korumak ve hedeflerine uygun toplumsal koşullar oluşturmak amacıyla yardım eden mesleki bir aktivitedir”.

NAWS’e göre “...sosyal hizmet değerleri, disiplini ve tekniklerinin aşağıdaki bir ya da birkaç amaca mesleki uygulamasını içerir:

- Somut hizmet alımında insanlara yardım etme;
- Birey, aile ve gruplar için danışmanlık ve psikoterapi;
- Sosyal ve sağlık hizmetlerini sunmada ve bu hizmetleri iyileştirmede grup ya da topluluklara yardım etme;
- *İlgili yasama sürecine katılma*”(akt., Selçik, Güzel, 2016: 466-468).Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (International Federation of Social Workers-IFSW) da sosyal hizmeti şöyle tanımlamıştır: sosyal hizmet “....sosyal değişim ve gelişmeyi, sosyal uyumu, insanların güçlenmesi ve özgürleşmesini teşvik eden uygulama temelli bir meslek ve akademik disiplindir”. IFSW’e göre “sosyal adalet, insan hakları, ortak sorumluluk ve farklılıklara saygı sosyal hizmetin esaslarıdır. Temelini sosyal hizmet, sosyal bilimler, beşeri bilimler ve yerel bilgi kuramlarının oluşturduğu sosyal hizmet, insanlar ve kuruluşları hayatın sorunlarına odaklanma ve refahın artırılmasına yönlendirmektedir” (akt., Selçik, Güzel, 2016: 466-468). Sosyal Hizmet Eğitimi Konseyi (CSWE) ise sosyal hizmeti “...birey, aile, grup, topluluk ve toplumların sosyal işlevselliğini artırmak amacıyla yardım etme süreci” şeklinde tanımlamıştır (Selçik, Güzel, 2016: 466-468).

Kişinin toplumda anne, baba, eş, çocuk öğrenci, hasta, çalışan komşu, vatandaş olma gibi birçok rolü bulunmaktadır. Bireyin toplum bünyesinde, beslenme, barınma, sağlık, kendini zarardan koruma, kabul görme ve sosyal destek gibi ihtiyaçları bulunmaktadır. Sosyal rollerin zamanla değişmesiyle birlikte kişinin de ihtiyaç ve beklentileri farklılaşabilmektedir. Bu değişimde kişinin toplumla sağlıklı uyumunda sosyal işlevselliğin etkisi önemli olmaktadır. Kişinin sosyal ve ekonomik çevresi içindeki kapasitesinin ve eylemlerinin, talepler, beklentiler, kaynaklar ve fırsatlar ile eşleşme veya uyumuna odaklanması gerekmektedir. Sosyal hizmet her ne kadar tüm insanlığın sosyal işlevselliği ile ilgilense de toplumun en savunmasız üyelerine, sosyal adaletsizliğe, ayrımcılığa ve baskıya maruz kalan kesimleri birinci sıraya oturarak pozitif ayrımcılık yapabilmektedir. Pozitif ayrımcılık yapılan gruplar arasında çocuklar, yaşlılar, yoksullar, kadınlar, zihinsel ve fiziksel engelliler, LGBT’li kişiler veya farklı etnikten dolayı azınlık olanlar sayılabilir.

Sheafor vd. (2002), sosyal hizmet alanında bireylerin sosyal işlevselliğini artırmanın üç yolundan söz etmektedir. Bunlardan ilki, psikolojik ve temel ihtiyaçlara gereksinimi olanlara yönelik bu ihtiyaçları sağlamak için tasarlanan etkinlik ve çabaları içeren sosyal

bakım, ikincisi kişinin ve ailenin işlevsiz, problemlı veya sıkıntılı düşünce, duyu, davranış ve alışkanlıklarını değiştirmek veya düzeltmek için tasarlanmış eylemler bütünü olan sosyal tedavi ve üçüncüsü kişinin tespit edilen bir soruna sahip olmadan önce önleyici tedbirlere yönelik uygulamaları geliştirme ve sosyal güçlendirme olmaktadır. Toplum içerisindeki kişiler temel haklara doğuştan kaynaklanan değerleriyle ve onuruyla sahiptir. Bu temel hakların gelişiminde ve hukuk kurallarıyla veya hukuk sistemiyle güvence altına alınmasında kişilerin mücadelesi de yadsınamaz bir gerçektir. Sosyal hizmetin icrasında bulunan en önemli özellik kişiyi hem kendi hem de çevresi içinde değerlendirmeye almasıdır. Bu nedenle kişinin biyolojik, kültürel, duygusal, sosyal, ailevi, inanç, ekonomik ve toplumsal yönlerinin bilinmesi gerekmektedir. Kişiyeye yardım konusunda sosyal hizmet uygulamalarını mikro, mezo ve makro olmak üzere üç düzey şeklinde sınıflandırmak mümkündür. **Mikro düzey** uygulama, kişinin biyolojik, psikolojik, sosyal açıdan ihtiyaç duyduğu yardım açısından sıkıntıya düştükleri veya güçlüklerle karşılaştıklarında kişiyeye ve aileye bunların üstesinden gelebilmeleri için yardım etmek amacıyla geliştirilmiştir. Bu yöntemle ulaşılmak istenen amaç, kişinin veya ailenin çevreye uyumlarındaki sıkıntıları gidermek ve mesleki yardımda bulunmaktır. Bu yardımın yapılmasıyla birlikte toplumun bir parçası olan kişinin ve ailesinin durumunun iyileştirilmesiyle birlikte dolaylı da olsa toplumun geliştirilmesi ve refahı düzeyinin yükseltilmesi mümkün olabilmektedir. Mikro düzey uygulama kişilerarası yardım, doğrudan yardım ve klinik uygulamalar şeklinde yürütölmektedir. **Mezo düzey** uygulamada, okuldaki, iş yaşamındaki, komşular vb. kesimler arasındaki ilişki temel alınarak ailenin dışındaki daha uzak kişilerarası ilişkilerle ilgilenme söz konusudur. Bir grupta, grup ortamında diğer grup üyeleriyle oluşan iletişim ve etkileşim aracılığıyla belirlenen ortak grup ve kişi amaçlarına ulaşılması hedeflenmektedir. **Makro düzey** uygulamada ise temelde toplumun bütünleşmesi amaçlanmakta ve toplumun sorunların çözümüne katılımı amaçlanmaktadır. Toplumun ihtiyaçlarının karşılanması (barınma, sağlık, eğitim vb.), okulun, işyerinin, sivil toplum kuruluşlarının, çalışma projelerinin, fonların, yönetim şekillerinin, politika analizlerinin, sosyal kaynakların vb. diğer olguların etkisi makro düzeyde dikkate alınmaktadır. Karar mekanizmaları ve mevzuat aracılığıyla sosyal yardımlar, sosyal hizmetler ve sosyal eylem programları düzenlenmekte ve bu sosyal programlar doğrudan doğruya ilgili hizmetler sosyal kurumlar aracılığıyla sunulmaktadır. Sosyal yardımlar, para, yiyecek, giyecek ve barınma gibi maddi yardımları kapsamakta ve sosyal hizmetler ise danışmanlık, terapi, öğrenme deneyimleri gibi daha soyut yardımlara içermektedir. Sosyal eylem programları ise insanın toplumsal bir varlık olarak içinde bulunduğu ortam veya çevrede beklenti ve isteklerinin karşılanması çalışmalarını veya amaçlarını içermektedir. Yukarıda

aktardığımız uygulama vb. hususlar sosyal hizmetlerin kurumları dolayısıyla uzman elamanları tarafından yerine getirilmektedir. Sosyal hizmetlerin çok sayıda kurumu bulunmakta ve kurumlar aracılığıyla toplumun önemli bir kesimine hizmet sunulmaktadır (çocuklar, engelliler, yaşlılar vb.) (Selçik, Güzel, 2016: 466-468).

Eşitlikçi ve daha özgür ilişkilerin hâkim olduğu sağlıklı toplumların kurulması için insan hakları ilkelerinin, sosyal adaletin ve sosyal hizmetlerin hak temelli olarak tüm kişilere uygulanması gerekmektedir. Kişilerin insan olmaktan dolayı doğuştan getirdiği kapasite ve potansiyellerinin gelişimine sosyal hizmetler katkıda bulunmaktadır. Sosyal hizmetlerin bu katkısı sosyal adaletin tesisi ve etkin olarak uygulanmasıyla anlamlı hale gelmektedir. Sosyal hizmetlerin mevzuattan (anayasa, kanun vb.) kaynaklanan bir hak olması, kişilerin haklarını korumayı sağlamak ve sosyal adaletin sürdürülebilmesi için de gerekli olmaktadır.

Toplumsal yaşamda devlet yurttaşlarına sunması gereken hizmet ve uygulamaları sosyal barış, sosyal adalet, sosyal denge, sosyal bütünleşme, sosyal demokrasi hedeflerini göz önünde bulundurarak planlamaktadır. Eğer toplumsal kaynaklar hakkı olan kişiye, gruba adaletli bir şekilde dağıtılmışsa sosyal politika planlamasının etkili olduğu ve hedeflerinin doğru oluşturulduğu söylenebilir. Sosyal politika hedefleri soyut olarak oluşturulur ve meslekler aracılığıyla uygulamaya konularak somut sonuçlara ulaşılır. Sosyal politikanın hedefinde yer alan suçluluk, yaşlılık, işsizlik, ayrımcılık, dışlanma gibi sosyal sorunları bireylerin kurumsal ve profesyonel yardım alarak çözebilmeleri mümkündür. Sosyal devlet uygulamalarından olan sosyal hizmetler (sağlık, eğitim, konut, sosyal sigorta, işsizlik, hastalık durumlarında) sosyal politikalar aracılığıyla sosyal güvenlik ve yardım programları içerisinde yer almaktadır.

1980 sonrası neo-liberal gelişimler refah devletlerinde sunulan refah hizmetlerin çeşitliliğini azaltarak sosyal hizmetlerin sunumunda da daraltmaya neden olmuştur. Sosyal hizmetlerin sunumunun daraltılmasıyla birlikte, hak temelli hizmetlerin yerine ihtiyacı olanlara hizmet verilmeye başlanmıştır. Bu durumda da bahsi geçen hizmet bir nevi yardım olgusuna dönüşmüştür. Bu anlayış doğrultusunda yaşlı, çocuk, engelli bakımı büyük oranda aileye yükletilmiş, her kişi için hak olan eğitim ve sağlık gibi en temel hizmetler de karşılığı ödenmek koşuluyla özel sektöre verdirilmeye başlanmıştır. Daha önceleri toplumsal dayanışma ile çözüm bulan sorunlar, daha sonraki dönemlerde kapitalist düzenin ortaya çıkardığı toplumsal dönüşüme tepki niteliğinde ortaya çıkan bir takım sorunlar yurttaşlık hakları ile çözüme ulaştırılmaya çalışılmıştır. Böyle olmakla birlikte, emeğin sermaye karşısında güçsüz ve örgütsüz olması nedeniyle günümüzde de geleneksel yöntemler yeniden gündeme gelmiştir. Kapitalist sistem bir yandan bireyciliğin önemine vurgu yaparken, diğer

yandan kreş hizmetinin devletin yükümlülüğünden çıkartılması sonucu çocuk bakımı için annenin şefkatinden ve gerekliliğinden bahsetmektedir. İşsizlik sorunu konusunda da benzer bir yöntem izlenmekte, işsizliğin yapısal bir sorun olduğu göz ardı edilmekte ve kişilerin işgücü piyasasında daha çok eğitimler alarak, becerilerini geliştirerek ve kendilerini pazarlayarak bu sorunu aşabilecekleri şeklinde bir düşünce ortaya çıkmaktadır. Bu konuda kadınların olumsuz yönde daha da etkilendiklerini belirtmek gerekir. Yaygın ve hak temelli olmayan sosyal hizmet uygulamaları, kadınları bağımsızlığa değil bağımlılığa itmektedir. Gelişmemiş ve/veya gelişmekte olan devletlerin ülkelerinde insan hakları ilkelerinin tam olarak uygulanması bilincinin gelişmemesi nedeniyle, politikalar üretilirken önce dezavantajlı grupta yer alan kadın ve çocukların haklarında kısıtlamaya gidilmektedir. Oluşturulan sosyal politika hedeflerinde ise kadınların bağımsızlığının önünü açma yerine kadına çocuk, yaşlı, engelli bakımı gibi cinsiyetçi sorumluluklar yükletilmekte ve kadınların eve bağımlı hale gelmelerine sebep olunmaktadır (Topçuoğlu, 2016: 9-10).

Özellikle gelişmemiş veya gelişmekte olan toplumlarda yer alan kadınlar, yurttaşlık haklarından mahrum bırakılabilmekte, psikolojik, ekonomik, fiziksel ve cinsel sömürüye maruz kalmakta, kamusal alanından dışlanmakta ve ev içinde kendilerine yükletilen görevleri yerine getirmeye zorlanmaktadır. Ataerkil aile yapısı veya düşüncenin hâkim olduğu toplumda kadına atfedilen görevlerin başında cinsiyete dayalı işbölümü gereği ev işleri, çocuk, yaşlı, engelli bakımı gibi hizmetler yer almaktadır. Ne yazık ki bu durum, çeşitli politikalarla desteklenmekte, kadının emeği küçümsenmekte, değersizleştirilmekte ve görünmez kılınmasına sebep olmaktadır.

Kişilerin kimliklerinin oluşum seyrini etkileyen toplumsal cinsiyet rolleri, özünde bir cinsiyeti diğerinden daha dezavantajlı hale getirerek temel insan haklarının kullanımında ve toplumun nimetlerinden yararlanmada eşitsizliğe yol açmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı sosyal politikalardan vazgeçme eşitsizliği daha da derinleştirmektedir. Bu nedenle toplumsal eşitsizliklerin ortadan kaldırılabilmesi için cinsiyete dayalı ayrımcı anlayışının, ev ve bakım işlerinin kadının görevi olarak görülmesi düşüncesinin değiştirilmesi ve/veya ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bunun için bakım işlerinin kamulaştırılması, çocuk, yaşlı, engelli için ortak bakım mekânlarının oluşturulması, ev içi emeğin ücretlendirilmesi gibi düşüncelerin toplum bünyesinde devlet aracılığıyla benimsettirilmesi önemli olmaktadır. Feminist yaklaşımın da bu düşünce doğrultusunda olduğunu belirtmek gerekir. Ataerkil toplumsal yapı kadını güçsüzleştirmekte, ötekileştirmekte ve kadının emeğini dikkate almamaktadır. Bu nedenle feminist sosyal hizmet anlayışında, mikro düzeyde kadınların güçlendirilmesi ve makro düzeyde de toplumsal nitelikte cinsiyet

eşitsizliğinin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Toplumda var olan cinsiyet eşitsizliğinin ancak eşitlikçi ilişkiler tesis edilerek giderilmesi mümkündür. Sağlıklı bir toplum ailenin dolayısıyla ailenin en önemli veya temel kişisi olan kadının güçlendirilmesiyle oluştuğunu unutmama gerekir (Kaylı, 2016: 40-52).

Ailenin veya toplumun önemli kişisi olan kadının devletin sosyal politikasına da konu edinmesi kaçınılmazdır. Bu anlamda, sosyal politikanın toplumun geneliyle ilgilendiğini belirtmekle beraber, gelişmiş olan toplumların çoğunda kadına pozitif ayrımcılık da tanınmaktadır. Konuya ilişkin sosyal politika kavramına değinecek olursak, sosyal politika, tüm ihtiyaçların kaynağını tespit edip sorunu yok etmeyi amaçlayan, kısa ve uzun vadeli, birden fazla politikanın birleşimi olan bir hedefler bütünüdür. Oysaki Türkiye’de sosyal politika, sosyal hizmet ve sosyal yardım kavramlarıyla sınırlandırılmıştır. 2828 sayılı SHÇEK Yasasının 3. maddesi, sosyal hizmetleri, *“kişi ve ailelerin kendi bünyeye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan, maddi, manevi, sosyal yoksunlukların giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunların önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünüdür”* şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanım doğrultusunda denilebilir ki sosyal hizmetler, kişi ve aile ile bire bir iletişim içerisindedir. Bir başka deyişle sosyal hizmetler, sosyal politikanın yerele uygulanmak üzere kullanılmak durumunda olduğu bir araçtır. Sosyal hizmet, kişinin ihtiyaçlarının giderilmesinde, yaşam koşullarının geliştirilmesinde ve toplumla yaşadığı sorunların çözümünde kişiye yardımcı olmaktadır. Bu durum da sosyal hizmetin, sosyal politikanın genelden yerele yayılması yönündeki önemli bir aracı olduğunu göstermektedir. Sosyal politika, sosyal hizmetin işleminde yol gösterici veya rehber olma gibi bir özelliği bulunmaktadır. Diğer yandan konu kapsamında sosyal yardım hizmetleri ise yaşam döngüsü içinde beklenilmeyen bir zaman ve biçimde ortaya çıkan, kişinin ve ailenin bulunduğu toplumda giderilemeyen ihtiyaçlara cevap olabilen süreli bir çözüm hizmetidir. Eğer bu beklenilmeyen durum nedeniyle oluşan ihtiyaçlar gideriliyorsa, normal şartlarda sosyal yardımların da kesilmesi gerekmektedir. Bu yönüyle sosyal yardımların, sosyal güvenlik sistemindeki boşlukları doldurma veya kapatabilme özelliği bulunmaktadır. Sosyal yardımları yürüten kurumların (ASPB, Belediyeler, Yardım Fonları vb.) bağımsız görünümüne karşın, yardım alanların bağımlılığı dikkat çekici bir durum oluşturmaktadır. Sosyal güvenlik sistemindeki boşlukları geçici olarak dolduran sosyal yardımlar kişileri sisteme bağımlı hale getirmektedir. Bu anlamda sosyal yardımlarla kişilerin sisteme bağımlılıklarının artması hedeflenmektedir. Zira Güney Avrupa Sosyal Devlet Modelinin genel özelliklerinden olan klientalizm anlayışı içinde birçok yoksunluğa sahip olan insanların

iktidardaki partiye olan bağımlılıklarını artırmak, küreselleşmenin yarattığı yapısal işsizlik nedeniyle oluşan baskıyı azaltmak, toplumdaki olası hareketliliği önlemek gibi amaçlarla sosyal yardımların yapıldığı genel olarak kabul edilmektedir(Fişek, 2012:<http://sosyalpolitika.fisek.org.tr/sosyal-politikaya-ikinci-buyuk-hukumet-darbesi-aile-ve-sosyal-politika-bakanligi/>).

9.1. Dünyada Sosyal Hizmetlerin Gelişimi

İnsanlığın varlığından itibaren insanlar arası ilişkilerde ihtiyaçları karşılamak üzere var olan sosyal yardımlaşma ve dayanışma uygulamaları geleneksel bir yapıda olsa da tarihsel süreç içerisinde toplumların ekonomik, sosyal, siyasal yapılarına göre birçok aşamadan geçmiştir. Sosyal yardımlaşma ve dayanışma, özünde hümanizm ve sosyal adalet fikirlerine dayanmaktadır. Sosyal adalet anlayışı ile sosyal refah kurumlarının işlevsel hale gelmesi sonucu ortaya çıkan kurumsal sosyal hizmetler, geleneksel bir yapı içerisinde yürütülen sosyal dayanışma ve yardımlaşma uygulamalarına bilimsel bir boyut kazandırmıştır.

17.yy. başlarında akrabaları tarafından bakımı üstlenilmeyen yoksulların bakımı mahalle veya topluma kalmıştır. Sağlıklı ve güçlü yoksulların kilisenin uygun gördüğü işlerde çalışarak geçimlerini sağlamanın söz konusu olduğu ve yerel olarak uygulanan 1601 Yoksullar Yasasının (İngiltere’de) sosyal hizmetin kimliğinin biçimlenmesinde ilk çıkış noktası olduğu söylenebilir (<http://www.canaktan.org/politika/refah-devleti/dogusu-gelisim.htm>). Bir bakıma 1601 Yoksullar Yasası ile modern devletin oluşum sürecinde devletin yoksulluk sorununa bir düzen içerisinde lokal nitelikte önlemler alarak çözüm bulmaya çalışmıştır. XVIII yy.’ın sonlarından itibaren sanayi devrimi sonucu makineleşme ile birlikte kırdan kente gelen ve feodalitenin bağlarından kurtulan ancak sanayinin makinelerine takılan yoksul köylülerin bulunduğu emek piyasasında sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Sosyal hizmetin birincil hizmet alanı olarak beliren yoksulluk, istismara açık bir olgu haline gelmiş ve artık üzerinde sistemli olarak durulması gereken bir soruna dönüşmüştür. Demokrasinin beşiği olan İngiltere aynı zamanda sosyal refah hizmetlerinin de ilk çıkış yeridir. Demokrasi, sosyal refah hizmetleri, sendikacılık, sosyal hizmet gibi kavramlar sanayileşme sonucu ortaya çıkmış ve aynı aşamalardan geçerek gelişim göstermiştir. Sosyal hizmetin Fransa’daki gelişimine, hemşirelik mesleğini geliştirmek üzere 1633 tarihinde hasta ve engellilerin (özellikle sakatlar) bakımı için daha önce papaz Vincent tarafından kurulan “Hayırsever Kadınlar” ile “Hayırsever Kızlar” dernekleri örnek olarak gösterilebilir. Daha çok

köylü kızların oluşturduğu dernek üyeleri hayır işlerinde gönüllü olarak çalışmak istediklerinde bunlar eğitilerek hemşirelik yapmaya yetkili kılınmışlardır. Eğitim gören dernek üyesi hemşireler sosyal çalışmanın(sosyal hizmetin) ilk profesyonel uygulayıcıları olarak da kabul edilebilir (Şeker, <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/21yyshm02.htm>).

Acar ve Çamur (2003), dünyada sosyal hizmetler ve sosyal hizmet mesleğinin gelişimini daha iyi analiz edebilmek için 1920 öncesi, 1920-1940'lı, 1941-1960'lı, 1961-1980'li, 1980 ve sonrası yıllar şeklinde sınıflandırma yoluna gitmişlerdir. **1920 öncesi dönemde**, ABD'de 1890'ların başında yaşanan ekonomik kriz sonucu çaresizlik içindeki yoksul ailelere yardım etme amacı taşıyan hayırseverlik kurumları ve diğer gönüllü hayırseverlik yapıları hizmetlerini etkin hale getirmişlerdir. Bu dönem, hayırseverlik organizasyonlarında görev alanlar için sistematik eğitimin başladığı ve çalışanların kendilerini sosyal hizmet uzmanı (social worker) olarak ifade etmeye başladıkları bir aşamadır. 1800'lü yıllarda Amerika'ya gelen göçmenler ve yoksul halka götürülecek hizmetler yerel yönetimlerin sorumluluğuna verilmiştir. Nüfusun hızla artması sonucu işsiz, yoksul, hasta insanların sayısı giderek artmış ve yerel yönetimler bu kesimlere yönelik götürdükleri hizmetler açısından yetersiz kalmaya başlamışlardır. 1877 yılında New York'ta Yardım İşlerini Düzenleme Derneği (Charity Organization Society) adında bir kurum açılarak yardımlar ilk kez bir sisteme bağlanmış ve gerçek ihtiyaç sahibi yoksullara hizmet verilmeye başlanmıştır. Ailelere yapılan ev ziyaretlerinde her bireyin fiziksel, zihinsel, sosyal yönlerden bireysel farklılıklara sahip olmaları nedeni ile bütün başvuruların ayrı ayrı değerlendirilmesi sonunda yardım yapılmasının uygun olacağı sonucuna varılmıştır. Bu durum, bir bakıma sosyal sorunların kişi ve aile düzeyinde ele alındığı, insana değer verildiği, kişilerin sorunlarla baş etme becerisini geliştirdiği ve kişinin yaşam kalitesini iyileştirdiği önemli bir gelişmedir (Acar, Çamur, 2003: 1-19).

1920-1940 yılları arasında ise genel gelişim, hızlı sanayileşme, kentleşme Avrupa kaynaklı büyük göç hareketleri, yerel yardım yöntem ve kurumlarının yetersizliği, ihtiyaç türlerinin farklılaşması sonucu hümanist ve zengin üniversite öğrencilerinin yer aldığı toplum örgütlenmesi uygulamasının gelişmesine önemli bir etki yaparak yerleşim evi (settlement house) ve komşuluk merkezleri (neighbourhood center) hareketinin oluşmasına etki etmiştir. Bu örgütlenme içerisinde yer olan öğrenciler, yoksul mahallelere yerleşerek eğlence, kültürel ve sosyal olarak reform sayılabilecek düşünce ve etkinliklerini de söz konusu mahallelere götürmüşlerdir. Yerleşim evlerinin temel amacı komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi şeklinde tezahür etmiştir (Acar, Çamur, 2003: 1-19).

1941-1960'lı yıllar itibarıyla II. Dünya Savaşına devletlerin bütçelerinden büyük pay ayırmaları nedeniyle, yardım uygulamalarına ayrılan pay oldukça azalmıştır. Savaşta erkeklerin daha fazla yer alması nedeniyle iş yaşamına kadınların katılımı zorunlu hale gelmiştir. Bu durum annenin çalışmak zorunda kalmasıyla çocuk bakımını gündeme getirmiştir. Ayrıca dönem itibarıyla savaşa katılan kişilerin geride kalan aile fertlerine devlet aracılığıyla yardım yapılması hususu ve savaşın yarattığı ağır psikolojik sorunlar ortaya çıkmıştır. 1947 yılında Ulusal Ruh Sağlığı Yasası kabul edilerek ruh hastalıklarının önlenmesi ve tedavisi için toplum örgütlenmesi çalışmalarına başlanarak 1946'da Ulusal Sosyal Refah Paktı (National Social Welfare Assembly) içinde Ulusal Sosyal Hizmet Konseyi (National Social Work Council) yapılandırılmıştır. Söz konusu pakt hem devlet kurumlarını hem de ülke çapında gönüllü kuruluşları kapsamıştır. Diğer önemli gelişmelerden biri 1952 yılında Sosyal Hizmet Eğitimi Konseyi'nin (Council on Social Work Education) ve 1955'de Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneğinin (NASW) kurulmasıdır. Kurulan bu kurumlar gösteriyor ki bu dönemde sosyal hizmet mesleğinde örgütlenmenin dikkate değer düzeye geldiğidir. Hatta bu gelişme sosyal reform mu yoksa bireysel tedavi mi tartışmasının yapılmasına bile olanak sağlamıştır (Acar, Çamur, 2003: 1-19).

1961-1980'li yıllar önemli sosyal olayların yaşandığı ve arkasından oluşan sorunların toplumun bütün kesimlerini etkilediği bir dönem olmuştur. Bütün dünyada özgürlük hareketlerinin yaşandığı 1960'lı yıllarda, sosyal bilimlerde görülen farklı akımlar ve ideolojik yaklaşımlar sosyal hizmet alanını da etkilemiştir. Bu doğrultuda büyük toplumsal değişimleri amaçlayan radikal sosyal hizmet yaklaşımı oluşmaya başlamıştır. Yaşanan sosyal olayların etkisiyle psiko-analitik ve sosyal öğrenme, sosyal kişisel çalışma, küçük dinamikler kuramları, transaksyonel analiz, davranış değiştirme ve gerçeklik teorileri ile 1970'li yıllardan itibaren sosyal hizmet uygulamalarında kişiyi bulunduğu sosyal ve fiziksel çevresi içinde sistemin bir parçası olarak kabul eden ve kişiyi çevreleyen karmaşık düzeni içinde bütüncül bir yaklaşım ile ele alan sistem yaklaşımı gelişmeye başlamıştır (Acar, Çamur, 2003: 1-19).

1975-1990 yılları arasındaki dönemde sosyal refah sistemi açısından enflasyonun, işsizliğin yoğun olarak gündemde olduğu ve AIDS/SIDA, madde bağımlılığı, barış ve adalet gibi sosyal sorunlar ele alınmıştır. Ayrıca bu dönemde bir yandan feminist teoriler geliştirilmeye başlanmış diğer yandan da ekolojik sorunlara yönelik ilgi artmaya başlamıştır. Ayrıca bu dönemde toplumun bir parçası olan kişi güçlendirilmeye çalışılmış ve aile yardım programlarındaki reform çalışmalarında çocukların ve kadın nüfus grubunun refahının artırılmasının önemine yer verilmeye başlanmıştır. Acar ve Çamur'un aktarımına göre Ausrin ise sosyal hizmetin, 1990'lı yıllardaki gelişimine daha felsefi yaklaşmıştır. Bu düşünce

doğrultusunda kişilere yüz yüze hizmet veren sosyal hizmetin karmaşık ve çok boyutlu bir mesleki uygulama olduğu, kadınların ve çocukların sorunlarına özel yer verildiği ve çalışmalarda kişilerin farklılıklarını göz önüne alan bir alan olduğunu belirtilmiştir (Acar, Çamur, 2003: 1-19).

Toplum çalışmalarının yükselişinin söz konusu olduğu 1960'lı yıllar sosyal hizmetin izlediği yol devletlerin ekonomik yapısına bağlı olarak yeni bir kimlik arayışı olmuştur. 1960-1970 yılları içinde yer alan on yılda sosyal hizmetin gelişmesinin kaynağı refah devletinin gelişiminden kaynaklanmaktadır. Ancak, 1980-1990 yıllar biriken kamu maliyesi açıkları ile istihdam krizinin damgasını vurduğu durgun ekonominin hâkim olduğu refah devletinde yeni bir dönemin başlangıcıdır. Bugün, bu refah devleti derinden sorgulanmaktadır. Sosyal refah devleti çalışmalarında verilen hizmetlerinde kamu hizmeti veren kuruluşların yerini özel kuruluşların alması sorgulanan bir dönüşüm olmuştur. Bu yeni durum, kolektif hizmetlerin üretiminin durdurulmasına da neden olmuştur.

1990'lar da sosyal çalışmanın gelişimini veya seviyesini devletin ekonomik yapısına bağlı olarak sunulan sosyal hizmetler belirlemiştir. Ekonomik büyüme sosyal unsurlar dikkate alınarak gerçekleştirildiğinde nasıl daha doğru ekonomiye ulaşılır sorusu önemli hale gelmiştir. Bu soru neredeyse tüm sosyal çalışmacıları 1990'lı yılların başından itibaren meşgul etmeye başlamıştır. Bu anlamda denilebilir ki ekonomik koşullara bağlı olarak sosyal mesleklerin özellikle sosyal yapısının ve içeriğinin değişmesiyle birlikte devletin sosyal özelliğinin veya yapısının da değiştiği açıktır. Devletin yeni sosyal ihtiyaçlara zamanında yeterince cevap verememesi ve kendi örgütlenmesini gerek yerel gerek merkezi kamu hizmetlerini sunmada (veya duruma göre önlem almada) yetersiz kalması 1990'lı yıllar sonrası itibarıyla getirilebilecek en önemli eleştiri olmaktadır. Sosyal problemleri basit bir mantıkla sadece işgücü piyasasına, istihdam oranına ve gelire bağlamak yetersiz kalmaktadır. Zira sosyal problemler aynı zamanda belli bir sosyal tanıma, statü ve saygınlık ile de ilişkilidir. Artık sosyal hizmetlerin sunumunda kamu kurumlarından çok, toplumsal örgütler giderek daha da önemli roller üstlenmeye başlamışlardır. Sosyal hizmet uzmanı daha önce kamu sektöründe tam zamanlı ve düzenli olarak aynı yerde çalışırken artık sosyal hizmetler alanında iyi yetişmiş meslek elemanı özel sektörde de devletin iç mevzuatının bu duruma uygunluğu/elverişliliği doğrultusunda yarı zamanlı, esnek çalışma ve sözleşme ile de istihdam edilebilmektedir. 1991 yılı itibarıyla Kanada'da sağlık ve sosyal hizmetler alanında getirilen reform ile kamu hizmetlerini sunmak üzere 1997 yılında yerel yönetimlerde istihdam sağlanmış ve 1998 yılında bölgesel nitelikte önemli bir gelişmeye ulaşılmıştır. Bu bölgesel gelişmeye karşın Kanada'da sosyal hareket projeleriyle tatbik edilen sosyal hizmet

uygulaması, hükümetin sosyal programları ve ekonomik dönüşleri veya dönüşümleri ile olumsuz bir seyir izleyerek giderek endişe verici bir boyuta ulaşmıştır. Aslında bu durum, toplumsal sorunların çözülmesi ve toplumsal dokunun yeniden inşası için sosyal transferlerin dışında bir yaklaşımın ortaya çıkmasına da olanak sağlamıştır. Zira sosyal ekonomi ve sosyal sermayenin aracılığıyla yerel yönetim ve sosyal içerme kavramlarının ekonomik ve kamusal alanda tanıtımı yapılarak veya içeriği belirlenerek yerel gelişme için daha entegre kaynak yönetimi gündeme gelmiştir. Entegre kaynak yönetimi içerisinde sosyal çalışma aracılığıyla yerel kalkınmada toplumlar arası mekanizmaların ortaya çıkmasına katkıda bulunmaktadır. Refah devleti, sosyal gelişim alanında yeni düzenlemeler, aktörler, kurallar, politika araçları, projeler ve beceriler ile yeniden yapılandırılmıştır. Sosyal sorunların çözümünde sosyal yaklaşım olarak kamu hizmeti artık yeterli olamamakta ve çözümün paydaşları olan özel sektöründe işin içine katılarak sınırları genişletilmektedir. Bu anlamda bölgelerde yerel ekonomik girişimler sosyal sorunların çözümünde yeni karakterize trendler olmuştur şeklindeki düşünce veya iddia yanlış olmayacaktır. Artık yerel ve bölgesel gelişmelerde mahallelerin ekonomik ve sosyal gelişiminde rol oynayan aktörlerin önemli kısmı ortak çalışma içine alınmaktadır (Favreau, 2000: 27-47).

2000’li yılların başında dünyadaki sosyal, ekonomik, siyasi vb. olguların gelişmesiyle birlikte bazı devletlerin ülkelerinde sosyal çalışmanın bazı hizmet alanlarında yeniden yapılandırılma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu konuda Favreau özellikle Kanada’yı örnek göstermektedir. Özellikle sosyal çalışma alanında meydana gelen bazı olumsuzlukların 2000’li yıllarda tümüyle giderilmesi veya yeniden yapılandırılması gerekli olmuştur. Dünyadaki çok sayıdaki devlette yaşayan insanların sosyal varlık olarak sosyal ihtiyaçları çeşitli olmakla birlikte bu ihtiyaçların giderilmesi ve ihtiyaçtan kaynaklanabilecek problemlerin önlenmesinde ekonomik yardım, entegrasyon, sosyal yardım ve yerel kalkınma olguları oldukça önemli olmaya başlamıştır. Diğer yandan bu olumsuzlukların giderilmesinde veya problemlerin çözümünde sosyal müdahale, yerel kalkınma ve uluslararası dinamikler oldukça etkili olmuştur. Genel olarak, sosyal hizmet **üç önemli değişiklikle** karşı karşıya kalmıştır. **Bunlardan ilki** toplumda tespit edilebilen toplumsal sorunların yoğunluğu yoksulluk, sosyal dışlanma, işsizlik, sosyal bütünleşme gibi hususlarla belirginleşmektedir. Belirtmek gerekir ki bazı hizmetlerin özelleştirilmesi, yeni yerel hizmetlerin temini ve toplu işletmelerin oluşumu için merkezi kamu ekonomisinin kullanımının devam etmesi gerektiği konusunda 1960’lı yıllardan itibaren süregelen tartışmalarda güncelliğini korumaktadır. Düşük ekonomik büyümenin yerelde işsizlik ve yoksullaşmayı beraberinde getirmesi nedeniyle refah devletinde krize ve bu krize yeni çözümler bulmak üzere arayışlara

yöneltmiştir. Bu arayışlar üçüncü bir sektörü beraberinde getirmiştir. Son 4-5 yıl içinde ortaya üçüncü sektör olarak kamu sektörü ve özel sektörün etkileşim içinde olduğu neo-liberal yaklaşım ve solun halkla ilişkiler yaklaşımının aynı anda ele alındığı yerel kaynaklar kabul edilmiştir. Bu yaklaşım doğrultusunda ekonomik nitelikteki toplumsal hareketlere yönelik enerji ve strateji oluşturulmaya başlanmıştır. Bunlar arasında şunları sayabiliriz: **a).** Hem ekonomik ve hem de sosyal entegre yaklaşımı; **b).** güçlü bir bölgeselleşme; **c).** kamu, gönüllü ve özel sektörü kapsayan bir çok paydaşlı bir yaklaşım (mahallerde oturan halk tabakalarının eğitimi, mahallelerin sosyal dokusunu güçlendirme); **d).** çoklu ve projelerle bağlantılı bir ortaklık yaklaşımı. Belediye, toplum örgütleri, sendikalar ve yerel işletmeler bu ortaklara örnek verilebilir. Güçlü topluluklar ve şirketler yerel ekonomilerin canlanması açısından anahtar aktörler haline gelmiştir. Ancak, yerel anlamda kamu ekonomisini geliştirme girişimleri için ilk olarak, yeni aktörlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu aktörler arasında yer alan dernekler ve topluluklar gibi yapılanmalar ihtiyaçlarını karşılamak üzere şirketler oluşturarak kendilerini geliştirebilmeleri söz konusu olmuştur. Yukarıda belirttiğimiz gibi sosyal hizmet itibarıyla **ikinci olgu**, yeni kurallar tesis edilerek yerel yönetimler aracılığıyla yerel kalkınma, yerel yönetim sınırları içinde yer alan nüfusu birleştiren, “sosyal” ve “ekonomik” taleplerini dile getirmek isteyen bir bölge oluşturmak şeklinde belirginleşmektedir. **Üçüncü olgu olarak**, yeni işletmeler aracılığıyla borçlanmayı ve yerel kalkınma fonlarını oluşturmayı kabul etmek olasıdır. Bu anlamda birden fazla alanda çalışan ve yeni toplumsal talepleri karşılamak isteyen ve bu faaliyetlere kaynaklık edecek genellikle kooperatif gibi mikro işletmelerin ve derneklerin oluşturulması önemli olmaktadır. Son olarak, kamu, toplum ve özel sektör arasında birlikte yaşama yönelik yeni yöntemleri kamusal alana kazandırmak da kabul edilebilir bir olgudur. Bütün paydaşların (sektörler arası) işbirliğini gerekli kılan sosyal müdahale anlamındaki kamu hizmetleri ve yerel kalkınmada işbirliği zorlukları gibi yeni sorunların da ortaya çıkması olasıdır. Bu zorlukların özellikle iş ve istihdam koşulları itibarıyla yerel ve bölgesel alanın kontrolünde yaşanması yüksek ihtimaldir. Yerel kalkınmanın koşullarını oluşturmak için yerel gelişim yapmaya çalışanlar arasındaki yönetim gerginliklerini de dikkatten kaçırmamak gerekir. Kamu mantığı ile yerel gelişme politikaları arasında birbirine çapraz iki durumdan söz edilebilir. Bunlardan birincisi “daha az ile daha fazlasını yapma” anlayışı ve ikincisi ise “uzun vadede daha iyisini yapma” düşüncesidir. İki yaklaşım itibarıyla bir yönetim gerginliği yaşanması mümkündür. Örneğin sağlık ve sosyal hizmetler, sosyal yardım (özellikle tek ebeveynli aileler için), işsizlik sigortası (özellikle uzun süreli genç işsizler için), iş eğitimi, istihdam da kararlılık alanlarında hedeflenen programlar arasında gerginlikler yaşanabilmektedir. Kanada da 1997 yılında yapılan kamu istihdam

reformu ile bahsi geçen gerginlikler çok az yaşanmış ve kurumsal belirsizlik durumu minimum düzeyde kalmıştır. Kanada da yerel kalkınma konusunda gerginlikler ve belirsizliklerin çok az olmasının temel nedeni, kamu politikalarına demokratik kazanım ilkesinin yerleşmesi veya yerleştirilmesidir. Demokratik kazanım olgularından birisi bölgelerin ve toplulukların teknokrat girişimcilerin etkisinden kurtarmak şeklinde kabul edilebilir. Yerel gelişim sağlanarak bu bölgedeki kişilere sosyal ve ekonomik planlar üzerinde yapılandırmaya yönelik fırsatlar sunmaktadır. Bu fırsatlar şu şekilde sıralamak olasıdır: **a).** Bir topluluğa ait olma duygusu yaratmak; **b).** Bu topluluklar içinde yerel aktörlerin (özel, kamu) arasında yeni bir dinamik oluşturmak; **c).** Ekonomik faaliyet alanlarının çeşitlendirilmesini teşvik etmek; **d).** Yeni hizmetlerin uygulanmasında özel sektörün katılımını teşvik etmek. Aslında bu fırsatları bir nevi ortak hareket projeleri olarak değerlendirmek de olasıdır. Bu projeler aracılığıyla sorunları dönüştürmek gayesiyle toplulukların niceliksel özelliğinden ziyade niteliksel yeteneğini ön plana almak daha anlamlıdır. Birbirlerini güçlendiren çeşitli sektörler arası işbirliği, dinamik bir özeliğe sahiptir. Bu işbirliği yerel kalkınma sağlamada ve ortak yerel konulara müdahale de teşvik edici bir unsurdur. Neo-liberalizmin küreselleşme bağlamında, yerel topluluklar ve bölgeler üzerinde olumsuz bir etki oluşturmuştur. Ama birçok devlette, yerel ekonominin gelişmenin de içinde bulunduğu yapılar sarmal krize karşı kalkan olabilmektedir. Bugün birçok araştırmacı, sosyal hizmet uzmanları, bazı hükümetler (Fransa, Belçika, İtalya, İspanya, Quebec vs.), Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO), hatta bazı uluslararası kuruluşlar bu gelişimi merkezi kamu hizmetlerinin gelişimine yol açan unsur olarak değerlendirmektedirler. Bu anlamda “yerel yönetim” kavramı, ne bir yeni politik düzenlemenin söz konusu olduğu bir pazar ne de ulusal devlettir. “Yerel yönetim”, kamu ve özel olmak üzere çeşitli kökenleri olan aktörler tarafından geliştirilen bir kavramdır. Bu çok aktörlü girişimlerin küresel anlamda bir araya geldiği yeni internet sitelerinin olduğu ve bu sitelerin de giderek çoğaldığı görülmektedir. Ancak küresel enteraktif ağların oluşturduğu sosyal hareketliliğin yeni teknolojik gelişmeler nedeniyle uluslararası erişimi olumsuz yönde etkilemesi de olasıdır. Böyle olmakla birlikte Favreau'nun aktarımı itibarıyla Kanada neo-liberal saldırıyı kamu ekonomisi, kamu şirketleri, sosyal ve ulusal hareketlerin gücü ve etkileşimiyle kolaylıkla atlatabilecek kapasiteye erişmiştir. Bu anlamda Kanada ve Quebec bölgesi uyguladığı politika(lar) ekonomik ve sosyal gelişmeye olumlu nitelikte yön verebilecek özelliğe sahiptir denilebilir. Zira Kanada yerel kalkınmaya ve toplumsal ekonomiye yapılan yatırımlara, sosyal hizmetlerin yeniden yapılandırılmasına, özellikle de kurumsal alanın meşruiyetinin profesyonel yapılara ve demokrasiye dayandırılmasına yönelik politikalar benimsemiştir (Favreau, 2000: 27-47).

1990'lı yıllarda Japonya'nın dünya ekonomisinde üstlendiği rolün artmasıyla birlikte, bilgi-işlem teknolojilerindeki gelişmelere bağlı olarak dünyadaki sermaye, bilgi, teknoloji, hammadde, emek vb. olgular devletler arasında daha yoğun biçimde transfer edilmeye veya dolaşıma açılmaya başlamıştır. Bu durum bir taraftan küresel rekabeti artırmakta diğer taraftan da küresel pazar ile yerel pazarların iç içe geçtiği sarmal bir durum yaratmaktadır. Aynı hususun veya sarmal durumun günümüzde devlet ile vatandaş arasında da olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Zira devletin ekonomik alana müdahalesi azalmaya başlamış ve devlet kendisine yük olarak gördüğü ekonomik, sosyal vb. yardım ve hizmetleri özel sektör aracılığıyla gerçekleştirmeye başlamıştır. Oysa ki bu durumun doğruluğu tartışmalıdır. Zira yukarıda belirttiğimiz gibi bir devletteki kişilerin devlete değil, devletin bu kişilere hak temelli olarak hizmet sağlaması, sosyal yardımlardan yararlandırması temel hak ve özgürlüklerini güvence altına alması gerektiği anlayışı giderek yaygınlaşmaya başlamıştır. Sosyal sigortaların/güvencelerin yanında sosyal hizmetler de hem devlet hem de özel sektör aracılığıyla sunulan veya sunulabilen hizmetler haline dönüşmüştür. Özellikle 2000'li yıllardan sonra devletlerin kendi ülkesindeki her kişiye yönelik koşulsuz olarak insan onuruna yaraşır bir yaşam standardını yerine getirme zorunluluğu uluslararası alanda devletlerin varlığını sürdürebilmesinin temel şartı olarak karşımıza çıkmaktadır.

9.2. Türkiye'de Sosyal Hizmetlerin Gelişimi

Birçok devlette olduğu gibi Türkiye'de de sosyal hizmet alanı her dönemin ekonomik, sosyal, kültürel ve politik gelişmelerinden etkilenmiştir. Kurumsal anlamda, özellikle yetim ve öksüz çocukları çalışma alanı içine alan sosyal hizmetler, ilk olarak 19. yy. sonlarında Osmanlı İmparatorluğu döneminde devlet eliyle yürütülmeye başlanmıştır. 1863 yılında kurulan Darüşşafaka, babası ölmüş ve ekonomik durumu iyi olmayan çocuklara eğitim vermek için devlet eliyle kurulmuş ilk sosyal hizmet kuruluşudur. 1896 yılında dilencilere, yoksullara ve kimsesizlere hizmet vermek için açılan Darülaceze ve Sultan II. Abdülhamid zamanında yetim çocuklara meslek edindirme, yoksul çocuklara barınma hizmeti sunma gibi amaçlarla kurulan Darülhayr-i Ali¹⁴ de Osmanlı İmparatorluğu zamanında gerçekleştirilen ilk sosyal hizmet uygulamaları arasında yer almaktadır. Daha sonra 1914 yılında Balkan

¹⁴ İlköğretim düzeyinde yatılı bir okul olan Darülhayr-i Âli'nin kuruluşu şu şekildedir. Bu okul ilk önce Darüleytam şeklinde isimlendirilmiş ve daha sonra Darülhayr olarak ismi değiştirilmiştir. Okulun Padişahın himayesi altında olduğunu belirtmek gayesiyle ismine Âli kelimesi ilave edilmiştir. 31.08.1903 tarihli Padişah'ın iradesi doğrultusunda Cülus-i Hümayununun 1 Eylülde olması nedeniyle okulun açılışı bu tarihe denk getirilerek gerçekleştirilmiştir (Kapıcı, 2013: 169).

Savaşları sonrasında yetim ve öksüz kalan çocuklara barınma ve koruma hizmeti verilmesi gayesiyle Darüleytam, 1917 yılında kurulan Himaye-i Etfal ilk ulusal girişimler arasında yer almıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye’de gerçekleştirilen sosyal politika tedbirleri ile sosyal hizmet uygulamalarının savaş ortamına rağmen 1921 yılında, daha önce İstanbul’da Himaye-i Etfal adı ile fonksiyon üstelenen kurum, Himaye-i Etfal Cemiyeti adı ile Ankara’da da kurulmuştur. Himaye-i Etfal Cemiyeti daha sonra bir kamu kurumuna dönüştürülerek Çocuk Esirgeme Kurumu adını almıştır. 1941 yılında kabul edilen Asker Ailelerinden Muhtaç Olanlara Yardım Hakkında Kanun ile 1949 yılında çıkartılan Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun vb. yasal düzenlemeler sosyal hizmet alanındaki önemli mevzuat çalışmalarıdır. 1950 sonrası dönemde Türkiye’de sosyal hizmet uygulamalarına yönelik gerçekleştirilen çalışmalar özellikle 1961 Anayasası’nın kabulünün etkisiyle 1960’lı yıllarda büyük bir ivme kazanmıştır. 1950’li yılların sonundan itibaren sosyal hizmet alanına ilişkin profesyonel anlamda meslek elemanları yetiştirilmeye başlanmıştır (Kongar, 2007: 165).

1961 Anayasası’nın başlangıç bölümünde yer alan *“İnsan hak ve hürriyetlerini, milli dayanışmayı, sosyal adaleti, ferdin ve toplumun huzur ve refahını gerçekleştirmeyi ve teminat altına almayı mümkün kılacak demokratik hukuk devletini bütün hukuki ve sosyal temelleriyle kurmak için”* ifadesi ile 2. maddede yer alan *“Türkiye Cumhuriyeti, sosyal bir hukuk devletidir”* ifadesi, devletin sosyal refah hizmetlerine ve 3. Bölümde yer alan Ailenin Korunması, İktisadi ve Sosyal Hayatın Düzeni, Çalışma ile İlgili Hükümler devletin sosyal refah hizmetlerine verdiği önemi açıkça göstermektedir. 1961 Anayasası’nın 48. maddesinde ise *“Herkes; sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Bu hakkı sağlamak için sosyal sigortalar ve sosyal yardım teşkilatı kurmak ve kurdurmak Devletin ödevlerindedir”* şeklindeki düzenleme, sosyal yardımlara ilişkin sorumluluğun devlete verildiği göstermektedir. Ancak bu düzenlemede yer alan *“ve kurdurmak”* şeklindeki kavram veya tümce ile devlet dışındaki yapılanmalara da sistem içerisinde izin verilebileceği anlamı çıkmaktadır. 1961 Anayasası’nın kabulü öncesinde de Birleşmiş Milletlerin desteği ile Türkiye’de sosyal hizmetlerin geleceğine yönelik çeşitli çalışmalar yürütülerek 1959 yılında 7533 sayılı Sosyal Hizmetler Enstitüsü Kurulmasına Dair Kanun çıkarılmıştır. Söz konusu kanuna istinaden Ankara’da 1961 yılında Sosyal Hizmetler Akademisi kurulmuştur. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bünyesinde verilen sosyal hizmetlere ilişkin görevler ve yetkiler, 1963 yılına gelindiğinde 225 sayılı kanun ile kurulan Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü’ne devredilmiştir. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) ile İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planının (1968-1972) hayata geçirilmesi için öngörülen çalışmalar doğrultusunda, özellikle çocuk refahı alanında önemli kararların alınmış ve uygulamaya konulmuştur. Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü

1983 yılına kadar hizmet verdikten sonra 2828 sayılı kanunla birlikte Çocuk Esirgeme Kurumu ile birleştirilerek SHÇEK olarak hizmet vermeye başlamıştır. 1961 Anayasası'nda olduğu gibi, 1982 Anayasası'nda da insanların iyilik halini artırmak ve sosyal adaleti sağlamak amacını güden hizmetler anayasal bir hak olarak tanımlanmıştır. 2828 sayılı kanunun 3. maddesinde “*Sosyal Hizmetler; kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünü*” şeklinde tanımlanmaktadır.

Türkiye'deki sosyal hizmet uygulamalarını, 1986 yılında Başbakanlığa bağlı olarak kurulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Aile Araştırma Kurumu (1989), Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı (1990) ve Özürlüler İdaresi Başkanlığı (1997) gibi kurumların kurulması takip etmiştir. Bu kurumların birbirinden bağımsız ve kısmen de habersiz olarak faaliyet göstermesi sistemsiz ve adaletsiz sosyal hizmet uygulamalarına neden olmuştur. Bu anlamda sosyal refah hizmetlerinin tek bir çatı altında toplanması gerektiği fikri gündeme getirilmiş ve 2011 yılında çıkarılan 633. No.lu Kanun Hükmünde Kararname ile ASPB/ASPB kurulmuştur. Bakanlığın kurulması ile birlikte kamusal alanda sosyal hizmet uygulaması gerçekleştiren tüm kurum/kuruluşlar genel müdürlük veya daire başkanlığı olarak tek bir çatı altında toplanmıştır (Selçik, Güzel, 2016: 466-468).

Ana hizmet alanlarından sadece gençlik hizmetlerine yeni düzenlemede yer verilmemiş bu hizmet alanı Gençlik ve Spor Bakanlığı'na bağlanmış, gençlik hizmetlerinin sosyal boyutu ASPB bünyesinde Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı olarak yürütülmesi kararlaştırılmıştır. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü kapatılarak bakanlığa bağlı bir genel müdürlük oluşturulmuştur. Aile ve Sosyal Araştırmalar Kurumu'nun görevlerini yeni kurulan Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü yerine getirmeye başlamıştır. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'ne dönüştürülmüştür. Özürlüler (Engelliler) ve Yaşlılar Daire Başkanlıkları birleştirilerek, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Yeni oluşturulan Şehit Yakınları ve Gaziler Dairesi Başkanlığı ASPB'na bağlanmıştır. Böylece ASPB'nın merkez teşkilatının beş hizmet birimi doğrudan sosyal hizmet ve sosyal yardımlarla ilgili genel müdürlük düzeyinde yapılandırılmıştır. ASPB Kuruluş Kanununun 2. maddesinde çocuklar, kadınlar, engelliler, yaşlılar ve şehit yakınları ve gaziler ASPB'nın görev alanına dâhil edilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde daha detaylı olarak sunacağımız gibi, ASPB,

bu hedef gruplarını içeren sosyal politika ve stratejileri koordine etmek, o alandaki sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmek ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında eşgüdüm ve işbirliğini sağlamakla görevlendirilmiştir. ASPB Kuruluş Kanununda aileye vurgu yapılarak toplumda artan boşanmalara, dağılmalara engel olmak gayesiyle aileyi merkeze alma durumu söz konusudur (Kesgin, 2012: 41-54).

Türkiye’de sunulan sosyal hizmetler daha çok sosyal yardım karakterlidir. Bu durum da yukarıda belirttiğimiz Güney Avrupa Refah Modeline benzemektedir. Zira bu model itibarıyla, sadece yoksul, kimsesiz ve yardıma muhtaç kişilere yönelik gerçekleştirilen sosyal hizmet uygulamaları “*hak temelli*” bir anlayıştan uzak olmakta ve “*ihtiyaç*” bazlı verilmektedir. Türkiye’de geleneksel aile yapısının güçlü bir şekilde devam etmesi nedeniyle sosyal hizmet uygulamalarında enformel sektör olarak bilinen aile, akraba, arkadaş ve komşu gibi yardım mekanizmalarının sorumluluk alması sıkça tespit edilebilmektedir (Selçik, Güzel, 2016: 466-468).

ASPB’nın Kuruluş Kanununda ulaşılması planlanan hedef gruplar arasında sorunları iç içe geçmiş ve birbirinden bağımsız olarak değerlendirilemeyen aile, muhtaç, çocuk, kadın, engelli, yaşlı, şehit ailesi vb. eşitsiz konumdaki birey/bireyleri sayabiliriz. Oysaki uygulamada bu gruplar tek tek ele alınmakta ve bunlar bütünden soyutlanmaktadır. Bütün sorunların kaynağına yönelik ortak noktalar bulunmasına rağmen, her bir grubun sorunları tek tek çözülmeye çalışılmaktadır. Örneğin, yoksulluk, gelir, sağlık, eğitime erişimdeki yetersizlikler gibi sorunlar bu grupların ortak özelliğidir. Ayrıca ASPB’nın Kuruluş Kanununda yer alan amaçlar incelendiğinde, sadece sosyal yardımların tek elde toplandığı, kadın, çocuk, engelli, şehit ailesi vb. grupların sosyal risk grupları olarak değerlendirildiği ve sunulması öngörülen hizmetlerin bu gruplara yönelik olduğu tespit edilebilmektedir. Bu durum itibarıyla denilebilir ki sorun odaklı örgütlenmeden ziyade hedef odaklı örgütlenmeye gidilmekte ve yoksulluk, işsizlik, eğitim, sağlık, gençlik vb. sorunların çözümü ise başka bakanlıklara bırakılmaktadır. Sorunların tümüyle çözülebilmesi için toplumun ortak paydalarını çözümün birer parçası olarak görmek gerekmektedir. Sorunun kaynağı ortadan kaldırılmadan nakit vb. transferlerle yoksulluğu azaltmaya çalışmak, yoksulluğu ortadan kaldırmamakta hatta tam tersine yoksulluğu derinleştirmekte ve yoksul nüfusunun artmasına neden olmaktadır. ASPB’nın Kuruluş Kanununda, “*sosyal ve kültürel dokudaki aşınmalara karşı aile yapısının ve değerlerinin korunarak gelecek nesillere sağlıklı biçimde aktarılmasını sağlamak üzere; ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesini koordine etmek; aile bütünlüğünün korunması ve aile refahının artırılmasına yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmek*” amaçlanmaktadır (2. maddenin b bendi). Fişek, ASPB Kuruluş Kanununun 2. maddesi

kapsamında üzerinde durulması gereken üç sonuçtan bahsetmektedir. Birincisinde, küreselleşme çerçevesinde gelenekçi ve muhafazakâr yapı korunmak istenmektedir. İkincisinde, sosyal sorunların çözümünde ailenin merkeze oturtulması nedeniyle küreselleşmedeki hedef odaklı yaklaşım benimsenmekte ve bir bakıma birey özgürlüğü kısıtlanmaktadır. Üçüncü olarak 2. maddede yer alan “*sosyal ve kültürel dokudaki aşınmalara karşı aile yapısının ve değerlerinin korunarak*” tümcesi ile bir taraftan kadına yönelik şiddetin çözüleceği belirtilmekte diğer taraftan ise “*töre*”nin ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalar yeterince yapılmamaktadır. Bu husus da çelişkili durum yaratmaktadır. Sosyal politika bir şemsiye kavram olmakta ve eğitimde, sağlıkta, istihdamda, sosyal güvenlikte, sosyal hizmetlerde ve sosyal yardımlarda insanı merkeze alan tüm yaklaşımlar doğrultusunda tüm hizmet kanallarını içine almaktadır. Sosyal politikanın aslında koruyucu ve önleyici nitelikte olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Yoksul kişilere yardım belirli şartlarda mevzuat çerçevesinde verilebilmektedir. Ancak burada asıl belirleyici veya çözümleyici olgu, yoksulluğun ortadan kaldırılmasının hedeflenmesi olmalıdır. Bu hedef Fişek mantığında her kurumun görevi olmalıdır. Fişek, “*bakanlar kurulunun bugünkü örgütlenme teşkilatında, bir sosyal politika bakanlığı oluşturulması yerine, başbakana bağlı başbakan yardımcılarının her birinin bakanlık gruplarından sorumlu olacakları bir örgütlenme benimsendiğinde, sosyal politikanın kapsamına giren bütün bakanlıklar bu başbakan yardımcısına bağlanabilir (Tıpkı bakanlık örgütlenmesinde müsteşar ve müsteşar yardımcılarının konumu gibi). O zaman bu başbakan yardımcısına, sosyal politikadan sorumlu başbakan yardımcısı demek yanlış olmayacaktır*” şeklinde bir görüş ileri sürmekte veya öneride bulunmaktadır (Fişek, 2012: <http://sosyalpolitika.fisek.org.tr/sosyal-politikaya-ikinci-buyuk-hukümet-darbesi-aile-ve-sosyal-politika-bakanligi/>).

Sosyal anlamda devletin zayıf olduğu ve sosyal refahın din ve geleneksel kurum ve kuruluşlar aracılığıyla sağlandığı, klientalist sosyal yardım ve hizmetlerle refah politikalarının belirlendiği, Türkiye’nin de içinde bulunduğu Güney Avrupa modellerinde 1980 sonrasında küresel liberal politikaların etkisi ile sosyal refah uygulamalarında dağınık ve parçalı bir yapı oluşmuştur. Türkiye’de çocuk, yaşlı, kadın, engelli vb. gibi yardıma ihtiyacı olan gruplara yönelik hizmetlerin yasal olarak düzenlenmesi sorumluluğunun devlette olması gerektiği anlayışına karşın, hizmetlerin sivil toplum kuruluşları, gönüllü kuruluşlar, vakıflar, hemşeri dernekleri ve “*güçlü aile*” aracılığıyla yürütülmesinin benimsendiği görülmektedir. Bu uygulamanın özellikle Türkiye açısından belediye hizmetleri şeklinde tatbik edildiğini belirtmek gerekir. İskandinav modelinde aileye verilen önem kadının istihdam piyasasına girişini kolaylaştırmakta ve toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı düzenlemelerle kadının aile içi

sorumluğu ve yükü azalmaktadır. Türkiye’de ise aile temel refah sağlamada önemli bir kurum olmaktadır. Türkiye’de aile kurumu içerisinde kadına yükletilen sorumluluk oldukça fazladır. Bu durum da kadını toplum içerisinde rol almaktan alı koymakta ve kadını aile içinde kendisine yükletilen görevler nedeniyle aileye bağımlı kılmaktadır. Aslında aile itibarıyla devletin yapması gereken refah hizmetini, bir nevi ailede kadın üstlenmektedir.

Diğer yandan bir üst paragrafta belirttiğimiz gibi, klientalist sosyal yardım ve politikaların uygulanması yerine, devletin vatandaşlarına bu hakları yetiştirdiği profesyonel meslek elemanları aracılığıyla sunması en ideal yöntem olmalıdır. Bu anlamda devletin sunduğu sosyal hizmetler devletin bir lütfu olarak değil, görevi şeklinde değerlendirmeye alınmalıdır. Sosyal devlet anlayışı içinde sosyal hizmetlerin tek elde toplanarak profesyonel bir hizmet olarak verilmeye başlanması önemli bir adım veya gelişme olmasına karşın gündüzlü rehabilitasyon merkezlerinin Milli Eğitim Bakanlığı’na devredilmesi ile Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü vb. sosyal hizmet ve sosyal yardım kurumlarının kurulması sosyal hizmetler alanında hizmetin yürütülmesinde koordinasyon eksikliğine neden olmaktadır. Böyle olmakla birlikte, bu kurumların tesis edilmesi ve işlevsel kılınması, sosyal hizmetlerin Türkiye’de hayırseverlik anlayışıyla verilmesi yerine devletin kurumları aracılığıyla sunulmasına verilebilecek somut örnekler olmaktadır (Karakuş, http://www.sosyalhizmetuzmani.org/sosyal_hizmet_hayirseverlik.htm).

Türkiye’de sosyal yardımlar ve sosyal hizmetlerle ilgili tartışmalardan biri, toplumsal yapıda oluşan değişimler ve artan yoksulluk nedeniyle sosyal yardım ve sosyal hizmete gereksinim toplumdaki bireyler açısından artmakta ve bu anlamda yeni hizmet model(ler)ine ihtiyaç duyulmaktadır. İkinci tartışma konusu, neo-liberal politikalar ve küreselleşme sonucu, devletin küçülmesi gerektiği yaklaşımıyla sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin özel sektöre veya buna benzer yapılara (dernek vb.) devredilmesi anlayışının gelişmesine ilişkindir. Üçüncü tartışma olgusu ise AB’ne üye olmayı gaye edinen Türkiye’nin üye adaylığı sürecinde teorik mahiyette mevzuatını ve uygulamasını AB müktesebatına yani hukuk düzenine uyumlu kılmasına yöneliktir. Dünyada yaşanan neo-liberal dönüşümle birlikte, sosyal hizmetlerin sunumunda bir taraftan özel sektöre ve sivil toplum kuruluşlarına sorumluluklar getirilmekte ve diğer taraftan ise aile, akraba gibi geleneksel yapılara veya kurumlara yükümlülükler verilerek hayırseverlik mekanizması da işletilmeye çalışılmaktadır. Türkiye’nin AB’ye 1999 yılı itibarıyla üye adaylığının benimsenmesi ve 2005 yılında kabul edilen Tam Üyelik Müzakere Çerçeve Belgesi’nin (bkz., Reçber, 2006: 1-103) kabulüyle birlikte Türkiye açısından sosyal hizmetleri de içerecek şekilde iç hukukta düzenlemeler

yapılmıştır (ASPB'nın tesisi vb.). Ancak bu düzenlemelerin yeterliliği tartışmalıdır. Özellikle Türkiye'de sosyal hizmetlere ilişkin benimsenen mevzuatın hak temelli bir düşünceye veya anlayışa dayalı olması oldukça önemlidir. Bu anlamda, bahsi geçen anlayışa uymayan mevzuatın değiştirilmesi, yeni mevzuatında bu düşünceye uygun olarak çıkarılması bize göre ideal olanıdır (Taşğın, Özel, 2011: 188-190).

2017 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen ve şahsen katıldığım “Sosyal Hizmetlerde Etik Eğitimi” isimli çalıştayda İonna Kuçuradi'nin şu düşünceleri veya yorumları gerek evrensel gerek Türkiye'deki sosyal hizmetlere yönelik oldukça ilginç ve önemlidir. Kuçuradi'ye göre, hak insanın muamele talebi olmakta ve her insana mutlaka güvence sunması gereken istemleri içermektedir. Hakkın aktif ve pasif tarafları vardır. “*Hiç kimse işkence görmeyecektir*” önermesi, “*hiç kimse işkence yapmayacaktır*” şeklinde de algılanmalı veya değerlendirilmelidir. Kamu hizmeti muamele talebi, bir hak ise bu durumda kamu görevini yerine getirmenin bir boyutu da bu insan hakkına yönelik yapılan görevdir. Haklar ve menfaatler çatıştığında sorunlar ortaya çıkmaya başlamaktadır. Bir kişiden çıkan bir hak, diğer bir kişiye menfaat olarak dönüyorsa orada haktan söz edilemez. Örneğin eğitim hakkı insana yönelik etkinlikleri ve olanakları geliştirmekte ve problem çözmeyi öğretmektedir. Eğer eğitim hakkı kişiyi geliştirmeye olanak tanımıyorsa veya sınırlı bir gelişim içeriyorsa, bu durumda eğitim hakkının ihlal edildiği iddia edilebilir.

Yine Kuçuradi düşüncesinde, insan hakları ve meslek etik normları deneysel olarak türetilmemektedir. Bunlar istenmeyen bir durumun tersi talep edilerek oluşturulmaktadır. Her norm/kural insan hakkı içermeyebilir. İnsan hakları, insan bilgisinin ve değerinden dolayı talep edilir ve her insan için geçerlidir. Örneğin beslenme hakkı her insan için söz konusudur. Bu anlamda “*sözünde durmak gerekir*” olgusu veya normu herkes için geçerli olmayabilir ve bu nedenle bahsi geçen norm insan haklarından farklıdır. İnsan hakları her şeyden önce bir fikir, farkına varma ve eylem/muamele etme ilkeleri olmaktadır. Bütün insanlar özgür ve haklar bakımından eşit doğmaktadır. İnsanlar akıl ve vicdanla donatılmışlardır. İnsanların eşit ve aynı olması, kendilerine yönelik hakların da aynılığını içermektedir.

Kuçuradi, sosyal hizmet uzmanı mesleğini insan hakları ile ilişkilendirmektedir. Kuçuradi'ye göre insan hakları doğal olarak bu meslekle sıkı bir ilişki halindedir. Bu anlamda sosyal hizmet uzmanı mesleği etik ilkeler örneğidir. Sosyal hizmet uzmanının temel amacı insan haklarını korumaktır. Ancak bu amacın bazı durumlarda unutturulması da söz konusu olabilmektedir. Ama bu amaç hiçbir zaman unutulmamalıdır. Çünkü sosyal hizmet uzmanı mesleği, insan hakları korunamayan kişilere yönelik bu hakları korumaya çalışmaktadır (Kuçuradi, 2017, Sosyal Hizmetlerde Etik Eğitimi). Bu düşünceler veya yorumlar bir bütün

olarak dikkate alındığında, sosyal hizmetlere ilişkin lisans eğitimlerinde mesleki etik ilkelerini içerecek şekilde derslerin programlara konulması oldukça önemlidir. Diğer yandan mesleklerini icra eden sosyal hizmet uzmanı, psikolog, sosyolog, çocuk gelişim uzmanı ve öğretmenlere de hizmet içi eğitimlerde mesleki etik ilkeleri eğitiminin belirli periyotlarla verilmesi gerekmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde çalışmada kullanılacak kavramlar, insan haklarının gelişimi ve bu kapsamda özellikle çalışmanın temelini oluşturan kadınlar ile çocuklara ilişkin gelişmeler dikkate alınmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise ASPB'nin çocuklara sunduğu hizmetler, ilgili mevzuat açısından ele alınmaya çalışılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

ASP'BİNİN ÇOCUKLARA VE KADINLARA SUNDUĞU HİZMETLER VE BUNLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

ASP'B kuruluş kanunu ve misyonu gereğince çocuklara ve kadınlara sunduğu ve/veya sunmaya çalıştığı hizmetlerin niteliği ve niceliği daima tartışmaya açıktır. Öncelikle ASP'B'nin kuruluşuna ilişkin bilgileri aktarmak uygun olacaktır. ASP'B'nin kuruluş kanunu 03.06.2011 tarihlidir. Bu kanun 08.06.2011 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmıştır¹⁵. Daha önceden ASP'B'nin görevlerini başbakanlığa bağlı SHÇEK tarafından yerine getirilmiştir. ASP'B'nin kuruluşunu düzenleyen kanunla SHÇEK yürürlükten kaldırılmış ve bu kurumun görevlerini, yetkilerini ve sorumluluklarını ASP'B üstlenmiştir.

Genel anlamda ASP'B'nin görevleri (çocuklara ve kadınlara ilişkin olanları aşağıda ayrıca sunacağız) şunlar olmaktadır:

- a).** Sosyal yardımların ve hizmetlerin gerçek kişilere ulaşmasında stratejiler ve politikalar belirlemekte, bunları uygulamaya çalışmakta, denetim görevini yerine getirmekte ve bu hizmetleri yeni hizmet modelleri itibarıyla güncellemektedir
- b).** Görev alanı itibarıyla Türkiye'deki toplumun sosyal, kültürel vb. yönlerden meydana gelebilecek olumsuzlukları önlemekte, oluşan menfi durumları gidermekte ve bu konuda stratejiler ve politikalar belirleyerek aile bütünlüğünü korumaya ve ailenin yaşam kalitesini artırmaya çalışmaktadır;
- c).** Toplum içerisinde ihmal edilmesi ve dışlanması mümkün olabilen engelliler ile yaşlılara ilişkin ihmal ve dışlanmanın oluşmaması hususunda stratejiler ve politikalar belirlemekte ve kendisine bağlı olan birimler arasında koordinasyon sağlamaktadır.
- d).** Şehitlerin anılmasını sağlayacak nitelikte çalışmalar yürütmekte, şehit yakınları ile gazilerin sosyal hizmetlerden yararlanması hususunda planlama yapmakta ve bu planları somut hale dönüşmektedir;
- e).** Türkiye'deki toplum bünyesinde sosyal yardıma ve korunmaya ihtiyaç olan gerçek kişileri kurumları aracılığıyla belirlemekte ve bunlara mevzuat itibarıyla gerekli desteği (maddi, manevi vb.) sağlamaktadır;

¹⁵ Kanununun tam ismi şu şekildedir: ASPB'nin Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (bkz.,<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/4.5.633.pdf>; <http://www.aile.gov.tr/mevzuat/mevzuat>).

- f). Toplum itibarıyla önemli olan aile bütünlüğünü sürdürmede gerekli desteği sağlamakta, bu desteğe rağmen parçalanmış aile bireylerinin maddi, manevi, sosyal, eğitim vb. ihtiyaçlarının giderilmesinde stratejiler ve politikalar belirlemektedir;
- g). Sosyal hizmetlerin ve yardımların kimler tarafından nasıl ve ne şekilde verileceğini, denetleneceğini ve bu konudaki aksaklıkların giderilme şeklini belirlemektedir;
- h). Sosyal hizmetler ve yardım faaliyetlerine ilişkin veri tabanı oluşturmakta ve böylece denetimin daha kolay olmasını sağlamaktadır;
- i). Sosyal hizmetlere ve yardımlara ilişkin uluslararası düzeydeki gelişmeleri izlemekte ve Türkiye'deki topluma yararlı olabilecekleri değerlendirmeye almakta Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası hukuk işlemlerinin (andlaşma, sözleşme, protokol vb.) uygulanmasını sağlamaya çalışmaktadır;
- j). Kendisine tevdi edilen diğer görevleri yerine getirmekte ve yetki kullanmaktadır (bkz., kanunun 2. maddesi).

ASPB bu görevleri yerine getirirken sosyal hizmetleri (bkz.: Altuntaş: <http://www.sosyalhaklar.net/2009/bildiri/altuntas.pdf>) yerine getirmekte ve sosyal yardımların ihtiyacı olan kişilere veya kesime ulaşması gayesiyle çalışmalar yürütmekte ve konuya ilişkin kamu kurumlar ile gönüllü yapılanmalar arasında işbirliği ve koordinasyonu da sağlamaktadır ASPB, aşağıda sunacağımız gibi görev ve/veya yetki alanları içerisinde çocuklara ve kadınlara özellikle önem vermektedir. ASPB'nin bu hedef kitleye yoğunlaşmasının nedeni bu kitlenin toplum içerisindeki zayıf konumundan kaynaklanmaktadır. Eğer böyle bir zayıflık veya yetersizlik olmasaydı, Bakanlık sadece genel anlamda insanları hedef alarak hizmetler sunmayı tercih edebilecekti. Bu zayıf kesimin en önemli kısmını çocuklar oluşturmaktadır.

1. ASPB'nin Çocuklara Sunduğu Hizmetler

ASPB'nin kuruluş kanununun 2. maddesinin c ve g paragraflarında, ASPB'nin çocuklara ilişkin politikasını veya yaklaşımını genel olarak düzenlemektedir. Bu anlamda ASPB, çocukların toplum içerisinde kendilerine yönelik oluşabilecek ihmal(ler)i önlemeye çalışmakta ve istismar edilme riskine karşı korumaya almakta, bu konuda stratejiler ve politikalar belirlemekte, bunların uygulanmasını sağlamakta, çocuklar açısından sosyal hizmetlerin ve yardım faaliyetlerinin kamu kurumları ile gönüllü yapılanmalar tarafından yürütülmesinde birimleri aracılığıyla koordinasyon sağlamaktadır.

Ayrıca, ASPB çocukların aile içerisinde kalmalarını sağlayarak bunların yetiştirilmesine, bunun mümkün olmadığı mücbir durumlarda çocukların korumaya, bakıma

veya ihtiyaç duyulan diğer hizmet modeline alınmasına çalışmaktadır. Çocukların aile içerisinde kalmalarını sağlama hususunda ASPB, ailenin eğitilmesine, aileye danışmanlık hizmeti verilmesine ve sosyal yardımlarla güçlendirilmesine yönelik politikalar geliştirmekte ve bunları uygulamaktadır. Elbette ASPB bu hizmetler için gündüzlü ve yatılı sosyal hizmet kuruluşları kurmakta ve işletmektedir.

ASPB'nın kuruluş kanunu dikkate alındığında teorik nitelikte de olsa genel anlamda bir aksaklığın veya eksikliğin olmadığı söylenebilir. Bu durumun uygulama açısından eksiksiz veya genel olarak sorunsuz olduğunu söyleyebilmek için fiili duruma bakmak gerekir. ASPB'nın kuruluş kanunu doğal olarak Türkiye'de bulunan (ikamet eden, ikametgâh sahibi aile yanında kalan, kimsesiz olarak bulunan/refakatsiz vb. durumundaki) yabancı devlet uyrukluğundaki veya vatansız konumundaki çocukları kapsayıcı düzenlemeler içermektedir. Konuya ilişkin 04.04.2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun ilgili düzenlemelerinin dikkate alınması gerekmektedir¹⁶. Bu kanunun ilgili düzenlemeleri genel olarak İçişleri Bakanlığı'na bağlı nitelikte (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne bağlı) görev üstlenen ve yetki kullanan İl Göç İdareleri tarafından uygulanmaya çalışılmaktadır. Bu kurumlar ile ASPB'na bağlı olarak yetki üstlenen ve görevlerini yerine getiren Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüklerinin koordinasyon içerisinde olmaları, verilmesi öngörülen veya gereken hizmet için önemlidir.

1.1. ASPB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü

ASPB'nın kuruluş kanununun 8. maddesi Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün görevlerini genel olarak düzenlemektedir. Bu maddeye göre ASPB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü:

- a). ASPB'nın çocuklarla ilgili eğitici, geliştirici, koruyucu, önleyici, uyumlaştırıcı ve rehberlik edici sosyal hizmet çalışmalarını koordine etmekte ve yürütmektedir;
- b). Sosyal hizmetler itibarıyla çocuklara ilişkin politikalar ve stratejiler belirlemekte, bunların koordinasyonunu sağlamakta ve bunların uygulanmasını sağlayarak değerlendirmeler yapmaktadır;

¹⁶ Bu kanun 11.04.2013 tarihli Resmi Gazete'nin 28615 sayılı sayısında yayımlanmıştır. Kanun 11.04.2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kanunda özellikle refakatsiz çocuklarla ilgili düzenlemeler bulunmaktadır. Bu çocukların özellikle evrensel mahiyette kabul edilen temel ve hak özgürlükler dikkate alındığında (kuraldışı/istisnai durumlar saklı kalmak kaydıyla) sosyal hizmetler kapsamındaki yardımlardan yararlandırılmaları son derece önemlidir. Konuya ilişkin Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu gerekli düzenlemeleri içermektedir.

- c). Çocuklara ilişkin kamu kurumlarının, gönüllü yapıların/kuruluşların, gerçek ve tüzel kişilerin yürüttükleri veya yürütecekleri sosyal hizmetlerin nasıl ve ne şekilde uygulanacağıyla ilgili olarak çeşitli usulleri, standartları ve ilkeleri belirlemekte ve bunlara uygun eylemde bulunmayı ve işlem tesis etmeyi sağlamaya çalışmaktadır;
- ç). Çocukların toplum içerisinde gelebilecek tehlikelerden korunması (ihmal, istismar vb.) ve sağlıklı gelişimleri hususunda önleyici ve rehabilite edici yapıları veya araçları oluşturarak uygulamaya koymaktadır;
- d). Aile ortamından kısa veya uzun süreli olarak uzak kalan çocukların yüksek yararı dikkate alınarak bunlara özel bakım ve koruma hizmeti sunmaktadır;
- e). Özel mahiyette koruma altına alınan çocuklara ilişkin hizmetlerin usulüne uygun olarak yerine getirilip getirilmediğini denetlemekte, aksaklık(ların) ve yetersizlik(lerin) tespit edilmesi halinde acil önlemler almaktadır;
- f). Çocukların korunması konusunda iyi ve kaliteli hizmet verilebilmesi gayesiyle, fiziki alt yapıyı geliştirmekte ve güçlendirmekte, nitelikli personel yetiştirilmesine çalışmakta ve bu personeli istihdam edilmesini sağlamaktadır;
- g). Özel nitelikte korunması gereken çocukların Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde mevzuata uygun olarak istihdam edilmesinde koordinasyon görevi üstlenmektedir;
- ğ). Bir üst paragrafta bahsi geçen çocuklara ilişkin hizmetlerin kamu kurumları, gönüllü kuruluşlar gibi yapılar tarafından verilmesi aşamasında bunlar arasında teşvik edici politikalar geliştirmekte ve uygulamaktadır;
- h). Koruma altına alınana veya korunması gereken çocuklara ilişkin toplumsal duyarlılığı ve dayanışmayı artırıcı eylemler/faaliyetler, projeler ve kampanyalar düzenlemektedir;
- ı). Aşağıda sunacağımız gibi evlat edinme/edindirme, koruyucu aile gibi hizmetleri koordine etmektedir;
- i). Çocuk Koruma Kanunu'nda benimsenen önlemlerin ve işlemlerin/eylemlerin uygulanmasını ve koordinasyonunu sağlamaktadır;
- j). ASP Bakanı tarafından verilen benzer nitelikteki görevleri yerine getirmektedir.

1.1.1. Kreş Hizmetleri

Aşağıda sunacağımız gibi kadın konukevinde veya Şiddet Önleme ve İzleme Merkez(ler)i (ŞÖNİM) gibi yerlerde çeşitli nedenlerle anneleriyle birlikte kalan çocuklara sunulan kreş hizmetinin yanı sıra, 24.05.1983 tarihli ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununun 3. maddesi itibarıyla ASPB Kreş ve Gündüz Bakımevleri hizmeti sunmaktadır.

Bu maddeye göre Kreş ve Gündüz Bakımevleri, 0-6 yaş grubundaki çocukların bakımlarının yapıldığı, bedensel ve ruhsal sağlıklarının korunduğu ve geliştirildiği ve bu çocuklara temel değerlerin ve alışkanlıkların kazandırıldığı yatılı olmayan sosyal hizmet kuruluşları olmaktadır¹⁷.

Böyle olmakla birlikte ASPB uygulamada bağımsız nitelikte kreş ve gündüz bakımevleri açıp hizmet vermek yerine, konuya ilişkin ilgili mevzuat düzenlemelerine göre açılan ve faaliyette olan özel kreş ve gündüz bakımevlerinden hizmet alma yoluna gitmektedir. Bu konuda 30.04.2015 tarihinde Resmi Gazete'nin 29342 sayısında yayımlanan Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri İle Özel Çocuk Kulüplerinin Kuruluş ve İşleyişi Esasları Hakkındaki Yönetmelik düzenlemelerinin dikkate alınması önemli olmaktadır.

Diğer yandan 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 191. maddesi itibarıyla devlet memurları için gerekli görülen yerlerde çocuk bakımevi ve sosyal tesislerin kurulabileceği belirtilmektedir. Bu türden kurulan çocuk bakımevleri ve sosyal tesislerin ihtiyaçlarının giderilmesi veya denetimi bağlı bulunduğu kamu kurumu tarafından yerine getirilmektedir. Bu yerlerin kurulması ve işletilmesiyle ilgili esaslar ve usuller Devlet Personel Başkanlığı ile Maliye ve Gümrük Bakanlığı tarafından birlikte hazırlanan genel yönetmelikle belirleneceği 191. madde itibarıyla hüküm altına alınmıştır.

1.1.2. Ailenin veya Yakınlarının Yanında Bakım Hizmeti

03.03.2015 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik dikkate alındığında, ailenin veya yakınlarının yanında bulunan çocuklar ekonomik ve sosyal açıdan desteklenerek bunların devlet kurumlarında barınmaları veya aile ortamından uzaklaşmaları önlenmeye çalışılmaktadır.

Özellikle ekonomik açıdan yoksunluk içerisinde bulunan çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla ailelerine veya yanlarında bulunan yakınlarına ekonomik, sosyal vb. hususlarda yardım yapılmaktadır. Çocuklara verilecek ekonomik destek, sosyal inceleme raporuna göre geçici veya süreli olabilmektedir. Bahsi geçen ekonomik destek, en yüksek devlet memuru aylığının ek göstergesi dâhil tutarını, geçici ekonomik destek ise yılda bir, zaruri durumlarda en fazla iki kere olmak üzere ekonomik destek tutarının en çok üç katına kadar olan yardım anlamına gelmektedir¹⁸. Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmeliğin 4. maddesinin p bendinde ayrıca süreli

¹⁷ Bkz., Sosyal Hizmetler Kanunu'nun 3. maddesinin f bendinin 3. fıkrası.

¹⁸ Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmeliğin 4. maddesinin e ve f bentleri.

ekonomik destek tanımı yapılmaktadır. Bu tanıma göre, yardıma ihtiyacı olduğu sosyal inceleme raporu ile tespit edilen çocuklara veya gençlere sosyal ve ekonomik bir sorunun giderilmesi gayesiyle ASPB'nin bütçesi imkân verdiği ölçüde, belirlenen zaman diliminde ve oranlar kapsamında aylık ödemeler şeklinde süreli ekonomik destek verilmektedir.

Çocuklara ilişkin bakım tedbiri alınmadan (durumu uygun olanlar) ailesi ve/veya yakınlarının yanında ve sosyal hizmet kuruluşlarında korunma altında bulunan çocukların da mümkün olduğu ölçüde bakım tedbirleri kaldırılarak sosyal ve ekonomik yardımlarla ailesinin yanına döndürülerek aile ortamında bakılmalarının ve desteklenmelerinin sağlanması son derece önemli olmaktadır. Bu tür işlemler tesis edilirken ve eylemler gerçekleştirilirken (örneğin kişisel verilerin korunması, gizlilik vb.) insan hakları ve temel özgürlüklerine ilişkin temel mahiyetteki olguların dikkate alınması ve çocuğun yüksek yararının korunması esastır¹⁹.

Konuya yönelik olarak aile yanında bakım hizmeti alabilecek çocukları genel olarak şu şekilde sınıflandırabiliriz:

- 1.** Sosyal hizmet kuruluşlarında bakım tedbiri doğrultusunda kalan ve desteklenmeleri halinde ailesi veya yakınları yanında kalabilecek çocuklar;
- 2.** Ailesi veya yakınlarının yanında olan ancak ekonomik yoksunluk nedeniyle haklarında bakım tedbiri alınmasını gerekli kılan şartlara sahip çocuklar;
- 3.** Hastalık, kaza, doğal afet gibi aileyi veya yakınlarını ekonomik yoksunluğa sürükleyen durumlarda, bu ailenin veya yakınlarının yanında kalan çocuklar.

Ailenin veya yakınlarının yanında bulunan çocuklara şartları sağlamak gayesiyle on sekiz yaşına kadar ekonomik ve/veya sosyal destek sağlanmaktadır. Ancak şarta bağlı olmak kaydıyla bu çocukların medeni kanunumuz itibarıyla ergin olmalarından itibaren bu destekleri almaları da mümkündür. Öyle ki on sekiz yaşını doldurmakla birlikte:

- a).** Orta öğretimini devam ettiren çocuklar yirmi yaşına kadar;
- b).** Meslek sahibi olma veya edinme kursuna iştirak edenlerin kurs boyunca en fazla bir yıllık süreyle;
- c).** Bakım tedbiri kararı uzatılan yükseköğretim programına devam edenlerin yirmi beş yaşına değin; ekonomik destek sağlanmaktadır²⁰.

Ekonomik yardım alan çocuklar için ödeme duruma göre ailesine veya yakınlarına (çocuğun bakımı ve gözetimini sağlayan kişilere) ve on sekiz yaşını dolduranlar için bizzat

¹⁹ Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmeliğin 5. maddesi.

²⁰ Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmeliğin 6. maddesi.

kendilerine veya ailelerine yapılmaktadır²¹. Burada belirtmek gerekir ki on sekiz yaşını dolduran kişiye yapılan ekonomik desteğin sadece ilgili kişiye yapılması hukuksal anlamda en doğru olanıdır. Zira medeni kanun itibarıyla ergen olan kişinin hak ehliyetinin yanı sıra fiil ehliyeti de (kısıtlılık vb. bir durum hariç olmak üzere) oluşmaktadır.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, ASPB meslek elemanları tarafından gerekli prosedür tamamlanarak ve incelemeler yapılarak bir sosyal inceleme raporu hazırlanmakta, bu raporda ekonomik ve/veya sosyal yardımdan yararlanacak çocuklar için detaylı bir değerlendirmede bulunmaktadır. Bu tür raporların kişisel bilgileri içermeleri nedeniyle gizlilik özelliği bulunmaktadır. ASPB'nin yaptığı ekonomik destekler karşılıksızdır²². Ekonomik ve/veya sosyal destekten yararlananların, bu destekleri amacı doğrultusunda kullanıp kullanmadıkları en geç altı aylık periyotlarla izlenmektedir.

1.1.3. Koruyucu Aile Hizmeti

Korunmaya ihtiyacı olan çocuğa ASPB'nin yetkili kuruluşları veya personeli aracılığıyla koruyucu aile belirlenebilmektedir. Gerekli şartları sağlayan veya özellikleri taşıyan aileler belirlendikten sonra çocuklar bu ailelerin yanına bakım ve yetiştirilme gayesiyle verilmektedir. Bu ailelere koruyucu olmaları sıfatıyla ödeme yapılabildiği gibi, bu aileler bahsi geçen koruma misyonunu gönüllü olarak da yapabilmektedir. Koruyucu ailenin (bkz., Erdal, 2014: 171-192) yanına verilen çocukların bakımı, eğitimi, kurs veya kursları, okulları, yemek ve taşıma servisleri, harçlıkları gibi hizmetler dikkate alınarak koruyucu ailelere ya toplu ödeme ya da her bir hizmet kategorisi için ayrı ödeme yapılabilmektedir²³. Bu konudaki detaylı düzenlemeler 14.12.2012 tarihli Resmi Gazete'de çıkarılan veya yayımlanan (24.01.2015 tarihli Resmi Gazete'de kısmen değiştirilerek yayımlanan hali) Koruyucu Aile Yönetmeliği'nde yer almaktadır.

Çocukların koruyucu aile yanına verilebilmesi için ailenin konuya ilişkin yazılı irade bildiriminde bulunması, koruyucu aile olma şartlarını taşıması ve yetkili personelin gerekli prosedürü tamamlaması (sosyal inceleme raporunun tesisi, komisyonun²⁴ karar vermesi gibi) ve uygun görüş vermesi gereklidir.

²¹ Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmeliğin 15. maddesi.

²² Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmeliğin 9, 10 ve 11. maddeleri.

²³ 2828 sayılı Kanununun 23. maddesinin birinci fıkrasının ikinci cümlesi ve ikinci fıkrası ASPB'nin Teşkilat ve görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılmasına dair 06.02.2014 tarih ve 6518 sayılı kanunla değiştirilmiştir (bkz., Resmi Gazete, 19.02.2014 Sayı : 28918).

²⁴ Komisyon, "mahalli mülki amirin onayı ile illerde il müdürü veya görevlendirilen il müdür yardımcısı başkanlığında, ilçelerde ise ilçe müdürü başkanlığında, biri vakadan sorumlu olmak üzere en az dört sosyal

Koruyucu aile olmayı amaçlayan kişi(ler) veya evli çiftler birlikte yerleşim yerlerindeki ASPB il veya ilçe müdürlüklerine yazılı başvuruda bulunmaları esastır. Bu aileyi oluşturan çiftlerin veya aile ortamına sahip olan kişinin Türkiye Cumhuriyeti Devleti vatandaşı, Türkiye’de ikamet etmesi ve/veya ikametgâh sahibi olması, 25-65 yaş aralığında bulunması, en az ilköğretim düzeyinde eğitime ve düzenli gelire sahip olması gerekir²⁵. Koruyucu aile olmak için evli olma şartının aranmadığını hukuksal anlamda Koruyucu Aile Yönetmeliği’nin 4. maddesinde “*koruyucu aile*” tanımından tespit etmek mümkündür. Bu tanım itibarıyla koruyucu aile “...*ödeme karşılığı ya da karşılıksız olarak çocuğun bakımını ve yetiştirilmesini üstlenen, aile ortamında yaşamını sağlayan aileyi veya kişiyi*” kapsamaktadır. Bu durumda gerekli şartları sağlamak kaydıyla bir kişinin tek başına koruyucu aile olması mümkündür.

Bu şartların içerisinde yer alan “*düzenli gelire sahip olması*” olgusu genel ve soyuttur. Bunun için taban nitelikte bir gelir düzeyinin belirlenmesi şarttır. Zira aylık beş yüz lira gelire sürekli mahiyette sahip olmak geçim sağlamak için yeterli görülemez. Bu anlamda en azından asgari ücret bir geçim endeksi olarak kabul ediliyorsa bu türden bir gelir düzeyinin benimsenmesi önemli olmaktadır.

Uzmanlaşmış (bkz., İçağasıoğlu, Çoban, 2013: 104-116) ve geçici koruyucu aileler için yukarıda belirttiğimiz şartların yanı sıra çocuklara eğitim dâhil olmak üzere belirli temel konularda (çocuk bakımı, ilgi vb.) yardımcı olabilecek ASPB tarafından belirlenen lisans/üniversite eğitimini veya eşlerden birinin en az ilköğretim olmak kaydıyla temel ana-baba eğitimini, koruyucu aile ilk iki aşama (birinci ve ikinci kademe) eğitimlerini almış olması gerekmektedir.

Bir çocuğun koruyucu aileye verilebilmesindeki yukarıda belirttiğimiz yaş aralığının başvuru esnasında ve çocuğun ailenin yanına yerleştirildiği zamanda korunması gerekir. Bu durumun tespitinde, evli kişiler arasındaki yaş farkının on veya daha az olması halinde küçük olan eşin yaşı, bunun dışındaki hallerde eşlerin yaş ortalaması dikkate alınmaktadır.

Ayrıca belirtmek gerekir ki akraba veya yakın çevre koruyucu aile modeli hariç olmak üzere koruyucu aileye verilecek çocuğun yaşı ile koruyucu ailedeki eşlerden yaşı küçük olan ile arasındaki yaş farkı en az on sekiz olmak zorundadır. Aslında on sekiz yaş uygulaması bir nevi medeni kanundan kaynaklanan olağan ergin yaşı olmaktadır. Bu anlamda bahsi geçen yaş farkı değerlendirmeye alınırken koruyucu aile adayları ile çocuk arasında ebeveyn-çocuk

çalışma görevlisinden, sayının yetersiz olması halinde iki sosyal çalışma görevlisinden” oluşmaktadır (bkz. Koruyucu Aile Yönetmeliği’nin 11. maddesi).

²⁵ Koruyucu Aile Yönetmeliği’nin 8. maddesi.

ilişkinin kurulması ve çocuğun yaş dönemine ilişkin uygun davranış gösterme becerisinin gelişimi esas alınmaktadır.

Yukarıda belirttiğimiz koruyucu aile olmaya ilişkin istisnalardan biri akrabaları kapsamaktadır. Bu hususa ilişkin koruyucu aile olmaları yönünde öncelikle ASPB'nin yetkili birim veya kuruluşları akraba veya çocuğun belirli süredir ana-baba ilişkisi oluşturduğu yakın çevre ailelere uygun görülmeleri kaydıyla koruyucu aile olmaları amacıyla teklif yapılmaktadır. Bu teklifin kabul edilmesi halinde, sosyal inceleme raporu esas alınmak üzere yetkili komisyonun uygun görmesi durumunda bahsettiğimiz yaş ve eğitim şartı aranmamaktadır. Böyle bir durum istisna olarak kabul edilse bile, çocuğun yaş itibarıyla gelişimine uygun olabilecek koruyucu ailenin çocuk üzerindeki etkinliği veya etkisi (pozitif veya negatif yönde) sosyal inceleme raporu ile kolaylıkla tespit edilebilmektedir. Burada en önemli husus sosyal incelemeyi yapan uzman kişilerin aldıkları eğitim, beceri, deneyim vb. olmaktadır. Çocuğun annesi veya babası, eğer atanmışsa vasisi koruyucu aile olma hakkından yararlanamamaktadır.

Koruyucu aile olmak gayesiyle il veya ilçelerdeki ASPB kuruluşlarına müracaat eden kişi veya kişilerden koruyucu aile olmayı gerekli kılan asgari düzeydeki bilgi ve belgeler istenmekte ve bu kişilere hizmetin işleyişi, çocuk hakkında genel mahiyette bilgiler verilmekte ve ilk görüşme gerçekleştirilmiş olmaktadır. Koruyucu aile olmayı isteyen kişi veya kişilerin yazılı irade beyanı alınmakta, gerekli evrakların bir ay içerisinde tamamlamaları istenmektedir. Ayrıca bu kişiler, Türk Ceza Kanununun 53. maddesinde öngörülen süreler geçmiş olmasına rağmen, kasten işlenen bir suç nedeniyle bir yıl veya daha fazla süreyle mahkûmiyet almışsa, affa uğrasa bile millete ve devlete karşı suç işlemişse, kişilere karşı suçlar ile uluslararası suçlardan ve çocuklara yönelik işlenen istismar suçlarından mahkûm olmuşsa koruyucu aile olmalarına imkân verilmemektedir.

Diğer yandan koruyucu aile olacak kişilerden ve varsa diğer aile bireylerinden fiziksel engel, ruhsal rahatsızlık ve bulaşıcı hastalığının olmadığına ilişkin tam teşekküllü devlet veya üniversite hastanelerinden alınan doktor raporunun da başvuru dosyasına eklenmesi gerekmektedir²⁶. Bu raporun tek bir doktor/hekim tarafından verilmesinin bir takım sakıncaları olabilir. Burada en önemli olgu aile bireylerinin uzman hekimler tarafından muayene edilmeleri ve kişiler hakkında düzenlenecek raporun heyet raporu şeklinde olmasının sağlanmasıdır.

²⁶ Koruyucu Aile Yönetmeliği'nin 8. maddesi.

Koruyucu aile olmak için müracaat edenlerin başvurusu kabul edilirse bu kişi veya kişilere yönelik sosyal araştırma ve inceleme yapılmaktadır. Yapılan araştırma ve inceleme sonucunda başvuranların hangi hizmet modeline (sürelî²⁷ veya uzmanlaşmış aile modeli) ait olduğu belirlenmektedir. Bu konudaki dosya karar verilmek üzere yetkili komisyona iletilmektedir.

Koruyucu aileye verilecek çocuklar içerisinde acil korunma veya bakım tedbiri alınması zorunlu görülen çocuklara öncelik verilmekte, koruyucu aile ile çocuk eşleştirilmekte konuya ilişkin koruyucu aile adaylarına gerekli eğitimler (eğer almamışsa veya alınması zaruri görülüyorsa) verilmekte, çocuk ile koruyucu aile adayı deneme amaçlı belirli sürelerle görüştürülmekte, uyum süreci başarılı bir şekilde sonuçlanırsa ve komisyon uygun bulursa koruyucu aile sözleşmesi imzalanmakta ve çocuk mahalli mülki amirin onayı ile koruyucu ailenin yanına yerleştirilmektedir.

Koruyucu aile yanına en fazla üç çocuk yerleştirilmektedir. Çocukların kardeş olmaları halinde bu sınırlama geçerli olmamaktadır. Kardeşlerin zorunluluk nedeniyle başka koruyucu ailelerin yanına yerleştirilmeleri halinde, bu koruyucu ailelerin birbirleriyle görüşen aileler olmasına özen gösterilmektedir. Ancak uygulamada bunu gerçekleştirmek oldukça zordur. Ayrıca bu gibi durumlarda yani kardeş olup farklı koruyucu ailelerin yanına yerleştirilen çocukların psikolojik gelişimleri problemlili olabilmektedir.

Geçici koruyucu ailenin yanına 0-3 yaş grubundan en fazla iki, dört yaş ve üzeri çocuklar açısından aralarında en fazla üç yaş farkı olmak kaydıyla azami üç çocuk aynı anda yerleştirilebilir. Kardeş olan çocuklar itibarıyla bu sınırlama uygulanmamaktadır. Suça karışan çocukların geçici koruyucu ailelerin yanına yerleştirilmesinde uygulanan sınırlama iki çocuk olmaktadır. Suça karışan ile karışmayan çocukların aynı koruyucu aileye verilmemesi esastır. Çocukların geçici koruyucu aile yanına verilmemeleri söz konusu olduğunda bu çocukların birbirleriyle uyumlu olmaları da gözetilerek, yaş ve cinsiyetleri itibarıyla ayrı bir değerlendirme yapılması da olasıdır. Uzmanlaşmış koruyucu aile modelinden yararlanması söz konusu olan çocukların tek olarak bu ailelerin yanına yerleştirilmeleri gerekmektedir. Yanlarına çocuk yerleştirilen ailelere ASPB il ve ilçe müdürlükleri tarafından “*Koruyucu Aile Kimlik Kartı*” verilmektedir²⁸.

²⁷ Sürelî koruyucu aile modelinde, öz ailesinin yanına kısa sürede verilmesi veya döndürülmesi olanağı olmayan veya kalıcı nitelikte korucu aileye çeşitli nedenlerle verilemeyen çocuklar, tercihen temel ana-baba eğitimi ve koruyucu aile birinci kademe eğitimi almış ailelerin yanına yerleştirilmektedir. Uzmanlaşmış aile modeline ilişkin yukarıda kısa bir açıklama yapılması nedeniyle burada tekrar bir bilgilendirme yapılmamıştır.

²⁸Koruyucu Aile Yönetmeliği'nin 14. maddesi.

Koruyucu ailenin gerekli şartları yitirmesi veya koruyucu ailenin yerine getirmesi gereken yükümlülükler itibarıyla ihmalde bulunması, aile ile çocuk arasında sağlıklı ilişki kurulamaması (izleme sonucuna göre), ailenin hizmetten vazgeçmesi çocuğa yönelik beklenen hizmetin karşılanmaması, çocuğun öz ailesinin çocuk nezdinde aşağılanması ve çocuk ile öz ailesinin ilişkilerini zedeleyecek nitelikte tutum davranışlar gösterilmesi gibi nedenlerle çocuk komisyon kararı ile gerekli prosedür izlenerek aileden geri alınabilmektedir. Koruyucu ailenin çocuğun alınmasını gerekli kılan şartların oluşmasına ve kendisine yapılan tebligata rağmen çocuğu acil durumlar dışında en geç üç gün içerisinde koruyucu aile birimine teslim etmemesi halinde kolluk kuvvetlerinin yardımıyla çocuk geri alınmaktadır²⁹.

Gerekmesi halinde koruyucu aile statüsünün iptal edilmesi de mümkündür. Koruyucu ailenin çocuğu istismar ettiğinin ve kötü muameleye tâbi tutulduğunun tespit edilmesi (sosyal inceleme raporu vb. aracılığıyla)³⁰, ailenin kamu sağlığı, güvenliği, ahlakı gibi hususlarda aykırı eylemde bulunması, çocuğun fiziki ve ruh sağlığının bozulduğunun devlet veya üniversite hastaneleri raporuyla kanıtlanması, genel mahiyetteki koruyucu aile şartlarının yitirilmesi, mesleki danışmanlık hizmetine ve yönlendirmelere aykırı davranılması gibi nedenlerle koruyucu aile statüsü komisyon kararı ile iptal edilebilmektedir³¹. Çocukların, eğitim, kurs, servis gibi giderleri veya harçlıkları Koruyucu Aile Yönetmeliği'nin 26. maddesinde detay olarak düzenlenen hususlara uygun olarak çocuklar için harcanmak gayesiyle koruyucu ailelere verilmektedir.

1.1.4. Evlat Edinme/Edindirme Hizmeti

ASPB çocuklara aşağıda belirtilen koşullar itibarıyla evlat edinilmeleri hususunda hizmet sunmaktadır. Bu hizmetin nasıl ve ne şekilde olması gerektiği iç hukukumuz itibarıyla belirlenmiştir. Evlat edinme hususu çok kapsamlı ve hukuki tahlili gerekli kılan bir konudur. Bu anlamda konumuz gereği burada ASPB'nin ilgili birimlerinde çeşitli nedenlerle bulundurduğu çocukların nasıl ve ne şekilde evlatlık olarak verildiğini genel anlamda ele almaya çalışacağız.

Türkiye'de evlat edinmenin koşulları Medeni Kanunda belirtilmiştir. Ayrıca taraf olduğumuz ve iç hukukumuzla mal ettiğimiz uluslararası hukuk işlemlerinin ilgili düzenlemelerinin de bu konuda dikkate alındığını vurgulamak gerekir. Örneğin 14.01.2004 tarih ve 5049 sayılı uygun bulma kanunu ile benimsediğimiz "*Çocukların Korunması ve*

²⁹ Koruyucu Aile Yönetmeliği'nin 20. maddesi.

³⁰ Bu tür durumlarda ilgili yerdeki cumhuriyet savcılığına suç duyurusunda bulunmak gerekir.

³¹ Koruyucu Aile Yönetmeliği'nin 22. maddesi.

Ülkelerarası Evlat Edinme Konusunda İşbirliğine Dair Sözleşme” önemli düzenlemeler içermektedir. Çocukların evlat edinilmesinin çok kapsamlı bir husus olduğunu tekrar hatırlatarak bu konuda bir yandan Türkiye’de evlat edinme işlemi yapılabilirken diğer yandan yabancı uyruklu çocukların Türkiye Cumhuriyeti Devleti vatandaşları ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti vatandaşı çocukların yabancılar tarafından da evlat edinilmeleri mümkündür. Ancak belirtmek gerekir ki bu hususlar bir yandan medeni hukukun diğer yandan özellikle milletlerarası özel hukukun ve kısmen de milletlerarası/uluslararası kamu hukukunun alanına girmektedir. Böyle olunca diğer alanlara saygı ilkesi kapsamında uzmanlık alanımız açısından durumu değerlendirmek uygun olacaktır.

Yukarıda belirttiğimiz gibi evlat edinmeyle ilgili düzenlemeler Medeni Kanunun 305 ila 320. maddelerde yer almaktadır. Ayrıca 15.03.2009 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan *“Küçüklerin Evlât Edinilmesinde Aracılık Faaliyetlerinin Yürütülmesine İlişkin Tüzük”* hükümlerini ve bu düzenlemelere uygun olarak hazırlanan genelgeleri de hatırlatmak gerekir.

Koruma altına alınan çocukların evlat edinmesinde ASPB yetkili birimlerinin kullandığı yetkiler önemlidir. Ayrıca kişilerarası anlaşma yoluyla da evlat edinilebilmektedir. Prensip olarak evlat edinme hususunda aile mahkemesine, bu mahkemenin bulunmaması halinde asliye hukuk mahkemesine başvuru yapılmaktadır. Medeni Kanunun 316. maddesi itibarıyla ilgili mahkeme evlat edinen(ler) ile evlat edinilecek hakkında kapsamlı araştırma yapmasını istemektedir. Bu durumda araştırmayı prensip olarak ASPB İl Müdürlükleri yapmaktadır. Zira Medeni Kanunun 320. maddesi gereğince aracı kurum konumunda olan ASPB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü’dür. Ancak bu tür yetkiyi kullanmada İl Müdürlükleri görevlendirilmiş durumdadır. Eğer taraflardan birisi yurt dışındaysa, evlat edinecek aile veya kişi(ler) buldukları devletin yetkili kurumuna müracaat etmeleri gerekmektedir. Yurtdışına yönelik evlat edinme işlemlerinde yetki ASPB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (Aile Yanında Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı) tarafından bizzat kullanılmaktadır. Bahsettiğimiz araştırma sonucunda evlat edinme prosedürü kapsamında hazırlanan uzman raporu (kanaat bildirme de dâhil) ilgili mahkemeye sunulmaktadır.

Evlat edinme hususunda belirli şartların sağlanması veya yerine getirilmiş olması gerekmektedir. Medeni Kanunun 305. maddesi gereğince, bir çocuğun/küçüğün evlât edinilmesinde aranan şartlardan birisi, evlât edinen tarafından küçüğün bir yıl süreyle bakılması ve eğitilmesi gerekli olmaktadır. Burada en önemli kriter evlat edinmenin çocuğun yararı doğrultusunda yapılmasıdır. Ayrıca, evlat edinenin yararının diğer küçüklerin yararlarını hakkaniyet doğrultusunda zedelememesi gerekmektedir.

Evlat edinen(ler)le evlat edinilecek kişi arasında en az on sekiz ve en fazla kırk yaş farkının olması zorunludur. Evlat edinilecek küçük ayırt etme gücüne sahipse evlatlık işlemi doğrultusunda rızasının alınması gereklidir. Ancak, çocuk vesayet altında ise çocuğun ayırt etme gücüne sahip olup olmadığı dikkate alınmamakta ve Medeni Kanunun 397. maddesinde öngörüldüğü gibi vesayet dairelerinin izniyle evlat edinilebilmektedir. Çocuğun ana ve babasının rızasının gerekmediğini düzenleyen Medeni Kanunun 311 ve 312. maddeler hariç olmak üzere, evlat edinilecek çocuk için ana ve babasının rızası gereklidir. Bu rıza verme işlemi çocuğun veya anne ve babasının ikametgâhlarının bulunduğu yer mahkemesinde sözlü veya yazılı olarak açıklanmakta ve tutanağa geçirilmektedir. Bu rıza, evlat edinenlerin adları veya evlat edinenler henüz belirlenmemiş olsa bile geçerli olmaktadır³².

Evlat edinecek evli çiftlerin en az beş yıl evli olmaları veya otuz yaşını doldurmaları gerekmektedir. Eşler, aşağıda istisnasını sunacağımız haller dışında birlikte olmak koşuluyla evlat edinebilirler. Evli olmayan kişilerin birlikte evlat edinmeleri Medeni Kanunun 306. maddesi itibarıyla yasaklanmıştır. Eşlerden birinin diğerinin çocuğunu evlat edinebilmesi için en az iki yıldan beri evli olmaları veya kendisinin otuz yaşını doldurması gerekmektedir. Evli olmayan bir kişinin tek başına evlat edinebilmesi için otuz yaşını doldurma koşulu aranmaktadır. Diğer yandan otuz yaşını dolduran evli kişilerden birisinin tek başına istisnai mahiyette evlat edinebilmesi için diğer eşin sürekli olarak ayırt etme gücünden yoksun olması veya iki yılı açan bir süre itibarıyla nerede olduğunun bilinmemesi veya mahkeme kararıyla iki yılı aşkın süreden beri eşinden ayrı yaşaması hallerinde tek başına evlat edinebilir. Aslında burada eşlerin birlikte evlat edinmelerini engelleyen hususların olması nedeniyle tek başına evlat edinmeye Medeni Kanunun 307. maddesi olanak tanımaktadır.

ASPB'na bağlı birimlerde kalan çocuklar itibarıyla evlat edinme hususunda müracaatta bulunmak isteyen(ler) yazılı irade bildirimlerini, ikamet ettikleri veya ikametgâhlarının bulunduğu yerdeki ASPB İl Müdürlüklerine, yurt dışında ise Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile diğer devletlerin vatandaşları kabul eden devletin merkezi makamına ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde bir yıldan fazla süreyle oturma izni alan diğer devlet vatandaşları kabul eden devletin merkezi makamına gönderilmek kaydıyla buldukları yerdeki ASPB İl Müdürlüklerine yapmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde yapılan müracaatlarda, başvuranlara sosyal çalışmacı/sosyal hizmet uzmanı tarafından hakkında evlat edinilecek çocuğun özellikleri de dâhil olmak üzere evlat edinmenin sosyal ve hukuki yönleri veya sonuçları gerekli her türlü

³² Medeni Kanunun 309. maddesi.

bilgi verilmekte ve açıklama yapılmaktadır. Ayrıca ilk görüşme formu başvuranlarla sosyal çalışmacı tarafından birlikte doldurulmaktadır.

Müracaat ile birlikte evlat edinmeyi gaye edinenlerden şu belgeler istenmektedir: Nüfus kayıt örneği; başvuran ve birlikte yaşanan aile bireylerinin (sicil/sabıka kaydı affına uğrasalar bile) sabıka kaydı; mal varlığı, gelir düzeyi ve sosyal güvenlikle ilgili gerekli dokümanlar; yerleşim yeri belgesi; öğrenim durumuna ilişkin belge; fiziksel, zihinsel ve ruhsal engelinin, sürekli bakım gerektiren durumunun, bulaşıcı veya sürekli bir hastalığının, alkol ve uyuşturucu bağılısı olmadığını kanıtlayan sağlık raporu. Ayrıca, Türkiye’de ikamet eden veya ikametgâh sahibi olan yabancı uyruklu kişilerden veya yurt dışında yaşayan Türkiye Cumhuriyeti Devleti vatandaşlarından oturma izin belgesi ve evlat edinilecek çocuğun kabul eden devletin ülkesine girmesine, orada sürekli kalacağına dair belge de müracaat eden(ler)den istenmektedir. Bahsi geçen bu belgelerin başvuru tarihinden itibaren en geç iki ay içerisinde tamamlanması gerekmektedir. Bu süre hak düşürücü niteliktedir. Zira süreyi geçirenlerin başvuruları işleme konulmamaktadır.

Evlat edinme gayesiyle müracaat edenler gerekli belgeleri teslim etmelerinden itibaren altı ay içerisinde ikamet ettikleri veya ikametgâhlarının bulunduğu yerlerde ziyaret edilmekte ve kendilerine yönelik sosyal inceleme başlatılmaktadır. Başvuru yoğunluğu dikkate alınarak ASPB İl Müdürlükleri bu süreyi altı ay daha uzatma hususunda yetkiye sahiptir. Sosyal inceleme aşamasında her türlü belge istenebilmektedir. Müracaat edenlerle en az beş görüşme gerçekleştirilerek kapsamlı bir sosyal inceleme raporu yetkili sosyal çalışmacı tarafından hazırlanmakta ve başvuranlara olumlu veya olumsuz kanaat yazılı olarak bildirilmekte ve kanaat olumlu ise başvuru sıraya alınmaktadır.

İşleme konulan müracaatlar haklı gerekçe gösterilmesi ve bunun kabul edilmesi halinde ASPB İl Müdürlüğü başvuruyu belirli bir süre askıya alabilir. Başvurunun askıdan kaldırılabilmesi için yeniden sosyal inceleme yapılmakta ve bu inceleme sonucunda rapor doğrultusunda dosyanın işleme konulup konulmayacağına karar verilmektedir.

Evlat edinmeye ilişkin yapılan başvurular neticesinde başvuruya ilişkin kabul, askıya alma, işlem den kaldırma veya ret kararı verilebilmektedir. Tüm bu kararlara ilişkin müracaat edenlere tebligat yasası gereğince yazılı bildirim yapılmakta ve askıya alma veya ret kararına yönelik muhatap kişi(ler) ASPB İl Müdürlüğü nezdinde on beş gün içerisinde itiraz haklarını kullanabilmektedir. Bu itiraz, ASPB İl Müdürlüğü bünyesindeki İtiraz Komisyonu tarafından en geç bir ay içerisinde değerlendirilmekte ve karar muhataplarına yazılı olarak

bildirilmektedir³³. Bu itirazın kabul edilmemesi halinde 1982 Anayasası'nın 125. maddesi gereğince idarenin her türlü eylem ve işleminin yargı denetimine tâbi olduğu hususu doğrultusunda, itiraza yönelik idari yargıda dava açılabilir.

Evlat edinilecek çocukların sıralamasında çocukların yaşı, cinsiyeti, sağlık durumu, kardeşinin olması halinde bununla birlikte istenmesi gibi hususlar dikkate alınmaktadır. Kardeşlerin birlikte evlat edindirilmesi genel bir uygulama olmakla birlikte bunun mümkün olamaması halinde, kardeşlerin mümkün olduğunca birbirlerine yakın yerleşim yerlerine evlatlık olarak verilmesi ve birbirleriyle görüşme imkânına sahip olan kişi(ler)in yanına yerleştirilmelerine özen gösterilmeye çalışılmaktadır. Eğer evlat edinecekler kardeşi olan küçüğü birlikte evlat edinme hususunda irade beyanında bulunmuşlarsa bahsi geçen sıralamaya dikkat edilmeyebilmektedir.

Evlat edinilen çocuk(lar) evlat edinen kişinin (tek başına) veya kişilerin (eşlerin) yanına “*Evlat Edinme Öncesi Geçici Bakım Sözleşmesi*” ile yerleştirilmektedir. Bu sözleşme ile birlikte çocuk ve evlat edinenler bakım ve eğitim itibarıyla en az bir yıllık izlemeye alınmaktadır. İzleme süresi içerisinde evlat edinen kişi veya evli çiftlerin evlat edinilecek çocuğa yönelik aile ilişkileri, eğitime kapasitesi veya yeteneği, çocukla olan ilişkiler vb. açılardan sosyal çalışmacı tarafından değerlendirme yapılmaktadır. Bu izleme süreci üçer aylık dilimlere bölünerek izleme raporları ile somut hale getirilmektedir. Belirtmek gerekir ki ASPB İl Müdürlükleri tarafından uzman personeli (genellikle sosyal çalışmacı) aracılığıyla yapılan izlemede evlat edinenin veya edineceklerin evlat edinilecek çocuğa yönelik tutum ve davranışları açısından İl Müdürlüğünün gerekli görmesi halinde danışmanlık ve rehberlik hizmeti de verilebilmektedir. Bir yıllık izleme süresinde (geçici bakım sürecinde) evlat edineceklerin (edinenin) çeşitli nedenlerle (görevlendirme, tatil vb.) kısa süreliğine il dışına çıkmaları söz konusu olduğunda, makul bir süre içerisinde önceden il müdürlüğüne şahsen ve yazılı olarak müracaat edilmekte ve il müdürlüğü bu istemi kabul ederse çocuk evlat edinen(ler)le il dışına çıkabilmektedir. Bu hususta yurt dışına çıkma söz konusuysa nihai kararı ASPB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü vermektedir. Yurt dışında izlemeyi gerektirecek kadar uzun kalınması halinde (bir yıldan az olmak kaydıyla) izlemenin yurt dışında yapılabilmesi için merkezi makam ilgili devletin merkezi makamı ile işbirliği yapmakta, izlemenin sürdürülmesini sağlamakta ve düzenlenen raporların gönderilmesini talep etmektedir. Böyle bir durumda, evlat edinen(ler) izlemenin yapılması ve düzeni olarak

³³ Küçüklerin Evlat Edinilmesinde Aracılık Faaliyetlerinin Yürütülmesine İlişkin Tüzüğü'nün 13. maddesi.

hazırlanacak raporların ASPB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne iletilmesinden sorumludur.

Bir yıllık izleme sonucunda çocuğun evlatlık verilebilmesi için hukuki prosedürün tamamlanması gerekmektedir. Bu anlamda evlatlıkla ilgili dosya bir yıllık izleme süresini takiben sosyal inceleme raporunu da içerecek şekilde bir ay içerisinde tamamlanmakta ve ilgili mahkemede dava açılmak üzere sevk edilmektedir. Mahkemenin olumlu yönde karar vermesi durumunda bu karar mahkeme tarafından on gün içerisinde ilgili yerin nüfus müdürlüğüne iletilmektedir.

Evlat edinilen küçüğe evlatlık olarak alındığının evlat edinen(ler) tarafından söylenmesi çocuğun ileride yaşayabileceği olumsuzluklara karşı özgüveni açısından önemli olmaktadır. Bu konuda çocuk açısından söylenmesi gereken yaş aralığının 4-6 olduğu genellikle kabul edilmektedir. Bu konuda gerekmesi halinde yetkili sosyal çalışmacıdan danışmanlık niteliğinde destek hizmetinin alınması da son derece önemlidir.

Evlatlık işlemleri normal şartlarda gizlilik esasına dayanmaktadır. Zira konuya ilişkin Medeni Kanununun 314. maddesinin son bendi gereğince evlat edinmeye yönelik belgeler, bilgiler ve kayıtlar ancak yetkili mahkeme kararıyla veya evlat edinenin istemiyle açıklanabilmektedir. Evlatlık verilen çocuğun ebeveynlerinin zamanla ortaya çıkarak çocuğu aramaları mümkündür. Bu durumda çocuğun alınabilmesi ancak mahkeme kararını gerekli kılması nedeniyle, evlat edinmeye ilişkin dosya ASPB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından tesis edilen ve çocuğun yüksek yararının dikkate alındığı gerekçeli raporla ve gizli kaydıyla ilgili mahkemeye gönderilmektedir. Diğer yandan belirtmek gerekir ki ana babaya ait olan haklar ve üstlenilen yükümlülükler evlat edinene geçmektedir. Eğer evlat edinilen küçük ise (ergin ise evlat edinilme esnasında kendi isteğine bağlıdır) evlat edinenin soyadını almaktadır. Çocuğun adının değiştirilmesi evlat edinenin iradesine bağlıdır. Evli çift tarafından evlat edinilen küçük ayırt etme yeteneğinden yoksunsa çocuğun nüfus kaydına evlat edinenlerin adları ana ve baba olarak yazılmakta, evlatlığın miras dâhil olmak üzere diğer haklarına hâle gelmemesi ve aile bağlarının devam etmesi gayesiyle evlatlığın önceki (asıl) aile kütüğü ile evlat edinen(ler)in aile kütüğü arasında bağ kurulmaktadır. Tek kişinin evlatlık edinmesi söz konusu ise yine aynı yöntem uygulanır. Diğer yandan evlat edinmeye ilişkin kesinleşmiş mahkeme kararı da her iki nüfus kaydına işlettirilmektedir.

Devletlerarası evlat edinmeye ilişkin yukarıda belirttiğimiz “Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinme Konusunda İşbirliğine Dair Sözleşme”nin ve “Küçüklerin Evlat Edinilmesinde Aracılık Faaliyetlerinin Yürütülmesine İlişkin Tüzük”ün ilgili düzenlemeleri dikkate alınarak işlem yapıldığını belirtmek gerekir. Aslında devletlerarası evlat edinmedeki

esas kural, çocuğun Türkiye’de evlat edinme gayesiyle yerleştirilme imkânının bulunmaması ve küçüğün yüksek yararının gözetilmesi olmaktadır. Türkiye’deki merkezi makam, kabul eden devletin merkezi makamına evlat edinecek kişi(ler) (aile, sağlık durumu, sosyal çevre vb.), evlat edinme nedenleri hakkında ayrıntılı sosyal inceleme raporunu ve ilgili belgelerin yer aldığı dosyanın hazırlanmasını istemektedir. Bu dosyanın alınmasını takiben yapılacak inceleme sonucunda kabul eden devletin merkezi makamınca müracaatçı kişilere evlatlık verilmesinde sakınca bulunmadığının onaylanması durumunda ilgili dosya sıralamaya alınmaktadır. Dosyanın ASPB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü’ne gönderildiği tarih çocuğun yerleştirilmesi sıralamasında dikkate alınmaktadır. Böyle olmakla birlikte ikameti veya ikametgâhı yurtdışında bulunan Türkiye Cumhuriyeti Devleti vatandaşları ile doğum yoluyla Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin asli vatandaşı olmalarına rağmen Türk Vatandaşlık Kanununun ilgili düzenlemelerine istinaden izinle vatandaşlıktan çıkanlara ve çocukla kültürel, sosyal, lisan gibi konularda yakınlığı bulunan kişiye veya evli kişilere sıralamada öncelik verilebilmektedir. Belirtmek gerekir ki devletlerarası evlat edinme müracaatlarında dosyanın hazırlanması süreci kabul eden devletin iç mevzuatına bağlı olmaktadır. Kabul eden devletin evlat edinmeye ilişkin olumsuz görüş belirtmesi veya karar alması halinde müracaat dosyası işlemde kaldırılarak kapatılmaktadır. ASPB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (merkezi makam olarak) tarafından kabul eden devletin merkezi makamına dosya gönderilirken bu dosyada çocuğa ait korunma kararı örneği, nüfus cüzdanı örneği, terk ise emniyet birimlerine ait tutanak(lar), Medeni Kanununun 309. veya 311. maddeleri (ana-baba rızasıyla ilgili olarak) itibarıyla yetkili mahkemeler tarafından tesis edilen karar örnekleri, sağlık ve sosyal inceleme raporu, yurtdışına çıkamaya yönelik veli veya vasi izni, çocuğun kabul eden devletin ülkesine girme veya burada bir yıllık sürede kalacağına ilişkin belge veya vize ve çocuk için özel evraklar (fotoğraf vb.) yer almaktadır. ASPB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, evlat edinilecek çocukla ilgili ayrıntılı rapor düzenlemekte ve bu raporda çocuğun kimliği, evlat edinilmeye uygunluğu, sağlık geçmişi (ailesi dâhil), sosyal çevresi, özel ihtiyaçları, vatandaşlık durumu, dil, din, kültür geçmişi, çocuğun yüksek yararı vb. hususlara değinilmektedir. Evlat edinme hususunda çocuğun teslimi yapılmadan önce ASPB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü olarak merkezi makam ve kabul eden devletin merkezi makamının anlaşmış olmaları şarttır. Ayrıca çocuğun kabul eden devletin ülkesine evlat edinecek kişi veya eşlerle gidebilmesi için gerekli belgeler kabul eden devletin merkezi makamı tarafından Türkiye’deki ilgili konsoloslukuna iletilmektedir³⁴.

³⁴ Küçüklerin Evlat Edinilmesinde Aracılık Faaliyetlerinin Yürütülmesine İlişkin Tüzüğü’nün 16. maddesi.

Yukarıdaki aşamaların tamamlanmasıyla birlikte devletlerarası evlat edinmede bundan sonra çocuğun evlat edinenlere teslimi ve izleme süreci başlamaktadır. Evlat edinilecek çocuğa bir yıllık bakım ve eğitim için geçici bakım sözleşmesinin imzalanması sağlanmakta, ASPB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün gözetim ve denetiminde çocuk evlat edinen(ler)e teslim edilmektedir. Çocuğun evlatlık verildiği devletin merkezi makamından gerekmesi halinde bir yıllık izleme sürecinde sağlık ve eğitim takibi yetkisiyle sınırlandırılmış bir temsilcinin atanması talep edilebilmektedir. Bir yıllık süre içerisinde evlat edinen kişi(ler) gönderen ve kabul eden devletin merkezi makamının izni veya bilgisi olmadan ülke dışına çıkamamaktadır. ASPB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, kabul eden devletin merkezi makamından gerek evlat edinen gerek edinilen küçük için periyodik izleme yapılmasını ve bu konuda düzenlenen rapor veya raporların kendisine gönderilmesini istemektedir³⁵.

Bahsi geçen raporlar itibarıyla çocuğun yüksek yararı da dikkate alınarak bu çocuğun evlat edinen(ler)in yanında sürekli kalmasının uygun olmadığı tespit edilirse, ASPB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, kabul eden devletin merkezi makamından küçüğün geri alınması ve geçici bakımının sağlanması talep edilmektedir. Bu konuda kabul eden devletin merkezi makamı ile istişarede bulunularak ve işbirliği gerçekleştirilerek yukarıda evlatlık vermede öncelik verileceği belirtilen kişi veya evli çiftlerin yanına gecikmeksizin yerleştirilmesi ve uzun süreli bakım imkânları araştırılmaktadır. Eğer bu son durum mümkün olamıyorsa ve çocuk ayırt etme yeteneğine sahipse çocuğun oluru/rızası da alınarak Türkiye'ye güvenli bir şekilde dönüş yapması sağlanmaktadır³⁶.

Bir çocuğun yasa dışı bir şekilde evlat edinilmesi Türk Ceza Kanununun 231. maddesi itibarıyla yasaklanmıştır. Zira böyle bir durum çocuğun soy bağının değiştirilmesi veya gizlenmesi anlamına gelmektedir.

Yukarıda genel olarak aktardığımız evlat edindirme hizmetinin ana gayesi çocuğun yüksek yararının gözetilmesi, temel haklarının güvence altına alınması, kaçırılmasının, satılmasının kısacası ticaretinin yapılmasının önlenmesi, öncelikle kendi ülkesinde evlat edindirilmesinin sağlanması ve son aşamada devletlerarası işlem(ler)le evlatlık verilmesi olmaktadır³⁷.

Küçüklerin Evlat Edinilmesinde Aracılık Faaliyetlerinin Yürütülmesine İlişkin Tüzüğü'nün 21. maddesi gereğince evlat edinmek gayesiyle başvuran kişinin hayatını kaybetmesi veya ayırt etme gücünü kaybetmesi halinde diğer koşulların bu durumdan

³⁵ Küçüklerin Evlat Edinilmesinde Aracılık Faaliyetlerinin Yürütülmesine İlişkin Tüzüğü'nün 17. maddesi.

³⁶ Küçüklerin Evlat Edinilmesinde Aracılık Faaliyetlerinin Yürütülmesine İlişkin Tüzüğü'nün 18. maddesi.

³⁷ Bkz., Küçüklerin Evlat Edinilmesinde Aracılık Faaliyetlerinin Yürütülmesine İlişkin Tüzüğü'nün 1. maddesinin 1. paragrafının b bendi.

etkilenmemesi ve çocuğun yüksek yararının bunu gerektirmesi durumunda evlat edinmeye engel olmayacağını düzenlemektedir. Bu düzenlemenin sorunlu olduğunu belirtmek gerekir. Öncelikle ölen kişinin tek başına mı yoksa çift olarak müracaat edenlerden birisi mi olduğu açık değildir. Ayrıca düzenlemede bahsedildiği gibi ölen kişinin tek başına evlatlık edinen kişi olduğunu kabul ettiğimizde, evlat edinecek çocuk da çok küçükse bu durumun evlat edinmeyi anlamsızlaştırdığını vurgulamak gerekir. Diğer yandan evlat edinenin ayırt etme gücünü kaybetmesi evlat edinen itibarıyla yaratabileceği tahribat da önemli olabilir. Böyle olmakla birlikte ilgili maddede devam eden düzenlemede oluşan yeni durumda (evlat edinenin ölümü veya ayırt etme gücünü kaybetmesi) çocuğun yüksek yararının olumsuz yönde etkilenip etkilenmediğinin sosyal inceleme raporuyla tespit edilmesi ve bu raporla birlikte hazırlanan dosyanın (gerekli evraklar, çocuk ayırt etme gücüne sahipse kendisiyle yapılan görüşme raporu vb.) ilgili mahkemeye iletilmesi gerektiği belirtilmektedir.

Evlat edinileni ilgilendiren aile ve miras konusunda açılan davalarda evlat edinilen çocuğun hak kaybının önlenmesi amacıyla ASPB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü her türlü hukuki desteği sağlamaktadır³⁸. Medeni Kanunun 317. maddesi gereğince mevzuata dayalı bir sebep olmaksızın ve yine Medeni Kanunun 309. maddesi ve devamında (ana ve babanın rızası vb.) rıza alınmamışsa, rızası alınmayan kişi veya kişiler çocuğun yüksek yararı bundan etkilenmeyecekse ilgili mahkeme veya hâkimden evlatlık ilişkisinin kaldırılmasını (bkz., Koç, 2015: 363-387) talep edebilmektedir. Bu konuda ASPB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü veya buna bağlı yetkilendirilen birimler çocuğun yüksek yararının zedelenip zedelenmediğine ilişkin sosyal inceleme yaptırmakta ve bu inceleme sonucunda hazırlanan rapor (küçük ayırt etme gücüne sahipse kendisiyle yapılan görüşme raporu da dâhil olmak üzere) ile diğer belgeler ilgili mahkeme veya hâkime sunulmaktadır³⁹.

1.1.5. Kuruluş Bakım Hizmetleri

ASPB, bünyesinde bulundurduğu kurum, kuruluş ve yapılanmalar aracılığıyla farklı yaş grubunda olan çocuklara bakım hizmetleri vermektedir. Aslında başlık olarak kullandığımız “*kuruluş bakım hizmetleri*” tümcesi aşağıda sunacağımız hususlarla tam olarak örtüşmemektedir. Zira bakım hizmetlerinin yanı sıra ASPB bünyesinde bu kategoride olan çocuklara bakım, psiko-sosyal, sağlık, eğitim, kültür gibi konularda da hizmetler sunulmaktadır. Bunlardan ilki çocuk yuvaları olmaktadır.

³⁸ Küçüklerin Evlat Edinilmesinde Aracılık Faaliyetlerinin Yürütülmesine İlişkin Tüzüğü'nün 22. maddesi.

³⁹ Küçüklerin Evlat Edinilmesinde Aracılık Faaliyetlerinin Yürütülmesine İlişkin Tüzüğü'nün 23. maddesi.

1.1.5.1. Çocuk Yuvaları

Sosyal Hizmetler Kanunu gereğince 0-12 yaş aralığında bulunan ve korunmaya ihtiyacı olan çocuklar ile şartların oluşması ve gereklilik kaydıyla oniki yaşını dolduran kız çocuklarının sağlıklı bir kişiliklerinin olması amacıyla fiziksel, eğitsel ve psiko-sosyal gelişimlerini sağlamakla görevli ve yükümlü yatılı sosyal hizmet kuruluşlarında devlet aracılığıyla hizmet verilmektedir⁴⁰. Bu amaç doğrultusunda 07.01.1999 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan Çocuk Yuvaları Yönetmeliği itibarıyla hizmetlerin nasıl ve ne şekilde verileceği detaylı olarak düzenlenmiştir.

Çocuk yuvalarında Koordinasyon ve Değerlendirme Komisyonu⁴¹ ve ilgili mevzuat gereğince gerekli görüldüğü takdirde kurulan komisyonlar ve servisler bulunmaktadır. Her kuruluşta ihtiyaca göre, “*standart kadrolarda belirtilen sayı ve niteliklere uygun müdür, müdür yardımcısı, sosyal çalışmacı, psikolog, çocuk gelişimci, öğretmen, çocuk eğiticisi, tabip, diyetisyen, hemşire, hemşire yardımcısı, teknisyen, teknisyen yardımcısı, genel idare ve yardımcı hizmetler sınıfından olmak üzere çeşitli personel istihdam*” edilmektedir⁴².

Çocuk yuvalarında, kabul işlemleri yapılan yaş ve öğrenim durumlarına göre gruplara ayrılan çocukların psiko-sosyal gelişimleri izlenmekte bu konuda sorun olması halinde sosyal kişisel çalışma, sosyal grup çalışması ve toplumla çalışma yöntemlerini kullanılarak çözüm için yardımcı olunmaya çalışılmaktadır. Çocuk yuvaları uzman personeli (prensipl olarak sosyal çalışmacı) eğer mevcut ise çocuğun ailesi ve yakınlarıyla gerekli mesleki çalışmalar yapmakta ve çocuğun korunmasını gerekli kılan şartların devam edip etmediğini gözlemlemektedir. Çocuk yuvalarında bulunan çocukların sosyal, eğitsel, kültürel, sportif, kültürel gibi etkinliklerle gelişimlerinin sağlanmasına çalışılmaktadır⁴³. Ayrıca çocuğun yetenekleri tespit edilerek meslek edinebilmesi için gerekli çalışmalar da gerçekleştirilmektedir. Çocukların öğrenim ve meslek edinimlerine katkı sağlamak kaydıyla ve masrafları da devlet tarafından karşılanmak üzere tiyatro, resim, müzik, plastik sanatlar, sportif faaliyetler gibi etkinliklere kurs kategorisinde gönderilebilmektedir⁴⁴. Çocukların, iş, tedavi ve öğrenim amacıyla başka ile gönderilmeleri veya öğrenime devam eden ve meslek

⁴⁰ Bkz., Sosyal Hizmetler Kanunu’nun 3. maddesinin f bendinin 1. fıkrası.

⁴¹ Bkz., Çocuk Yuvaları Yönetmeliği’nin 6. maddesi.

⁴² Bkz., Çocuk Yuvaları Yönetmeliği’nin 5. maddesi.

⁴³ Bkz., Çocuk Yuvaları Yönetmeliği’nin 11. maddesi.

⁴⁴ Bkz., Çocuk Yuvaları Yönetmeliği’nin 43. maddesi.

öğrenmek gayesiyle işyerlerine ulaşım, konaklama, yemek giderleri devlet tarafından karşılanmaktadır⁴⁵.

Çocuk yuvalarında kalan çocukların prensip olarak devlet hastanelerinde ücretsiz sağlık hizmeti almaları esastır. Fakat tedavinin bu hastanelerde çeşitli nedenlerle gerçekleşmemesi halinde, diğer kamu kurumları ve kuruluşlarına ait hastanelerde, tıp fakülteleri hastanelerinde çocukların tedavileri yaptırılmaktadır. Bu husustaki masraflar SHÇEK/Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün gönderdiği ödenekten karşılanma yoluna gidilmektedir⁴⁶. Çocuk yuvalarında kalan ve eğitim-öğretim alan çocukların eğitim ve öğretimleriyle ilgili her türlü araç, gereç ile sınava giriş harç masrafları, kayıt ücretleri ve diğer masrafları da aynı şekilde karşılanmaktadır.

Çocuk yuvalarındaki çocukların, sosyal çalışmacının düzenlediği sosyal inceleme raporu doğrultusunda psikolojik ve sosyal açıdan gerekli görülmesi halinde bir ailenin yanında hafta sonları, dini ve milli bayramlarda gönüllü ailelerin yanında misafir çocuk kategorisinde kalabilmektedir⁴⁷.

1.1.5.2. Yetiştirme Yurtları

ASPB, 13-18 yaş arasında bulunan, istisnai mahiyette 18 yaş üstünde olup da korunma kararının devamını gerektiren koşulları taşıyan ve korunmaya ihtiyacı olan çocukları korumak, bakmak ve bunları bir iş veya meslek sahibi yapabilmek gayesiyle oluşturduğu yapılanmalardan birisi de yetiştirme yurtlarıdır. Bu yurtlar yatılı nitelikteki sosyal hizmet kuruluşları olmaktadır⁴⁸. Yetiştirme yurtlarının işleyişi 13.11.1995 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Yetiştirme Yurtlarının Kuruluş ve İşleyişine İlişkin Yönetmelikle detaylı olarak düzenlenmektedir. Bu yurtlar daha önce SHÇEK'e bağlı iken 08.06.2011 tarihinde Resmi Gazete'nin mükerrer sayısından yayımlanan 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 35. maddesine istinaden ASPB'na bağlı olarak kurulan Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne bağlanmıştır. Böyle olmakla birlikte Yetiştirme Yurtlarının Kuruluş ve İşleyişine İlişkin Yönetmelik'te bu çalışmanın yapıldığı 2018 yılının mart ayı itibarıyla henüz gerekli değişiklikler yapılmamıştır. Oysaki mevzuatın güncellenmesi olası hataları veya olumsuz değerlendirmeleri ortadan kaldıracaktır.

⁴⁵ Bkz., Çocuk Yuvaları Yönetmeliği'nin 48. maddesi.

⁴⁶ Bkz., Çocuk Yuvaları Yönetmeliği'nin 49. maddesi.

⁴⁷ Bkz., Çocuk Yuvaları Yönetmeliği'nin 56. maddesi.

⁴⁸ Bkz., Sosyal Hizmetler Kanunu'nun 3. maddesinin f bendinin 2. fıkrası.

Yetiştirme yurtlarında Koordinasyon ve Değerlendirme Komisyonu ve gerekmesi halinde tesis edilecek diğer komisyonlar bulunmaktadır. Mevzuata uygun olarak yetiştirme yurtlarında Müdür, Müdür Yardımcısı, Sosyal Çalışmacı, Psikolog, Öğretmen, Hekim, Diyetisyen, Hemşire, Hemşire Yardımcısı, Teknisyen, Genel İdare ve Yardımcı Hizmetler Sınıfından çeşitli personelin istidamı sağlanmaktadır⁴⁹.

Yetiştirme yurtlarında korunmaya muhtaç olan çocukların beden, ruh ve ahlak gelişimlerine yönelik problemler olabileceği gibi bu çocukların güvenliklerinin tehlikede olması da söz konusudur. Bu çocukların anne ve babasının birinin veya ikisinin olmaması ihtimal dâhilindedir. Duruma göre bunların birisinin veya ikisinin kimler olduğu bilinmeyebilir. Bu çocukların anne veya babası belli olsa bile bunlar tarafından ihmal edilmeleri neticesinde, çocukların toplum içerisindeki olası tehlikelere (uyuşturucu, alkol bağımlılığı, cinsel istismar vb.) karşı savunmasız kalmaları söz konusu olabilmektedir.

Yetiştirme yurtlarında çocuklara ilişkin çalışmaların veya hizmetlerin büyük bir kısmı sosyal servis aracılığıyla yürütülmektedir. Bunu belirtirken, yetiştirme yurtlarındaki diğer servislerin görevlerinin veya hizmetlerinin de önemi yadsınmamaktadır. Zira diğer hizmetler itibarıyla çocukların, sağlığı, beslenmesi, giyimi, harçlık verilmesi gibi hususlarda oldukça önemli olmaktadır. Yetiştirme Yurtlarının Kuruluş ve İşleyişine İlişkin Yönetmeliğin 7. maddesi açısından sosyal servis elemanları aracılığıyla, çocukların kuruluşa kabulü ve uyumu çalışmaları yapılmakta, çocuklara ilişkin sosyal inceleme raporu hazırlanmakta, çocukların psiko-sosyal gelişimleri takip edilmekte, raporlanmakta ve gerekiyorsa yönlendirilmeleri sağlanmaktadır. Ayrıca, çocukların korunmasını gerekli kılan koşulların devam edip etmediğini tespit amacıyla sosyal servis elemanları çalışma yürütmekte, çocukların okul ve işyerindeki eğitim ve öğretim işleriyle ilgili hizmetler veya işler gerçekleştirilmekte, çocukların hukuki sorunlarının çözümlenmesine yardımcı olunmaktadır.

Yetiştirme yurtlarında çocukların kendilerini geliştirmeleri gayesiyle kurum içi veya dışı sosyal, kültürel, sportif vb. etkinlikler düzenlenmektedir. Çocuklara ilişkin yapılan çalışmalarda gizlilik esasına uymak da son derece önemli olmaktadır. Çocukların yetiştirme yurtlarında barındırılması esnasında çocuklara ilişkin temel haklara ve özgürlüklere riayet edilmesi, çocukların güvenliğinin sağlanması gibi hususlar ilgili yurdun yönetimin sorumluluğundadır.

⁴⁹ Bkz., Yetiştirme Yurtlarının Kuruluş ve İşleyişine İlişkin Yönetmeliğin 5. maddesi.

1.1.5.3. Çocuk Evleri

Çocuk evlerinde 0-18 yaşları arasındaki korunmaya ihtiyacı olan çocuklar kalmaktadır⁵⁰. Bu konuya ilişkin detay düzenlemeler 05.10.2008 tarihinde yayımlanan Çocuk Evleri Çalışma ve Esasları Hakkında Yönetmelikte (Çocuk Evleri Yönetmeliği) mevcuttur. Çocuk evlerinde, korunmaya muhtaç çocuklar için iş bulmak ve bunları meslek sahibi yapmak gayesiyle çalışmalar yürütülmektedir. Çocuk evleri bir sosyal bir kuruluş olarak her ilin uygun bölgelerinde ve öncelikle okul ve hastanelere yakın binalarda (apartman veya müstakil) beş ila sekiz çocuğun barındırıldığı yerler olarak tesis edilmektedir. Özellikle çok sayıda çocuğun bir arada kaldığı yapılanmaların yarattığı olumsuzlukları ortadan kaldırmak ve nicel anlamda beş ila sekiz arasındaki çocuğun kaldığı yerler tesis edilerek mümkün olduğunca çocuklara bir aile ortamı hazırlanmaya çalışılmaktadır. Bu tür yerler sevgi evleri olarak da isimlendirilebilmektedir. Az sayıda çocuğun kaldığı yerlerde çocuklara hizmetin daha hızlı ve nitelikli olarak sunulması mümkün hale gelmektedir.

Çocuk evlerinde sorumlu bir kişi istihdam edilmektedir. Çocuk evleri sorumlusu olarak isimlendirilen bu kişi sosyal çalışmacı, psikolog, çocuk gelişimci, öğretmen, sosyolog veya gerekmesi halinde aşağıda görevlerini veya sunduğu hizmetleri açıklayacağımız çocuk evleri koordinasyon merkezinde istihdam edilen personel veya üniversitelerin sağlık, sosyal, eğitim bilimleri bölümlerinden mezun olmuş ve bu hususta eğitim programına tâbi tutulmuş kişiler arasından il müdürlü tarafından seçilmektedir.

Çocuk evi sorumlusu, çocuk evinin mali işlerini takip ederek yerine getirmekte, aşağıda belirteceğimiz gibi koordinasyon merkezi tarafından çocuk evine kabul edilen çocuğun korunması gayesiyle, gerekli bakım ve yetiştirme ile ilgili mesleki çalışmalarını koordinasyon merkezi ile işbirliği halinde yürütmektedir. Bunun dışında çocuk evi sorumlusunun görev ve yetkilerini özet mahiyette bir kaçını şu şekilde belirtebiliriz: gerekli koşulların sağlanması kaydıyla çocukların akrabaları ile görüşmelerine izin vermek, çocukların eğitim durumuyla ilgilenmek, çocuklara ilişkin sosyal, kültürel ve sportif etkinliklerin yapılmasını sağlamak vb.⁵¹.

Çocuk evlerinde çocuklara ilişkin gerekmesi halinde sosyal inceleme raporları hazırlanmakta, çocukların psikolojik ve sosyal gelişimleri izlenmekte ve sorun var ise gerekli müdahaleler yapılmaktadır. Ayrıca çocuk evlerinde çocukların fiziksel, zihinsel, duygusal,

⁵⁰ Bkz., Sosyal Hizmetler Kanunu'nun 3. maddesinin f bendinin 11. fıkrası.

⁵¹ Çocuk Evleri Yönetmeliği'nin 6. maddesi.

sosyal gelişimleri konusunda programlar hazırlanmakta ve okul çağına gelen çocuklara eğitim kurumlarıyla irtibata geçilerek eğitimlerinin yapılması sağlanmaktadır. Çocuk evlerine çocuk evi olduğuna dair tabela benzeri bir araç veya nesne asılmamaktadır. Çocuk evleri yirmidört saat esasına göre çalışmaktadır. Çocuk evlerinin her birinde en fazla üç personel çalıştırılmakta ve personel yetersizliği halinde hizmet alımı yoluna gidilmektedir. Çocuk evlerinde kalan çocuklar yaşlarına uygun ve kendilerini geliştirici nitelikte kamu veya özel kurum/kuruluşlar tarafından verilen kurslardan, kültürel, sosyal ve sportif olanaklardan yararlandırılmaktadır.

Çocuk evlerinde kalan çocuklara, yaşları ve eğitim durumları dikkate alınarak SHÇEK/Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü Çocuk Yuvaları Yönetmeliği ile Yetiştirme Yurtlarının Kuruluş ve İşleyişine İlişkin Yönetmeliği gereğince harçlık verilmekte, giyim yardımı yapılmakta, eğitim, öğretim, ulaşım, tedavi, ilaç ve diğer sağlık giderleri karşılanmaktadır⁵².

1.1.5.4. Çocuk Evleri Sitesi

Yukarıda çocuk evleri itibarıyla açıkladığımız hususlar genel anlamda çocuk evleri sitesi için de geçerli olmaktadır. Zira korunma ihtiyacı olan çocukların bakımlarının sağlandığı çocuk evlerinin bir arada olacak şekilde konumlandırılmasıyla çocuk evleri sitesi tesis edilmektedir. Bu tür yerler birden fazla ev tipi sosyal hizmet birimi olarak da tanımlanabilmektedir⁵³.

Belirtmek gerekir ki çocuk evlerinden sorumlu bir kişi yukarıda vurguladığımız gibi atanırken birden fazla çocuk evinin olduğu çocuk evleri sitesinden genel anlamda sorumlu bir yöneticinin kim olacağının belirlenmemesi oldukça düşündürücüdür. Zira çocuk evleri sitesinde oluşabilecek bir problemi çözmeye ilişkin inisiyatif alma da dahil olmak üzere bu sitedeki diğer hususlara ilişkin mutlak şekilde ve münhasıran belirlenen bir sorumlunun veya idarecinin olması gerekmektedir.

⁵² Çocuk Evleri Yönetmeliği'nin 18 ila 22. maddeleri.

⁵³ Bkz., Sosyal Hizmetler Kanunu'nun 3. maddesinin f bendinin 12. fıkrası.

1.1.5.5. Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi (ÇEKOM)

ASPB'na bağlı olarak illerde çocuk evlerinin planlanması ve bu planlama doğrultusunda bunların usulüne uygun olarak açılması ve işleyişi konusundaki her türlü işlemlerin ve harcamaların yapılması, bahsi geçen çocuk evlerinin takibi, denetlenmesi ve bunlar arasındaki koordinasyonu sağlama görevi Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi'ne (ÇEKOM) ait olmaktadır⁵⁴.

ÇEKOM'da görevlendirilecek personel il müdürlüğü tarafından ihtiyaca göre, sosyal çalışmacı, sosyolog, psikolog, çocuk gelişimci ve öğretmen arasından belirlenmektedir. ÇEKOM, genel anlamdaki görevlerini burada belirtmekte yarar vardır. ÇEKOM, çocuk evinde kalması söz konusu olan çocuklara ilişkin karar alırken, koruyucu aile ve evlat edindirme hizmetinden yararlanamayacak çocuklara öncelik vermekte, çocuklar arasındaki yaş, cinsiyet ve kardeş olma halini değerlendirmeye almakta, aynı evde kalması uygun bulunan çocukların aralarındaki yaş farkının en küçük ile en büyük arasında üç yaş olmasına ve kardeş olanlar arasında bu şartın aranmamasına özen göstermektedir.

ÇEKOM, çocuk evine kabul edilen çocuğa ilişkin uyum konusunda mesleki çalışma yapmakta, çocuğun ana ve baba veya yakınlarından kimlere ne kadar süre ile izinli verilebileceğini belirlemekte, yakınları ile görüşülmesi gereken çocukları uygun görülen yer veya yerlerde bu kişilerle görüşmesini sağlamakta, çocukların korunmasını gerekli kılan şartların devam edip etmediklerini belirlemekte, hiç ziyaretçisi olmayan çocuklara yönelik çalışmalar gerçekleştirmekte (gönüllü aile bulma vb.), meydana gelmesi halinde çocukların hukuksal sorunlarına ilişkin hukuki destek sağlamakta, çocuklar hakkında yapılan tüm çalışmaları gizlilik esasına uygun olarak arşivlemekte veya kayıt altına almakta, çocukların sağlık sorunlarıyla ilgilenmekte ve bu husustaki işlemleri takip etmektedir.

Ayrıca ÇEKOM, Çocukların sosyal, psikolojik ve bedensel gelişimlerine yönelik etkinlikler düzenlemekte (sosyal, kültürel, sportif vb.), halkın çocuk evlerindeki çocuklarla iletişimini sağlayacak organizasyonlar gerçekleştirmektedir⁵⁵.

⁵⁴ Bkz., Sosyal Hizmetler Kanunu'nun 3. maddesinin f bendinin 16. fıkrası.

⁵⁵ Çocuk Evleri Yönetmeliği'nin 5. maddesi.

1.1.5.6. Çocuk Koruma İlk Müdahale ve Değerlendirme Birimi (ÇOKİM)

Korunma ihtiyacı olan ve/veya suça sürüklenen çocuklarla ilgili olarak yetkili mahkeme karar alıncaya veya ASPB birimleri açısından kendisine uygun hizmet modeli tespit edilinceye kadar barınma ve temel ihtiyaçlarının karşılanması gayesiyle ASPB İl Müdürlüklerine bağlı Çocuk Koruma İlk Müdahale ve Değerlendirme Birimi (ÇOKİM)'nin hizmete açılması benimsenmiştir.

ÇOKİM'e ilişkin spesifik nitelikte bir yönetmelik bulunmamaktadır. Hatta başlangıç itibarıyla ÇOKİM'in dayanağı olabilecek yasal bir düzenlemenin de olmadığını belirtmek gerekir. Ancak, ÇOKİM'in kuruluşunun dayandırılacağı hususların bulunduğunu belirtmek gerekir. ASPB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 04.09.2012 tarih ve 1317 sayılı yazısında ÇOKİM'in Sosyal Hizmetler Kanununun 3. maddesinde belirtilen sosyal hizmet kuruluşu olmaması ve bunların 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin geçici 9. maddesinin 3. Paragrafı itibarıyla il özel idarelerine devredilecek birimler arasında bulunmadığından birer kuruluş gibi açılış onayının verilmesinin gerekmediği vurgulanmıştır. Bu anlamda ilgili yazıda ÇOKİM'in 2012/15⁵⁶ sayılı "Çocuk Hizmetlerine İlişkin Genelge" kapsamında İl Müdürlükleri tarafından açılması, personel görevlendirilmesi, çocukların geçici bakım hizmetine ilişkin ihtiyaçların karşılanması ve harcamaların İl Müdürlüğü bütçesinden temin edilmesi belirtilmiştir (bkz.:<http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/54539988369dc340d8e9a217/04.09.2012%20say%C4%B1%C4%B1%20yaz%C4%B1.pdf>). Ancak belirtmek gerekir ki böyle bir uygulama yapmak yerine Sosyal Hizmetler Kanununun 3. maddesinin f bendine bir ekleme yapılarak sorun kolaylıkla çözülebilirdi.

07.05.2012 tarih ve 2012/15 sayılı ASPB Genelgesi'nde ÇOKİM hakkında düzenlemeler yer almaktadır. Konuyu dağıtmadan ve konunun özünü vermek açısından bu Genelgede yer alan hususları kısaca aktaracağız. ÇOKİM, ASPB İl Müdürlüğüne bağlı kız ve erkek yatılı olmak üzere en az altı ve ihtiyaca göre en fazla yirmi çocuğu kapsayacak şekilde açılması, bu birimlerin çocukların geliş nedenlerine göre ayrı bölümler halinde düzenlenmesi, bulunulan ilde 0-6 yaş kapsayan çocuk yuvasının bulunması halinde çocukların buraya yerleştirilmesi şeklinde planlanmıştır.

⁵⁶ Bahsi geçen yazıda ilgili genelge "2010/15" sayısı olarak belirtilmiştir. Ancak bu konuda 2010/15 sayısı ile bir genelgeyi tüm araştırmalarımıza rağmen bulamadığımızı ve bu genelgenin 07.05.2012 tarih ve 2012/15 sayılı "Çocuk Hizmetlerine İlişkin Genelge" olabileceği kanısındayız.

ÇOKİM bünyesinde kapasitesi dikkate alınarak, birim sorumlusunun, psikoloğun, sosyal çalışmacının, çocuk gelişimcisinin, çocuk eğiticisinin, öğretmenin, hemşirenin, yurt yönetim memurunun, büro memurunun, güvenlik görevlisinin bakım-temizlik elemanının veya ihtiyaç halinde diğer personelin görevlendirilmesi gerekmektedir.

Suçta sürüklenen veya koruma ihtiyacı olan çocuklara ilişkin Sosyal Hizmetler Kanununun Korunma Kararı kenar başlığını taşıyan 22. maddesi itibarıyla çocuğun ÇOKİM'e geldiği tarihte mahalli mülki amirden onay alınması ve Çocuk Koruma Kanununun 9. maddesinde belirtildiği gibi en geç beş gün içerisinde yetkili mahkemeye müracaat edilerek acil korunma kararının talep edilmesi gerekmektedir. Bahsi geçen mahkemenin çocuk hakkında karar alıncaya kadar (mahkeme üç gün içinde karar vermektedir) çocuğun en fazla sekiz gün ÇOKİM'de kalması öngörülmektedir.

Çocuklar ÇOKİM'e kabul edilirken sağlık kontrolünden geçirilmelerinin sağlanması, herhangi bir rahatsızlığının veya hastalığının tespit edilmesi halinde tedavi için gerekli işlemlerin başlatılması ve tedavisinin sağlanması ve madde bağımlılığı, psikiyatri, bulaşıcı ve sürekli hastalıkların tedavisi amacıyla acil sağlık tedbiri kararının alınması gerekmektedir. Elbette ÇOKİM'de çocukların kaldığı süre itibarıyla bakım ve temel ihtiyaçlarının karşılanması da bir zorunluluk olmaktadır.

ÇOKİM bünyesinde görevlendirilen yetkili meslek elemanı (sosyal çalışmacı, psikolog veya eşdeğerdeki bir eleman) ivedi olarak çocukla görüşme yapmakta, psiko-sosyal durumu kayıt altına alınmakta, ailesine ve sosyal çevresine yönelik sosyal inceleme başlatılmakta, çocuğa ilişkin bireysel uygulama planı tesis edilmekte ve adli sürecin takibi gerçekleştirilmektedir. Adli süreçte mahkemenin verdiği karar doğrultusunda çocuğa en uygun hizmet modeli oluşturulmakta, eğer hizmet modeline uygun olacak hizmet kuruluşu yoksa bu durumun ASPB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne iletilmekte, bu talebe ilişkin karar da ivedi olarak ASPB'nın ilgili İl Müdürlüğüne iletilmektedir.

Diğer yandan ÇOKİM'de çocukların çocuk kütük işlemleri yapılmakta, çocuklara ilişkin her türlü bilgi ve belge özel dosyalarında korunmakta, çocuğun ÇOKİM'den ayrılması halinde çocuğun intikal ettirildiği yere/kuruluşa bir nüshası ÇOKİM'de tutulmak kaydıyla dosya gönderilmektedir. ÇOKİM'in ödenek ve diğer giderleri ASPB İl Müdürlüğü bütçesinden karşılanmaktadır.

Bahsettiğimiz Genelge itibarıyla ÇOKİM'de sunulan hizmet itibarıyla dikkat edilmesi gereken hususlar detaylı düzenlenmiştir. Cumhuriyet Savcılığı tarafından veya çeşitli yol ve yöntemlerle ASPB İl Müdürlüğüne bildirilen çocukların yukarıda belirttiğimiz gibi durumları incelenerek ÇOKİM'e yerleştirilmeleri gerekmektedir. Yine

yukarıda vurguladığımız gibi 0-6 yaş gurubu çocukların uygun birimlere yerleştirilmeleri sağlanarak haklarında acil olarak en iyi hizmet modelinin belirlenmesi ve uygulanması gerekmektedir. ÇOKİM’de çocuğa ilişkin sağlık, eğitim ve danışmanlık tedbiri durumu değerlendirilmekte ve bakım tedbiri en son durum olarak dikkate alınmaktadır. Çocukla ilgili olarak ÇOKİM bünyesinde tesis edilen işlemlerden ve yapılan uygulamalardan İl Müdürlüğüne ihbarda bulunan kişi veya kişilere talep etmesi halinde çocuğun güvenliği ve gizlilik ilkesi dikkate alınmak kaydıyla bilgi verilmektedir. Ayrıca prosedür gereği ilgili merci ve kuruluşlara da bu hususta bilgi aktarılmaktadır.

ÇOKİM’deki çocuklar için acil koruma kararı alınması gerekiyorsa bu çocukların ivedilikle ÇOKİM’e kabul edildikleri tarihten itibaren beş gün içinde çocuklarla ilgili durumu belirten dilekçe, varsa kolluk kuvvetinin tahkikat evrak veya dokümanları, çocukların kimlik bilgileri ve diğer belgeler ASPB İl Müdürlüğü üst yazısıyla yetkili mahkemeden acil korunma kararının talep edilmesi gerekmektedir. ÇOKİM’de bulunan çocuklara ilişkin acil koruma kararının otuz gün süre ile sınırlı olması nedeniyle, bu çocuklar için destekleyici ve koruyucu tedbir kararı veya kararlarının alınmasının gerekli olup olmadığının değerlendirilerek hazırlanan raporun ilgili mahkemeye sunulması önemli olmaktadır.

1.1.5.7. Çocuk Destek Merkezleri (ÇODEM)

Çocuk Destek Merkezleri (ÇODEM), “suça sürüklenmesi, suç mağduru olması veya sokakta sosyal tehlikelerle karşı karşıya kalması sebebiyle haklarında bakım tedbiri veya korunma kararı verilen çocuklardan psiko-sosyal desteğe ihtiyaç duyduğu tespit edilenlerin, bu ihtiyaçları giderilinceye kadar geçici süre ile bakım ve korunmalarının sağlandığı, bu süre içinde aile, yakın çevre ve toplum ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik çalışmaların yürütüldüğü; çocukların mağduriyet, suça sürüklenme, yaş ve cinsiyet durumuna göre ayrı ayrı yapılandırılan veya ihtisaslaştırılan yatılı sosyal hizmet” kuruluşlarını içerdiği şekilde tanımlanmaktadır⁵⁷.

25.03.2015 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan ÇODEM Yönetmeliği itibarıyla ÇODEM bünyesinde ilgili çocuklara ilişkin detay nitelikte düzenlemeler bulunmaktadır. ASPB ÇODEM’in uzmanlık alanını ve işleyişini belirlemektedir. ÇODEM, ilin göç ve nüfus yoğunluğu, sağlık ve eğitim kuruluşu açısından yeterliliği gibi gerekçeler doğrultusunda il

⁵⁷ Bkz., Sosyal Hizmetler Kanunu’nun 3. maddesinin f paragrafının 6 Nolu bendi. Ayrıca bkz., Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği’nin 1. maddesi.

müdürlüğü tarafından hazırlanan rapor ve belgeler doğrultusunda ASPB tarafından uygun görülmesi halinde açılmaktadır.

ÇODEM'e kabul edilen çocuğun dosyasında sosyal inceleme raporu, psiko-sosyal desteğe ihtiyacı olduğu saptanmışsa bu konudaki komisyon raporu, gerekli ise acil korunma kararı, bakım tedbiri veya korunma kararı, suça sürüklenme veya mağduriyet durumu ile ilgili adli ve idari süreç ile sağlık, nüfus ve eğitim durumuna ilişkin bilgiler ve dokümanlar bulunmaktadır. Çocuğa ilişkin bakım tedbiri ile birlikte sağlık tedbirine hükmedilmişse, öncelikle çocuğa sağlık tedbiri uygulanmaktadır. ÇODEM'e yerleştirilen çocuğa danışman tayin edilmektedir. Danışman hizmetler konusunda çocuğu bilgilendirmektedir.

ÇODEM'de çocukların fiziksel görünümü ile nüfus kayıtlarındaki doğum tarihi arasında tereddüt veya şüphenin olması halinde, bu çocukların gerçek yaşlarının (kemik testi vb.) tespit edilebilmesi gayesiyle bu durum görevli ve yetkili mahkemeye bildirilmektedir. Konuya ilişkin mahkeme karar verinceye kadar çocuk fiziksel görünüm ve gelişimine uygun ÇODEM'deki bölüme alınmakta ve hizmetler bu şekilde verilmektedir.

Hamile çocuklara ve çocuk sahibi olan annelere hizmet veren merkezlere hamile çocuklar ile üç yaşını doldurmamış bebeği olan çocuk annelerin kabulü yapılmaktadır. Eğer çocukların uyuşturucu vb. bağımlılığı varsa ve bu anlamda bakım tedbir kararı alınmışsa, öncelikle bu çocukların tedavi edilmesine ve tedavi sonrası merkezlere kabulü sağlanmaktadır⁵⁸.

ÇODEM'de çocuklara verilen hizmetlerin gelişmiş bir devletin yapısına uygun olmasına özen gösterilmeye çalışılmaktadır. Bu konuda teorik mahiyette yukarıda bahsettiğimiz Yönetmelik oldukça kapsamlı düzenlemeler içermektedir. ÇODEM'de çocuklara destek amaçlı bir takım programlar uygulanırken özellikle Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin ilgili düzenlemeleri de dikkate alınarak çocukların veya bu kişilerin onuru korunarak, özel hayatlarının gizliliğinin korunmasına, kişilik haklarının ihlal edilmemesine, bu çocuklar hakkında tesis edilecek her türlü kararda/işlemlerde ve gerçekleştirilecek eylemlerde çocuğun yararının gözetilmesine ve çocukların konu hakkındaki görüşlerinin alınmasına, yargı organının aksi yönde kararı olmadıkça çocuğun ailesi ile ilişkilerinin sürdürülmesine ve kısa sürede ailesine döndürülmesine, destek hizmeti alan çocukların yaş ve cinsiyetlerine ihtisaslaştırılmasına vb. hususlara özen gösterilmektedir.

Ayrıca ÇODEM'de, ihtisas alanları dışında çocukların kabul edilmemesi prensip olarak benimsenmektedir. ÇODEM'de 11-18 yaş grubu çocuklar kabul edilmekte ve 0-10 yaş

⁵⁸ Bkz., Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği'nin 7. maddesi.

grubu çocuklar ise aile odaklı hizmetlerden yararlandırılmaya çalışılmakta veya uygun diğer sosyal hizmet kuruluşlarında kalmalarının sağlanması için çalışmalar yapılmaktadır. ASPB, suç mağduru çocuklara hizmet veren merkezlerin öncelikle 11-18 yaş grubu cinsel istismar mağduru çocuklar alanında ihtisaslaştırılmasına çalışmaktadır. ÇODEM’de bulunan çocuklara danışman tahsis edilirken en fazla on çocuğa bir danışmanın görevlendirilmesine dikkat edilmektedir. Ayrıca ÇODEM’de çocukların bireysel durumları dikkate alınarak psiko-sosyal programların uygulanması ve varsa ailelerinin de bu programlara katılmalarının sağlanması önemli olmaktadır. Bahsi geçen bu programı başarıyla tamamlayan çocuklar ailelerine teslim edilmekte ve aileler, yoksa uygun sosyal hizmet olanaklarından bunlar yararlandırılmaya çalışılmaktadır.

ÇODEM’de tutulan veya bir anlamda korumaya alınan çocuk psiko-sosyal destek programı süresince burada tutulmaktadır. ÇODEM’de kalan çocukların eğitim ve öğretimlerinin aksatılmamasına özen gösterilmektedir. Çocukların yetenekleri doğrultusunda kendilerini geliştirebilmeleri gayesiyle ÇODEM’de uzman personel aracılığıyla tespit ve yönlendirme yapılmaktadır. Bu amaç veya diğer ihtiyaçlar doğrultusunda ÇODEM yükseköğretim kurumları, sivil toplum kuruluşları ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarıyla işbirliğine girişmektedir. ÇODEM’de tutulan çocuklara ilişkin tedbir kararı birlikte diğer tedbirlere hükmedilmişse, bunların uygulanması gayesiyle ilgili kurumlarla işbirliği yapılmakta ve gerekmesi halinde mahkemeye belirlenen süreler içerisinde bilgi verilmektedir. ÇODEM’de çocukların tanınmasına neden olacak hiçbir bilginin paylaşılması ve bu konuda gizliliğin sağlanması esas olmaktadır⁵⁹.

04.04.2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 3.maddesinin birinci paragrafının m bendinde tanımlanan refakatsiz çocuklara⁶⁰, aynı kanunun 66. maddesine istinaden hizmet veren ve seksen kişilik kapasiteyi geçemeyecek şekilde merkezler oluşturulmaktadır. Bu kanunun 66. maddesi gereğince uluslararası koruma başvurusu yapanlara ilişkin düzenleme içermektedir. Bu madde gereğince refakatsiz çocuklarla ilgili tüm işlemlerde çocuğun yüksek yararının gözetilmesi amaçlanmaktadır. Çocuğa ilişkin başvurunun alınmasıyla birlikte, prensip olarak çocuk hakkında 03.07.2005 tarihli ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu düzenlemeleri uygulanmaktadır. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 66. maddesi gereğince refakatsiz çocuğun görüşü de göz

⁵⁹ Bkz., Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği’nin 4. maddesi.

⁶⁰ Bahsi geçen madde itibarıyla refakatsiz çocuk ile ilgili tanım şu şekildedir: “Sorumlu bir kişinin etkin bakımına alınmadığı sürece, kanunen ya da örf ve adet gereği kendisinden sorumlu bir yetişkinin refakati bulunmaksızın Türkiye’ye gelen veya Türkiye’ye giriş yaptıktan sonra refakatsiz kalan” çocuk olarak tanımlanmaktadır.

önünde bulundurularak ASPB tarafından, uygun konaklama yerlerine veya yetişkin akrabalarının veya koruyucu bir ailenin yanına çocuğun yerleştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu yerlerden birisi de ÇODEM olmaktadır. Bu durumda olan ve on altı yaşını doldurmuş çocuklar uygun koşullar sağlandığında kabul ve barınma merkezlerinde de barındırılmaları veya tutulmaları olasıdır. Koşulların mümkün kıldığı ölçüde, çocukların yararı, yaşları ve yetişmişlik düzeyleri göz önünde bulundurularak, kardeşlerin bir arada bulundurulmasına çalışılmaktadır. Zorunlu olmadığı sürece konaklama yerlerinde değişiklik yapılamamaktadır.

ÇODEM'in hizmet binası kırk kişilik kapasiteyi geçmeyecek şekilde hizmete açılmaktadır. Hamile olan çocuklar ile çocuk anneler için açılan merkezler bebeklerle birlikte yirmi kişilik olarak sınırlandırılmaktadır. Bu tür merkezlerde çocukların gelişim düzeyi dikkate alınarak sportif, sosyal, sanatsal vb. etkinliklerle çocuklar desteklenmektedir. Hamile çocuklar için yetkili mahkemeden sağlık tedbiri kararı verilmesi talep edilmektedir. Çocukların merkeze kabul edilmeleriyle birlikte gerekli sağlık ve güvenlik önlemlerinin alınması önemli olmaktadır. Hamile çocukların ilgili merkezde kuraldışı durumlar saklı kalmak kaydıyla doğumdan sonra bir yıllık süreyle kalmaları olasıdır.

Çocuğa ilişkin güvenliğinin sağlanması hususunda risk oluşturan durumların olmasının tespit edilmesi halinde ve hizmeti reddeden çocukların bulunması durumunda çocuğun merkez dışındaki aktivitelere katılımının mümkün olduğunca refakatçi aracılığıyla sağlanmasına çalışılmaktadır. ÇODEM'e kabul edilen çocuğun alacağı hizmetler (yararlanacağı haklar) ve üstleneceği yükümlülükler (sorumluluklar) kendisine bildirilmektedir. ÇODEM'de güvenlik amacıyla, çocukların internete ulaşmalarında kısıtlamalara/filtrelemeye ve telefon kullanımında sınırlamaya gidilebilmektedir⁶¹.

ÇODEM'e kabul edilen çocuklara grupları, eğitim durumları vb. hususları dikkate alınarak ÇODEM Yönetmeliği'nde belirtilen usul ve esaslara göre harçlık verilmekte⁶², giyim, okul kıyafeti yardımı yapılmakta⁶³, ulaşım, konaklama, yemek⁶⁴, tedavi, ilaç ve diğer sağlık giderleri⁶⁵ yardımı gerçekleştirilmektedir. Ayrıca ÇODEM bünyesinde eğitim ve öğretime devam çocukların eğitim ve öğretim giderleri de ASPB tarafından karşılanmaktadır.

⁶¹ Bkz., Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği'nin 5. maddesi.

⁶² Bkz., Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği'nin 45. maddesi.

⁶³ Bkz., Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği'nin 46. maddesi.

⁶⁴ Bkz., Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği'nin 47. maddesi.

⁶⁵ Bkz., Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği'nin 48. maddesi.

1.1.5.8. Aktif Yaşam Merkezleri

ASPB, engelli olan bireylere yaşam kalitelerinin artırılması ve sosyal hayata uyum sağlamaları ve aktif katılımlarını sağlamak gayesiyle engelli kişiler ile ailelerine rehberlik ve destek hizmeti ile evde gündüz bakım hizmeti sunacak şekilde gündüzlü sosyal hizmet kuruluşları oluşturmaktadır⁶⁶. Bu kuruluşlar genel anlamda aktif yaşam merkezleri olarak isimlendirilmektedir. Yukarıda belirttiğimiz engelli kişilerin içerisinde erkeklerin yanı sıra çalışmamızın konusu veya kapsamı itibarıyla çocuklar ve kadınlar da olabilmektedir.

Aslında bu konudaki hizmeti oluşturan, geliştiren ve uygulanmasını sağlayan merkezi anlamdaki ASPB bağlı olarak 03.06.2011 tarihli kuruluş kanunu ile oluşturulan Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde oluşturulan Bakım Hizmetleri Dairesi Başkanlığı olmaktadır.

Bu birimin görevi illerdeki yetkili ASPB kuruluşları aracılığıyla engelli bireylerin tespit edilmesi, bunların korunmasının, bakımının sağlanması ve gerekiyorsa rehabilitasyonunun yapılması gibi hususlar olmaktadır. Engelli kişilerin yaşamlarını kolaylıkla sürdürebilecekleri imkânlardan yararlanmaları için Bakım Hizmetleri Daire Başkanlığı'nın genel nitelikteki görevleri arasındadır. Kendi bakımlarını yapamayacak nitelikte olan kişilerin sürekli bakımını sağlayacak hizmetlerin yerine getirilmesi esastır. Bu anlamda engelli kişilerin bireysel veya toplumsal yaşamdaki gereksinimlerinin özenle tespit edilmekte ve öncelikle sosyal destek hizmet modellerinden yararlandırılmaya çalışılmaktadır. Aslında engelli kişilerin eğitilerek yaşamlarını desteksiz bir şekilde sürdürmeleri en ideal yol veya yöntemdir. Böyle bir durum engelli kişinin güvenini artırıcı bir unsur da olmaktadır.

ASPB, engelli kişilere ve konumuz odaklı olması nedeniyle engelli çocuklara ilişkin hizmetlerin çocuklarının ailesi veya yakınları yanında sunulmasını amaçlamaktadır. Diğer yandan 30.07.2006 tarihli ve 26244 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Bakıma Muhtaç Engelli Bireylerin Tespiti ve Bakım Hizmeti Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik düzenlemeleri itibarıyla engelli çocuğu veya çocuklar için ya ailesi veya yakını yanında ya da resmi veya özel bakım hizmeti sunulmaktadır.

Ailesinin veya yakınlarının yanında bakımı mümkün olamayan çocuklara ilişkin genel mahiyette bakım, korunma, becerilerin geliştirilmesi (güzel sanatlar, spor, sosyal çalışmalar vb.) ve sosyal hayata uyum sağlamaları hususunda çalışma yapılmaktadır.

⁶⁶ Bkz., Sosyal Hizmetler Kanununun 3. maddesinin f paragrafının 9 Nolu bendi.

Ayrıca ASPB, 03.09.2010 tarihli ve 27691 sayılı Resmi Gazete yayımlanarak yürürlüğe giren Engellilerin Bakımı, Rehabilitasyonu ve Aile Danışmanlığı Hizmetlerine Dair Yönetmelik kapsamında bedensel, zihinsel ve ruhsal engelli çocukların engeli veya engelleri nedeniyle yaşamın gereklerine uyamama durumu tespit edildiğinde, bu çocukların bakım, rehabilitasyon hizmetlerinden yararlandırılmaları, var ise ailelerine danışmanlık hizmeti gibi hususların verilmesi detaylı olarak düzenlenmiştir.

1.1.5.9. Ev Tipi Sosyal Hizmet Birimleri

Ev tipi sosyal hizmet birimleri, çocuklara, kadınlara, engellilere ve yaşlılara bakım hizmeti veren veya bu kategorideki kişilerin duruma göre barınma ihtiyacını karşılayan mesken niteliğindeki yatılı yapılanmalar olmaktadır⁶⁷.

06.02.2014 tarihli 6518 sayılı kanunun 29. maddesiyle ASPB Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'ye geçici 14. madde eklenmiştir. Bu madde düzenlemesi şu şekildedir: *“Bu Kanunun 3 üncü maddesinin birinci fıkrasının (f) bendinde tanımlanan çocuk destek merkezi, aktif yaşam merkezi, çocuk evleri sitesi, ev tipi sosyal hizmet birimi ile ev tipi sosyal hizmet birimleri koordinasyon merkezine ilişkin yönetmelikler altı ay içinde çıkarılır. Anılan yönetmelikler yürürlüğe girinceye kadar mevcut düzenlemelerin bu Kanuna aykırı olmayan hükümlerinin uygulanmasına devam olunur”*. Bu konuda şimdiye kadar (Mayıs 2017) ev tipi sosyal hizmet birimi ile koordinasyon merkezine ilişkin yönetmelik(ler) çıkarıl(a)mamıştır. Oysa ki, uygulamada ev tipi sosyal hizmet birimleri faaliyetlerini sürdürmektedir.

Ev tipi sosyal hizmet birimleri, haklarında korunma ve bakım tedbir kararı bulunan veya tesis edilen, ASPB'nın aile merkezli hizmet modellerinden yararlandırılmayan 0-18 yaş arası korunma ihtiyacı olan çocuklar ile 18 yaşın üzerinde korunma/bakım tedbir kararının devamını gerektiren şartları taşıyan gençleri görev alanına almaktadır. Bu uygulamanın toplu nitelikte bir bakım yöntemi olduğunu da belirtmek gerekir. Bu tür yapılanmaların çocuk evleri sitesine ilişkin yukarıda yaptığımız açıklamalar dikkate alındığında, benzerlikler oluşturduğu da söylenebilir. Zira Sosyal Hizmetler Kanununa getirilen değişikliklerle birlikte çocuklara ve kadınlara sunulan hizmetler açısından oluşturulan birimlerin birbiriyle oldukça yakın görev alanına sahip olması beraberinde bir karmaşayı da getirmektedir. Bu anlamda ev tipi sosyal hizmet birimlerinin bünyesinde çocuk evleri sitesinin yer alması gerekmektedir. Ancak Sosyal

⁶⁷ Bkz., Sosyal Hizmetler Kanununun 3. maddesinin f paragrafının 13 nolu bendi.

Hizmetler Kanunu itibarıyla teorik mahiyette iki yapılanmanın birbirleriyle ilintili ancak bir birinden farklı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Ev tipi sosyal hizmet birimlerinde sunulan hizmetler itibarıyla verimliliğin artırılması veya istenilen sonucun elde edilmesinde, özellikle bakım personelinin etkisi oldukça önemlidir. Bakım personelinin çocuklar açısından rol modeli (anne, baba, kardeş gibi) olması nedeniyle, bu personelin olanaklar ölçüsünde ev tipi sosyal hizmet birimlerinde yirmi dört saat esasına göre çalışması veya çalıştırılması önemli olmaktadır. Çocukların bakımını üstlendikleri personele güvenle bağlanması (davranışların tutarlılığı, sürekliliği, kararlılığı vb.), bu personeli kendine rehber edinmesi gibi hususlar düşünüldüğünde bu çocuklara aynı personelin kesintisiz hizmet vermesini gerekli kılmaktadır. Bu konuda, özellikle illerde sosyal hizmet birimlerinde çalışan uzman personelin (sosyal çalışmacı, psikolog, çocuk gelişimcisi vb.) görüşünün alınarak planlama yapılması önem arz etmektedir. Ev tipi sosyal hizmet birimlerinde gün itibarıyla personel değişikliğinin yaratabileceği olumsuzlukların, bu birimleri aile ortamına yaklaştırmaktan ziyade uzaklaştırıcı bir etkisi olma ihtimali yüksektir.

1.1.5.10. Ev Tipi Sosyal Hizmet Birimleri Koordinasyon Merkezleri

Yukarıda aktarmaya çalıştığımız ev tipi sosyal hizmet birimleri arasında iletişimi sağlayan, yönlendirmeleri yapan ve gerekmesi halinde yönetime değin çeşitli yetkiler kullanan ve ASPB il müdürlükleri bünyesinde oluşturulan ev tipi sosyal hizmet birimlerinin bağlı olduğu yapı ev tipi sosyal hizmet birimleri koordinasyon merkezleri olmaktadır⁶⁸.

Bu koordinasyon merkezlerine yönelik normalde bir yönetmeliğin çıkarılması gerekmektedir. Yukarıda detayını verdiğimiz gibi, 2014 yılında Sosyal Hizmetler Kanununa eklenen geçici 14. Madde gereğince gerekli yönetmeliğin altı ay içerisinde çıkarılması öngörülmesine rağmen bahsi geçen yönetmelik henüz tesis edilmemiştir.

1.1.5.11. Sosyal Hizmet Merkezleri

Sosyal Hizmet Merkezlerine (SHM) ilişkin yapılan tanım Sosyal Hizmetler Kanununda yer almaktadır. Bahsi geçen kanun açısından SHM sadece çocuklara değil aynı zamanda kadın, erkek, engelli, yaşlı kişilere ve ailelerine hizmet sunmaktadır. Konumuzun salt çocuklarla sınırlı olması (aşağıda kadınlara ilişkin kısımda da bu husus belirtilecektir)

⁶⁸ Bkz., Sosyal Hizmetler Kanununun 3. maddesinin f paragrafının 14 nolu bendi.

nedeniyle kanun itibarıyla yapılan SHM tanımını çocuklar açısından değerlendirmeye alacağız. Bu anlamda ASPB SHM'lerde, uzman personeli aracılığıyla sosyal hizmetlere ihtiyaç çocukları tespit etmekte, bu çocuklara ilişkin koruyucu, koruyucu, önleyici, destekleyici, geliştirici hizmetler ile rehberlik ve danışmanlık hizmetlerini birlikte ve kolaylıkla ulaşılır biçimde sunmaya çalışmaktadır. Bu konuda ASPB, gerek görmesi halinde diğer kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler (bkz., Başaran, 2014: 1-13), üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve gönüllüler ile işbirliğinde de bulunmaktadır⁶⁹.

SHM'lere ilişkin 09.02.2013 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren SHM Yönetmeliği, ASPB'nin sunduğu hizmetleri detaylı olarak düzenlemektedir. Bu yönetmelikte yer alan düzenlemelerin çocuklara ilişkin olanlarını değerlendirmeye almak konun bütünlüğünü sağlayacaktır.

SHM her ilde en az bir tane olmak üzere kurulmaktadır. SHM'ler Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün teklifi ve ASP Bakanı'nın onaylamasıyla (bütçe imkânları dâhilinde) kurulmaktadır⁷⁰. Bu merkezler çocukların sağlıklı gelişimini sağlamak amacıyla çocukları hedef alan sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmekte, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu gerçekleştirmektedir. SHM'lerin öncelikli hedefi çocuğun aile içinde yetiştirilmesi ve desteklenmesi olmaktadır. Bu amaçla SHM'ler bünyesindeki uzman personeliyle çocuğun ailesini eğitmeye çalışmakta, aileye danışmanlık yapmakta, sosyal ve ekonomik desteklerle aileyi güçlendirmeyi hedeflemektedir⁷¹.

Çocukların SHM'lere kabulü başvuru, ihbar, alan taraması ve herhangi bir şekilde tespit edilmeleri sonucunda gerçekleşmektedir. SHM'lere kabul edilen çocukların gelişim düzeyleri belirlenmekte, gelişimleri izlenmekte ve bu çocukların sorunlarının çözümü için kendilerine danışmanlık hizmeti verilmektedir. Gelişimlerine ilişkin davranış bozukluğu olduğu tespit edilen çocuklar bu konuya ilişkin kesin tanı, tedavi ve erken eğitim amacıyla uygun kurum veya kuruluşlara yönlendirilmektedir. Bu duruma ilişkin çocuklar izlemeye alınmakta gerekmesi halinde ilgili kuruluşlardaki uzman personelle işbirliği sağlanarak çocuklara SHM bünyesinde destek hizmetleri verilmektedir. Ayrıca mesleki test, teknik ve yöntemler kullanılarak, çocukların gelişimlerini değerlendirmekte, gelişimleri yaşlarına uygun

⁶⁹ Bkz., Sosyal Hizmetler Kanununun 3. maddesinin f bendinin 15. fıkrası. ASPB'nin Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 3. maddesinde aynı yerleşkede ve/veya binada, birden çok sosyal hizmet kuruluşunun tek yönetim ve denetim altında kurulmasına ve çalışmasına imkân tanıyan sosyal hizmet kuruluşları şeklinde çok amaçlı sosyal hizmet merkezlerine ilişkin bir tanımın da olduğunu belirtmek gerekir.

⁷⁰ Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği'nin 5. maddesi.

⁷¹ Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği'nin 7. maddesi.

olmayan çocuklar açısından bireysel destekleyici eğitim programları hazırlanmakta ve bu programların uygulama sürecinde ailelere danışmanlık yapılmaktadır⁷².

SHM, çocukların suça karışmalarını ve madde bağımlılığına neden olabilecek koşulları ortadan kaldırmayı gaye edinen eylemleri (bilinçlenme programları vb.) uygulamakta ve bu anlamda rehberlik ve danışmanlık faaliyetlerini yürütmektedir. SHM, çocukların çeşitli şekillerde istismar edilmelerini engellemeye çalışmaktadır⁷³.

1.1.6. İstihdam Yaratma Hizmeti

Sosyal Hizmetler Kanununun 38. maddesinden sonra gelmek üzere konulan Ek Madde 1 gereğince haklarında korunma veya bakım tedbir kararı alınan (aralıklı olarak geçen yararlanma süreleri dâhil) iki yıldan az olmamak üzere, ASPB'nin yukarıda aktardığımız sosyal hizmet modellerinden yararlanan çocuklardan reşit/ergin oldukları tarih itibarıyla bu hizmetlerden yararlanmaya devam edenlerin istihdam edilmeleri (işe yerleştirilmeleri) mümkündür (bkz., Altunok, 2014: 89-107). Bu konuda uygulanan usul ve esasları açıklamak uygun olacaktır.

Kamu kurumları ve kuruluşlarının serbest kadro ve pozisyonlarının toplamının binde biri Ek madde 1 kapsamında istihdam edilecek kişiler için ayrılmakta ve her yıl öngörülen orandaki kişiler istihdam edilmektedir. Bu kurumların serbest kadro ve pozisyon toplamının binden az olması durumunda bile en az bir hak sahibinin istihdamı gerekli olmaktadır. Bu tür kadrolar veya pozisyonlara, on sekiz yaşını doldurdukları ve korunma veya bakım tedbiri kararının sona erdiği tarihten itibaren iki yıl içerisinde ASPB'na müracaat etmektedirler. Bu kişiler itibarıyla istihdam edilmede öncelik sırasıyla lisans, ön lisans ve ortaöğretim programlarından mezun olanlara verilmekte ve bu kişiler için devlet memurluğuna alınmaya ilişkin düzenlenen merkezi sınav sonuçları kullanılmaktadır. Ayrıca bu konuda farklı bir merkezi sınavın yapılması da mümkündür. Fakat öğrenim durumu itibarıyla yapılan merkezi sınava giremeyenler açısından bunların ilgili kadroya yerleştirilmesinde kura usulü uygulanmaktadır.

Diğer yandan istihdam edilecek kişiler itibarıyla kadro sayısı 13.12.1983 tarihli ve 190 sayılı Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararnameye tâbi kurumların serbest memur kadroları ile sözleşmeli personel pozisyonları ve işçi kadro sayısının toplamının binde biri olmaktadır. Kadro ve pozisyon sayısının tespit edilmesinde istihdam

⁷² Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği'nin 20 ve 21. maddeleri.

⁷³ Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği'nin 14. maddesi.

edilecek kişiler itibarıyla o yılın başındaki veriler esas alınmaktadır. Yerleştirme yapılacak yıl için Devlet Personel Başkanlığı istihdamın yapılacağı kadro sayılarını her kurum açısından tespit etmekte ve o yılın şubat ayının sonuna kadar ilgili kurumlara bildirmektedir. İlgili kurumlar da nisan ayının sonuna kadar konu hakkında Devlet Personel Başkanlığı'na bilgi vermektedir. Bahsi geçen kadrolara ortaöğrenim ve daha üstü öğrenim mezunları memur unvanlı, diğerleri ise yardımcı hizmetler. Bu madde kapsamına girenlerin yerleştirilmeleri, ortaöğrenim ve daha üst öğrenim mezunları için memur unvanlı, diğer öğrenim mezunları için ise yardımcı hizmetler sınıfında yer alan kadrolara yerleştirilmektedir. Bu yerleştirilme işlemi Devlet Personel Başkanlığı tarafından yapılmakta veya yaptırılmaktadır. Kurumların, bahsi geçen konu hakkında Devlet Personel Başkanlığı'na bilgi vermemesi halinde bu kurumlara yerleştirme işlemi Devlet Personel Başkanlığı tarafından resen yapılmaktadır. Yerleştirilen kişilerin herhangi bir nedenle işten ayrılmaları halinde ayrılış tarihinden itibaren ilgili kurumların ASPB ve Devlet Personel Başkanlığı'na bilgi vermeleri gerekmektedir.

Yukarıda bahsettiğimiz Ek madde 1 itibarıyla yararlanma bir kereye mahsustur. Bu anlamda kamu kurum ve kuruluşlarına ait kadro ve pozisyona yerleştirilen kişi bu hakkını kullanmış olmaktadır. 190 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin dışında olan kurumlar da Ek madde 1 çerçevesinde istihdamla yükümlü oldukları kadro ve pozisyonları Devlet Personel Başkanlığı'na bildirmeleri gerekmektedir. Fakat bu kurumlar ne tür bir kadro veya pozisyon önermişse istihdamda bunlar esas alınmaktadır. Eğer bir istihdam bu kapsamda gerçekleştirilirse, bir aylık sürede ASPB ve Devlet Personel Başkanlığı'na bilgi verilmektedir.

Özel sektörde çalışma söz konusu olduğu takdirde 31.05.2006 tarihli ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun 81. maddesine göre ödenmesi gereken ve aynı kanunun 82. maddesi uyarınca belirlenen prime esas kazanç alt sınırı üzerinden hesaplanan malullük, yaşlılık ve ölüm sigortası primi, kısa vadeli sigorta kolları primi ve genel sağlık sigortası primi, sigortalı ve işveren hissesi primlerinin tamamı dâhil olmak üzere 25.08.1999 tarihli ve 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu'nun 49. maddesinin birinci bendi itibarıyla ödenmesi gereken işsizlik sigortası primi, sigortalı ve işveren hissesinin tamamı sigortalının işe giriş tarihinden itibaren beş yıl süre ile Hazine tarafından karşılanmaktadır.

Diğer yandan belirtmek gerekir ki yukarıda istihdama ilişkin bahsettiğimiz hususlar 12.06.2014 tarihli Resmi Gazete'nin 29028 sayılı sayısında yayımlanan Sosyal Hizmetler Kanunu Kapsamında Tanınan İstihdam Hakkının Kullanımına İlişkin Yönetmelik itibarıyla detaylı olarak düzenlenmiştir.

Ayrıca korunmaya muhtaç çocukların iş ve meslek sahibi olabilmeleri gayesiyle uygun işyerlerinde çalıştırılmaları da mümkündür. Bu konuda 28.11.1983 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan Korunmaya Muhtaç Çocukların İş ve Meslek Sahibi Olabilmeleri İçin İşyerlerinde Çalıştırılma Esaslarına İlişkin Yönetmelik gerekli düzenlemeleri içermektedir. ASPB tarafından yetkili birimleri aracılığıyla korunan ve herhangi bir nedenle öğrenime devam etmeyen veya edemeyen çocukların bir iş ve meslek sahibi olabilmelerini sağlamak gayesiyle kamu ve özel sektörde çalışma şartları düzenlenerek işe yerleştirilmeleri, işte eğilmeleri ve ücret karşılığı çalıştırılmaları mümkündür. Buradaki en önemli husus, çalışacak kişilerin 13-18 yaş grubundaki çocukların olmasıdır. Çocukların iş ve meslek sahibi olmak gayesiyle de olsa çalıştırmaya tâbi tutulmaları özel durumların uygulanmasını gerekli kılmaktadır. Konu kapsamında evrensel mahiyetteki Çocuk Hakları Sözleşmesi ve ulusal mevzuatımız açısından Çocukları Koruma Kanunu’nun ilgili düzenlemelerinin dikkate alınması gerekli olmaktadır. Bu anlamda çocuğun ASPB’na bağlı işyeri ve atölyelerle kamu ve özel sektörün belirli işyerlerinde, 6098 sayılı Borçlar Kanununun 393 ve 394. Madde düzenlemelerine, Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanunu hükümlerine, İş Kanunu’na, Deniz İş Kanunu’na ve Basın İş Kanununa göre çalıştırılması mümkündür. Çocuğun bağlı bulunduğu birimin yöneticisinin izniyle, çocuk köylerde ve kırsal yörelerde tarım işçisi olarak çalıştırılması olasıdır⁷⁴. Ancak belirttiğimiz gibi, 13-18 yaşa grubunda olan çocukların bu türden iş yerlerinde çalıştırılmaları uzman kişilerin gözlem ve raporları doğrultusunda olması gerekir.

Çocuğun yetiştirme yurtları dışında çalıştırılmaları hususunda gerekli koşulların çocuk açısından oluşup oluşmadığını (çocuğa uygun iş vb.) Koordinasyon ve Değerlendirme Komisyonu yapmakta ve son aşamada konuya ilişkin kararı ilgili birimin Müdürü vermektedir. Ayrıca, İş ve İşçi Bulma Kurumu, İşçi ve İşveren Kuruluşları gibi birimler/kuruluşlar çocukların işe yerleştirilmelerinde diğer ilgili birimlerle işbirliği yapmaktadır⁷⁵. Eğer çocuk işe yerleştirilirse, Müdür ve yetkili işveren birim arasında bir sözleşmenin akdedilmesi gerekmektedir. Bu sözleşme itibarıyla esas olan öncelikle çocuğunun yararının korunması ve çocuğa beceri/meslek kazandırılmasıdır. İşveren tarafından sözleşme şartlarına uyulmaması halinde gerekli prosedürün izlenmesi kaydıyla yetkili müdür bahsi geçen sözleşmeyi tek taraflı olarak feshedebilmektedir. Çocuk çalıştırılırken yaşı da dikkate alınmak kaydıyla diğer yasal düzenlemeler itibarıyla kendisine bir ücret

⁷⁴ Korunmaya Muhtaç Çocukların İş ve Meslek Sahibi Olabilmeleri İçin İşyerlerinde Çalıştırılma Esaslarına İlişkin Yönetmeliğin 6. maddesi.

⁷⁵ Korunmaya Muhtaç Çocukların İş ve Meslek Sahibi Olabilmeleri İçin İşyerlerinde Çalıştırılma Esaslarına İlişkin Yönetmeliğin 7. maddesi.

ödenmektedir⁷⁶. Ücretlerin takibi gibi hususlarda Müdür sorumludur. Çocuğun ASPB dışındaki kamu kuruluşları bünyesindeki işyeri ve/veya atölyelerde istihdam edilmesi durumunda da sözleşme akdedilmekte ve çocuğa ücret ödenmektedir. Eğer işyeri ve/veya atölye çocuğun bulunduğu Yetiştirme Yurdu içerisinde ise ücret ödemeye ilişkin prosedür kapsamında ilgili müdürden onay alınarak çocuğa harçlık verilmekte ve geriye kalan ücret banka hesabına yatırılmaktadır⁷⁷.

Bu anlamda ASPB itibarıyla korunmaya ve bakıma alınan iş görme gücüne sahip ve istekli olan çocukların ASPB hizmet kuruluşlarında uygun görülen hizmetlerde çalıştırılmaları olasıdır. Konuya yönelik 23.12.1983 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan ve o dönem itibarıyla Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından benimsenen “*Korunmaya ve Bakıma Alınmış Olup İşgörmeye Gücüne Sahip ve İstekli Olanların Buldukları Sosyal Hizmet Kuruluşlarının Uygun Görülen Hizmetlerinde Çalıştırılmalarına İlişkin Yönetmelik*” düzenlemelerini de hatırlatmak gerekir (bkz., <http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/544e2471369dc318044059a0/1826011.pdf>). Burada özellikle belirtmek gerekir ki bahsi geçen yönetmelik salt çocuklar itibarıyla düzenlenmemiştir. Zira ASPB açısından korunmaya ve bakıma alınan çocuk olabileceği gibi yetişkin kişi olması da söz konusudur.

1.1.7. Çocukları Koruma Hizmeti

Türkiye’de çocukları korumaya ilişkin gerek uluslararası gerek ulusal hukuk işlemlerini benimsemiş durumdadır. Bu anlamda özellikle Türkiye’nin taraf olduğu Çocuk Hakları Sözleşmesi iç hukukumuzda mal edilmiştir. Ayrıca iç hukukumuz itibarıyla benimsenen 03.07.2005 tarihli Çocuk Koruma Kanunu ve bu kanunun uygulanmasını sağlayıcı nitelikte 24.12.2006 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik önemli düzenlemeler içermektedir. Bu düzenlemelerin derinlemesine değerlendirmeye alınması ciltlerce eserlerin yazılmasını gerekli kılmaktadır. Hatta bu konuda yazılmış çok sayıda eser de bulunmaktadır. Bu nedenle çalışmamızın özüne bağlı kalmak kaydıyla mümkün olduğunca ASPB’nin çocukları koruma gayesiyle sunduğu hizmetleri değerlendirmeye almaya çalışacağız. Böyle bir sınırlamaya gitmek elzem olsa da bahsi geçen

⁷⁶ Bu konuda geniş bilgi için bkz., Korunmaya Muhtaç Çocukların İş ve Meslek Sahibi Olabilmeleri İçin İşyerlerinde Çalıştırılma Esaslarına İlişkin Yönetmeliğin 8 ila 12. maddeleri.

⁷⁷ Korunmaya Muhtaç Çocukların İş ve Meslek Sahibi Olabilmeleri İçin İşyerlerinde Çalıştırılma Esaslarına İlişkin Yönetmeliğin 13 ve 14. maddeleri.

mevzuatın tümüyle değerlendirmeye alınmaması kaçınılmaz olarak bazı eksiklikleri veya kusurları beraberinde getirmektedir. Ancak bu başlık itibarıyla mümkün olduğunca bu eksiklikleri ve kusurları yapmamayı amaçlamaktayız. Aslında yukarıdaki başlıklarda inceleme konusu yaptığımız hususlar da bir nevi çocuğun korunması gayesiyle yapılmaktadır. Zira çalışmanın birinci bölümünde de sıkça vurguladığımız gibi çocukların bedensel/fiziksel, zihinsel ve psikolojik gelişimlerinin tamamlanmaması bu korumayı belirli durumlarda zorunlu hale getirmektedir.

Devletin kendi kurum ve kuruluşları aracılığıyla çocuk ve çocukları korumaya alırken, çocuğun fiziki/bedensel, zihinsel/mental, ahlaki, sosyal, duygusal gelişiminin ve kişisel güvenliğinin tehlikede olmasını esas almaktadır. Ayrıca, çeşitli nedenlerle ihmal edilen, istismara uğradığı tespit edilen ve suç mağduru olan çocuk(lar) devlet tarafından usulüne uygun olarak yürütülen prosedür kapsamında korunmaya alınmaktadır. Diğer yandan suça sürüklenen çocuklarla ilgili olarak da haklarında henüz kovuşturma başlatılmamış ise mevzuatın izin verdiği ölçüde/durumda koruma kararı alınabilmektedir.

Çocuğun korunması ve desteklenmesinde, öncelikle kendi ailesi yanında korunmasının sağlanması, yaşına, gelişimine uygun eğitim ve öğretiminin desteklenmesini ve kendisinin kişiliğinin geliştirilmesi amacıyla danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma hizmetleri veya olanakları sunulmaktadır⁷⁸.

Bir çocuğun korunmaya ihtiyaç duyup duymadığını kendisinin belirlemesi güç olduğuna göre bu konuda bilgilendirme ve/veya ihbar sisteminin işletilmesi gerekli olmaktadır. Kolluk mensupları, adli/idari birimleri/çalışanları, muhtarlar, zabıta memurları, sağlık ve eğitim kuruluşları, diğer kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilen kişiler (görevlileri), sivil toplum kuruluşları ve diğer gerçek kişiler çocuğun/çocukların korunmaya ihtiyacı olduğunu ASPB'nin il veya ilçelerdeki birimlerine bildirmektedirler. Çocuğun veya çocukların bakımından sorumlu kişilerin de bu tür bildirimleri yapmaları olasıdır. ASPB birimlerinin görsel ve yazılı basında çıkan haber, yorum vb. paylaşımları da ihbar kabul ederek çocuklarla ilgili araştırma yapma yükümlülükleri bulunmaktadır. Ayrıca ASPB birimleri de görevleri gereği bu konuda araştırma yapmayı, önlem almayı ve ilgili kuruluşlarla işbirliği içerisinde bulunma hususunda yükümlülükler üstlenmiştir. ASPB birimleri çocuklara ilişkin hukuki prosedüre uygun olarak bu tür tespitleri yaptıktan sonra yukarıda bahsettiğimiz hizmet türlerinden çocuğu yararlandırmaktadır. Eğer çocuk veya çocuklar açısından koruyucu ve destekleyici önlem/tedbir kararı alınması gerekiyorsa ASPB'nin il ve ilçelerdeki yetkili

⁷⁸ Çocuk Koruma Kanununun 5. maddesi; Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmeliğin 5. maddesi.

birimleri tarafından Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 21. maddesine uygun olarak sosyal inceleme raporu hazırlanmakta ve bu rapor talep yazısı ekinde mahkemeye veya çocuk hâkimine sunulmaktadır⁷⁹.

Yukarıda aktardığımız bilgiler itibarıyla prosedüre uymak kaydıyla çocuk hakkında acil koruma kararı alınması olasıdır. Bu amaçla gerekli inceleme itibarıyla acil korunma kararı gerekli ise çocuk sağlık kontrolünden sonra acil koruma kararına kadar ASPB'nin yetkili birimi tarafından bakım ve gözetim altına alınmaktadır. Çocuk, acil koruma kararına kadar ASPB'nin hizmet modellerinden yararlandırılmaktadır. Bu tür durumlarda çocuğun ilgili birime gelmesiyle birlikte en geç beş gün içerisinde çocuk hâkimine müracaat edilmesi gerekmektedir. Hâkimin de bu konu hakkında üç günlük sürede karar tesis etme zorunluluğu bulunmaktadır. Hâkim çocuğun bulunduğu yerin gizli olmasına ve kişisel ilişkinin tesisine karar verebilmektedir. Acil koruma kararı otuz günlük süre ile sınırlı olmak kaydıyla tesis edilmektedir. Bir aylık sürede ASPB'nin yetkili birimi sosyal inceleme raporu hazırlattırmakta ve çocuk hakkında tedbir kararı alınmasının gerekli olmadığı görüşü hâsıl olursa bu konudaki görüş ve çocuğa sunulacak hizmet modeli hâkime bildirilmektedir. Bu konuda hâkim, çocuğun ailesine teslim edilip edilmeyeceğine veya gerekli ise başka bir tedbire de hükmedebilmektedir. Böyle olmakla birlikte ASPB yetkili birimi sosyal inceleme raporu doğrultusunda çocuk hakkında tedbir kararı alınması gerektiği kanaatindeyse, hâkimden koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilmesini talep edebilmektedir⁸⁰.

Hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilmesi söz konusu olan çocuk bu karardan önce yeterli idrak gücüne sahipse yazılı veya sözlü olarak görüşü alınmaktadır. Gerekli görülmesi durumunda koruyucu ve destekleyici tedbir kararını isteme yetkisine sahip annesinin, babasının ve gözetiminden sorumlu kimsenin ve ASPB'nin yetkili temsilcilerinin dinlenmesi de sağlanabilir. Belirtmek gerekir ki aile mahkemeleri bakmakta oldukları davalarda gerekli görülmesi halinde koruyucu ve destekleyici tedbir kararı alabilmektedir. Bahsi geçen tedbir kararı verilmeden önce çocukla ilgili olarak sosyal inceleme yaptırılabilir. Ancak suça sürüklenmiş ve suç fiilini işlediği sırada on iki yaşını bitirmiş, on beş yaşını doldurmamış çocuklar ile on beş yaşını tamamlamış ve on sekiz yaşını doldurmamış sağır ve dilsizler itibarıyla işledikleri fiilin sonuçlarını veya anlamını ve bu fiile ilişkin algılama düzeyi gibi hususların tespiti amacıyla sosyal inceleme yaptırılması zorunludur. Yetkili mahkeme veya çocuk hâkimi bir veya birden fazla tedbire karar

⁷⁹ Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmeliğin 6. maddesi. Ayrıca bkz., Çocuk Koruma Kanununun 6. maddesi.

⁸⁰ Çocuk Koruma Kanununun 9. maddesi; Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmeliğin 7. maddesi.

verebilmektedir. Tedbir kararında, tedbirin ne olduğu ve bu tedbiri uygulayacak kişi, kurum veya kuruluşların adı belirtilmekte, ancak idarenin takdir yetkisinin bu konuda sınırlandırılmamasına özen gösterilmektedir. Çocuk hâkimi veya yetkili mahkeme koruyucu ve destekleyici tedbir kararının yanı sıra gerekli görmesi halinde çocuğun denetim altına alınmasına da karar verebilmektedir⁸¹.

Hakkında koruyucu ve destekleyici koruma kararı alınan çocuk itibarıyla bu kararın çocuğun yararı ilkesi gereğince derhal uygulanması gerekmektedir. Tedbir kararları, kararı veren yetkili mahkemenin veya çocuk hâkimliğinin bulunduğu yerde uygulanması esas olmaktadır. Ancak tedbir kararının zorunlu nedenlerle burada uygulamayacağı söz konusu ise çocuğu yararı dikkate alınarak tedbir kararını yerine getirmekten sorumlu kurumu bu konuda yer tayini yapmaktadır⁸². Tedbir kararı, yetkili hâkim veya mahkeme tarafından denetim görevlileri, çocuğun vasisi, velisi, bakım ve gözetimini üstlenen kimselerin, tedbir kararını yerine getiren kişi ve kuruluşun temsilcisi (gerekçeli rapor da istenebilir) ile Cumhuriyet savcısının istemiyle veya re'sen süresini uzatabilir veya değiştirebilir⁸³.

Denetim görevlileri, çocuğun velisi, vasisi, bakım ve gözetimini üstlenen kişiler, tedbir kararını yerine getiren kişi ve kuruluşun temsilcileri ile Cumhuriyet savcısının talebi üzerine koruyucu ve destekleyici tedbir kararı çocuğun gelişimi dikkate alınarak hâkim tarafından kaldırılabilir. Bu konuda acil bir durum söz konusu ise çocuğun bulunduğu yerdeki hâkim de karar verebilir. Böyle bir durum oluşursa daha önceden karar alan hâkime veya mahkemeye bildirilmektedir. Belirtmek gerekir ki hakkında tedbir kararı olan kişinin on sekiz yaşını doldurmasıyla birlikte bu karar kendiliğinden kalkmaktadır. Ancak hâkim eğitim ve öğretim gerekçe gösterilerek tedbir kararının belirli bir süre daha uzatılmasına karar verebilmektedir⁸⁴.

Koruyucu ve destekleyici tedbirleri danışmanlık, eğitim, bakım, barınma ve sağlık olarak gruplandırılmaktadır. Bunları sırasıyla genel ve soyut mahiyette Çocuk Koruma Kanununun 5. maddesinde belirtildiği gibi şu şekilde değerlendirebiliriz:

Danışmanlık Tedbiri: Çocuğun bakımından sorumlu olan kişilere çocuk yetiştirmeye yönelik (anne baba eğitimi, aile danışmanlığı, aile tedavisi vb.), çocuklara ise eğitim ve

⁸¹ Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmeliğin 8. maddesi.

⁸² Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmeliğin 9. maddesi.

⁸³ Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmeliğin 10. maddesi.

⁸⁴ Çocuk Koruma Kanununun 37 ila 39. maddeleri; Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmeliğin 11. maddesi.

öğretim konusunda karşılaşılabilecekleri sorunlara ilişkin çözüm amaçlı rehberlik çalışmaları olmaktadır. Danışmanlık hizmeti verecek kişilerin alanları itibarıyla ehil olmaları son derece önemlidir. Danışmanlık tedbiri, Milli Eğitim Bakanlığı, ASPB ve yerel yönetimler tarafından yerine getirilmektedir. Bu kurumlarda danışmanlık hizmeti sosyal çalışma görevlileri ile alanında mesleki eğitim almış yetkili kişiler tarafından yürütülmektedir⁸⁵.

Eğitim Tedbiri: Eğitim tedbirini yerine getiren Millî Eğitim Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın yetkili birimleri olmaktadır. Bu anlamda konumuz gereği ASPB'nin bu alanda sunacağı hizmet Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik ile öngörülmemiştir. Ancak kısa da olsa eğitim tedbirinin ne anlama geldiğini belirtmek yararlı olacaktır. Eğitim tedbiri, çocuğun iç mevzuat itibarıyla belirlenmiş ve yetkilendirilmiş bir eğitim kurumuna gündüzlü veya uygun görülürse yataklı olarak devam etmesine, bu durum mümkün olamıyorsa evde eğitim verilmesine ve almasına, özel eğitim gerektiriyorsa ilgili eğitim kurumuna gönderilmesine, kendisine, ailesine, öğretmenlerine ve eğitim kurumu personeline, uzman personel, araç-gereç sağlanmasına ilişkin tedbirler ve çocuğun meslek ve iş edinmesi gayesiyle ilgili kursa gitmesine veya meslek sahibi ustanın yanına veya kamu veya özel sektöre ait işyerlerine yerleştirilmesine yönelik tedbirler olmaktadır. Ancak burada belirtmek gerekir ki çocuk yaştaki kişilerin (özellikle on beş yaş altındakilerin) çalıştırılmasına ilişkin gerek iç hukuk gerek iç hukuka mal ettiğimiz uluslararası hukuk normlarına uygun işlemler tesis edilmesi ve eylemler gerçekleştirilmesi son derece önemlidir. Mahkeme veya çocuk hâkimi, eğitim tedbiri kararı almadan önce çocuğun eğitim alacağı kişi veya yerler hakkında bilgi isteyebilmektedir. Bu konuda halk eğitimi ve diğer mesleki eğitim merkezleri ile Türkiye İş Kurumu açılan, açılacak kurs veya programlara ilişkin gerekli yerler ile mahkeme veya çocuk hâkimine bilgi vermektedir⁸⁶.

Bakım Tedbiri: Bakım tedbiri, çocuğun bakımını çeşitli nedenlerle (ölüm, ihmal, terk, istismar vb.) üstlenecek kimsenin olmaması halinde, ASPB'nin yetkili birimleri tarafından çocuğun kamu veya özel yurduna yerleştirilmesi, duruma göre koruyucu aile hizmetinden yararlandırılması veya ASPB'nin sunduğu diğer hizmet modellerinden faydalandırılması olmaktadır. Rehabilitasyona ihtiyaç olan çocukların öncelikle duruma göre kamu veya özel sağlık kuruluşlarında rehabilite edilmelerinin sağlanması ve durum gerçekleşinceye kadar korunma ihtiyacı duyan çocuklarla aynı ortamda bakılmamaları önemlidir. Aşağıda

⁸⁵ Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmeliğin 12. maddesi.

⁸⁶ Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmeliğin 13. maddesi.

sunacağımız gibi çocuğa yönelik sağlık tedbiri de uygulanabilmektedir. Sağlık ve bakım tedbiri birlikte tatbik edilebilmektedir. Bahsettiğimiz sağlık giderleri Sağlık Bakanlığı tarafından karşılanmaktadır⁸⁷. Bakım tedbirinin ise ASPB'nın yetkili birimleri tarafından yerine getirildiğini tekrar hatırlatmak gerekir.

Barınma Tedbiri: Barınma tedbiri ASPB'nın yetkili birimleri, Milli Eğitim Bakanlığı ve yerel yönetimler tarafından uygulanır. Yeterli düzeyde barınma yeri olmayan çocuklu kişilere, hayatı tehlikede olan hamile kadınlara ve bunların çocuklarına barınma yerinin sağlanmasına yönelik alınan tedbirler barınma tedbiri olarak tanımlanmaktadır. Kolluk kuvvetleri hakkında barınma tedbiri alınan kişileri yetkili kuruma teslim etmektedir. Ancak bu teslim yapılmadan önce bu kişiler sağlık kontrolünden geçirilmekte, bulaşıcı vb. hastalığı olanlar Sağlık Bakanlığı tarafından tedavi ettirilmekte ve bu kişiler için sağlık tedbirinin alınması gayesiyle yetkili mahkemeye ve çocuk hâkimine başvuru yapılmaktadır. Sağlık giderleri Sağlık Bakanlığı tarafından karşılanmaktadır⁸⁸.

Sağlık Tedbiri: Sağlık Bakanlığı tarafından yerine getirilen sağlık tedbiri, çocuğun fiziksel veya ruhsal sağlığına ilişkin bir sorunun olduğu durumlarda alınmaktadır. Bu anlamda çocuk itibarıyla geçici veya sürekli tıbbi bakım, duruma göre rehabilitasyon (örneğin madde bağımlılığı gibi) gerekli olabilmektedir. Yetkili mahkeme veya hâkimin açıkça belli olmayan hallerde acil korunma, koruyucu veya destekleyici tedbir kararı vermeden önce çocuğa ilişkin (akıl hastalığı, madde bağımlılığı vb. açılardan) sağlık birimlerinden veya kuruluşlarından rapor isteme yetkisi bulunmaktadır. Çocuk hakkında sağlık tedbiri alındıktan sonra, çocuk korumaya ve izlemeye alınmakta ve çocuk açısından tehlikeli durumun ortadan kalkmasıyla sağlık tedbiri kararı mahkeme veya hâkim tarafından kaldırılabilir. Sağlık kuruluşlarına yatırılan çocuklar, tedavilerinin ardından haklarında bakım veya barınma tedbir kararı alınmışsa, bu kararı uygulamakla görevli birim tarafından bu çocuklar aile yanına, birime veya bu gayeyle kurulan kamu veya özel kuruluşlara yerleştirilmektedir. Eğer çocukların tedavisinin ayakta olması öngörülmüşse, tedavi varsa annesi ve/veya babası yoksa vasisi veya bakımından ve gözetiminden sorumlu kişi(ler) veya haklarında bakım ve barınma tedbiri verilmişse bu tedbiri yerine getirmekle görevli kurum veya kuruluşlar tarafından belirlenen sağlık kurumlarına gönderilerek yerine getirilmektedir⁸⁹.

⁸⁷ Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmeliğin 14. maddesi.

⁸⁸ Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmeliğin 15. maddesi.

⁸⁹ Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmeliğin 16. maddesi.

Yukarıda bahsettiğimiz tedbir kararını uygulamakla yükümlü kişi veya kurumlar konuya ilişkin plan veya program hazırlamakta ve çocuk(lar) teslim alındıktan sonraki on gün içerisinde mahkeme veya çocuk hâkiminin onayına sunulmaktadır. Bu planın veya programın mahkeme veya hâkim tarafından uygun bulunmaması halinde değiştirilmesi istenebilmektedir. Bu konuda sosyal inceleme raporunun esas alınması oldukça önemlidir. Mahkeme veya hâkim tedbir kararının uygulama itibarıyla çocuk açısından (gelişimi vb. yönlerden) yararlı olup olmadığı hususunda mahkemede görevli sosyal çalışma görevlisine inceleme yaptırabilmektedir. Çocuk hakkında bakım ve barınma kararı verilmişse ve bu çocuk ASPB'nin ilgili biriminde bulunuyorsa, öncelikle inceleme görevi bu birimde istihdam edilen sosyal çalışma görevlisinden istenmektedir. Böyle olmakla birlikte, çocuğun yüksek yararının gerekli olduğu durumlarda mahkemeye atanan sosyal çalışmacıya bu görevin verilmesi de olasıdır. Konuya ilişkin sosyal çalışmacı raporunu on gün içerisinde tamamlamakta ve yetkili hâkim veya mahkemeye sunmaktadır. Gerekmesi halinde sosyal çalışmacı dinlenebilmekte ve düzenlenen rapor yeterli görülmezse yeniden bir raporun tesis edilmesi istenebilmektedir⁹⁰.

1.1.8. Evlenme Yardımı

Sosyal Hizmetler Kanunu'nun 32. maddesi gereğince SHÇEK/Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü kurumlarında koruma kararı devam eden kız çocuklarından evlenenlere çeyiz ihtiyaçlarını karşılamak ve bir defaya mahsus olmak üzere en yüksek devlet memuru aylığının birbuçuk katı tutarında evlenme yardımı yapılmasını öngörmektedir. Bu yardım hiçbir vergi ve kesintiye tâbi tutulmaksızın ödenmektedir. Evlenme yardımı, evlilik kaydının ibraz edilmesiyle birlikte ASPB'nin ilgili il müdürünün onayı ile gerçekleştirilmektedir⁹¹.

Burada sorulması gereken soru şudur: evlenme koşulunu sağlayan kızların çocuk sayılmalarının mümkün olup olmadığıdır. Zira Türk Medeni Kanunun ilgili düzenlemelerine göre evlenmelerinde herhangi bir engeli veya sakıncası bulunmayan Türkiye Cumhuriyeti Devleti vatandaşları olağan halde on sekiz, ebeveynlerinin iznini almak kaydıyla on yedi ve olağanüstü/istisnai durumlarda mahkeme kararıyla on altı yaşını doldurduklarında⁹² evlenebilirler. Böyle bir durumda on sekiz yaşını dolduran bir kadının artık çocuk sayılması hukuken mümkün değildir. Zira Medeni Kanun itibarıyla ergenlik/rüşet yaşı olağan halde on sekiz yaşın doldurulmasıyla başlamaktadır. Diğer iki yaş grubu istisnai durumu

⁹⁰ Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmeliğin 18. maddesi.

⁹¹ Ayrıca bkz., Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmeliğin 18. maddesi.

⁹² Bkz., Evlendirme Yönetmeliği'nin 14. maddesi. Ayrıca bkz. Türk Medeni Kanununun 124. maddesi vd..

oluşturmaktadır. Medeni Kanunun 11. maddesi ergenliğin/rüştün on sekiz yaşın doldurulmasıyla başladığını ve evlenmenin kişiyi ergin kıldığını düzenlemektedir⁹³. Bu durumda Sosyal Hizmetler Kanununun 32. maddesinde yer alan “...kız çocuklarından evlenenlere...” tümcesi “...kız çocuklarından evlenerek ergenliğini elde edenlere...” şeklinde değiştirilmesi uygun olacaktır. Öyle ki Medeni Kanun açısından evlenen kişinin artık çocuk statüsünde veya konumunda olma ihtimali bulunmamaktadır.

Diğer yandan konuyla ilintili olması nedeniyle belirtilmesinde gereklilik duyduğumuz olgulardan birisi de Türk Medeni Kanununun 124. maddesinin ikinci fıkrasında yer alan şu düzenlemeye ilişkindir: “*Ancak, hâkim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple on altı yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. Olanak buldukça karardan önce ana ve baba veya vasi dinlenir*”. Bu düzenlemede yer alan olağanüstü durum(lar) ve pek önemli bir sebep olguları açık değildir. Bu konuda Evlendirme Yönetmeliği'nin ilgili düzenlemelerine baktığımızda (bkz., <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.859747.pdf>) açık bir hüküm bulamamaktayız. Uygulamada genellikle on altı yaşını doldurmuş ve hamile kalmış (iradesi veya iradesi dışında) kişilerin (kız çocuklarının) hâkim kararıyla evlenmeleri mümkün hale gelebilmektedir.

2. ASPB'nin Kadınlara Sunduğu Hizmetler ve Bunların Değerlendirilmesi

ASPB Kuruluş Kanununun 2. maddesi ç bendi gereğince, ASPB, kadınlara karşı ayrımcılığı önlemeyi, kadının insan haklarını korumayı ve geliştirmeyi, kadınların toplumsal hayatın tüm alanlarında hak, fırsat ve imkânlardan eşit biçimde yararlanmalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, ASPB, ulusal politikaların ve stratejilerin belirlenmesini koordine etmeye, kadınlara yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmeye, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamaya çalışmaktadır.

ASPB, kadınların aile içinde üstlendikleri önemli rolleri veya duruma göre görevleri/yükümlülükleri dikkate alarak, kadınlara belirli durumlarda teorik anlamda öngörülen pozitif ayrımcılık kapsamındaki hizmetleri uygulamaya sokmaya çalışmaktadır. Bu anlamda, ASPB Kuruluş Kanununun Üçüncü Bölümü⁹⁴ itibarıyla kadınlara hizmet birimleri oluşturmayı amaçlamıştır. Kanunda hizmet birimleri içerisinde Kadının Statüsü Genel

⁹³ Medeni Kanunun 12. maddesi ergenlik/rüşt yaşına ilişkin şu genel düzenlemeyi hüküm altına almıştır: “*Onbeş yaşını dolduran küçük, kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabilir*”.

⁹⁴ Bkz., ASPB Kuruluş Kanununun 6. maddesinin 1. paragrafının c bendi.

Müdürlüğü açık şekilde belirtilmiştir. Ancak, diğer kanun ve/veya yönetmeliklerle ASPB'nin kadınlar için oluşturduğu hizmet birimleri de bulunmaktadır (örneğin Kadın Konukevleri, Şiddet Önleme ve İzleme Merkez(ler)i vb.).

2.1. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 27.10.2004 tarih ve 5251 sayılı kanunla tesis edilmiştir. Bu kanun ASPB Kuruluş Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır. ASPB Kuruluş Kanunu ile Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün görev ve yetkileri tek bir madde içerisinde (9. Madde) düzenlenmiştir. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, ASPB'na bağlı merkezi bir kurumdur. Aşağıda sunacağımız gibi, bu Müdürlüğe bağlı oluşturulan ve kadınlara yönelik hizmetler sunan çeşitli birimler de mevcuttur.

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün⁹⁵görevlerini genel anlamda şu şekilde sıralamak olasıdır. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü:

- Kadınlara yönelik koruyucu, önleyici, geliştirici, eğitici, rehberlik ve rehabilite edici sosyal hizmet faaliyetlerini yürütür ve koordine eder;
- Kadınlara karşı toplum bünyesinde ayrımcılığın önlenmesi, kadınların toplumsal statüsünün korunması ve geliştirilmesi, kadının toplum içerisinde faal duruma gelmesine yönelik ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesi çalışmalarını yönlendirir ve bu konuda belirlenen politika ve stratejileri uygular;
- Kamu kurum ve kuruluşları, gönüllü kuruluşlar ile gerçek ve tüzel kişilerce kadınlara yönelik yürütülen sosyal hizmetlere ilişkin ilke, usul ve standartları belirler ve bunlara uyulmasını sağlar;
- Kadınlara karşı her türlü ayrımcılığı önlemeye ve kadının haklarını geliştirmeye çalışır, bu konuda projeler yürütür ve benzer çalışmalara destek verir;
- Kadın hakları konusunda kamuoyunu bilgilendirir ve bu konudaki bilinçlendirmeyi geliştirmeye çalışır;
- Kadınlara yönelik her türlü şiddet⁹⁶, töre ve namus cinayetleri, taciz ve istismarın önlenmesi için çalışmalarda bulunur ve kadının aile ile sosyal yaşamdan kaynaklanan sorunlarının çözümüne destek olur;

⁹⁵ ASPB Kuruluş Kanununun 35. maddesinin 2. paragrafının c bendi gereğince 27.10.2004 tarihli ve 5251 sayılı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun yürürlükten kaldırılmıştır.

⁹⁶ Konuya ilişkin şiddet kavramını tanımlamakta yarar vardır. Şiddet bir toplumun içerisinde yaşamını sürdüren kişinin iradesi dışında fiziksel, cinsel, ekonomik veya psikolojik açıdan zarar görmesi veya acı çekmesi ile sonuçlanan veya sonuçlanma ihtimali bulunan eylemleri kapsamaktadır. Bu eylemler, tehdit, baskı ve özgürlüğün

- Sağlık, eğitim, kültür, çalışma ve sosyal güvenlik başta olmak üzere bütün alanlarda kadınların ilerlemesini sağlayıcı ve karar mekanizmalarına katılımını artırıcı çalışmalar yapar
- ASP Bakanı tarafından verilen benzer nitelikteki görevleri yerine getirir⁹⁷.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün dışında ASPB'na bağlı kadınlar için özel nitelikte oluşturulan hizmet birimleri de bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi de Kadın Konukevleridir.

2.2. Kadın Konukevleri

Her şeyden önce kadın konukevinin kavramsal olarak ne anlama geldiğini açıklamak uygun olacaktır. Kadın Konukevi, *“fiziksel, duygusal, cinsel, ekonomik ve sözlü istismara veya şiddete uğrayan kadınların, şiddetten korunması, psiko-sosyal ve ekonomik sorunlarının çözülmesi, güçlendirilmesi ve bu dönemde kadınların varsa çocukları ile birlikte ihtiyaçlarının da karşılanmak suretiyle geçici süreyle kalabilecekleri ve kadın konukevi, sığınmaevi, kadın sığınağı, kadınevi, şefkatevi ve benzeri adlarla açılmış veya açılacak yatılı sosyal hizmet kuruluşu”*⁹⁸ olmaktadır.

2.2.1. Kadın Konukevlerinin Açılmasının ve İşletilmesinin Şartları

Kadın konukevlerinin açılması ve işletilmesi sosyal bir ihtiyaç doğrultusunda yapılmaktadır. Bu ihtiyacın erkekler açısından çok sınırlı düzeyde olmasının nedeni, erkeklerin kadınlar tarafından şiddete maruz bırakılmasının azlığından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda bir devlette kadın konukevlerinin sayısal anlamda fazla olması aslında bu devlet için gurur duyulacak bir durum değildir. Zira bahsi geçen konuda sayının fazlalığı şiddetin yüksekliği ile doğrudan ilintilidir. Kadına karşı şiddet bir ülkede fazla olabilir. Kadın konukevinin azlığı kadına karşı şiddetin de azlığına karine/kanıt teşkil etmeyebilir. Sosyal hizmet alanının temel yaklaşımlarından olan önleyici-koruyucu ve tedavi edici yaklaşımlar göz önüne alındığında, kadın konukevlerinin sayısının artırılması ve orada şiddete uğrayan kadınlara verilen hizmetin tedavi edici düzeyde olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. İlerleyen sayfalarda ŞÖNİM'in görevleri arasında şiddeti uygulayanlara yönelik eğitim, rehabilitasyon ve danışmanlık gibi hizmetinden yararlandırılmadan bahsedeceğiz. Ancak

keyfi bir şekilde engellenmesini de içerebilir. Ayrıca bu eylemler, toplumsal, kamusal veya özel alanda meydana gelen fiziksel, cinsel, ekonomik, psikolojik veya sözlü her türlü tutum ve davranış da olabilmektedir (ŞÖNİM Hakkında Yönetmeliğin 3. maddesinin n bendi).

⁹⁷ ASPB Kuruluş Kanununun 9. maddesi.

⁹⁸ Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmeliğin 3. maddesinin i bendi.

devlet kadın konukevi açmanın yanında şiddeti önleme konusunda cezaların-yaptırımların titizlikle uygulanması önemlidir. Ayrıca anaokulu çağından başlayarak toplumun her katmanını kapsayacak genel eğitim politikalarında şiddeti önleme konusuna yer verilmesi de gerekir. Diğer yandan koruyucu ve önleyici tedbirlere gereken önem de verilmelidir. Belirtmek gerekir ki kadına karşı şiddeti bir anda ortadan kaldırmak mümkün olmayacağına göre, uzun vadede bu şiddetin sıfır tolerans seviyesine indirilmesini sağlayacak mekanizmaların da geliştirilmesi gerekir.

Çalışmanın birinci bölümünde hakkında bilgi verdiğimiz 01.08.2014 tarihinde yürürlüğe giren Kadınlara Yönelik Şiddetin ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Sözleşme (kısa adıyla İstanbul Sözleşmesi) özellikle kadınlara/kız çocuklarına şiddet ve ev/aile içi şiddeti önlemeye ve cezalandırmaya ilişkin önemli düzenlemeler içermektedir (geniş bilgi ve değerlendirme için bkz., Bakırcı, 2015: 133-204). Konumuzun sınırları içerisinde kalmayı amaç edinerek şunu belirtmekte yarar vardır: Türkiye Cumhuriyeti Devleti bu sözleşmeye taraf olarak önemli diyebileceğimiz bir eylemde bulunmuştur. Ancak bu eylemin anlamlı ve etkin olabilmesi için sözleşmede bahsi geçen düzenlemelerdeki yükümlülükleri ülkemizde fiilen uygulamaya koyması gerekmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ülkesinde kadın konukevlerinin açılması ve işletilmesine ilişkin 05.01.2013 tarihinde çıkarılan bir yönetmelik bulunmaktadır. Bu yönetmeliğin 1. maddesinden de anlaşılacağı üzere, kadın konukevleri sadece ASPB'na bağlı olarak kurulmamaktadır. Kadın konukevleri ASPB'na, belediyelere, il özel idarelerine ve sivil toplum kuruluşlarına ait olabilmektedir. Böyle olunca, bahsi geçen birimlere ilişkin açılan ve işletilen kadın konukevleri söz konusu ise her bir birimin hukuki yapısını oluşturan kanuni düzenlemeleri dikkate almak gerekmektedir. Bu durumda 22.02.2005 tarihli ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanununun 6. maddesini⁹⁹, 03.07.2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye Kanununun 14. maddesini¹⁰⁰, 08.03.2012 tarihli ve 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunun 22. maddesini¹⁰¹ ve 03.06.2011 tarihli ve 633

⁹⁹ Bu kanunun 6. maddesinin a bendi il özel idaresinin mahallî müşterek nitelikte olmak şartıyla, “sağlık, tarım, sanayi ve ticaret; ilin çevre düzeni plânı, bayındırlık ve iskân, toprağın korunması, erozyonun önlenmesi, sosyal hizmet ve yardımlar, yoksullara mikro kredi verilmesi, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları; ilk ve orta öğretim kurumlarının arsa temini, binalarının yapım, bakım ve onarımı ile diğer ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin hizmetleri il sınırları içinde” yapmakla görevli ve yetkili olduğunu düzenlemektedir.

¹⁰⁰ Bu maddenin a bendinin son iki cümlesi şu şekildedir: “Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100.000’in üzerindeki belediyeler, kadınlar ve çocuklar için konukevleri açmak zorundadır. Diğer belediyeler de mali durumları ve hizmet önceliklerini değerlendirerek kadınlar ve çocuklar için konukevleri açabilirler”.

¹⁰¹ Bu madde kanunun uygulanmasını sağlamak gayesiyle bir yönetmeliğin çıkarılmasını öngörmektedir. 18.01.2013 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Şiddetin Önlenmesine Dair Kanuna İlişkin Uygulama Yönetmeliği’nin 7. maddesi kadın konukevine yönelik düzenleme içermektedir.

sayılı ASPB'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 2. maddesinin 1. Paragrafının 4 bendini değerlendirmeye almak kaçınılmaz olmaktadır.

ASPB, Türkiye'de koşulların sağlanması kaydıyla, sosyal ve kültürel yapı gibi hususları da dikkate alarak il veya gerekmesi halinde ilçelerde konukevleri açabilmekte ve işletilmesini sağlayabilmektedir. Büyükşehir belediyeleri, nüfusunun yüz bini geçtiği yerlerde oluşturulan belediyeler, il özel idareleri ve sivil toplum kuruluşları konukevi açabilmektedir. Ancak, gerçek kişilerin konukevi açma yetkisi bulunmamaktadır. Konukevlerinin açılmasına izin verilmesi, bunların denetlenmesi, devredilmesi ve açılış izninin iptal edilmesi gibi hususlarda yetki prensip olarak ASPB'na aittir¹⁰².

Kadın konukevlerinde çağdaş hukuk normlarına uygun bir uygulamanın benimsenmesi önemlidir. Bu doğrultuda, kadınlara yönelik temel hak ve özgürlüklerinin dikkate alındığı bir uygulamaya tâbi tutulmaları ve konukevinde tesis edilecek işlemlerde kadının beyanının esas alınması ve konuda delil göstermeye zorlanmaması gerekir. Konukevlerinde istihdam edilen personel, konukevlerinde kalan kadınlar adına karar alamaz ve kadınlar hakkında tesis edilecek işlemlerde kadınlara bilgi vermek zorundadır. Ancak, konukevlerinde kalan kadınlar mevzuatın öngördüğü ve izin verdiği ölçüler kapsamında aldıkları kararlardan ve bu kararların doğurduğu sonuçlardan kendileri sorumludur. Konukevlerindeki personelin temel amacı, burada kalan kadınların ekonomik (kadınların çalışma yaşamındaki rolü konusunda bkz., Battagliola, 2001: 157-177) sosyal ve psikolojik açıdan güçlendirilmelerinin sağlanmasıdır. Bu nedenle, konukevlerinde istihdam edilen personelin, alanı itibarıyla uzman olması olası hukuk dışı eylemleri ve işlemleri azaltacaktır. Örneğin istihdam edilen personel, kadına şiddet (bkz., Aytaç, Dursun, 2013: 67-78) uygulayan veya uygulama ihtimali bulunan kişilere uzlaşma teklif edemez, arabuluculuk yapamaz, kuraldışı durumlar saklı kalmak kaydıyla, konukevinin adresini veya kısacası iletişim bilgilerini, burada bulunan kadınlar ile çalışanların kişisel bilgilerini gizli tutmak yükümlülüğündedir. Konukevlerindeki faaliyetlere katılma gerekli izinler alındıktan sonra gönüllülük esasına tâbidir. Kadın konukevlerinde, kadınlara ilişkin hizmetlerin yürütülmesinde mevzuata uygun olmak kaydıyla, kamu kurum ve kuruluşlarının, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, üniversitelerin, yerel yönetimlerin, vakıfların, derneklerin ve diğer sivil toplum kuruluşlarının, gönüllü gerçek ve tüzel kişilerin veya özel sektörün desteği alınabilmektedir¹⁰³.

Kadın konukevlerinin nasıl ve ne şekilde açılacağına ilişkin düzenlemeler Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmeliğin 6, 7 ve 8. maddelerde detaylı

¹⁰² Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmeliğin 4. maddesinin 1 ve 2. paragrafları.

¹⁰³ Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmeliğin 4. maddesinin 3. paragrafı.

olarak yer almaktadır. Özellikle bu Yönetmeliğin 8. maddesinin 2. Paragrafında yer alan şu düzenleme oldukça ilginç ve düşündürücüdür. Düzenleme şu şekildedir: “*Kadın ve çocukların güvenliği açısından avlusu ya da duvarla çevrelenmiş bahçesi olan korunaklı müstakil binalar tercih edilir*”¹⁰⁴. Bu düzenlemenin lafzı itibarıyla kadınların ve/veya çocukların güvenliği için bu maddeye konulduğu söylenebilir. Yalın haliyle düzenleme sorunsuz olarak da değerlendirilebilir. Ancak, binanın duvarla çevrili ve korunaklı olarak dizayn edilmesinin temel nedeni özellikle kadınlara karşı şiddet kullanan erkeklerden bu kadınların korunması olmaktadır. Oysaki bina korunaksız olsa dahi bu binalarda yer alan kadınlara yönelik yapılabilecek olası şiddet eylemlerinin öncelikle kolluk kuvvetleri tarafından önlenmesi ve bu eylemlere karşı caydırıcı nitelikte cezaların olması gerekir. Elbette caydırıcı ceza mekanizması geliştirilse bile yine de bu eylemlerin engellenmesi mümkün olamayabilir. Bu durumda her zaman için en iyi çözüm olarak sunulan eğitim sistemindeki eğitici ve öğretici unsurların devreye sokulması önemli olmaktadır.

Kadın konukevinde hizmetin nitelikli sunulması gayesiyle yeterli nitelikte ve sayıda personelin istihdam edilmesi önemlidir. Bu amaçla, kadın konukevinde öncelikli olarak kadın olması tercih edilerek, çocuk gelişimi, psikoloji, öğretmenlik ve sosyal hizmet alanlarında eğitim veren kurumlardan mezun sosyal çalışma görevlileri, hemşire, çocuk eğitici, memur, aşçı ve bakım elemanının istihdam edilmesi sağlanmaktadır. Kadın konukevinde işin özelliği dikkate alınarak dış güvenlik personeli ve sürücü olarak erkekler istihdam edilebilmektedir. Ayrıca kadın konukevinde sosyal çalışma görevlilerinin alanlarına ilişkin en az dört yıllık lisans eğitimi veren fakültelerin ilgili bölümlerinin birinden mezun olanlar arasından bir müdür (kadın olması ilk tercih olarak) atanarak konukevinin idari yapılanması veya fonksiyonu tamamlanmaktadır. Kadın konukevinde ihtiyaç doğrultusunda, hizmet satın alma yolu kullanılarak yarım veya tam zamanlı olarak pedagoğ, psikiyatrist, özel eğitim öğretmeni veya ihtiyaç duyulan diğer meslek elemanları da istihdam edilebilmektedir¹⁰⁵.

2.2.2. Kadın Konukevinin İç Yapısı İtibarıyla Öngörülen Şartlar

Konukevlerinde kalacak kadınların yaşamlarını tek başlarına ve varsa bebekleriyle birlikte sürdürmeleri için modern nitelikteki koşulların oluşumunu sağlamak ASPB'nin denetim yetkisindedir. Bu konuda Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmeliğin 8. maddesinde detay düzenlemeler mevcuttur. Bahsi geçen koşulları bir

¹⁰⁴ Kadın Konukevlerinde aranan güvenlik koşulları ve gizlilik ilkeleri için bkz., Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmeliğin 16. ve 17. maddeleri.

¹⁰⁵ Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmeliğin 33. maddesi.

anlamda genel olarak ASPB'nın kadın konukevleri itibarıyla sunduğu hizmetler şeklinde de değerlendirmek olasıdır. Bunları genel anlamda şu şekilde sıralamak mümkündür: Kadın konukevi tarafından:

- Her kadın için, mümkün olduğunca var ise çocukları ile birlikte kalabileceği bir odanın ayrılması;
- Bir odanın, en fazla iki kadın tarafından paylaşılmasının sağlanması;
- Bebekli kadınlar için tek kişilik odaların bulunması ve odalarda kadınlar için ranza sisteminin kullanılmamasına özen gösterilmesi;
- Odalarında tuvalet ve banyo yer almayan mekânlarda, tuvalet ve banyon ortak kullanılacak ise bunların en fazla üç kadının paylaşacağı şekilde tahsis edilmesi;
- 2013 yılı itibarıyla Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmeliği'nin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren hizmete açılacak konukevlerinde her odada tuvalet ve banyo olmasına özen gösterilmesi;
- Konukevinin kapasitesi doğrultusunda yeterli sayı ve genişlikte salon, oturma, yemek ve kadınlar için etkinlik/faaliyet odasının bulunması;
- Çocuklar yönelik eğitim, yaş itibarıyla kreş, eğitim ve rehabilitasyon, oyun, etkinlik ve çalışma odalarının oluşturulması;
- Ayrıca depo, mutfak, çamaşırhane, kurutma, ütü odası, kiler ve ihtiyaç duyulabilecek diğer bölümlerin tesis edilmesi;
- Binanın, koşulları ve bulunduğu yerin iklimi dikkate alınarak ısıtılması ve soğutulması;
- Konukevinin kadınların ve çocukların kendilerini resmi bir kurumda değil, normal bir ev ortamında olduklarını hissettirecek şekilde ihtiyaçlar doğrultusunda döşenmesi;
- Kadınların ve çocukların, konukevindeki cihazların kullanımı konusunda bilgilendirilmesi, cihazların ve odada bulunan eşyaların durumu bir tutanak altına alınarak kadına teslim edilmesi ve kadının konukevinden ayrıldığı esnada cihazların, diğer eşyaların ve odanın teslim edildiği durumda olmasına özen gösterilmesi;
- Konukevi ihtiyaçlarında kullanılmak üzere hizmete tahsisli bir araç bulunması, gerektiği takdirde hizmet alımı yoluyla sürücülü araç kiralınması,
- Konukevlerinin engellilerin ihtiyaçları dikkate alınarak düzenlenmesi; sağlanmalıdır¹⁰⁶.

¹⁰⁶ Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmeliğin 8. maddesi.

2.2.3. Kadın Konukevine Başvuru Şekli ve Kabul

Aşağıda açıklayacağımız gibi çeşitli nedenlerle (özellikle şiddete maruz kalma veya kalma tehlikesi vb.) kadınlar konukevlerinde kalmak gayesiyle müracaat yapabilmektedir. Bu konuda prensip olarak müracaat ASPB il müdürlüğüne, ŞÖNİM, eşdeğer düzeyde görev üstlenen kamu kurum ve kuruluşlarının ilgili yönlendirici birimlerine veya kolluk birimlerine yapılmaktadır. Kadının veya kadınların şiddete maruz kaldığını tespit eden kişilerin bildirimleri müracaatları kabul edilmiş kurum/birim tarafından ihbar kabul edilerek durum değerlendirmesi yapılmaktadır. Kadınların konukevlerine doğrudan müracaatları kabul edilmemekte, prensip olarak bu müracaatlar ŞÖNİM'e aktarılmaktadır. Müracaatları kabul edilen kadınların konukevine kabulünde herhangi bir belge istenmemekte ve konukevi idaresi, resmi kimlik belgesine sahip olmayan kadınların kimlik belgesini edinmeleri için gereken işlemlerde yardımcı olmaktadır¹⁰⁷.

Bulunulan yerdeki mülkî amir, aile mahkemesi hâkimi veya gecikmesinde sakınca bulunan durumlarda kolluk amirinin kararı dikkate alınarak ŞÖNİM tarafından ilk kabul birimine veya duruma göre konukevine müracaatta bulunan kadın kabul edilmektedir. ŞÖNİM'e yapılan müracaatlarda, kadının yazılı istemi alınmakta ve kadına yönelik durum değerlendirilmesi yapılmaktadır. ŞÖNİM tarafından yapılan değerlendirmenin sonucunda kadının başvurusu kabul edildiği takdirde, kadın ilk kabul birimine¹⁰⁸ yönlendirilmektedir. Böyle olmakla birlikte ŞÖNİM tarafından, konukevine kabulü uygun görülen kadın ve varsa beraberindeki çocuklar, durumun gerektirdiği hallerde kabul için aranan bilgi ve belgeler sonradan tamamlanmak üzere doğrudan konukevine de gönderilebilmektedir. ŞÖNİM'ler tarafından doğrudan konukevine kabul edilen veya ilk kabul biriminde kalanlardan konukevine yerleştirilmesi uygun görülen kadınlar ve varsa beraberindeki çocukları, ASPB, belediye, il özel idaresi veya sivil toplum kuruluşlarına ait konukevlerine yerleştirilmeleri sağlanmaktadır. Konukevi yönetimi, ŞÖNİM'in izni olmadan bu kişileri takdir yetkisi doğrultusunda konukevinden çıkaramamaktadır¹⁰⁹.

¹⁰⁷ Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmeliğin 11. maddesi.

¹⁰⁸ Müracaatta bulunan kadınların ilk kabul birimine geçici kabullerinin yapılabilmesi için gerekli bilgi ve belgeler şunlardır: Başvuru dilekçesi, ön görüşme formu, kadının konukevi kurallarına uyacağına dair taahhütname ve kimlik bilgisi beyanı (Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmeliğin 12. maddesinin 3. paragrafı).

¹⁰⁹ ŞÖNİM tarafından geçici kabul ile ilk kabul birimine yerleştirilen kadınların ve varsa beraberindeki çocukların, konukevine kabulü sırasında aşağıdaki belgelerin tamamlanması gerekmektedir. Bu belgeler şunlardır: 1. Sosyal inceleme raporu;

2.2.4. Kadın Konukevi Hizmetinden Yararlanabilecek Kişiler

Kadın konukevi hizmetinden yararlanabilecek kişiler için şiddete uğrama ve/veya şiddete uğrama tehlikesi olgusu dikkate alınarak karar verilmektedir. Bu kategoride bulunan kadınların beraberindeki çocukları için de kabul usulü uygulanmaktadır.

Böyle olmakla birlikte on sekiz yaşından küçük olan ve şiddet mağduru olan çocuklar, sosyal çalışmacı ve çocuk gelişimi uzmanı tarafından uygun görülmesi halinde ASPB il müdürlüğünce uygun bir sosyal hizmet kuruluşuna yerleştirilmesi mümkün olabilmektedir. Bu yerleştirme işleminin yapılabilmesi için ASPB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne yazılı bildirim yapılması gerekmektedir. Ayrıca on sekiz yaşından küçük kız çocukları anneleri ile birlikte konukevi hizmetinden yararlanabilmektedir. Fakat on iki yaşından büyük erkek çocuğu olan kadınlar ile engelli çocuğu bulunan kadınlar durumu farklı olabilmektedir. Bu konuda bu kişilerin can güvenliği riskinin olmaması şartıyla, sosyal inceleme raporu doğrultusunda, ŞÖNİM tarafından uygun görülmesi halinde, kira ve iâşesi karşılanmak üzere bağımsız bir konutun kiralanması yoluyla bunların barındırılması veya korunması sağlanabilmektedir.

Kiralanması söz konusu olan konutlar için ilgili idareden alınacak yapı kullanma izin belgesi, yangına karşı gerekli önlemlerin alındığını gösteren itfaiye raporu, binanın tapu senedi örneği, kira sözleşmesi örneği, binanın fiziksel koşulları, hizmet bölümleri, tefrişi, kapasitesi, personel durumu ve genel olarak hizmete uygunluğu hakkında il müdürlüğünce düzenlenen rapor istenmektedir.

Bahsi geçen durumda eğer konut kiralanması yoluna gidilmişse, kira, depozit ve diğer cari giderler konukevi bütçesinin ilgili kalemlerinden ödenmektedir. Kiralanan konutların, konukevine yakın, tercihen mobilyalı ve her bir kişi için en az yirmi metrekare yaşam

2. Sosyal inceleme raporuna göre veya ŞÖNİM'in gerek gördüğü hallerde kadının bulaşıcı ve sürekli tıbbi bakım isteyen bir hastalığının bulunmadığı, ruh sağlığının yerinde olduğu, alkol veya madde bağımlısı olup olmadığına dair sağlık raporu;

3. Yapılan mesleki çalışmalara ilişkin raporlar ve müdahale plânı;

4. Kadının sorunlarının çözümüne ilişkin yapılan yazışmalar ile gerekli form, tutanak ve diğer belgeler;

5. Konukevine anneleri ile birlikte kabul edilen çocuklarla yapılan mesleki çalışmalara ilişkin raporlar;

6. Gerekli görülmesi halinde kadının hayati tehlikesinin bulunup bulunmadığına dair kolluk tarafından hazırlanan risk değerlendirme raporu veya raporları (Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmeliğin 12. maddesinin 5. paragrafı).

Kadın konukevinde kalanlara ilişkin düzenli kayıt tutulmakta ve veri tabanına işlenmektedir. Hakkında gizlilik kararı verilmekle beraber konukevine kabulü yapılan kadınlar için ŞÖNİM tarafından kodlu kimlik kartı hazırlanarak verilmektedir. Bu kimlik kartı, kadınların konukevinden ayrılmaları halinde geri alınmaktadır. Kimlik kartında, kadının kimlik numarası, bulunulan ilin ve konukevinin kod numarası, kadına verilen numara, konukevine giriş tarihi ile başlamak üzere tespit edilen bilgiler bulunmakta ve veri tabanına işlenmektedir. Aynı kadının farklı yerlerdeki başvurularında da kadının kendine ait kodu sabit tutulmakta ve kullanılmaya devam edilmektedir (Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmeliğin 12. maddesinin 6 ve 7. paragrafları).

alanından olmasına özen gösterilmektedir. Bazı ilçelerde konukevi olmasa bile ihtiyaca göre konut kiralanabilmektedir¹¹⁰.

Şiddete maruz kalmış ve/veya şiddete maruz kalma ihtimali olan kadınlarla ilgili ilk kabul biriminde psikiyatrik desteğe ihtiyacı olduğu tespit edilen veya gözlemlenen kadınlar hakkında psikiyatri uzmanı tarafından rapor düzenlenmektedir. Bu raporda kadının toplu olarak yaşanılan yerde kalabileceğine dair açıklamanın olması gerekmektedir. Bu rapor doğrultusunda bahsi geçen kişiler konukevine kabul edilmektedir. Sağlık kontrolü neticesinde bulaşıcı hastalığı olduğu tespit edilen veya ağır hastalığı olan kadınlar mevzuat izin verdiği ölçüde tedavi edilmektedir. Ancak ilgili kişinin tedaviyi kabul etmeme hakkı bulunmaktadır¹¹¹. Eğer ilgili kişi tedaviyi kabul etmezse Değerlendirme Komisyonunun¹¹² kararı ve ŞÖNİM'in onayı ile konukevinden çıkarılmaları süreci işletilebilmektedir¹¹³.

Şiddete maruz kalan altmış yaşını geçmiş ve akıl ile ruh sağlığı yerinde olmadığı gözlemlenen veya zihinsel engelli kadınlar, uygun sosyal hizmet kuruluşuna yerleştirilmekte ve yerleştirme işlemi Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne bildirilmektedir. Alkol, uyuşturucu vb. nitelikteki madde bağımlıları, tedaviye başlamaları ve devam etmeleri koşulu ile konukevine kabul edilebilmektedir. Rehabilitasyon ve güçlendirme aşamasında farklı hizmet türüne ihtiyaç duyan kadınlar, ASPB tarafından bu hizmet için kurulacak ve bünyesinde uzman personelin istihdam edileceği ihtisaslaşmış konukevlerine yerleştirilmektedir. Kadınların öz bakımlarını yapamayacakları tespit edildiğinde, bu kadınlar öz bakımları ile ilgilenebilecek donanıma sahip kuruluşlara yerleştirilmeleri sağlanmaktadır. Bedensel ve zihinsel engelli kadınlar için konuya yönelik uzman olan kamu veya sivil toplum kuruluşlarından destek alınmaktadır¹¹⁴.

2.2.5. Konukevinde Kalış Süresi

Kadınların (varsa çocukları ile birlikte) konukevinde kalmaları sürelidir. Bu anlamda ilk kabul birimine kabul edilmesinden başlayarak altı ay süreyle kadının konukevinde kalması

¹¹⁰ Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmeliğin 13. maddesinin c bendi.

¹¹¹ Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmeliğin 13. maddesinin ç ve d bendi.

¹¹² Kadın konukevinde görev yapan Değerlendirme Komisyonu, konukevi müdürün başkanlığında sosyal çalışmacı, psikolog, öğretmen, çocuk gelişimcisi ve hemşireden oluşmaktadır. Değerlendirme Komisyonu'nun kararlarına karşı itiraz mercii ŞÖNİM'dir. (Geniş bilgi için bkz., Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmeliğin 49., 50. ve 51. maddeleri).

¹¹³ Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmeliğin 29. maddesinin c bendi.

¹¹⁴ Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmeliğin 13. maddesinin e ile h bentleri. Ayrıca belirtmek gerekir ki herhangi bir suç nedeniyle adli merciler tarafından haklarında arama, yakalama, zorla getirilme, tutuklama kararı verildiği tespit edilen kadınlar derhal kolluk birimlerine bildirilmekte ve haklarında genel düzenlemeler çerçevesinde işlem yapılmaktadır (Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmeliğin 13. maddesinin ı bendi).

mümkündür. Altı aylık süre olağan durum için geçerlidir. Oysa ki, kadının konukevinde uzmanların (prensip olarak sosyal çalışmacı) gözlemleri doğrultusunda hazırlayacakları raporlarla kalış süresi kadının güçlenme sürecine bağlı olarak uzatılabilmektedir. Bu sürenin uzatılması, belirttiğimiz gibi sosyal çalışmacı ve kadının çocuğu/çocukları var ise çocuk gelişimcinin görüşü alınarak, Değerlendirme Komisyonu tarafından belirlenmektedir. Ayrıca, mülkî amir veya aile mahkemesi hâkimi tarafından hakkında barınma tedbiri kararı verilen kadınlar kararda belirtilen süre kadar konukevi hizmet(ler)inden yararlanabilmektedir. Ancak gelişen koşullar itibarıyla tedbir kararının, süresinin veya şeklinin değiştirilmesi, değerlendirme komisyonunun tespiti ve ASPB'na bağlı il müdürlüğünün yazılı girişimi ile ilgili merciden istenebilmektedir¹¹⁵.

Kadın konukevinde güvenliği sağlamak gayesiyle konukevine giriş çıkış saatlerine yönelik sınırlandırma getirmek mümkündür. Hatta bu konuda Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmeliğin 15. maddesi “*bölgesel koşullar ile kadının durumu dikkate alınarak müdürün teklifi ve ŞÖNİM'in onayı ile*” bu saatlerin belirlendiğini öngörmektedir. Ancak maddede bahsi geçen “*bölgesel koşullar*”ın ne olduğu ise belirtilmemektedir. Bu tümceden anlaşılması gereken her bir bölgenin kadına yönelik yaklaşımı dikkate alınarak konukevine giriş çıkış saatlerinin belirlendiğidir. Böyle bir uygulamanın kadın açısından veya toplumsal yönden ne kadar düşündürücü olduğu açıktır. Böyle bir tümcenin Yönetmeliğe konulması Türkiye’de bölgeler itibarıyla kadına yüklenen anlamın farklılığının itirafı/ifşası olmaktadır.

Konukevi hizmetlerinden yararlanan kadın yazılı bildirimde bulunmak ve ilgili birimlerin de uygun görmesi kaydıyla en çok on beş gün süre ile konukevinden ayrı bir yerde kalabilir. Bu süre, konukevi hizmetlerinden faydalanma süresinden indirilmektedir¹¹⁶.

2.2.6. Kadın Konukevinde Sunulan Hizmetler

Kadın konukevlerinde kalan kadın ve varsa beraberindeki çocuklara doğrudan veya ŞÖNİM aracılığıyla yönlendirilen kuruluşlar aracılığıyla, güvenlik, danışmanlık, yönlendirme, psikolojik, hukuki, tıbbi destek, geçici maddi yardım, iş bulmaya yardımcı olma, kreş, mesleki eğitim kursu, grup çalışmaları, çocuklar için burs imkânı, sosyal, sanatsal ve sportif faaliyetler şeklinde hizmetler olanaklar içerisinde sunulmaktadır. Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmeliğinin 19. maddesi itibarıyla

¹¹⁵ Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmeliğin 14. maddesi.

¹¹⁶ Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmeliğin 15. maddesi.

belirttiğimiz bu hizmetlerin içerisinde kreşin sayılması ve anaokulunun sayılmaması oldukça ilginçtir. Ancak, aşağıda sunacağımız gibi bahsi geçen yönetmeliğin 22. maddesi bu çocukların okul hizmetinden yararlanacağını öngörerek anaokulunu normal ilköğretim vb. eğitim-öğretim olgusu içerisinde değerlendirmektedir.

Bu hizmetlerin sürekliliğini ve güvenliğini sağlamak gayesiyle kadın konukevlerinde haftanın her günü yirmi dört saat üzerinden nöbet sistemi kapsamında kadın konukevinin idaresi tarafından planlama yapılmaktadır¹¹⁷.

Kadın konukevlerinde kalan kadınlara üç öğün, çocuklara bu üç öğünün yanı sıra iki de ara öğün verilmektedir. Hekim(ler) tarafından teşhisi konulmak kaydıyla özel diyeteye tâbi tutulan kadınlara ve çocuklara farklı beslenme şekli uygulanmaktadır¹¹⁸.

2.2.7. Kadın Konukevlerinde Kalan Çocuklara İlişkin Sunulan Hizmetler

Prensip olarak bu başlık altındaki bilgilerin ve değerlendirmelerin yukarıda çocuklara sunulan hizmetler kategorisine sokulması gerekir. Ancak bu çocukların anneleri üzerinden veya annelerinin konukevine kabulleri nedeniyle burada hizmetlerden yararlandırıldıklarını belirtmek gerekir. Diğer bir ifadeyle, bu çocukların tek başlarına kadın konukevine kabul edilmeleri söz konusu değildir. Bu anlamda anneleriyle beraber konukevinde kalan çocukların eğitimlerini almaları veya sürdürüebilmeleri için konukevine en yakın eğitim-öğretim kurumuna (okula) ŞÖNİM tarafından verilen kodlu kimlik kartıyla (gizlilik esası korunarak) kesin kayıtları yapılmaktadır. Bu kapsamdaki çocukların yerleşim yeri/ikamet adresi olarak aksine bir durumun olmaması kaydıyla ŞÖNİM olarak gösterilmektedir. Okul öncesi (anaokulu) kategorisindeki çocukların gelişimi ve eğitimi, kadın konukevi tarafından okul idaresi ile işbirliği yapılarak takip edilmekte veya sürdürülmektedir¹¹⁹.

2.2.8. Kadın Konukevlerinin Sunduğu Maddi İmkânlar

Şiddete uğrayan veya uğrama ihtimali bulunan ve bu anlamda ilk kabul birimine veya konukevine kabul edilen ancak gelirin olmadığı tespit edilen kadınlara ve beraberindeki çocuklara, Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun kapsamında geçici maddi yardım yapılmasına karar verilmemiş olması durumunda sosyal inceleme raporlarına dayanılarak konukevi müdürünün teklifi ve ŞÖNİM'in onayı ile bahsi

¹¹⁷ Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmeliğin 20. maddesi.

¹¹⁸ Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmeliğin 21. maddesi.

¹¹⁹ Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmeliğin 22. maddesi.

geçen kanununun 17. maddesinde¹²⁰ öngörülen oranda harçlık ödenebilmektedir. Bu kişilere harçlık, konukevi tarafından hazırlanan bordroya göre, imza karşılığında her ayın birinci günü peşin olarak ödenmektedir. Ancak ilk kabul aşamasının ayın değişik günlerine denk gelmesi nedeniyle ayın onuncu gününe kadar kadın konukevine kabul işlemleri tamamlanan ve kabul edilen kadınlara ve yanındaki çocuklara tam harçlık, daha sonra kabul edilenlere ise kaldıkları gün sayısı üzerinden hesaplanmak kaydıyla harçlıkları verilmektedir. İş bulan veya işe yerleştirilen kadınlar itibarıyla alınan harçlıklar ilk maaşın alımından itibaren kesilmektedir¹²¹.

Konukevinde kadınlarla birlikte kalan ve eğitim-öğretim gören çocuklar ile çeşitli nedenlerle bu kategoride olmayan ve aynı zamanda bir işyerinde istihdam edilmeyen çocuklara ASPB'na bağlı çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında kalan çocuklara verilen miktar kadar herhangi bir kesinti yapılmaksızın verilmektedir. Burada bahsi geçen harçlıklar, eğer konukevi ASPB'na aitse Bakanlığın, belediyeye bağlı ise ilgili belediyenin, il özel idaresine mensupsa il özel idaresinin ve sivil toplum kuruluşlarına ait bulunuyorsa yine Bakanlığın bütçesinden karşılanmaktadır. Kadın ve varsa çocuklarına giysi yardımı aynı olarak yapılmaktadır¹²². Bu anlamda belirlenen ihtiyaç doğrultusunda kadınlara ve beraberindeki çocuklara verilecek veya dağıtılacak giysilerin rengi ve biçimi ilgili konukevi tarafından belirlenmekte, mevsime, çocukların yaşına ve cinsiyetine uygun olarak satın alınmakta ve tutanakla kadınlara teslim edilmektedir. Burada belirtilmesi gereken en önemli olgu, Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmeliğin 23. maddesi itibarıyla, giysilerin renkleri ile biçimlerinin ilgili kadın konukevi idaresince belirlenmesidir. Oysaki konuya ilişkin en azından kadınların görüşleri alınarak değerlendirmeye tâbi tutulması beklenen ve arzulanan bir yaklaşım olabilir. Bu hususu bahsi geçen yönetmelikte

¹²⁰ Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanununun 17. maddesi şu şekildedir: “(1) Bu Kanun hükümlerine göre geçici maddi yardım yapılmasına karar verilmesi hâlinde, onaltı yaşından büyükler için her yıl belirlenen aylık net asgari ücret tutarının otuzda birine kadar günlük ödeme yapılır. Korunan kişinin birden fazla olması hâlinde, ilave her bir kişi için bu tutarın yüzde yirmisi oranında ayrıca ödeme yapılır. Ancak, ödenecek tutar hiçbir şekilde belirlenen günlük ödeme tutarının bir buçuk katını geçemez. Korunan kişilere barınma yeri sağlanması hâlinde bu fıkra da belirlenen tutarlar yüzde elli oranında azaltılarak uygulanır.

(2) Bu ödemeler, Bakanlık bütçesine, geçici maddi yardımlar için konulan ödenekten karşılanır. Yapılan ödemeler, şiddet uygulayandan tebliğ tarihinden itibaren bir ay içinde tahsil edilir. Bu şekilde tahsil edilemeyenler 21/7/1953 tarihli ve 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre ilgili vergi dairesi tarafından takip ve tahsil edilir.

(3) Korunan kişinin gerçeğe aykırı beyanda bulunduğu tespit hâlinde yapılan yardımlar, bu kişiden 6183 sayılı Kanun hükümlerine göre tahsil edilir”.

¹²¹ Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmeliğin 23. maddesinin 3. Paragrafı gereğince bu ödemeler için ilk kabul birimi veya kadın konukevine kabul edilen kadın ve beraberindeki çocuk sayısının, aylık ortalaması üzerinden yapılan hesaplama neticesinde elde edilen tutar uyarınca konukevi müdürlüğüne avans açılmakta ve ödemeler bu avans üzerinden yapılmaktadır.

¹²² Bu yardımdan yararlanacak kadınlar a ve çocuklarına verilecek giyeceklerin türü ve miktarı Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmeliğin Ek-1 ve Ek-2'deki listelerinde belirtilmektedir.

vurgulandığı gibi giderilmeye çalışılmıştır. Zira yönetmeliğin 23. maddesinin 6. Paragrafında ter alan şu düzenleme bu durumu destekler niteliktedir: “*Giyim eşyalarının renk ve modellerinin aynı olmamasına özen gösterilir*”¹²³.

2.2.9. Kadın Konukevlerinde Tedavi ve Eğitim Yardımı

Kadın konukevinde kalan kadınlar olası sağlık sorunlarına ilişkin, diğer yasal düzenlemeler de dikkate alınarak tedavi hizmetinden yararlanabilmektedir. Eğer kadına yönelik koruyucu tedbir kararı alınmış ise, ilgili kadın Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunun 19. maddesi gereğince muayene ve tedavi yardımından yararlandırılmaktadır. Bu konuda kadınlara, tedavileri devam ettiği sürece ve sağlık raporlarının temin edilmesinde sağlık kuruluşlarından öncelikli olarak yararlanma hakkı tanınmaktadır¹²⁴. Bu durumu kadına yönelik pozitif ayırmacılık kapsamında değerlendirebiliriz.

Kadın konukevlerinde kalan kadınların, meslek edinmelerini sağlamak gayesiyle kadının istemine istinaden yeteneği de değerlendirmeye alınarak uygun görülen eğitimleri alması sağlanabilmektedir. Bu tür bir durumda, eğitim giderleri ASPB bütçesinden konukevine aktarılan ödenekten karşılanmaktadır¹²⁵.

2.2.10. Kadın Konukevinde Kadına Sunulan Hizmetlerin Sonlandırılması

Kadının talepte bulunması, kalış süresinin sona ermesi, Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun gereğince barınma tedbirine karar verilen ve bu anlamda konukevinde kalan kadının bu kararın kaldırılmasını ilgili merciden yazılı olarak talep etmesi halinde, güvenlik veya başka bir nedenle kadının başka bir konukevine nakledilmesine karar verilmesi gibi durumlarda kadın ve varsa beraberindeki çocukları konukevinden ayrılabilir. Kadın konukevinden ayrılan kadınlar şartların oluşması ve gerekli prosedürün tamamlanması kaydıyla tekrar konukevlerine kabul edilebilmektedir¹²⁶.

Kadınların ve varsa beraberindeki çocukların konukevinden çıkarılmaları da olasıdır. Kadının konukevinin kurallarını ihlal etmesi (ilk uyarıdan sonra ihlale devam ettiğinin sosyal inceleme raporuyla tespit edilmesi kaydıyla), kabul koşullarına sahip olmadığından sonradan anlaşılması, bulaşıcı ve sürekli tedaviyi gerekli kılan hastalığının almasına rağmen tedaviyi

¹²³ Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmeliğin 23. maddesi.

¹²⁴ Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmeliğin 24. maddesi.

¹²⁵ Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmeliğin 25. maddesi.

¹²⁶ Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmeliğin 28. maddesi.

reddetmesi gibi nedenlerle Konukevi Değerlendirme Komisyonu'nun kararı ve ŞÖNİM'in onayı ile konukevinden çıkarılabilmektedir. Bu karar İl Müdürlüğü aracılığıyla ASPB Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'ne iletilmektedir. Bu karara karşı kadının İl Müdürlüğü'ne bir hafta içinde itiraz etme hakkı bulunmaktadır. Kadının konukevine tekrar kabulü Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün iznine tâbi kılınmıştır¹²⁷.

2.2. Şiddet Önleme ve İzleme Merkez(ler)i (ŞÖNİM)

ASPB'nın kadınlara ilişkin benimsediği ve uygulamaya koyduğu hizmetlerden veya önlemlerden birisi de kadınlara karşı şiddeti önleme çalışmasıdır. Bu konuda hukuka aykırı bir şekilde meydana gelebilecek eylem ve/veya işlemleri önlemek amacıyla yasal düzenleme de yapılmıştır. Bu düzenleme Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair 08.03.2012 tarihli kanundur (bkz., Centel, 2013: 39-43; Sağıroğlu, 2013: 1-832). Aşağıda sunacağımız gibi bu ŞÖNİM'in oluşturulması ve yedi gün yirmi dört saat esasından hizmet vermesi kadınlar itibarıyla önemli bir gelişmedir. Zira bu merkez(ler)de özellikle kadınlara açısından şiddete karşı önleyici ve koruyucu hizmetlerin sunulması gaye edinilmektedir. Şiddete maruz kalan kadınların özellikle fiili anlamda şiddet uygulayan(lar) ile görüştürülerek barıştırılması veya bir tür arabuluculuk mekanizması oluşturulması ve bu kişi veya kişilerle birlikte yaşamaya itilmesi aslında gerek Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunun ve yukarıda belirttiğimiz kısa adı İstanbul Sözleşmesi'nin ruhu ile uyuşmamaktadır.

Bu kanunun 14. maddesi, destek hizmetleri ve kurumlar arası koordinasyon çerçevesinde şiddet önleme ve izleme merkezlerinin kurulmasının öngörmektedir. ASPB, ŞÖNİM'de uzman personel görevlendirmektedir. ŞÖNİM uzman personelinin kadın olmasına özen gösterilmektedir. ŞÖNİM'de prensip olarak, kadına karşı şiddetin önlenmesi (bkz.: Er, 2013: 150-170), koruyucu ve önleyici nitelikte önlemlerin alınması hususunda destek ve izleme hizmetleri verilmektedir. ŞÖNİM sürekli çalışan veya işleyen bir kurumdur.

Kadınlara karşı şiddet konusunda ŞÖNİM koruyucu, önleyici, zorlayıcı hapis kararının verilmesinde veri toplamakta, bilgi bankası oluşturmakta ve tedbir kararlarının sicilini tutmaktadır. ŞÖNİM, eğer kişi hakkında korunma kararı verilmişse bu kişiye verilen barınma, geçici maddi yardım, sağlık, adli yardım ve diğer hizmetlerini koordine etmektedir. ŞÖNİM elde ettiği bilgi, belge vb. araçlarla gerekmesi halinde tedbir kararlarının tesis edilmesine ve

¹²⁷ Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmeliğin 29. maddesi.

tatbikine ilişkin müracaatlarda bulunur. ŞÖNİM, şiddetin önlenmesinde bireysel ve genel nitelikte programlar hazırlamakta ve uygulamaya çalışmaktadır. ŞÖNİM, yetki alanı itibarıyla sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği kurmaktadır¹²⁸.

ŞÖNİM, korunan kişilere yönelik ayrıca şu hizmetleri sunmaktadır. ŞÖNİM, kişinin iç hukuk itibarıyla sahip oldukları haklar, sorumluluklar ve yardım alabileceği kurumlar konusunda bilgilendirme yapar. ŞÖNİM, kişinin iş bulmasına, meslek edindirme kurslarına katılmasına yardımcı olur. Ayrıca ŞÖNİM, tesis edilen tedbir kararının amacına yönelik önerilerde bulunur ve kişiler üzerindeki etkilerini izler, kişiye psiko-sosyal ve ekonomik sorunların çözümünde danışmanlık yapmaktadır. ŞÖNİM, aile mahkemesi hâkiminin talebiyle, kişi hakkında (geçmişi, ailesi, çevresi, eğitimi, kişisel, sosyal, ekonomik ve psikolojik durumu vb.) ayrıntılı sosyal araştırma raporu hazırlamakta ve hâkime sunmaktadır. ŞÖNİM, korunan kişiye ilişkin maddi destek sağlanması hususunda gerekli rehberliği de yapmaktadır¹²⁹.

ŞÖNİM'in şiddet uygulayan kişiye yönelik de görev ve yetkileri bulunmaktadır. Konumuz itibarıyla ASPB'nin çocuklara ve kadınlara sunduğu hizmetlerin değerlendirilmesi gerekli olmakla birlikte, şiddet uygulayanın da eğitilmesi, rehabilite edilmesi ve danışmanlık hizmetinden yararlandırılması dolaylı olarak şiddet görme tehlikesi bulunan kadın(lar)ın ve/veya çocukları koruyucu bir nitelik kazanmaktadır.

ŞÖNİM, aile mahkemesi hâkiminin talebiyle kişi hakkında (geçmişi, ailesi, çevresi, eğitimi, kişisel, sosyal, ekonomik ve psikolojik durumu vb.) ayrıntılı sosyal araştırma raporu hazırlamaktadır. ŞÖNİM, şiddet uygulayan kişinin uzman personel aracılığıyla öfke kontrolü, stresle mücadele, şiddeti önleme amaçlı eğitim ve rehabilitasyon programlarına katılmasını sağlamaya, alkol, uyuşturucu, uçucu veya uyarıcı madde bağımlılığının veya ruhsal rahatsızlıklarının olması durumunda, uygun sağlık biriminde muayene veya tedavi olmasına ve meslek edindirme kurslarına iştirak etmesine yardımcı olmaktadır. Şiddete maruz kalan ile şiddet uygulayanın zorunlu haller dışında farklı birimlerde hizmet alması sağlanmaktadır¹³⁰.

Şiddet uygulayan kişinin yukarıda belirttiğimiz tedaviyi kabul etmemesi ve tedaviyi yarım bırakması veya tedavinin sonucu gibi durumlarda ilgili kurum Cumhuriyet Başsavcılığına ve ŞÖNİM'e bilgi vermekle yükümlüdür¹³¹.

¹²⁸ Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanununun 15. maddesinin 1. paragrafı.

¹²⁹ Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanununun 15. maddesinin 2. paragrafı.

¹³⁰ Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanununun 15. maddesinin 3. ve 4. paragrafları.

¹³¹ ŞÖNİM Hakkında Yönetmeliğin 26 ve 27. maddeleri.

17.03.2016 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren ŞÖNİM Hakkında Yönetmelik, kadınlara karşı uygulanan veya uygulanma ihtimali bulunan şiddet konusunda detay düzenlemeler içermektedir.

2.2.1. ŞÖNİM’in Temel İlkeleri ve Çalışma Esasları

ŞÖNİM teorik mahiyette temel haklara ve özgürlüklere dayalı ve sosyal devlet ilkesine uygun hizmet anlayışını esas almaktadır. ŞÖNİM bünyesinde şiddet görmüş veya görme ihtimali olan kadınlar ile varsa beraberindeki çocukların kendilerini güven içerisinde olmalarını sağlayacak (ekonomik, hukuki, sosyal ve psikolojik açıdan desteklenmeleri ve güçlendirilmeleri) şekilde hizmet sunulmaya çalışılmaktadır. Ayrıca 1982 Anayasası’nın 10.Maddesinde öngörüldüğü gibi ŞÖNİM’de kişiler arasında ayrımcılığın yapılmamasına özen gösterilmektedir.

ŞÖNİM’lere kabul edilen kişilerin kişisel bilgileri veya verileri (aksi yönde bir düzenleme veya uygulama yoksa) prensip olarak gizli tutulmaktadır. ŞÖNİM’lere müracaat edenler bilgilendirmekte ve bunların başvuruları varsa beyanları kabul edilmektedir. Ancak yapılacak incelemeyle verilen beyandaki bilgilerin eksik, yanlış ve yanıltıcı olması halinde haklarında işlem yapılmaktadır. ŞÖNİM hizmet sunumu gerçekleştirirken, üniversiteler, kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, yerel yönetimler (özellikle belediyeler), sivil toplum kuruluşları, özel sektör, gönüllü gerçek ve tüzel kişiler ile işbirliği yapabilmektedir. ŞÖNİM, şiddete uğrayan veya uğrama tehlikesine sahip kişi ile şiddeti uygulayan veya uygulama potansiyeline sahip kişiye farklı birimlerde hizmet sunmaya çalışmaktadır.

2.2.2. ŞÖNİM’in Açılış ve Kapanış Koşulları

ŞÖNİM’ler gerekli koşulların sağlanması kaydıyla il merkezlerinde şiddet mağduru kişilerin kolaylıkla ulaşabilecekleri yerlerde, bağımsız veya mevcut hizmet binalarının bünyesinde ASPB onayıyla açılmaktadır. ŞÖNİM’lerin ne tür fiziksel özelliklere sahip olacağı ŞÖNİM Hakkında Yönetmeliğin 5. ve 6. maddelerinde detaylı olarak düzenlenmiştir.

Gerekli koşulları taşıdığına dair ASPB İl Müdürlüğü tarafından düzenlenen rapor iki nüsha halinde Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü’ne gönderilmekte ve uygun görülmesi halinde ASPB izniyle ŞÖNİM açılmaktadır. Aynı şekilde ŞÖNİM’lerin nakil ve kapanış işlemleri de ASPB onayı ile yapılmaktadır.

2.2.3. ŞÖNİM’de Sunulan Hizmetler

ŞÖNİM bünyesinde yapılan işler ve tesis edilen işlemler ASPB İl Müdürlüğü’ne bağlı olarak kadın konukevleri ile irtibat halinde yürütülmektedir.

ŞÖNİM’lerde sunulan hizmetleri genel ve soyut olarak şu şekilde sıralamak olasıdır:

a). Koordinasyon Hizmeti: ŞÖNİM yapılan başvuruları ve tedbir kararlarını alınmakta, uhdesindeki tüm bilgileri sisteme işlemekte ve bunların değerlendirmelerinin ve izlenmelerinin sağlanması için kurumlar arası işbirliğini sağlamaktadır;

b). Psiko-Sosyal Destek Hizmeti: ŞÖNİM şiddet mağduru olan kadın ve varsa beraberindeki çocuk(lar) ile uzmanları aracılığıyla görüşme yapılmakta, rapor(lar) hazırlamakta, gerekli görülmesi halinde rehberlik hizmetlerini diğer kurumlarla beraber koordinasyon içerisinde yürütülmesini ve izlenmesini gerçekleştirmektedir¹³²;

c). Hukuki Destek Hizmeti: ŞÖNİM, şiddet mağduru kadına ve varsa beraberindeki çocuklara iç hukukumuz itibarıyla gerekli hukuki desteği sağlamaya¹³³, bulunulan yerdeki baroların ilgili birimlerine kişileri yönlendirmeye ve müdahil olunan davalar var ise bunların takibini yapmaya çalışmaktadır;

ç). Eğitim ve Mesleki Destek Hizmeti: ŞÖNİM, şiddete maruz kalan kadınlara istemeleri halinde eğitim vermeye çalışmakta ve bunları mesleki destek anlamında rehberlik yaparak ilgili kuruma yönlendirmektedir;

d). Sağlık Destek Hizmeti: ŞÖNİM, komplike olmayan sağlık sorunları hususunda şiddete uğrayan kadınları ve varsa beraberindeki çocukların ihtiyaçlarını karşılamaya ve gerekmesi halinde bunları ilgili sağlık kurumuna göndermektedir;

e). Ekonomik Destek Hizmeti: ŞÖNİM, şiddete maruz kalan kadınları ve varsa beraberindeki çocukların ekonomik anlamda ihtiyaçlarının karşılanması gayesiyle iç hukuk itibarıyla bunlara maddi yardım yapılmasını¹³⁴ ve bunların istihdam edilmesi konusunda desteklenmesini¹³⁵ ve beraberindeki çocuklara kreş hizmeti¹³⁶ sunulmasını sağlamaya çalışmaktadır;

f). Müdahale ve Yönlendirme Hizmeti: ŞÖNİM, kadına karşı şiddet eylemlerinin veya tehditlerin gerçekleşmesi halinde bu eylemlere yönelik oluşturulan çağrı hatlarına gelen

¹³² ŞÖNİM Hakkında Yönetmeliğin 21. maddesinin 1. paragrafının c ve ç bentleri.

¹³³ ŞÖNİM Hakkında Yönetmeliğin 24. maddesi.

¹³⁴ ŞÖNİM Hakkında Yönetmeliğin 21. maddesi gereğince geçici maddi yardım sağlanmaktadır. Ayrıca bkz., aynı Yönetmeliğin 20. maddesinin 1. paragrafının b bendi.

¹³⁵ ŞÖNİM Hakkında Yönetmeliğin 21. maddesinin 1. paragrafının a bendi.

¹³⁶ ŞÖNİM Hakkında Yönetmeliğin 22. maddesi gereğince korunan kişinin beraberindeki çocuk veya çocuklarına ilgili mevzuat düzenlemelerine göre kreş hizmeti sunulmaktadır.

ve kendisine iletilen başvuruları almakta, gerekmesi ve istenmesi halinde ilgili kurum ve kuruluşlarla iletişime geçerek yönlendirme yapmaktadır;

g). Önleyici Hizmet: ŞÖNİM, kadına karşı şiddetin önlenmesine yönelik toplumu bilinçlendirmek gayesiyle uzman personeli aracılığıyla çalışmalar yürütmektedir¹³⁷;

h). Geçici Barınma Hizmeti: ŞÖNİM'in bulunduğu yerlerdeki kamu kurum ve kuruluşlarının sosyal tesis, yurt ve benzeri binaları gerektiğinde şiddet mağduru ve beraberindeki çocukların geçici barınması için kullanılabilir. Bu gibi durumlarda yapılan harcamalar, ŞÖNİM tarafından ASPB bütçesindeki ödenekten karşılanmaktadır¹³⁸.

2.2.4. ŞÖNİM'in Hizmetlerden Yararlanacak Kişiler ve Başvuru

ŞÖNİM bünyesindeki hizmetlerden ev içi şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınlar, çocuklar, aile bireyleri ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişiler yararlanabilmektedir. Bu düzenleme, ŞÖNİM Hakkında Yönetmeliğin 12. maddesinin ilk paragrafında yer almaktadır. Düzenlemede dikkati çeken tümce “*ev içi şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınlar...*” olmaktadır. Kadınların şiddete uğramasını sadece ev içi ile sınırlandırmak doğru bir yaklaşım olmamaktadır. Zira şiddet eğilimli kişilerin fazla olduğu bir toplumda, kadınların mekan sınırlaması olmaksızın her an her yerde şiddete maruz kalmaları olasıdır. Ancak bu düzenlemenin amacı kadına karşı şiddet olgusunu ev içi şeklinde bir mekân sınırlamasına tâbi tutarak diğer şiddet olgularına yönelik farklı koruma mekanizmaları düzenlemesidir.

ŞÖNİM'in şiddeti önleme ve izleme birimi veya kurumu olması nedeniyle şiddet uygulayana yönelik de hizmet(ler) sunması önemlidir. ŞÖNİM bu hizmeti koordine ederek diğer ilgili kurum ve kuruluşların yürütmesini sağlamaya çalışmaktadır. ŞÖNİM'in önemli hizmetlerinden birisi de şiddete maruz kalan ağır ruhsal ve zihinsel sorunları veya ağır psikiyatrik hastalığı olduğu ilk aşamada uzman meslek elemanlarının (psikolog, sosyal hizmet uzmanı gibi) aracılığıyla tespit edilenler, psikiyatrik bozukluk tanısı konanlar, öz bakımını sağlayamayacak kadar bedensel ve zihinsel engelli olanlar, altmış yaşından büyük ve yatılı bakım hizmetine ihtiyaç duyan kişiler, ASPB Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak hizmet veren kuruluşlara yönlendirilmeleridir. ŞÖNİM, onsekiz yaşından küçük şiddete maruz kalmış, hamile veya doğum yapmış kız çocuklarını ASPB

¹³⁷ ŞÖNİM Hakkında Yönetmeliğin 7. maddesi.

¹³⁸ ŞÖNİM Hakkında Yönetmeliğin 29. maddesi.

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak hizmet veren kuruluşlara göndermektedir¹³⁹.

ŞÖNİM, kendisine “Alo 183” telefon hattından, üçüncü kişilerin yaptıkları ihbarlar doğrultusunda kendisine ulaşılan kişinin şikâyetinden, yetkili kurum veya makam tarafından tesis edilen koruyucu veya önleyici tedbir kararından, kişinin kendisinin müracaatın veya şikâyetinden, cumhuriyet savcılığının, kamu kurum ve kuruluşlarının, meslek kuruluşlarının, gerçek ve tüzel kişilerin ve sivil toplum kuruluşlarının bildirimlerinden kaynaklı başvuruları değerlendirmeye almaktadır¹⁴⁰.

Bahsettiğimiz başvurulardan sonra, ilgili kişi ile ŞÖNİM'in uzman personeli ilk görüşmeyi yapmakta ve bu konuda form doldurmaktadır. Başvuruya ilişkin dosya açılmakta ve ŞÖNİM'de kalacak kişinin bilgileri sisteme kaydedilmektedir. ŞÖNİM'in uzman personeli kişiye ilişkin hazırladığı raporlar dikkate alınarak, ŞÖNİM kişi için tedbir kararı alınması için ilgili kuruma başvuruda bulunmaktadır. ŞÖNİM'e kabul edilen kişi, şiddete uğraması nedeniyle ihtiyaç doğrultusunda tıbbi yardımdan yaralanması sağlanmaktadır. ŞÖNİM'de barınma tedbir kararı bulunan şiddet mağduru kişi için hayati tehlikesi¹⁴¹ varsa kolluk biriminden refakat istenmekte, alkol ve madde bağımlısı, bulaşıcı ve sürekli tıbbi bakım gerektiren ruhsal ve fiziksel bir rahatsızlığının olup olmadığına dair sağlık raporu temin edilmektedir. Cinsel şiddete maruz kalmış kadın için tıbbi müdahalenin gerekli görülmesi halinde hemşire veya sağlık memuru, kolluk merkezinde ve adliyede yapılacak işlemlerde kadın meslek elemanının refakat etmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Ayrıca, şiddet mağduru kadının varsa beraberinde olan veya olmayan tüm çocuklarına yönelik gerekli her türlü yönlendirme ve müdahale de ŞÖNİM tarafından yapılmaktadır¹⁴².

¹³⁹ ŞÖNİM Hakkında Yönetmeliğin 12. maddesi.

¹⁴⁰ ŞÖNİM Hakkında Yönetmeliğin 13. maddesi.

¹⁴¹ Kolluk birimi tarafından hayati tehlikesinin bulunduğu tespit edilenler ve barınma yeri sağlanması gereken şiddet mağduru kadın(lar) ve varsa beraberindeki çocukların işlemleri tamamlanmasının akabinde, Aile İçi ve Kadına Karşı Olay Kayıt Formu ile birlikte ŞÖNİM'e getirilmektedir. Bahsi geçen kişilere ilişkin işlemler tamamlanırken bir sağlık raporu alınmışsa bu raporun bir nüshası ŞÖNİM'e teslim edilmektedir. Eğer ŞÖNİM'e doğrudan başvuru yapılmışsa ve başvuranın da (varsa çocuklarıyla beraber) hayati tehlikesi söz konusu ise bunlar hakkında tedbir kararı yoksa, ŞÖNİM koruyucu veya önleyici tedbir kararlarının alınması gayesiyle ivedilikle ve kolaylıkla ulaşılabilecek yer hâkimine, mülki amire veya kolluk birimine başvurmaktadır. Hayati tehlikesi bulunan şiddet mağduru kişilere ilişkin işlem yapılırken kolluk biriminden güvenlik sağlanması amacıyla refakat istenmektedir. Koruma kararı alınan kişilerin izin almaksızın korunduğu yerden ayrılması halinde, kolluk biriminin veya ŞÖNİM'in tespit etmesi halinde bu iki birim birbirini durumdan haberdar etmek zorundadır. Duruma göre tedbir kararı yeni adreste de uygulanabilmektedir (ŞÖNİM Hakkında Yönetmeliğin 23. maddesi).

¹⁴² ŞÖNİM Hakkında Yönetmeliğin 14. maddesi.

2.2.5. ŞÖNİM'in Tedbir Kararının Alınmasındaki Rolü ve Destek Hizmetleri

ŞÖNİM'in görev alanına dâhil olan şiddet mağduru kadına yönelik tedbir kararları, kadının ŞÖNİM'in uzman personelinin bilgilendirilmesi neticesinde şiddet mağduru tarafından veya gerekli görülmesi halinde resen istenebilmektedir. Tedbir kararının alınmasında prosedürün hızlı bir şekilde tamamlanması kişinin güvenliği açısından önemlidir. Bu anlamda tedbir kararı, kolay ve hızlı ulaşılabilecek yetkili hâkim, mülki amir veya gecikmesinde sakınca bulunan durumlarda kolluktan talep edilmektedir.

Tedbir kararı alındıktan sonra, ihtiyaç doğrultusunda tedbir kararının şekli değiştirilebilmekte ve süresi uzatılabilmektedir. Bazı durumlarda tedbir kararının aynı şekilde devam etmesi sağlanmaktadır. Kadına yönelik şiddet veya şiddet tehlikesinin kalmaması halinde, tedbir kararını veren yetkili merciden bu kararın kaldırılması istenebilmektedir. Tedbir kararına öngörülen süre içerisinde (iki hafta)¹⁴³ itiraz etmek olasıdır¹⁴⁴.

Kadına yönelik tedbir kararının uygulanması bu kararın tebliğ tarihinden itibaren başlamakta ve kararın kaldırılmasına kadar devam etmektedir. Tedbir kararına ilişkin diğer kurumların kullanması söz konusu olan yetkileri ve yerine getirmesi gereken yükümlülükleri olduğu takdirde, bu kurumlar bu hususlarda ŞÖNİM'e bilgi vermektedir. Alınan tedbir kararlarına aykırılık hâlinde zorlama hapsine ilişkin düzenlemeler, uygulanması amacıyla ŞÖNİM tarafından ilgili kolluk gücüne bildirilmektedir. Eğer acil durumlarda veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde kolluk amiri tarafından tesis edilen ve uygulanan tedbirler ilgili makam tarafından onaylanmazsa karar kendiliğinden hükümsüz hale gelmektedir. Ancak bu gibi durumlarda, kararın alındığı tarihten, yetkili makamın onaylamadığı süreye ve onaylamama kararına itiraz edilmesi halinde, bu itirazın kabul veya reddedilmesine ilişkin karara verinceye kadar tedbir uygulanmakta ve yapılan iaşe ile ibate harcamaları ŞÖNİM tarafından karşılanmaktadır.

Şiddete maruz kalan veya şiddet mağduru olma ihtimali bulunan kadın hakkında yetkili merci tarafından verilen karar doğrultusunda ŞÖNİM ve kadın konukevine teslim

¹⁴³ Bkz., Ailenin Korunması Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanuna İlişkin Uygulama Yönetmeliği'nin 33. ve 34. maddeleri.

¹⁴⁴ ŞÖNİM Hakkında Yönetmeliğin 15. maddesi.

edilenlerin kişilerin buralardan ayrılması halinde, ŞÖNİM kolluk gücüne ve kararı alan yetkili mahkemeye bilgi vermektedir¹⁴⁵.

2.2.6. ŞÖNİM’de Korunan Kişilere Yönelik Gizlilik Kararları

ŞÖNİM’de korunan kişinin, tedbir kararı ile birlikte kendisinin istemesiyle veya resen, kendisinin ve diğer aile bireylerinin kimlik bilgilerinin veya kimliğini ortaya çıkarabilecek bilgilerin ve adreslerinin gizli tutulmasına karar verilmesi mümkündür. Eğer böyle bir karar verilirse, kişinin veya kişilerin bilgileri ve resmi kayıtları gizli tutulmaktadır. Bu karar ŞÖNİM müdürlüğü aracılığıyla tedbir kararının uygulanacağı yer nüfus müdürlüklerinde ilgilinin nüfus kaydına işlenmektedir. Hakkında gizlilik kararı alınan kişiden kamu kurum ve kuruluşlarındaki işlemlerinde adres beyanı istenmemekte, kişiye yönelik kodlama kullanılmakta ve gizlilik kararı verilen kayıtlar sadece elektronik ortamda tutulmaktadır. Kişiye yönelik tedbir kararı sona ermişse, bu sona erme süresinden itibaren korunan kişinin nüfus kaydına işlenen gizlilik şerhi on beşinci gün MERNİS veri tabanından silinmektedir¹⁴⁶.

Bahsettiğimiz kişilere ait bilgilerin başkasıyla paylaşımı suç fiili oluşturacağından bu paylaşımı yapana yönelik 26.09.2004 tarihli Türk Ceza Kanununun ve 24.03.2016 tarihli Kişisel Verilerin Korunması Kanununun ilgili düzenlemeleri tatbik edilmektedir.

Şiddet mağduru olan ve korunan kişiye ilişkin adli işlemlerde, gizlilik hali Cumhuriyet Başsavcılıkları ve Mahkemelerce Alınacak Tanık Koruma Tedbirlerine İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik düzenlemeleri kapsamında hüküm altına alınmıştır.

Kişisel bilgilerinin gizli tutulmasına karar verilen ve korunan kişinin, tüm kamu kurum ve kuruluşlarındaki bilgileri gizli tutulmaktadır. Bunun gerçekleşebilmesi için Adalet Bakanlığı’na, İçişleri Bakanlığı’na, Millî Eğitim Bakanlığı’na, Sağlık Bakanlığı’na, Sosyal Güvenlik Kurumu’na, Türkiye Bankalar Birliği’ne, kolluk birimleri ile gerekmesi halinde diğer birimlere gizlilik kararının bildirilmesi gerekmektedir. Hakkında gizlilik kararı alınan korunan kişiye tebligat ŞÖNİM’e ait adreste yapılmaktadır¹⁴⁷.

Yukarıda çalışmaya ilişkin teorik bilgileri, ilgili mevzuatı ve bu doğrultuda çeşitli yorumları ve değerlendirmeleri sunmaya çalıştık. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise aktardığımız teorik bilgiler dikkate alınarak uygulamadaki durum değerlendirmeye alınacaktır.

¹⁴⁵ ŞÖNİM Hakkında Yönetmeliğin 16. maddesi.

¹⁴⁶ Ailenin Korunması Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanuna İlişkin Uygulama Yönetmeliği’nin 32. maddesi.

¹⁴⁷ ŞÖNİM Hakkında Yönetmeliğin 25. maddesi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ VE BULGULARI

Yukarıdaki iki bölümde ağırlıklı olarak teorik bilgi değerlendirmelere yer verilmiştir. Bu teorik bilgilerin ve değerlerin uygulamada nasıl dikkate alındığının veya kullanıldığının da tespit edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle aşağıda sunulan yöntem tatbik edilerek çeşitli sonuçlar elde edilmiştir.

1. Araştırmanın Soruları

Çalışmamızın anlam kazanması veya daha etkin olmasını sağlamak gayesiyle uygulamaya dönük araştırma sorularını şu şekilde oluşturmuş bulunmaktayız:

1. ASPB'nin çocuk ve kadına yönelik sunmuş olduğu hizmetler insan hakları ilkelerini baz almakta mıdır?;
2. ASPB'nin çocuk ve kadına yönelik sunmuş olduğu hizmetler de sosyal adalet kriterlerine yer vermekte midir?;
3. ASPB'nin çocuk ve kadına yönelik hizmetleri sunmakla görevli meslek elemanları uygulamaların ne kadar insan hakları ilkeleri ile uyumlu olduğunu düşünmekte?;
4. ASPB'nin çocuk ve kadına yönelik hizmetleri sunmakla görevli meslek elemanları uygulamaların ne kadar sosyal adalet ile ilişkilendirildiğini düşünmekte?;

2. Araştırmanın Yan Hipotezleri

Çalışmamızın araştırmaya ilişkin yan hipotezleri ise şunlardır:

1. Meslek elemanlarının mesleki formasyonları, çocuk ve kadına yönelik sunmuş oldukları hizmette insan hakları ilkeleri ve sosyal adalet kriterlerini dikkate almaktadırlar;
2. Meslek elemanlarının yaşı artıkça, çocuk ve kadına yönelik sunmuş oldukları hizmette insan hakları ilkelerini ve sosyal adalet kriterlerini dikkate almaktadırlar;
3. Meslek elemanlarının cinsiyeti, çocuk ve kadına yönelik sunmuş oldukları hizmette insan hakları ilkelerini ve sosyal adalet kriterlerini dikkate almaktadırlar;
4. Meslek elemanlarının eğitim durumları, çocuk ve kadına yönelik sunmuş oldukları hizmette insan hakları ilkeleri ve sosyal adalet kriterlerini dikkate almaktadırlar.

3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmada kullanılan İnsan hakları Görüşme Formu ve Sosyal adalet Savunuculuğu Formu Ankara ve Bursa illerinde ASPB bünyesinde yer alan kuruluşlarda çalışan meslek elemanlarına uygulanması ile sınırlı tutulmuştur. Gizlilik ilkesine oldukça önem veren ASPB’ndan çalışma yapmak üzere alınan izin Olağanüstü Hal dönemine denk gelmiştir. Bu izin alma sürecinin uzaması olgusu, sınırlılıklar arasında bulunmaktadır. Uygulama için alınan izin süresinin Mart 2017-Kasım 2017 tarihler arasında olması da araştırmaya yönelik ikinci sınırlılıktır.

Araştırma, araştırmacı tarafından hazırlanan görüşme formu ve Türkçeye uyarlanan Sosyal Adalet Savunuculuğu Ölçeğinden elde edilen verilerle sınırlıdır. Davranış araştırmalarında katılımcıların uygulama anındaki durumlarına ilişkin algıları ile ilgili olması ise araştırmanın bir diğer sınırlılığını oluşturmaktadır.

4. Çalışmada Uygulanan Yöntem ve Bulgular

Bu çalışmada ilk aşamada çalışmada uygulanan yöntem belirlenmekte ve daha sonra tatbik edilen anket ve ölçek itibarıyla ulaşılan sonuçlar değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

4.1. Çalışmanın Yöntemi

Nitel araştırma insanların yaşam tarzlarını, öykülerini, davranışlarını, örgütsel yapıları ve toplumsal değişmeyi anlamaya dönük bilgi üretme süreçlerinden biri olması, insanların olaylara ne tür anlamlar yükledikleri, diğer bir deyişle olayları nasıl niteledikleri sorusuna cevap araması nedeniyle tez çalışmasında önem arz etmektedir. Ayrıca sayısal verilerin olaylara açıklık getirmesi, sonuçların genellenebilirliğini artırması nedeniyle nicel yöntemden de yararlanılması söz konusu olmuştur. Bu nedenle tez çalışmasında, araştırma yöntemlerinden nitel ve nicel araştırma tekniklerinin birlikte ele alındığı karma yöntemin kullanılmasına karar verilmiştir

1990’ların başından itibaren sosyal bilimlerde araştırma yöntemi olarak karma yöntem modeline ilgi gösterilmeye başlanmıştır. Karma yöntem konusunda başta Tashakkori ve Teddlie (2003) gibi yazarlar araştırma paradigması hakkında kitap ve makaleler yazmışlardır. Bu yönetime ilgi gösterilmesinin temel nedeni nitel ve nicel araştırma arasında bir köprü oluşturma özelliği taşımasıdır. Araştırmacı karma yöntemi, bir yandan nitel ve nicel

yöntemlerle elde edilen sonuçların birbirine yakınlığı veya birbirini desteklemesini araştırırken diğer yandan da hem verilerin çakışmasının söz konusu olduğu durumları, hem de olayı farklı açılardan ölçerek zengin ve ayrıntılı bir hale getirmek için kullanır. Burada her bir veri analizi türü bir diğer veri analizini destekleyerek yapılan araştırmalarda nicel ve nitel yöntemlerden elde edilen sonuçların birbirine yakınlığı veya birbirini destekleyip desteklemediği, sonuçların birbirini tamamlaması, yeni hipotez veya araştırma soruları üretilmesi ya da araştırmanın sınırlarının genişletilmesi söz konusu olabilmektedir. Karma yöntemle örneklem seçimi, nicel ve nitel araştırmalarda olduğu gibi olasılıklı ve amaçlı örnekleme teknikleri kullanılmaktadır. Sosyal ve davranış bilimlerinde bu iki tekniği birleştirmek, karma yöntem modeli seçen araştırmacısına ele aldığı konu hakkında hem derin, hem geniş çaplı bilgi alabilme hem de birbirini tamamlayıcı veriler elde etme fırsatı sağlamaktadır (Baki, Gökçek, 2012: 1-21).

Johnson ve Onwuegbuzie (2004) bir araştırmacının aynı çalışma içerisinde bir yöntemin zayıf yönlerini kapatmak için başka bir yöntemi kullanarak karma yöntemle ulaşabileceklerini belirtmişlerdir. Johnson ve Onwuegbuzie (2004) araştırmacının çalışmasını tek bir yöntemle sınırlanmadığı için araştırmanın sorularına daha geniş yanıtlar bulabilmesi, sayısal verilerin olaylara açıklık getirmek için kullanılabilmesi, sonuçların genellenebilirliğini arttırması, yalnız tek yöntemin kullanıldığı bir çalışmada gözden kaçabilecek farklı görüş ve anlayışları açığa çıkarması, geniş çaplı ve karmaşık sorulara cevap araması, sonuçlar için güçlü deliller sunması, nitel ve nicel araştırmaların birlikte kullanımı, teori ve uygulamaya ilişkin daha kesin ve tam bilgiler üretmesi özelliklerini karma yöntemin güçlü yanları arasında saymışlardır. Zayıf yönlerini ise; tek bir araştırmacı için nicel ve nitel çalışmayı birlikte kullanmanın zor olması ve takım çalışması gerektirmesi, çok pahalı olması, hem yazılı, hem de sayısal verileri analiz etmenin çok zaman alması olarak özetlemişlerdir (Baki, Gökçek, 2012: 1-21).

Genel olarak karma yöntem araştırmaları; ölçek, anket formu gibi veri toplama araçlarının geliştirilmesi ve iyileştirilmesinde, uygulama ve değerlendirme çalışmalarında, verilerin onaylanması ve çapraz doğrulamasında, aynı konuların farklı yönleriyle incelemesinde, karmaşık olguların farklı açılardan keşfedilmesi çalışmalarında kullanılmaktadır. Karma yöntemde izlenecek adımlar planlama, uygulama ve değerlendirme olmak üzere üç aşama şeklinde özetlenebilir (Firat, Yurdakul, Ersoy, 2014: 65-86).

4.2. Çalışmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın çalışma evrenini, Ankara ve Bursa İllerinde ASPB ve Bakanlık Bünyesindeki kuruluşlarda görev yapan sosyal hizmet uzmanı, psikolog, sosyolog, çocuk gelişim uzmanı, öğretmenler oluşturmaktadır. Katılımcılara, İnsan Hakları Görüşme Formu ve Sosyal Adalet Savunuculuğu Ölçeği aynı anda verilmiş ve kendilerinden bu formları doldurmaları istenmiştir. Görüşme formu ve ölçek toplam 142 kişiye uygulanmıştır. Ancak eksik ve hatalı görüşme formu ve ölçekler çıkarıldıktan sonra 138 anket değerlendirmeye alınmıştır. Katılımcıların yaşları 24-58 arasında değişmekte olup yaş ortalaması 31,14 olarak belirlenmiştir. Çalışmaya katılan 138 meslek elemanın % 76,1'i kadın, % 23,9'u erkektir. Katılımcıların % 79,7'si lisans, % 20,3'ü lisansüstü eğitim almıştır. Diğer eğitim türünde (ilkokul, lise) katılımcı bulunmamaktadır. Katılımcıların %50,7'si sosyal hizmet uzmanı, %13'ü psikolog, %23,2'si sosyolog, %3,6'sı öğretmen, %8,7'si ise çocuk gelişim uzmanıdır.

5. Veri Toplama Araçları

Gözlem ve Ölçmelerin tekrarlanabildiği ve objektif yapıldığı nicelik araştırma yönteminde, araştırılan konuya ilişkin, evreni temsil edecek örneklemden sayısal sonuçlar elde edilmektedir. Nicel araştırma yönteminde, araştırma evreninin araştırma konusu hakkındaki fikrinin yönü sorgulanmaktadır. Bu nedenle araştırmada veri toplama araçları olarak kuramsal çerçeveye için belgesel (literatür) tarama, ulusal ve uluslararası çocuk ve kadına yönelik yapılan araştırmalar, ulusal ve uluslararası yasal düzenlemelerden yararlanılması söz konusu iken çalışmanın uygulama alanı olarak seçilen ASPB Bursa ve Ankara İl Müdürlüklerinde çocuk ve kadına hizmet veren alanlarda görev yapan Sosyal Hizmet Uzmanı, Psikolog, Çocuk Gelişim Uzmanı, Sosyolog ve Öğretmenlere uygulama alanına ilişkin istatistiki veriler için güvenilirlik ve geçerlik çalışması Prof. Dr. Veli Duyan, Doç.Dr. Ayşe Sezen Bayoğlu Serpen ve Yrd.Doç.Dr. Ece Uğurluoğlu Aldoğan tarafından yapılan “SOSYAL ADALET SAVUNUCULUĞU ÖLÇEĞİ” ve araştırmacı tarafından oluşturulan “İNSAN HAKLARI ANKETİ” uygulanmıştır.

5.1. Sosyal Adalet Savunuculuğu Ölçeği

Dean tarafından 2009 yılında geliştirilmiş olan Sosyal Adalet Savunuculuğu Ölçeği'nin (Social Justice Advocacy Scale) Türkiye'de güvenilirlik ve geçerlik çalışması Serpen, Duyan ve Aldoğan (2014) tarafından yapılan Sosyal Adalet Savunuculuğu Ölçeğinin güvenilirliğinin ve geçerliğinin yüksek olması bu ölçeğin Türkiye'de meslek elemanlarının sosyal adalet savunuculuğu becerilerini belirlemede kullanılabileceğini göstermektedir.

Kavram olarak sosyal adalet savunuculuğu, toplumda dezavantajlı durumda olan bireyleri ekonomik, sosyal ve politik alanlarda güçlendirirken aynı zamanda kalıcı değişiklikler ortaya koymayı da içermektedir.

Bireyin değeri açısından bireyin sosyal, ekonomik hayatında adaletin geliştirilmesi için bireye hizmet veren meslek elemanlarının mesleki değerlere ve bir takım becerilere de sahip olması gerekmektedir. Dean (2009), sosyal adalet savunuculuğunu bireyi güçlendirmeyi, bireyin potansiyel ve yeteneğinin güçlendirilmesinden ziyade, bireyin ekonomik, kültürel ve politik açılardan bireysel farklılıklarını göz önüne alarak daha özel olarak değerlendirilme anlamında kullanmıştır. Bu bağlamda sosyal adalet savunuculuğu yaklaşımı; birey, aile ve toplumların, akademik, iş ve kişisel/sosyal gelişimlerini engelleyen sosyal, politik ve ekonomik eşitsizlikleri gidermek için bir araç olarak kullanmak olarak tanımlanabilir. Ratts (2009) ise, sosyal adalet savunuculuğun, toplumda dışlanmış olanlar için eşit vatandaşlık sorunlarını çözebilmede gerekli olan bir adım olduğunu belirtmiştir. Bu durumda, meslek elemanlarının profesyonel yaşamlarında hizmet verdikleri kişi ve gruplara yönelik her türlü ayrımcılık ve eşitsizliğe karşı sosyal adalet savunuculuğu yaklaşımını önemsemeleri gerekmektedir. Sosyal Adalet Savunuculuğu Ölçeği, sosyal adalet savunuculuğu için gerekli olan becerilerin niceliksel olarak ölçülebilmesi için kullanılmaktadır. Bu çalışmada insan hakları ve sosyal adalet açısından devletin çocuklara ve kadınlara yönelik sunduğu hizmetleri ASPB örneğinde kuramsal çalışmanın yanında ASPB bünyesinde birey, grup ve topluma hizmet veren meslek elemanlarının (sosyal hizmet uzmanı, psikolog, öğretmen, çocuk gelişim uzmanı, sosyolog) sahip oldukları becerilerin sosyal adalet savunuculuğu açısından becerilerin niceliksel olarak ölçülebilmesi de amaçlanmıştır. Çalışma grubunu ASPB'na bağlı Ankara ve Bursa İl Müdürlüklerinde çalışan 70 sosyal hizmet uzmanı, 18 psikolog, 12 çocuk gelişim uzmanı, 5 öğretmen, 32 sosyolog olmak üzere toplam 138 kişi oluşturmaktadır.

Sosyal Adalet Savunuculuğu Ölçeği İşbirlikçi Hareket, Müracaatçının Güçlendirilmesi, Sosyal/Politik Savunuculuk ve Müracaatçı/Toplum Savunuculuğu olmak üzere dört boyuttan ve 43 maddeden oluşmaktadır. Dean'e (2009) göre işbirlikçi hareket bireyin ait olduğu toplum, sosyal/politik etkenler dikkate alınmadan birey üzerinde sadece birey odaklı özel çalışmak, danışmanlık ve psikolojik müdahalelerde bulunmak bireyin sahip olduğu sorunlar nedeniyle suçlanmasına yol açabilir. Tam da bu noktada işbirlikçi hareket müracaatçının gelişimini etkileyen çevresel etkenleri kullanabilme becerisini ifade etmektedir. Ölçekte yer alan işbirlikçi harekete yönelik maddeler 1, 5,8, 9, 10, 13, 15, 19, 20, 21, 25, 26, 29, 34, 37, 40, 42. maddelerdir. Dean (2009) müracaatçının güçlendirilmesi boyutunun, güçsüz veya dezavantajlı birey veya grupların kendilerinde var olan güçlü yönlerinin farkına varmalarını, kendi yaşamları konusunda kontrol ve karar sahibi olacakları becerilerini ve kapasitelerini geliştirmelerini kapsamakta olduğunu savunmuştur. Ölçekte müracaatçının güçlendirilmesine yönelik maddeler 1, 18, 23, 27, 28, 30, 32, 33, 35nolu maddelerdir. Sosyal/Politik Savunuculuk müracaatçının sosyal-ekonomik-politik gelişiminin sistem ve kurumlardan kaynaklanan faktörler nedeniyle engellenmesi söz konusu olduğu durumlar olabilmektedir. Müracaatçı ya da bir topluluğun sorunun politik ya da yasal kaynaklı olduğu durumlarda değişimi savunma, sistemler içindeki politik güç ve sosyal etki kaynaklarını analiz etme becerisi sosyal/politik savunuculuk boyutu içerisinde yer almaktadır. Ölçekte sosyal/politik savunuculuk alt boyutuna yönelik maddeler 3, 6, 7, 11, 14, 22, 24, 36. Maddelerden oluşmaktadır. Yine Dean'e göre müracaatçı/toplum savunuculuğu alt boyutu ise bir meslek elemanının kendi mesleki gücü ve yetkinliğini müracaatçının sorununu çözme adına kullanırken, müracaatçının bağımlı hale gelmemesi için mümkün olduğunca savunuculuk eylemleri ile güçlendirme faaliyetleri arasındaki dengeyi koruyabilmesini ifade etmektedir. Bu alt boyuta yönelik maddeler 4, 16, 17, 31, 38, 39, 41. maddelerden oluşmaktadır (Serpen, Duyan, Aldoğan, 2014: 21-34).

Araştırmaya katılan meslek elemanlarının Ek 1'de verilen ölçek maddelerinde yer alan tutum ve davranış ifade eden cümlelere, "Kesinlikle doğru değil=1" , "Doğru değil=2", "Kısmen doğru değil=3", "Kararsızım=4", "Kısmen doğru=5", "Doğru=6", "Kesinlikle doğru=7" şeklinde derecelerde kendilerine uygun olan görüşü bildirmeleri istenmektedir. Ölçekten alınan yüksek puanlar sosyal adalet savunuculuğunun gerçekleştirilmesine yönelik yüksek ilgi ve çabayı; düşük puanlar ise bu konudaki düşük ilgiyi açıklamaktadır. Serpen, Duyan ve Aldoğan (2014) Sosyal Adalet Savunuculuğu Ölçeği'ni oluşturan maddelerin istenilen özelliklerde olması, ölçeğin güvenilirliğinin ve geçerliğinin yüksek olması, bu ölçeğin Türkiye'de meslek elemanlarının belirlemede kullanılabileceğini ve ölçeğin bu özelliklerinin

orijinal hali ile benzerlik göstermesi nedeni ile Türkçe formunun Türkiye’de kullanılabilir olduğunu belirtmektedirler (Serpen, Duyan, Aldoğan, 2014: 21-34).

5.2. İnsan Hakları Anketi

Sosyal bilimlerde veri toplamak için sıklıkla kullanılan ve kısaca bir soru listesi olarak da isimlendirilen anketler aracılığıyla araştırmaya alınan bireylerin demografik özelliklerinin dışında kişilerin neler yaptıkları, neleri beğendikleri, bir konu hakkında neler bildikleri, nelere inanıp değer verdikleri, ne gibi kişisel özelliklere sahip oldukları, görüşleri, tutumları hakkında veri sahibi olunabilir. Anketler, araştırılmak istenen özelliklere göre bölümlere ayrılabilmesi gibi her bir amaç için ayrı bir anket hazırlamak da mümkündür. Ölçülmek istenen özelliğe göre anketlerde dört farklı soru grubu kullanılabilir:

1. Olgusal sorular; araştırmaya katılan bireylerin cinsiyet, yaş, meslek gibi demografik özelliklerini, mesleki, iletişim düzeyi, ailenin sosyo-ekonomik göstergeleri, bir eğitim programına katılma gibi durumlarını belirlemeye yönelik sorularını,
2. Sosyal, ekonomik, politik vb. konularda yapılacak olan araştırmaya katılanların ne bildiklerini ve bilgiye ulaşma kaynaklarını belirlemeye yönelik bilgi sorularını,
3. Öğretmen ve öğrenci davranışları, tüketim alışkanlıkları, oy verme davranışları, kurum içi iletişim davranışları, sosyal ve sanat etkinliklerine katılma davranışları vb. davranış belirlemeye ilişkin sorularını,
4. Bir konuya yönelik katılımcıların duygularını, tutumlarını, algılarını ve fikirlerini belirleme amaçlı inanç ve kanaet sorularını içermektedir (Büyüköztürk, 2005: 1-19).

Araştırmada tarafımda oluşturulan anket 15 sorudan oluşmaktadır. 1, 2, 3 ve 4 numaralı sorular demografik bilgiler edinmeye yönelik olup 5, 6, 7, 8, 9, 10 ve 15 sorular açık uçlu sorulardan oluşmaktadır. 5. soruda yer alan “Sizce hak nedir?” ve 6. soruda yer alan “İnsan hakları nedir?” sorularına verilen cevaplar tanımlar kısmında yer alan “hak” ve “insan hakları” tanımları baz alınarak değerlendirilmiştir. 9. soruda yer alan “İnsan Hakları Sözleşmelerinden bildiğiniz var mı?” sorusuna verilen yanıtlar (bkz., Ek 2) da yer alan “Uluslararası İnsan Hakları Belgeleri (Temel Belgeler ve Temel Sözleşmeler)”, 15. soruda yer alan “Türkiye’de İnsan Haklarını Koruma Amacı ile Çalışan Kurum ve Kuruluşlardan Bildiklerinizi Yazınız” sorusuna verilen yanıtlar (bkz., Ek 2) yer alan “İnsan Hakları ile İlgili Kuruluşlar Ulusal Kuruluşlar” baz alınarak ortak ifadeler “uygun”, “uygun değil” ve “bilmiyorum” şeklinde değerlendirilmiştir.

6. Verilerin Çözülmesi

Ankette ve sosyal adalet savunuculuğu ölçeğinden elde edilen veriler ışığında veri tabanı hazırlanmış olup kodlama ve analizlerde IBM SPSS 21,0 programı kullanılmıştır. Araştırma amacına uygun olarak niteliğine göre verilerin ortalama, standart sapma, yüzde değerleri belirlenmiştir. Sosyal Adalet Savunuculuğu Ölçeğinde (SAS Ölçeği) yer alan dört boyuta ilişkin (işbirlikçi hareket-İH, müracaatçının güçlendirilmesi-MG, sosyal/politik savunuculuk-SPS, müracaatçı/toplum savunuculuğu-MTS) analizlerde Klamogrov-Smirnov normallik testi kullanılmıştır. Demografik sorular ve ölçeğin boyutları arasındaki ilişkilere t testi, Levene's testi analizi ile bakılmıştır. Ölçeğin boyutları ve meslek arasındaki ilişki ise ANOVA testi ile test edilmiştir.

7. Çalışmanın Bulguları ve Yorumları

Çalışmanın bu kısmında önce bulguların nasıl elde edildiği saptanmaya ve daha sonra ise bu bulgular tezin konusuyla ilişkilendirilerek yorumlanmaya çalışılacaktır.

7.1. Betimsel İstatistikler

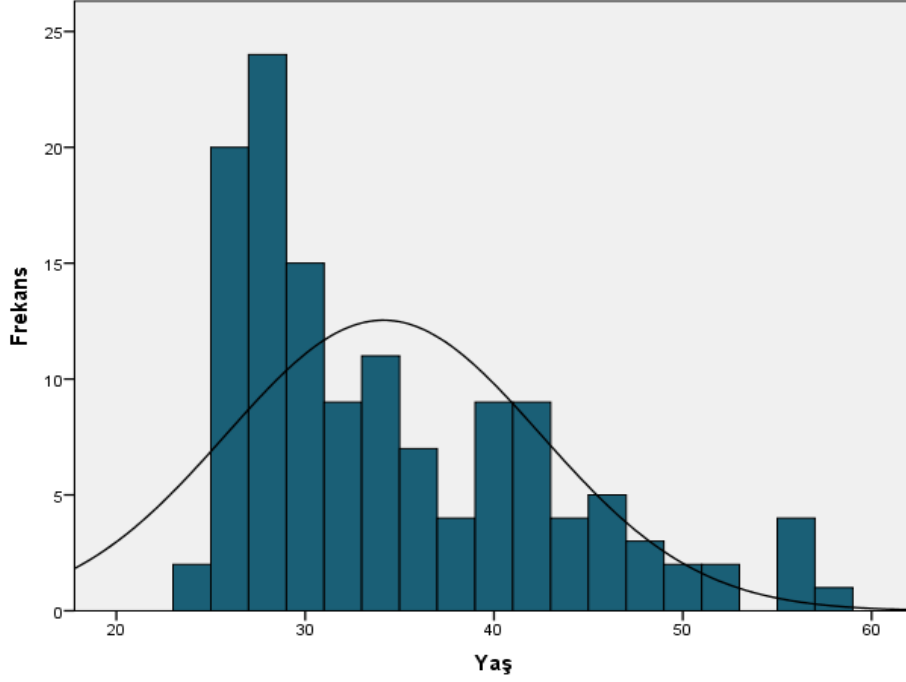
Anket ve Sosyal Adalet Savunuculuğu Ölçeği (SASÖ) toplam 142 kişiye uygulanmıştır. Eksik ve hatalı formlar ve ölçekler çıkarıldığında kullanılabilir 138 anket üzerinden çalışma gerçekleştirilmiştir.

Anket ve SASÖ, Ankara ve Bursa'da çalışan meslek elemanlarına uygulanmış olup meslek elemanlarının dağılımı Tablo 1 'de verilmiştir.

Tablo 1: Bölgeler

	Frekans	Yüzde
Ankara	99	71,7
Bursa	39	28,3
Toplam	138	100,0

Katılımcıların 131'i kaç yaşındasınız sorusuna cevap verenlerin yaşları 24 ile 58 arasında değişmekte olup ortalama yaş 31,14 olarak bulunmuştur. Aşağıdaki grafikte yaş değişkenine ait histogram grafiği yer almaktadır.

Katılımcıların cinsiyete göre dağılımları incelendiğinde Tablo 2’de yer alan değerlere ulaşılmıştır. Çalışmaya katılan toplam 138 meslek elemanının %76,1’i kadın %23,9’u ise erkektir.

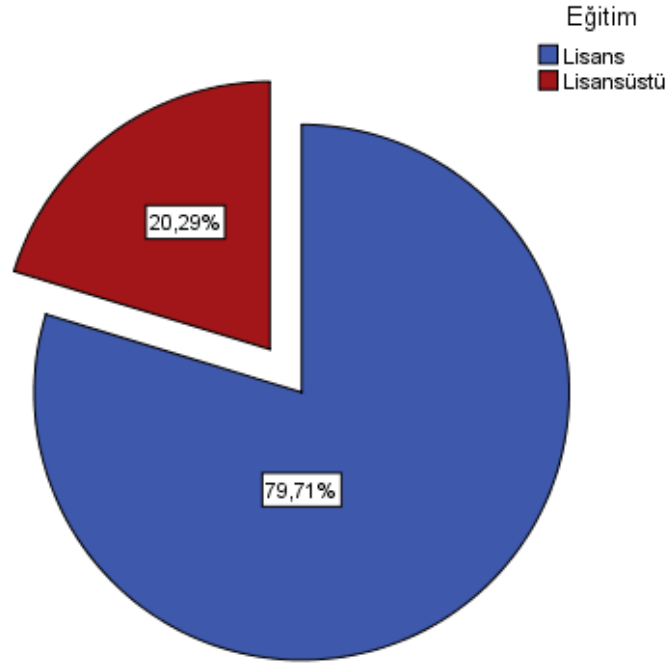
Tablo 2: Cinsiyet

	Frekans	Yüzde
Kadın	105	76,1
Erkek	33	23,9
Toplam	138	100,0

Anket ve Ölçekte yer alan diğer bir demografik soru olan eğitim duruma verilen cevaplar doğrultusunda meslek elemanlarının %79,7’si lisans ve % 20,3’ü ise lisansüstü eğitim almış oldukları Tablo 3’ de görülmektedir.

Tablo 3: Eğitim Durumu

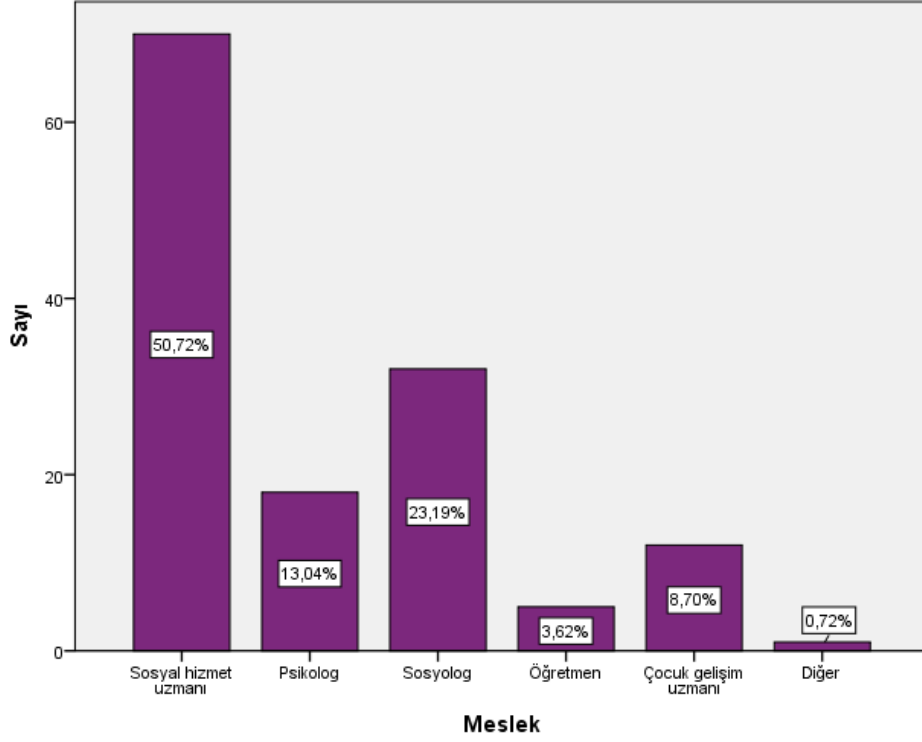
	Frekans	Yüzde
Lisans	110	79,7
Lisansüstü	28	20,3
Toplam	138	100,0

Tablo 4'te yer alan meslek grupları incelendiğinde %50,7'sinin sosyal hizmet uzmanı, %13'ünün psikolog, %23,2'sinin sosyolog, %3,6'sının öğretmen, %8,7'sinin çocuk gelişim uzmanı olduğu görülmektedir.

Tablo 4: Meslek

	Frekans	Yüzde	Geçerli yüzde	Kümülatif yüzde
Sosyal hizmet uzmanı	70	50,7	50,7	50,7
Psikolog	18	13,0	13,0	63,8
Sosyolog	32	23,2	23,2	87,0
Öğretmen	5	3,6	3,6	90,6
Çocuk gelişim uzmanı	12	8,7	8,7	99,3
Diğer	1	,7	,7	100,0
Toplam	138	100,0	100,0	

Tablo 5’te “Eğitim sürecinizin herhangi bir diliminde insan hakları ile ilgili bir ders aldınız mı?” sorusuna verilen yanıtların dağılımı yer almaktadır.

Tablo 5: Eğitim Sürecinizin Herhangi Bir Diliminde İnsan Hakları İle İlgili Bir Ders Aldınız mı?

	Frekans	Yüzde	Geçerli yüzde	Kümülatif yüzde
Evet	82	59,4	60,7	60,7
Hayır	53	38,4	39,3	100,0
Toplam	135	97,8	100,0	
Cevap yok	3	2,2		
Toplam	138	100,0		

Bu sorunun cevabına göre eğitim sürecinde insan hakları ile ilgili bir ders alanların oranı %59,4 iken katılımcıların %38,4’ünün insan hakları ile ilgili bir ders almadığı görülmektedir. Katılımcıların %2,2’si ise bu soruya cevap vermemiştir.

“Eğitim sürecinizin herhangi bir diliminde çocuk hakları ile ilgili bir ders aldınız mı?” sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde %52,9’uevet yanıtını verirken %44,2’sinin hayır yanıtı vererek ilgili bir ders almadığı ve yaklaşık %3’ünün bu soruya yanıt vermediği görülmüştür.

Tablo 6: Eğitim Sürecinizin Herhangi Bir Diliminde Çocuk Hakları İle İlgili Bir Ders Aldınız mı?

	Frekans	Yüzde	Geçerli yüzde	Kümülatif yüzde
Evet	73	52,9	54,5	54,5
Hayır	61	44,2	45,5	100,0
Toplam	134	97,1	100,0	
Cevap yok	4	2,9		
Toplam	138	100,0		

Katılımcıların % 38,4'nün eğitim sürecince, insan hakları (ve temel özgürlükleri) ve % 44,2'sinin çocuk hakları ile ilgili bir ders almamaları nedeniyle, hizmet verdikleri gruplarda yer alan çocuklar ve kadınlar için sundukları hizmetin kalitesinin olumsuz yönde etkilenebileceği söylenebilir.

Tablo 7'de "Çocuk hakları sözleşmesinde belirlenen çocuk hakları konusunda bilginiz var mı?" sorusu sorulmuş ve soruyu yanıtlayan 134 meslek elemanlarının %85,8'i evet yanıtını vermiştir. %2,9'u ise bu soruyu yanıtlamamıştır.

Tablo 7:Çocuk Hakları Sözleşmesinde Belirlenen Çocuk Hakları Konusunda Bilginiz Var Mı?

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Evet	115	83,3	85,8	85,8
Hayır	19	13,8	14,2	100,0
Toplam	134	97,1	100,0	
Cevap yok	4	2,9		
Toplam	138	100,0		

Tablo 6'da eğitim süresince çocuk hakları ile ilgili ders almayanların oranı % 44,2 iken, Tablo 7'de "çocuk hakları sözleşmesinde belirlenen çocuk hakları konusunda bilginiz var mı? sorusuna verilen evet cevabı oranı % 83,3'tür. Bu durumda, çocuk hakları ile ilgili ders almayan % 44,2 oranındaki katılımcının, çocuk hakları sözleşmesinde belirlenen çocuk hakları konusunda bilginiz var mı? sorusuna % 83,3 evet cevabı vermeleriyle denilebilir ki kendileri (meslek elemanları) mesleki uygulamalar ve hizmet sunumları sırasında çocuk hakları ile ilgili bilgi sahibi olmaya başlamışlardır.

Tablo 8’de “Hizmet verdiğiniz kesimin insan haklarını desteklediğiniz durumlar olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna sadece %2,2 hayır cevabını verirken %93,5’i evet cevabı vermiştir ve %4,3’ü bu soruyu cevapsız bırakmıştır.

Tablo 8:Hizmet Verdiğiniz Kesimin İnsan Haklarını Desteklediğiniz Durumlar Olduğunu Düşünüyor musunuz?

	Frekans	Yüzde	Geçerli yüzde	Kümülatif yüzde
Evet	129	93,5	97,7	97,7
Hayır	3	2,2	2,3	100,0
Toplam	132	95,7	100,0	
Cevap yok	6	4,3		
Toplam	138	100,0		

Tablo 9’da “Hizmet verdiğiniz kesimin insan haklarını ihlal ettiğiniz durumlar olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusu sorulmuştur ve aşağıdaki tabloda yer alan değerlere göre %54,3’ü hayır yanıtını vermiş ve %8’i bu soruyu yanıtlamamıştır.

Tablo 9: Hizmet Verdiğiniz Kesimin İnsan Haklarını İhlal Ettiğiniz Durumlar Olduğunu Düşünüyor musunuz?

	Frekans	Yüzde	Geçerli yüzde	Kümülatif yüzde
Evet	52	37,7	40,9	40,9
Hayır	75	54,3	59,1	100,0
Total	127	92,0	100,0	
Cevap yok	11	8,0		
Toplam	138	100,0		

Tablo 8’de “hizmet verdiğiniz kesimin insan haklarını desteklediğiniz durumlar olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların % 93,52’si evet derken, bir sonraki Tablo 9’da “hizmet verdiğiniz kesimin insan haklarını ihlal ettiğiniz durumlar olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna % 37,7’si evet cevabını vermiştir. Bu durumda katılımcı meslek elemanlarının hizmet sunumu sırasında insan hakları ihlali yaptıklarını kabul ettikleri sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu çelişkili durumun başka çalışmalarla araştırılması gerektiği düşünülmektedir.

Tablo 10’da “Hizmet verdiğiniz kesim ile ilgili kararlar alırken onların görüşlerini dikkate alır mısınız?” sorusuna 2 kişi yanıt vermezken kalan diğer tüm katılımcılar evet yanıtını vermiştir.

Tablo 10: Hizmet Verdiğiniz Kesim İle İlgili Kararlar Alırken Onların Görüşlerini Dikkate Alır mısınız?

	Frekans	Yüzde	Geçerli yüzde	Kümülatif yüzde
Evet	136	98,6	100,0	100,0
Cevap yok	2	1,4		
Toplam	138	100,0		

Tablo 10’da “Hizmet verdiğiniz kesim ile ilgili kararlar alırken onların görüşlerini dikkate alır mısınız?” sorusuna verilen % 98,6 evet sonucunu, self determinasyon kavramını dikkate alarak yorumlamak mümkün olabilecektir. Sosyal hizmet mesleğinin uygulama ilkelerinden biri olan self determinasyon kavramını, “müracaatçının/toplumun kendi kararlarını oluşturma, yardım sürecine aktif bir biçimde katılma ve seçimlerine dayalı bir yaşam oluşturma hakkı” şeklinde tanımlayabiliriz. Bu tanım bizi, “bireylerin kendi yaşamlarında ne istediklerini, nelere ihtiyaç duyduklarını en iyisini sadece kendilerinin bilebilecekleri” düşüncesine götürmektedir. Bir diğer ifadeyle, müracaatçının ne yapmak veya ne olmak istediği konusunda vereceği kararlarda, meslek elemanından ziyade kendisinin (müracaatçının) aktif rol ve sorumluluk alması gerekmektedir. Müracaatçı hakkında tüm kararların meslek elemanları tarafından alınması durumu, bir bakıma müracaatçı açısından arzulanan kendine güven ve yeterlilik duygusu yerine bağımlılık duygusunun gelişmesine yol açabilmektedir. Bireylerin gelişmeleri için kendi hayatları ile ilgili sorumluluk ve karar almaları arzulanan ideal bir durumdur. Ancak sorumluluk duygusunun gelişmesi ve alt yapı olarak self determinasyon değerinin (veya olgusunun) artırılması için sorunun çözümlenmesi, ihtiyacın karşılanması noktasında müracaatçıya birden fazla seçenek sunulmalıdır. Eğer müracaatçı bu seçenekleri göremiyorsa, meslek elemanları problemin çözümünde kararları alacak olan kişinin müracaatçı olduğunu bilerek, mesleki bilgi ve tecrübesiyle bu durumda danışmanlık görevini veya işlevini yürütmesi gerektiğini bilmelidir (Şahin, 2009: 88-96). Tablo 10’da çıkan % 98,6 evet sonucunu katılımcıların self determinasyon ilkesine önem verdikleri şeklinde değerlendirebiliriz.

7.2. Ölçekler ve Boyutlar

Dean (2009) tarafından oluşturulan Sosyal adalet savunuculuğu ölçeği incelendiğinde İşbirlikçi Hareket, Müracaatçının Güçlendirilmesi, Sosyal/Politik Savunuculuk ve

Müracaatçı/Toplum Savunuculuğu olmak üzere 4 boyuttan ve 43 maddeden oluştuğu görülmektedir. Bu 43 madde içinde ters akan sorular olduğu belirtilmiştir. Bu soruların numaraları; 4, 6, 11, 12, 16, 17, 38, 39, 41 ve 43'tür. Serpen vd. tarafından yapılan geçerlilik çalışmasında madde numaraları aynıdır. Dolayısıyla bu sorular bu çalışma baz alınarak ters kodlanmıştır. Serpen vd. (2014)'ün geçerlilik çalışması sonucunda iki soru çıkarılmış ve 41 soru üzerinden değerlendirme yapılmıştır. (12.soru çıkarıldığı için ters akan sorular içinde yer almamıştır). Serpen vd. (2014)'in çalışmasında boyutların belirlendiği son tabloda yer alan maddelere göre alındığında boyutlar ve boyutlarda yer alan maddeler aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Serpen vd. (2014)'ün çalışmasında yer alan geçerlilik çalışmasına göre;

Tablo 11: SAS Ölçeğinde Yer Alan Soruların İçsel Tutarlılığı

Boyutlar	Madde sayısı	Maddeler	Ters maddeler	C.Alpha
İşbirlikçi hareket (IH)	17	1, 5, 8, 9, 10, 13, 15, 19, 20, 21, 25, 26, 29, 34, 37, 40, 42.	-	0,90
Sosyal politik savunuculuk (SPS)	8	3, 6, 7, 11, 14, 22, 24, 36	6, 11, 24	0,81
Müracaatçının güçlendirilmesi (MG)	9	2, 18, 23, 27, 28, 30, 32, 33, 35.	-	0,72
Müracaatçı toplum savunuculuğu (MTS)	7	4, 16, 17, 31, 38, 39, 41	4, 16, 17, 38, 39, 41	0,70

Soruların içsel tutarlılığını gösteren Cronbach Alpha değeri her bir boyut için incelendiğinde sırasıyla İşbirlikçi hareket için 0.90, Sosyal politik savunuculuk için 0.81, Müracaatçının güçlendirilmesi için 0.72 ve müracaatçı toplum savunuculuğu için 0.70 bulunmuştur. Bulunan Cronbach Alpha değerlerinin hepsi 0.70 ve üzeri olduğundan boyutların içsel olarak tutarlı olduğu söylenebilir.

7.3. SAS Ölçeğinde Yer Alan Boyutlara İlişkin Betimsel İstatistikler

Boyutlarda yer alan sorular içsel olarak tutarlı olup boyutların ortalamaları alınarak dört yeni değişken oluşturulmuştur. Aşağıda yer alan tabloda bu boyutlara ilişkin özet değerler yer almaktadır.

Tablo 12: Ölçekçe Yer Alan Boyutlara İlişkin Özet Değerler

Boyutlar	N	Minimum	Maximum	Ortalama	Std. Sapma
IH_Ortalama	138	2,6	7,0	4,841	0,8955
MG_Ortalama	138	3,1	7,0	5,210	0,7095
SPS_Ortalama	138	1,0	6,6	3,427	1,2111
MTS_Ortalama	138	3,3	7,0	5,206	0,8771

Bu bilgilere göre en yüksek ortalamaya sahip boyut müracaatçının güçlendirilmesi-MG (5,21), Müracaatçı/toplum savunuculuğu- MTS (5,20) olarak bulunurken bunları İşbirlikçi hareket (4,84) takip etmiş ve en düşük ortalamaya sahip olan grup ise (3,43) ile Sosyal/politik savunuculuk olmuştur.

Güçsüz veya dezavantajlı birey veya grupların kendilerinde var olan güçlü yönlerinin farkına varmalarını, kendi yaşamları konusunda kontrol ve karar sahibi olacakları becerilerini ve kapasitelerini geliştirmelerini kapsayan MG (müracaatçının güçlendirilmesi) boyutu (ortalama =5,210) ile bir meslek elemanının kendi mesleki gücü ve yetkinliğini müracaatçının sorununu çözme adına müracaatçının bağımlı hale gelmemesi için mümkün olduğunca savunuculuk eylemleri ile güçlendirme faaliyetleri arasındaki dengeyi koruyabilmesini ifade eden MTS (müracaatçı/toplum savunuculuğu) boyutunun (ortalama =5,206) en yüksek ortalamaya sahip olduğu Tablo 12’de görülmektedir. Daha önceki kuramsal bölümlerde sosyal hizmet uygulamalarının hayırseverlik veya sadaka anlayışından ziyade, hak çerçevesinde sunulması gerektiği belirtilmiştir. Bu düşünce doğrultusunda ve MG ile MTS boyutlarının ortalamasının yüksek olduğu sonucundan yola çıkarak hizmet sunumunda görev alan meslek elemanlarının, hizmet alan müracaatçı kesimin kurum ve kuruluşlara bağımlı kılınmalarından ziyade kendi yaşamlarını belirleme konusunda kontrol ve karar sahibi olmalarını, kendi beceri ve potansiyellerinin farkına varmalarını desteklediklerini söyleyebiliriz.

7.3.1. Normallik Testi

Bu dört boyuta ilişkin Kolmogrov-Smirnov normallik testi uygulanarak aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir;

H₀= Verilerin dağılımı normal dağılıma uygundur.

H₁= Verilerin dağılımı normal dağılıma uygun değildir.

Tablo 13: One-Sample Kolmogorov-Smirnov Test

		IH Ort	MG Ort	SPS Ort	MTS Ort
N		138	138	138	138
Normal Parameters ^{a,b}	Ortalama	4,841	5,210	3,427	5,206
	Std. Sapma	0,896	0,710	1,211	0,877
Kolmogorov-Smirnov Z		0,559	0,833	1,057	0,945
Asymp. Sig. (2-tailed)		0,914	0,492	0,214	0,334

a. Test distribution is Normal.

b. Calculated from data.

Dört boyut içinde Asymp.Sig. değerleri %5 anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir. Bulunan sonuca göre tüm değerler 0.05'ten daha büyüktür. Bu durumda H_0 hipotezi reddedilemez. Dolayısıyla oluşturulan dört yeni değişkenin dağılımının normal olduğu söylenir.

7.3.2. SAS Ölçeğinde Yer Alan Boyutlar Arasındaki Korelasyonlar

Tablo 14: Ölçekçe Yer Alan Boyutlara İlişkin Korelasyonlar

Boyutlar	IH	MG	SPS	MST
IH	1	0.74**	0.63**	0.39**
MG	0.74**	1	0.43**	0.51**
SPS	0.63**	0.43**	1	0.32**
MTS	0.39**	0.51**	0.32**	1

**Korelasyon değerleri 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

Boyutlar arasındaki korelasyonlar incelendiğinde tüm bulunan katsayıların %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. En yüksek korelasyon değeri Müracaatçının Güçlendirilmesi ile İşbirlikçi Hareket arasında ($r=0.74$) bulunmuştur. İkinci en yüksek korelasyon değeri ($r=0.63$) ile İşbirlikçi Hareket ve Sosyal/politik savunuculuk arasında görülmüştür.

İşbirlikçi Hareket-İH boyutunun hem Müracaatçının Güçlendirilmesi- MG hem de sosyal /politik savunuculuk boyutuyla yüksek korelasyon değerine sahip olması sonucunu, araştırmaya katılan katılımcıların, müracaatçının/topluluğun sorunun politik veya yasal kaynaklı olduğu durumlarda değişimi yaratmak ve müracaatçının kendi potansiyelinin farkına vararak sahip oldukları becerileri geliştirmeleri gerektiğini ve müracaatçının/topluluğun gelişimini etkileyen çevresel etkenleri kullanabilme becerisinin önemli olduğunu destekledikleri şeklinde yorumlayabiliriz.

7.3.3. İnsan Hakları Anketinde Yer Alan Demografik Sorular ve Sosyal Adalet Savunuculuğu Ölçeği Boyutları Arasındaki İlişkiler

7.3.3.1. t Testi

Yaş ile bu dört boyut arasındaki ilişki incelendiğinde;

Tablo 15: Yaş İle Ölçekte Yer Alan Boyutlar Arasındaki İlişki

Boyutlar	IH	MG	SPS	MST
Yaş	0.10	0.07	0.31**	0.12

**Korelasyon değerleri 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

Boyutlar ile yaş arasındaki ilişkiler Spearman korelasyon katsayısı ile incelendiğinde sadece SPS ile yaş arasında anlamlı pozitif ilişki bulunmuş diğer boyutlar ile yaş arasında anlamlı korelasyon görülmemiştir.

Olgunlaşma ile birlikte bireyler, yeterli ve uygun uyaran faktörlerin etkisiyle yaşamlarının farklı dönemlerinde farklı sosyal ve bilişsel gelişim davranışlarını yerine getirirler. Diğer ifadeyle bireyler üst düzey zihinsel beceriler kazanmak için bilişsel ve sosyal olgunlaşmaya ihtiyaç duyarlar. Farklı yaş gruplarındaki çocukların ve yetişkinlerin yaşamın değişik döneme olan algıları farklılık göstermektedir. Bireylerin sahip oldukları yaşam deneyimi, zenginlikleri ve biyolojik olgunluk düzeylerinin değişkenliği, algı farklılıklarının temelini oluşturmaktadır. Genel olarak tutumların değişim süreci incelendiğinde bireylerin farklı bilişsel/ fiziksel olgunluk dönemlerinde farklı tutumlara sahip olabildiği görülmektedir. 20’li yaşlara gelene kadar sahip olunan tutumlar nispeten “zayıf” olarak nitelendirilmekte ve değişebilmektedir. Aynı sosyal çevredeki bireylerden yaşça daha büyük olanların eleştirel düşünme ve karmaşık olaylar karşısında derinlemesine düşünme becerilerinin küçük olanlara göre daha yüksek düzeyde olduğunu belirtmektedir (Özelçi, 2012: 29).

Tablo 15’de sadece SAS Ölçeğinde SPS ile yaş arasında anlamlı pozitif ilişki bulunması sonucu dikkate alındığında, müracaatçının/topluluğun sorunun politik veya yasal kaynaklı olduğu durumlarda değişimi yaratma konusunda müracaatçının gelişimini etkileyen çevresel etkenleri kullanabilme becerisinin yaş ile birlikte arttığı şeklinde yorumlanabilir. Bir başka ifade ile sosyal hizmet uygulayıcılarının yaş ve mesleki tecrübeleri sayesinde daha önce defalarca karşılaştıkları politik veya yasal kaynaklı olabilecek sorunların kaynağını ve çözümünü görebilmeleri ve müdahalede bulunma becerilerinin geliştiğini belirtmek yerinde olacaktır.

Eğitim ile boyutlar arasındaki ilişkiler incelendiğinde;

H₀= işbirlikçi hareket eğitim düzeyine göre farklılık göstermemektedir.

H₁= işbirlikçi hareket eğitim düzeyine göre farklılık göstermektedir.

H₂= Müracaatçının güçlendirilmesi eğitim düzeyine göre farklılık göstermektedir.

H₃= Sosyal/politik savunuculuk eğitim düzeyine göre farklılık göstermektedir.

H₄= Müracaatçı/toplum savunuculuğu eğitim düzeyine göre farklılık göstermektedir.

Bu hipotezleri test etmek için t testinde yararlanılmıştır. Eğitim durumu lisans ve lisansüstü olarak iki gruptan oluşmaktadır.

Aşağıdaki tabloda lisans ve lisansüstü eğitim düzeyine göre dört farklı boyutun ortalaması ve standart sapmalarının değerleri yer almaktadır.

Tablo 16: Eğitim İle Ölçekte Yer Alan Boyutlar Arasındaki İlişi

Boyutlar	Eğitim	N	Ortalama	Std. Sapma
MG	Lisans	110	5,228	0,7021
	Lisansüstü	28	5,139	0,7467
IH	Lisans	110	4,810	0,8766
	Lisansüstü	28	4,966	0,9730
SPS	Lisans	110	3,310	1,1267
	Lisansüstü	28	3,884	1,4305
MTS	Lisans	110	5,158	0,8473
	Lisansüstü	28	5,393	0,9795

Yukarıdaki tablodan görüleceği üzere iki grup arasında örneklem hacmi açısından bir eşitlik söz konusu değildir.

Test sonuçları;

Tablo 17: Ölçekte Yer Alan Boyutların Varyans Dağılımları

Boyutlar	Levene's testi		t test		
	Sig.	Sonuç	t	Sig.	Sonuç
MG	0.741	>0.05	0.594	0.554	>0.05
IH	0.681	>0.05	-0.826	0.410	>0.05
SPS	0.098	>0.05	-2.272	0.025	<0.05
MTS	0.146	>0.05	-1.265	0.208	>0.05

Varyansların eşit olup olmadığını test etmek üzere yapılan Levene's testi incelendiğinde bulunan sig. Değerlerinin hepsinin 0.05'ten büyük olduğu görülmüştür. Bu durumda varyansların eşit olduğunu söyleyebiliriz.

t testi sonuçlarını incelendiğinde sadece SPS'nin sig. değerinin 0.05'ten küçük olduğu görülmektedir. Bu durumda H_0 hipotezi reddedilir. Diğer ifadeyle sosyal/politik savunuculuk eğitim düzeyine göre farklılık göstermektedir. Tablo 16'ya göre MG boyutu dışında diğer boyutların yüksek lisans mezunlarında az bir farkla daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonucu, eğitim düzeyi arttıkça sosyal adalet savunuculuğu artmaktadır şeklinde yorumlayabiliriz.

Mesleğe göre sonuçlar incelendiğinde;

Tablo 18: Ölçek Boyutlarının Mesleğe Göre Dağılımları

Boyutlar Meslekler	N	Ortalama	Std. Sapma	
IH	Sosyal hizmet uzmanı	70	5,076	0,7980
	Psikolog	18	4,484	0,9980
	Sosyolog	32	4,643	0,9427
	Öğretmen	5	5,353	0,6771
	Çocuk gelişim uzmanı	12	4,451	0,7901
	Diğer	1	3,353	.
	Toplam	138	4,841	0,8955
MG	Sosyal hizmet uzmanı	70	5,475	0,5991
	Psikolog	18	4,796	0,7987
	Sosyolog	32	4,906	0,7190
	Öğretmen	5	5,622	0,4052
	Çocuk gelişim uzmanı	12	4,981	0,5895
	Diğer	1	4,556	.
	Toplam	138	5,210	0,7095
SPS	Sosyal hizmet uzmanı	70	3,771	1,2339
	Psikolog	18	2,792	1,0028
	Sosyolog	32	3,004	1,0918
	Öğretmen	5	4,150	0,7521
	Çocuk gelişim uzmanı	12	3,323	1,0929
	Diğer	1	1,875	.
	Toplam	138	3,427	1,2111
MTS	Sosyal hizmet uzmanı	70	5,422	0,8895
	Psikolog	18	5,127	0,9334
	Sosyolog	32	4,929	0,8146
	Öğretmen	5	5,257	0,9114
	Çocuk gelişim uzmanı	12	4,798	0,6166
	Diğer	1	5,000	.
	Toplam	138	5,206	0,8771

Her bir meslekte anket formu ve SAS ölçeğine yanıt veren kişilerin dağılımı tablodan görülmektedir. Bu tabloya göre anket en çok sosyal hizmet uzmanlarına uygulanmıştır. Her bir meslek grubunun farklı boyutlardaki ortalaması Tablo 18’de görülmektedir.

- Eğitim süresinde **insan hakları** ile ilgili ders alanlar ve almayanların sosyal adalet savunuculuğu ölçeğine verdikleri cevaplar anlamlı farklılıklar gösteriyor mu, t testi ile incelenmiştir.

H₀= İşbirlikçi hareket ders alma durumuna göre farklılık göstermemektedir.

H₁= İşbirlikçi hareket ders alma durumuna göre farklılık göstermektedir.

H₂= Müracaatçının güçlendirilmesi ders alma durumuna göre farklılık göstermektedir.

H₃= Sosyal/politik savunuculuk ders alma durumuna göre farklılık göstermektedir.

H₄=Müracaatçı/toplum savunuculuğu ders alma durumuna göre farklılık göstermektedir.

Tablo 19: Katılımcıların Eğitim Süresi Boyunca İnsan Hakları İle İlgili Ders Alıp Almamaları ve Sosyal Adalet Savunuculuğu Arasındaki İlişki

Eğitim sürecinizin herhangi bir diliminde insan hakları ile ilgili bir ders aldınız mı?		N	Ortalama	Std. Sapma
MG	Evet	82	5,370	0,6331
	Hayır	53	4,954	0,7531
IH	Evet	82	5,033	0,8602
	Hayır	53	4,524	0,8653
SPS	Evet	82	3,509	1,2065
	Hayır	53	3,236	1,1865
MTS	Evet	82	5,317	0,8595
	Hayır	53	5,016	0,8661

7.3.3.2. Levene’s Testi

Tablo 20: İnsan Hakları İle İlgili Ders Alıp Almama ve Ölçek Boyutları Arasındaki İlişki

Boyutlar	Levene’s testi		t test		
	Sig.	Sonuç	t	Sig.	Sonuç
MG	0.193	>0.05	3.458	0.01	<0.05
IH	0.862	>0.05	3.350	0,01	<0.05
SPS	0.818	>0.05	1.294	0.19	>0.05
MTS	0.781	>0.05	1.980	0.05	=0.05

Levene's testine göre tüm sig.değerleri 0.05'ten büyük bulunmuştur. Dolayısıyla varyanslar homojendir. t testinin sonuçları incelendiğinde ise müracaatçı güçlendirilmesi ve işbirlikçi hareket boyutlarında insan hakları ile ilgili ders alıp almamanın istatistiksel olarak anlamlı fark yarattığı görülmüştür. Ortalamaların yer aldığı yukarıdaki tablo incelendiğinde insan hakları ile ilgili ders alanların (evet yanıtı verenlerin) ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 20'de MG (t=3,458) ve İH (t=3,350) boyutlarının ortalamalarının en yüksek olması sonucuna göre katılımcıların insan hakları ile ilgili ders almalarının, müracaatçıların zayıf yönlerinin güçlendirilmesi ve müracaatçıların gelişimini etkileyen çevresel etkenleri kullanabilme becerisine olan inançlarını etkilediği söylenebilir.

- Benzer şekilde **çocuk hakları** ile ilgili ders alıp almama yanıtına göre boyutlardan elde edilen ortalamalar ve t testi aşağıdaki gibidir;
-

Tablo 21: Katılımcıların Eğitim Süresi Boyunca Çocuk Hakları İle İlgili Ders Alıp Almamaları ve Sosyal Adalet Savunuculuğu Arasındaki İlişki

Eğitim sürecinizin herhangi bir diliminde çocuk hakları ile ilgili bir ders aldınız mı?		N	Mean	Std. Deviation
MG	Evet	73	5,341	0,6464
	Hayır	61	5,035	0,7513
İH	Evet	73	4,974	0,7753
	Hayır	61	4,649	0,9963
SPS	Evet	73	3,461	1,0859
	Hayır	61	3,332	1,3420
MTS	Evet	73	5,301	0,8524
	Hayır	61	5,091	0,8864

Tablo 22: Çocuk Hakları ve Ölçek Boyutları Arasındaki İlişki

Boyutlar	Levene's testi		t test		
	Sig.	Sonuç	t	Sig.	Sonuç
MG	0.138	>0.05	2.537	0.01	<0.05
İH	0.048	<0.05	2.078	0,04	<0.05
SPS	0.033	<0.05	0.602	0.55	>0.05
MTS	0.920	>0.05	1.395	0.17	>0.05

Levene's testine göre MG ve MTS'ye ait sig.değerleri 0.05'ten büyük bulunmuştur. Dolayısıyla varyanslar homojendir. Diğerlerinde t test sonuçları homojen olmayana göre değerlendirilmiştir. Benzer şekilde t testinin sonuçları incelendiğinde müracaatçı

güçlendirilmesi ve işbirlikçi hareket boyutlarında çocuk hakları ile ilgili ders alıp almamanın istatistiksel olarak anlamlı fark yarattığı görülmüş “evet” yanıtını verenlerin ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

7.3.4. ANOVA Testi

Daha sağlıklı sonuçlar elde edebilmek için meslek grupları gözlem sayısı az olanlar çıkarılarak dörde düşürülmüştür. Ardından boyutların meslek gruplarına göre farklılık gösterip göstermediği ANOVA ile araştırılmıştır. Genel hipotezler şöyledir;

H₀= İşbirlikçi hareket meslek gruplarına göre farklılık göstermemektedir.

H₁= İşbirlikçi hareket meslek gruplarına göre farklılık göstermektedir.

H₂= Müracaatçının güçlendirilmesi meslek gruplarına göre farklılık göstermektedir.

H₃= Sosyal/politik savunuculuk meslek gruplarına göre farklılık göstermektedir.

H₄=Müracaatçı/toplum savunuculuğu meslek gruplarına göre farklılık göstermektedir.

Tablo 23: ANOVA Testi

		Serbestlik derecesi	F	Sig.
IH	Gruplararası	3	4,128	0,008
	Gruplarıçi	128		
	Toplam	131		
MG	Gruplararası	3	8,883	0,000
	Gruplarıçi	128		
	Toplam	131		
SPS	Gruplararası	3	5,299	0,002
	Gruplarıçi	128		
	Toplam	131		
MTS	Gruplararası	3	3,560	0,016
	Gruplarıçi	128		
	Toplam	131		

Significant değerleri incelendiğinde dört boyutunda 0,05'ten daha küçük olduğu görülmüştür. Bu durumda İH ile meslek arasında farklılık olduğu sonucuna varılır ki bu sonuç bizi H₀ hipotezinin reddedildiğini ve H₁ hipotezi kabul edildiği anlamına gelmektedir. Bir diğer ifade ile boyutlar ve meslek grupları açısından farklılığın söz konusu olduğu görülmektedir. Aynı çıkarım diğer boyutlarda da geçerli olduğu söylenebilir.

Farklılığın hangi meslek gruplarından kaynaklandığını görmek için yapılan Post-Hoc testi sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo 24: İH -Tukey HSD- Çoklu Karşılaştırma

(I) Meslek	(J) Meslek	Ortalama fark (I-J)	Std. Hata	Sig.
Sosyal hizmet uzmanı	Psikolog	0,5920	0,2280	0,051
	Sosyolog	0,4322	0,1841	0,093
	Çocuk gelişim uzmanı	0,6246	0,2696	0,099
Psikolog	Sosyal hizmet uzmanı	-0,5920	0,2280	0,051
	Sosyolog	-0,1597	0,2542	0,923
	Çocuk gelişim uzmanı	0,0327	0,3215	1,000
Sosyolog	Sosyal hizmet uzmanı	-0,4322	0,1841	0,093
	Psikolog	0,1597	0,2542	0,923
	Çocuk gelişim uzmanı	0,1924	0,2921	0,912
Çocuk gelişim uzmanı	Sosyal hizmet uzmanı	-0,6246	0,2696	0,099
	Psikolog	-0,0327	0,3215	1,000
	Sosyolog	-0,1924	0,2921	0,912

Yukarıdaki tabloda tam sınır değerinde olan significant değeri 0,05 bulunmuştur. Sosyal hizmet uzmanı ile psikologlar açısından değerler tam sınırdan olmasına rağmen farklılaşmaktadır. Sosyal Hizmet Uzmanı mesleğinin birinci sütununda psikolog ile karşılaştırıldığında ortalama fark (I-J) puanı + yönde sosyal hizmet uzmanı lehine 0,5920 iken ikinci sütunda psikolog mesleğinin sosyal hizmet uzmanı ile karşılaştırıldığında ortalama fark (I-J) puanı - yönde olduğu görülmektedir. Bu durumda sosyal hizmet uzmanı ve diğer meslek elemanları ile sosyal adalet savunuculuğu ölçeğinde yer alan İH boyutu açısından farklılık gösterdiği söylenebilir.

Tablo 25: MG -Tukey HSD- Çoklu Karşılaştırma

(I) Meslek	(J) Meslek	Ortalama fark (I-J)	Std. hata	Sig.
Sosyal hizmet uzmanı	Psikolog	0,6783*	0,1740	0,001
	Sosyolog	0,5684*	0,1405	0,001
	Çocuk gelişim uzmanı	0,4931	0,2057	0,083
Psikolog	Sosyal hizmet uzmanı	-0,6783*	0,1740	0,001
	Sosyolog	-0,1100	0,1939	0,942
	Çocuk gelişim uzmanı	-0,1852	0,2453	0,874
Sosyolog	Sosyal hizmet uzmanı	-0,5684*	0,1405	0,001
	Psikolog	0,1100	0,1939	0,942
	Çocuk gelişim uzmanı	-0,0752	0,2228	0,987
Çocuk gelişim uzmanı	Sosyal hizmet uzmanı	-0,4931	0,2057	0,083
	Psikolog	0,1852	0,2453	0,874
	Sosyolog	0,0752	0,2228	0,987

Müracaatçıların güçlendirilmesi açısından incelendiğinde, sosyal hizmet uzmanları ile psikologlar ve sosyal hizmet uzmanları ile sosyologlar arasında farklılık olduğu görülmektedir.

Tablo 26: SPS -Tukey HSD- Çoklu Karşılaştırma

(I) Meslek	(J) Meslek	Ortalama fark (I-J)	Std. hata	Sig.
Sosyal hizmet uzmanı	Psikolog	0,9798*	0,3066	0,009
	Sosyolog	0,7675*	0,2475	0,013
	Çocuk gelişim uzmanı	0,4485	0,3624	0,604
Psikolog	Sosyal hizmet uzmanı	-0,9798*	0,3066	0,009
	Sosyolog	-0,2122	0,3418	0,925
	Çocuk gelişim uzmanı	-0,5313	0,4323	0,610
Sosyolog	Sosyal hizmet uzmanı	-0,7675*	0,2475	0,013
	Psikolog	0,2122	0,3418	0,925
	Çocuk gelişim uzmanı	-0,3190	0,3927	0,849
Çocuk gelişim uzmanı	Sosyal hizmet uzmanı	-0,4485	0,3624	0,604
	Psikolog	0,5313	0,4323	0,610
	Sosyolog	0,3190	0,3927	0,849

Sosyal politik savunuculuk açısından meslek gruplarının farklılıkları incelendiğinde sosyal hizmet uzmanları ile psikologlar arasında ve sosyal hizmet uzmanları ile sosyologlar arasında farklılık olduğu görülmektedir.

Tablo 27: MTS -Tukey HSD- Çoklu Karşılaştırma

(I) Meslek	(J) Meslek	Ortalama fark (I-J)	Std. Hata	Sig.
Sosyal hizmet uzmanı	Psikolog	0,2955	0,2267	0,562
	Sosyolog	0,4939*	0,1830	0,039
	Çocuk gelişim uzmanı	0,6248	0,2680	0,096
Psikolog	Sosyal hizmet uzmanı	-0,2955	0,2267	0,562
	Sosyolog	0,1984	0,2527	0,861
	Çocuk gelişim uzmanı	0,3294	0,3196	0,732
Sosyolog	Sosyal hizmet uzmanı	-0,4939*	0,1830	0,039
	Psikolog	-0,1984	0,2527	0,861
	Çocuk gelişim uzmanı	0,1310	0,2903	0,969
Çocuk gelişim uzmanı	Sosyal hizmet uzmanı	-0,6248	0,2680	0,096
	Psikolog	-0,3294	0,3196	0,732
	Sosyolog	-0,1310	0,2903	0,969

Müracaatçı toplum savunuculuğu açısından meslekler incelendiğinde Sosyal hizmet uzmanları ile sosyologlar arasında bir farklılık olduğu görülmektedir.

SAS Ölçeği boyutları ile meslek değişkeni arasındaki testlerin sonuçlarına göre sosyal hizmet uzmanlarının diğer meslek elemanlarına göre pozitif (+) yönde farklılık gösterdiği görülmektedir. Sosyal hizmet mesleğinin uygulanmasında en önemli özellik kişiyi hem kendi hem de çevresi içinde değerlendirmeye almasıdır. Bu nedenle kişinin biyolojik, kültürel, duygusal, sosyal, ailevi, inanç, ekonomik ve toplumsal yönlerinin bilinmesi temel alınarak, kişiye yardım konusunda sosyal hizmet uygulamalarında yukarıda belirttiğimiz gibi mikro, mezo ve makro olmak üzere üç yaklaşımdan söz etmek mümkündür. Kısaca bu üç hususu tekrar aktardığımızda, mikro düzey uygulama da amaç, kişinin veya ailenin çevreye uyumlarındaki sıkıntıları gidermek ve mesleki yardımda bulunmaktır. Bu yardımın yapılmasıyla birlikte toplumun bir parçası olan kişinin ve ailesinin durumunun iyileştirilmesiyle birlikte dolaylı da olsa toplumun geliştirilmesi ve refahı düzeyinin yükseltilmesi amaçlanmaktadır. Mikro düzey uygulama, kişilerarası yardım, doğrudan yardım ve klinik uygulamalar şeklinde yürütülmektedir. Mezzo düzey uygulamada, ailenin dışındaki daha uzak kişilerarası ilişkilerle ilgilenme söz konusudur. Bir grupta, grup ortamında diğer grup üyeleriyle oluşan iletişim ve etkileşim aracılığıyla belirlenen ortak grup ve kişi amaçlarına ulaşılması hedeflenmektedir. Makro düzey uygulamada ise toplumun ihtiyaçlarının karşılanmasında (barınma, sağlık, eğitim vb.), okulun, işyerinin, sivil toplum kuruluşlarının, çalışma projelerinin, fonların, yönetim şekillerinin, politika analizlerinin, sosyal kaynakların vb. diğer olguların etkisi makro düzeyde dikkate alınmaktadır. Karar mekanizmaları ve mevzuat aracılığıyla sosyal yardımlar, sosyal hizmetler ve sosyal eylem programları düzenlenmekte ve sosyal programlar doğrultusunda ilgili hizmetlerin sosyal kurumlar aracılığıyla sunulması amaçlanmaktadır (Selçik, Güzel, 2016: 466-468). Yukarıda belirtilen sosyal hizmet mesleği uygulama yaklaşımları göz önüne alındığında, test sonuçları bağlamında sosyal hizmet uzmanlarının SAS Ölçeğinden diğer meslek elemanlarından + yönde farklılık göstermesinin beklenen bir sonuç olduğu söylenebilir.

7.4. Açık Uçlu Sorular

Anket formunda soru 5, 6, 9, 10 ve 15 açık uçlu olarak katılımcılara yöneltilmiştir. Yanıtlayıcıların verdikleri yanıtlar uygun cevaplar ile karşılaştırılıp kategorik hale getirmiştir.

Soru 5’te sorulan “Sizce hak nedir?” sorusuna verilen yanıtlar “Hak: bir hukuk sistemi içerisinde siyasi, kültürel, sosyal, ekonomik vb. alanlara ilişkin kişiye tanınmış, sınırı, konusu, kullanılma şekli ve şartları belirlenmiş bir olgudur” tanımı baz alınarak yapılan değerlendirmede elde edilen sonuçların dağılımı Tablo 28’de verilmiştir.

Tablo 28: S5_Sizce Hak Nedir?

	Frekans	Yüzde	Geçerli yüzde	Kümülatif yüzde
Uygun değil	20	14,5	14,5	14,5
Uygun	106	76,8	76,8	91,3
Bilmiyorum	12	8,7	8,7	100,0
Toplam	138	100,0	100,0	

Tabloda görüldüğü üzere, hak nedir sorusuna verilen yanıtlar üç kategori haline getirilmiştir. Bu soruya en yakın cevabı verenlerin cevabı uygun olarak değerlendirilmiş, ilgisiz cevap verenler uygun değil olarak kategorize edilmiştir. Soruya herhangi bir yanıt vermeyenler ya da bilmiyorum diyenler ise bilmiyorum olarak kodlanmıştır.

Şekil 1

“Hak nedir?” sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde %76,8 ile katılımcıların uygun cevabı verdiği görülmüştür. “Sizce hak nedir” sorusuna hiç yanıt vermeyenler %8,7’lik kısmı oluştururken, bu soruya ilgili olmayan (uygun olmayan) yanıt verenlerin yüzdesi ise % 14,49 olarak bulunmuştur. İlgili oranlar yukarıdaki grafikte de görülmektedir.

Soru 6'da "Sizce insan hakları nedir?" sorusu "İnsan hakları, insan olmaktan dolayı sahip olunan evrensel, eşitlikçi ve ahlaki yönleri ön planda olan kurallar bütünüdür" tanımı baz alınarak yapılan değerlendirmede, katılımcıların verdiği yanıtlar ve elde edilen sonuçlar Tablo 29 verilmiştir.

Tablo 29: S6_ Sizce İnsan Hakları Nedir?

	Frekans	Yüzde	Geçerli yüzde	Kümülatif yüzde
Uygun değil	7	5,1	5,1	5,1
Uygun	119	86,2	86,2	91,3
Bilmiyorum	12	8,7	8,7	100,0
Toplam	138	100,0	100,0	

Tabloya göre bu soruya uygun cevabı verenlerin oranı %86,2 olarak gerçekleşmiştir. Uygun cevabı vermeyenler ise %5,1'lik kısmı oluşturmaktadır. Aşağıdaki grafikte bu yanıtların dağılımları görülmektedir.

Şekil 2

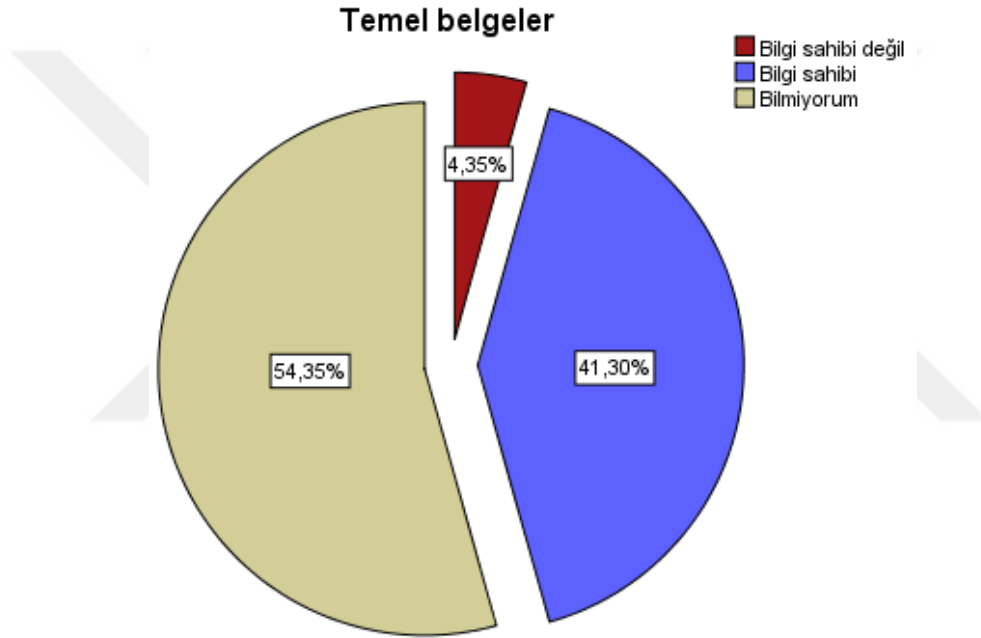
Soru 9'te sorulan "İnsan hakları sözleşmelerinden bildiğiniz var mı, nelerdir?" sorusuna verilen yanıtlar *temel belgeler* (bkz., Ek 2) açısından gruplandırılarak değerlendirildiğinde bu konuda bilgi sahibi olanlar, olmayanlar ve bilmiyorum yanıtı verenler şeklinde kategorize edilmiş ve dağılımı aşağıdaki olmuştur;

Tablo 30: S9_Temel Belgeler

	Frekans	Yüzde	Geçerli yüzde	Kümülatif yüzde
Bilgi sahibi değil	6	4,3	4,3	4,3
Bilgi sahibi	57	41,3	41,3	45,7
Bilmiyorum	75	54,3	54,3	100,0
Toplam	138	100,0	100,0	

Yanıt verenlerin %54,3'ü temel belgelerden herhangi birini bilmiyor, %4,3'ü yanıt vermiş ancak doğru bilgi sahibi değil, %41,3'ü ise temel belgeler ile ilgili bilgi sahibidir.

Şekil 3

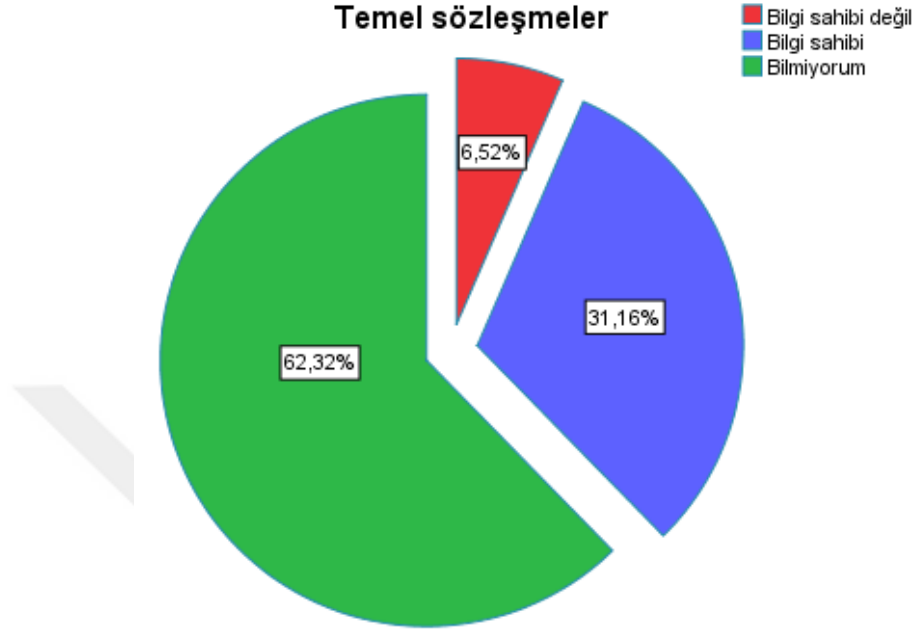
Soru 9'te sorulan "İnsan hakları sözleşmelerinden bildiğiniz var mı, nelerdir?" sorusuna verilen yanıtlar *temel sözleşmeler* (bkz., Ek 2) açısından değerlendirildiğinde yine benzer şekilde kategorize edilmiştir. Verilen yanıtların dağılımı aşağıdaki gibidir;

Tablo 31: S9_Temel Sözleşmeler

	Frekans	Yüzde	Geçerli yüzde	Kümülatif yüzde
Bilgi sahibi değil	9	6,5	6,5	6,5
Bilgi sahibi	43	31,2	31,2	37,7
Bilmiyorum	86	62,3	62,3	100,0
Toplam	138	100,0	100,0	

Temel sözleşmeler açısından ele alındığında bu soruya bilmiyorum cevabını verenlerin en yüksek frekansa sahip olduğu görülmektedir.

Şekil 4

Araştırmaya katılan ASPB bünyesinde hizmet verilen gruplar arasında yer alan kadın ve çocuğa hizmet veren meslek elemanlarının % 54,35'nin insan haklarına yönelik temel belgeleri ve % 62,32'nin ise temel sözleşmeleri bilmemeleri ve Tablo 7'de katılımcılar tarafından çocuk hakları sözleşmesinde belirlenen çocuk hakları konusunda bilginiz var mı? sorusuna verilen % 83,3 evet cevabı vermeleri, uygulayıcı meslek elemanlarının insan hakları ve çocuk hakları konusunda genel bilgilere sahip oldukları, ancak detay bilgilere sahip olmadıkları şeklinde yorumlanabilir.

Soru 10'te sorulan "İnsan hakları sözleşmeleri sizce neyi korumaktadır?" sorusuna verilen yanıtlar, uygun yanıtı verenler ve vermeyenler şeklinde değerlendirildiğinde uygun yanıtı verenlerin yüzde 79 olduğu aşağıdaki tabloda görülmektedir.

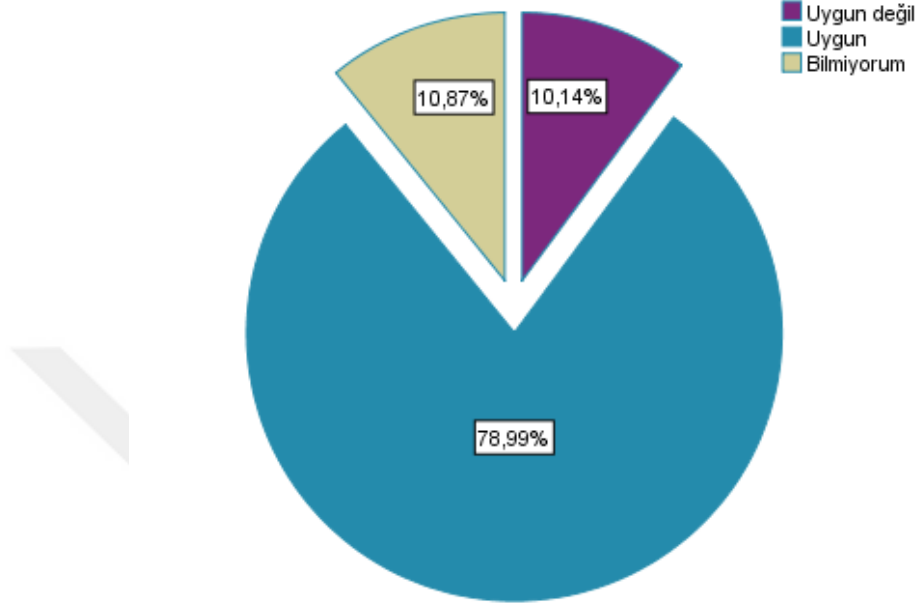
Tablo 32: S10_ İnsan Hakları Sözleşmeleri Sizce Neyi Korumaktadır?

	Frekans	Yüzde	Geçerli yüzde	Kümülatif yüzde
Uygun değil	14	10,1	10,1	10,1
Uygun	109	79,0	79,0	89,1
Bilmiyorum	15	10,9	10,9	100,0
Toplam	138	100,0	100,0	

Katılımcıların yaklaşık %11'lik kısmı ise bu soruya bilmiyorum yanıtını vermiştir.

Şekil 5

İnsan hakları sözleşmeleri sizce neyi korumaktadır?

Soru 15'te sorulan "Türkiye'de insan haklarını koruma amacı ile çalışan kurum ve kuruluşlardan bildiklerinizi yazınız" sorusuna verilen yanıtlar üç kategoride toplanmıştır. Bu amaçla çalışan doğru kurumları belirtenlere ilgili cevabı verenler kategorisine yazılmış, doğru kurumları belirtmeyenler ilgili cevabı vermeyenler kategorisine yazılmıştır. Herhangi bir yanıt vermeyenler ise bilmiyor kategorisinde yer almıştır.

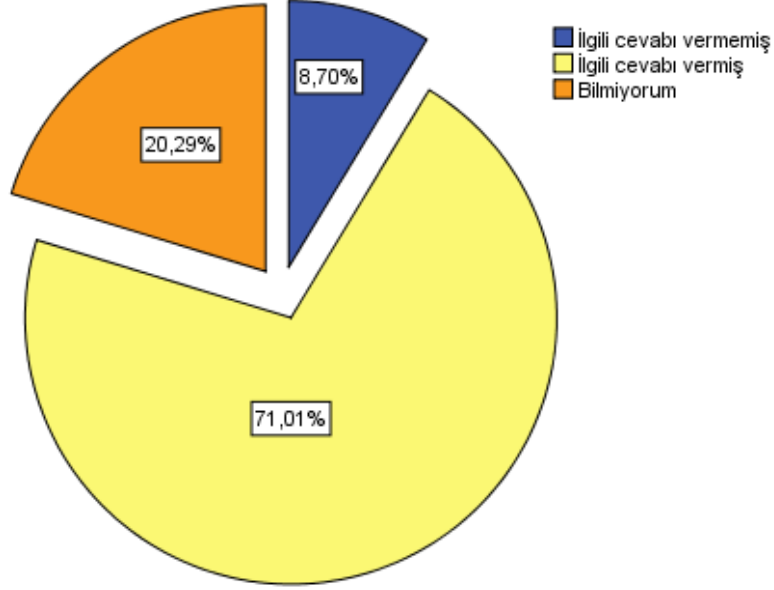
Tablo 33: S15_ Türkiye'de İnsan Haklarını Koruma Amacı İle Çalışan Kurum ve Kuruluşlardan Bildiklerinizi Yazınız

	Frekans	Yüzde	Geçerli yüzde	Kümülatif yüzde
İlgili cevabı vermemiş	12	8,7	8,7	8,7
İlgili cevabı vermiş	98	71,0	71,0	79,7
Bilmiyorum	28	20,3	20,3	100,0
Toplam	138	100,0	100,0	

Türkiye'de insan haklarını koruma amacı ile çalışan kurum ve kuruluşlardan bildiklerini yazarak doğru yanıtlar verenlerin oranı %71 olarak gerçekleşmiştir. Bu konu ile ilgili herhangi bir bilgi girmeyenlerin oranı ise yaklaşık %20'dir. Görsek olarak bu seçeneklerin dağılımı aşağıdaki grafikte görülmektedir.

Şekil 6

Türkiye'de insan haklarının korunması amacı ile çalışan kurum ve kuruluşlardan bildikleriniz

7.4.1. Açık Uçlu Sorular İle Meslek Arasındaki Analizler

Meslek grupları ile kategorize edilmiş olan açık uçlu sorulara verilen yanıtlar arasındaki ilişkiler çapraz tablolarla incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 34: Meslek * S5 Çapraz Tablo

	S5_Sizce hak nedir?			Toplam
	Uygun değil	Uygun	Bilmiyorum	
Sosyal hizmet uzmanı	8	56	6	70
Psikolog	3	11	4	18
Sosyolog	6	25	1	32
Öğretmen	0	5	0	5
Çocuk gelişim uzmanı	3	9	0	12
Diğer	0	0	1	1
Toplam	20	106	12	138

“Hak nedir?” sorusuna verilen yanıtlar çapraz tablodan incelendiğinde tüm meslek gruplarında uygun cevabı verme sayısının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 35: Meslek * S6 Çapraz Tablo

	S6 Sizce insan hakları nedir?			Toplam
	Uygun değil	Uygun	Bilmiyorum	
Meslek				
Sosyal hizmet uzmanı	4	61	5	70
Psikolog	1	13	4	18
Sosyolog	1	29	2	32
Öğretmen	0	5	0	5
Çocuk gelişim uzmanı	1	11	0	12
Diğer	0	0	1	1
Toplam	7	119	12	138

“Sizce insan hakları nedir?” sorusuna verilen yanıtlarda da uygun cevabı tüm meslek gruplarında en yüksek frekansa sahiptir.

Tablo 36: Meslek *Temel Belgeler Çapraz Tablo

	Temel Belgeler			Toplam
	Bilgi sahibi değil	Bilgi sahibi	Bilmiyorum	
Meslek				
Sosyal hizmet uzmanı	4	34	32	70
Psikolog	0	4	14	18
Sosyolog	2	12	18	32
Öğretmen	0	2	3	5
Çocuk gelişim uzmanı	0	5	7	12
Diğer	0	0	1	1
Toplam	6	57	75	138

Temel belgeler açısından değerlendirildiğinde meslekler incelendiğinde bu soruya bilmiyorum yanıtı verenlerin frekansının yükseldiği görülmektedir. Sosyal hizmet uzmanı olanların toplam 70 kişinin 34’ü temel belgeler hakkında bilgi sahibi iken 32 kişi bilmiyorum yanıtı vermiştir. 4 sosyal hizmet uzmanı ise temel belgeler hakkında bilgi sahibi değildir.

Soruyu yanıt veren toplam 18 psikologun 14’ü temel belgelere bilmiyorum yanıtı vermiştir. 32 sosyologun 12’si temel belgeler hakkında bilgi sahibi iken 18’i bilmiyorum yanıtı vermiştir.

Tablo 36’ya göre meslek elemanlarının yaklaşık % 50’sinin temel belgeleri bilmediği görülmektedir. Bir diğer ifadeyle meslek elemanlarının sundukları hak temelli hizmetin çıkış

noktasını (teorik kısmını) oluşturan insan haklarına ilişkin belgeleri bilmedikleri yorumuna ulaşabiliriz.

Tablo 37: Meslek * Temel Sözleşmeler Çapraz Tablo

	Temel sözleşmeler			Toplam
	Bilgi sahibi değil	Bilgi sahibi	Bilmiyorum	
Sosyal hizmet uzmanı	7	22	41	70
Psikolog	0	5	13	18
Sosyolog	1	10	21	32
Öğretmen	0	2	3	5
Çocuk gelişim uzmanı	1	4	7	12
Diğer	0	0	1	1
Toplam	9	43	86	138

Temel sözleşmeler açısından değerlendirildiğinde 70 sosyal hizmet uzmanından 41'i bilmiyorum cevabını vermiştir, 22'si ise temel sözleşmeler açısından değerlendirildiğinde bilgi sahibidir. 18 psikologdan 5'i bilgi sahibi iken 13'ü bilmiyorum cevabını vermiştir. 32 sosyologdan da 21'i bilmiyorum yanıtını vermiştir.

Tablo 37'de sosyal hizmet uzmanlarının yaklaşık % 58'i, psikologların % 72'sinin uluslararası nitelikteki temel sözleşmeleri bilmediği görülmektedir. Tablo 36 ve Tablo 37'de sosyal hizmet uygulayıcılarının insan haklarına ilişkin temel belgeler ve sözleşmeleri bilmedikleri tespit edilmektedir. Bu sonuç, bizi lisans eğitimi döneminde insan hakları derslerine daha fazla ağırlık verilmesi gerektiği sonucuna götürmektedir.

Tablo 38: Meslek* İnsan Hakları Sözleşmeleri Sizce Neyi Korumaktadır?

Çapraz Tablo

	İnsan hakları sözleşmeleri sizce neyi korumaktadır?			Toplam
	Uygun değil	Uygun	Bilmiyorum	
Sosyal hizmet uzmanı	5	57	8	70
Psikolog	1	14	3	18
Sosyolog	6	24	2	32
Öğretmen	2	3	0	5
Çocuk gelişim uzmanı	0	11	1	12
Diğer	0	0	1	1
Toplam	14	109	15	138

Tablo 38’de meslek grupları açısından “insan hakları sözleşmesi neyi korumaktadır?” sorusuna verilen kategorize edilmiş yanıtlar incelendiğinde meslek gruplarının hepsinin uygun yanıtı verdiği görülmektedir.

Tablo 39: Meslek* Türkiye’de İnsan Haklarını Koruma Amacı İle Çalışan Kurum ve Kuruluşlardan Bildiklerinizi Yazınız

	Türkiye’de insan haklarını koruma amacı ile çalışan kurum ve kuruluşlardan bildiklerinizi yazınız			Toplam
	İlgili cevabı vermemiş	İlgili cevabı vermiş	Bilmiyorum	
Sosyal hizmet uzmanı	8	50	12	70
Psikolog	1	11	6	18
Sosyolog	2	24	6	32
Öğretmen	0	5	0	5
Çocuk gelişim uzmanı	1	8	3	12
Diğer	0	0	1	1
Toplam	12	98	28	138

“Türkiye’de insan haklarını koruma amacı ile çalışan kurum ve kuruluşlardan bildiklerinizi yazınız” sorusuna verilen yanıtlar meslek açısından incelendiğinde ilgili cevabı veren sosyal hizmet uzmanlarının oranı % 71,4, psikologların oranı % 61,1, sosyologların oranı % 75, öğretmenlerin oranı % 100 ve çocuk gelişim uzmanlarının oranı ise % 66,6 olduğu görülmektedir. Bu durumda tüm meslek elemanlarının çoğunluğunun Türkiye’de insan haklarını koruma amacı ile çalışan kurum ve kuruluşlardan haberdar olduklarını söyleyebiliriz.

SONUÇ

Bu çalışmaya yönelik yazılacak sonuç yukarıda giriş kısmında savunacağımızı belirttiğimiz tez/fikir konusunda olabilir. Zira kuracağımız şu cümle iddialı olabilir: yazılan çok sayıda çalışma deskriptif yani betimleyici nitelikte olmakta ve savunulmaya çalışılan bir tezi içermeyebilmektedir. Bu anlamda özellikle doktora çalışması düzeyindeki eserlerde bir tezin savunulması ve bu teze ilişkin argümanların kullanılması önemli olmaktadır. Bu çalışma itibarıyla bahsettiğimiz olgu konusunda çaba göstermeye çalıştık. Elbette bu çaba doğrultusunda savunulan tez, argümanları itibarıyla yeterli görülmeyebilir. Zira özellikle sosyal bilimlerde savunulan bir tezin zamanla başka bir teze çürütülmesi her zaman için mümkündür.

Çalışmanın giriş kısmında belirttiğimiz üzere, konu kapsamında ASPB bünyesinde benimsenen mevzuat küçük çaplı eksikliklere rağmen (aşağıda tekrar değinilecektir) yeterli olmakta, ancak uygulama itibarıyla yukarıda belirttiğimiz ve aşağıda genel anlamda değineceğimiz gibi aksaklıklar bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti itibarıyla ASPB çerçevesinde benimsenen mevzuat toplumun sosyal ihtiyaçları doğrultusunda yapılmaktadır. Bu durumda şu düşüncüyü savunmak da yanlış olmayacaktır. Toplum hukuk kurallarını biyolojik organizma gibi salgılamakta ve bu kuralları derleyip toplamak da (kodifikasyon) kanun koyucunun (örneğin Türkiye Büyük Millet Meclisi gibi) görevi olmaktadır. Bu kuralların çiğnenme ihtimalleri dikkate alınarak yaptırım ve/veya ceza usulleri benimsenmektedir. Konumuz kapsamında benimsenen kurallar içerisinde sosyal hizmetlerle ve bu alanla doğrudan veya dolaylı olabilecek düzenlemeler bulunmaktadır. Bahsettiğimiz bu kurallar da tarihsel süreçte gelişim göstermiştir.

Tarihsel süreçte özellikle sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan sosyal sorunlar, sosyal politikalar aracılığıyla çözülmeye çalışılmıştır. Kişilerin insan olmalarından dolayı hak sahibi oldukları fikrinden yola çıkılarak oluşturulan sosyal politikalar sosyal hizmetler, sosyal yardımlar ve sosyal güvenlik araçlarıyla uygulanmaktadır.

Toplum bünyesinde ailenin güçlendirilmesi ve desteklenmesi, sosyal sorunların üstesinden gelinmesinde önemli bir yöntem olarak kabul edilebilmektedir. Bu düşünce itibarıyla engelliler, yaşlılar, çocuklar ve yoksullara yönelik sosyal politika uygulamaları, aile üzerinden gerçekleştirilmektedir. Oysaki aileyi güçlendirme ve aile bütünlüğünü koruma sadece ekonomik yardım vermekle gerçekleşmemektedir. Ailenin güçlendirilmesinde ve

bütünlüğünün korunmasında önleyici ve koruyucu hizmetlerin sunulması ve aileye psiko-sosyal ve ekonomik alanlarda destek de verilmesi gerekmektedir.

İlkel toplumlardan itibaren bireylerin birbirleriyle dayanışması ve yardımlaşması ile başlayan toplum örgütlenmesi süreç içinde sosyal, ekonomik, politik değişimlerden geçerek hayırseverlik, faydacılık, hümanistlik ve nihayetinde de sosyal adalet yaklaşımları şeklinde örgütlenmeye devam etmiştir. 1980’li yıllarda neo-liberal politikaların etkisi ile refah devletinin yapısında oluşan değişimlerle birlikte, sosyal hizmetler konusunda kamunun ana sorumluluğu büyük oranda terk edilmiştir. Sosyal hizmetlerin sunumu, kamunun yanında yerel yönetimlerin, dernek, vakıf, sivil toplum kuruluşları gibi yapılara bırakılmıştır. 2000’li yıllardan sonra devletlerin kendi ülkesindeki her kişiye yönelik koşulsuz olarak insan onuruna yaraşır bir yaşam standardını yerine getirme zorunluluğu, uluslararası alanda devletlerin varlığını sürdürebilmesinin temel şartı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yerel kalkınmaya ve toplumsal ekonomiye yapılan yatırımlara, sosyal hizmetlerin yeniden yapılandırılmasına, özellikle de kurumsal alanın meşruiyetinin profesyonel yapılara ve demokrasiye dayandırılmasına yönelik politikalar benimsemiştir. Bir devletteki kişilerin devlete değil, devletin bu kişilere hak temelli olarak hizmet sağlaması, sosyal yardımlardan yararlandırması temel hak ve özgürlüklerini güvence altına alması gerektiği anlayışı giderek yaygınlaşmaya başlamıştır. Sosyal sigortaların/güvencelerin yanında, sosyal hizmetler de hem devlet hem de özel sektör aracılığıyla sunulan veya sunulabilen hizmetler haline dönüşmüştür.

Yoksulluğu ortadan kaldırmak için geçici bir süre verilmesi gereken sosyal yardımların uzun süreli uygulanması, yoksulluğu kalıcı hale getirebilmekte ve böylece yoksul insanları bağımlı duruma sokabilmektedir. Çalışmanın ana metninde çeşitli yerlerde değindiğimiz ve klientilizm olarak isimlendirilen bu yaklaşım, özellikle belediyelerde yaygın olarak uygulanmaktadır. Oysa ki bireylerin vatandaş olmalarından dolayı sosyal hizmetin hayırseverlik anlayışıyla değil profesyonel meslek elemanları aracılığıyla gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Zira sunulan sosyal hizmetler, devletin bir lütfu olarak değil, insan haklarının doğal bir parçası şeklinde kabul edilmesi gerekmektedir.

Devletin sunduğu sosyal hizmetlerin, genel anlamda toplumun yaşam standartlarını yükseltmek ve mevcut durumlarını güçlendirme gayesi bulunmaktadır. Ayrıca bu hizmetlerin özelde kadın, çocuk, yaşlı, engelli, mülteci vb. dezavantajlı gruplara durumun gerektirmesi halinde pozitif ayırmacılık yapılarak da uygulanması olasıdır. Elbette sosyal hizmetlerin öncelikli olarak sosyal hizmet uzmanları veya meslek elemanları aracılığıyla sunulması en ideal yöntemdir. Yukarıda genel anlamda değindiğimiz açıklamalar dikkate alınarak doktora tezi çalışması olarak tercih ettiğimiz “İnsan Hakları ve Sosyal Adalet Açısından Devletin

Çocuklara ve Kadınlara Yönelik Sunduğu Hizmetler: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çalışanları Örneği” isimli çalışmada insan hakları ve sosyal adalet kavramlarının birbirleriyle kaçınılmaz olan ilişkisi çalışmanın teorik bölümlerinde (ilk iki bölüm) değerlendirmeye alınmıştır. Yine çalışma başlığında yer alan devletin çocuklara ve kadınlara sunduğu hizmetlerin de birbiriyle sıkı ilişki içerisinde olduklarını belirtmek gerekir. Bu anlamda çalışmanın konusu “devletin kadınlara” veya “devletin çocuklara” sunduğu hizmet kategorilerinden biriyle sınırlandırılabilirdi. Ancak, konuya yönelik araştırma yapılırken bu kategorilerin keskin olarak birbirinden ayrılmasının çok doğru olmayacağı fikri ön plana çıkmıştır.

Avrupa Sosyal Şartı’nın 14. maddesi, sosyal refah hizmetlerinden yararlanma hakkını düzenlemektedir. Taraf devletler, Avrupa Sosyal Şartı’nın 14. maddesinin 1. paragrafından kaynaklanan yükümlülüğünü, sosyal hizmetleri ya bizzat kendisi sunarak ya da özel teşebbüsü destekleyerek yerine getirebilir. Devlet, üzerine düşen sosyal görevlerin yerine getirilmesini özel teşebbüse aktarmışsa veya bırakmışsa, sosyal hizmetlerin adaletli ve dengeli şekilde yerine getirilmesini gözetmek zorundadır. Çalışmanın konusu bu şekilde değerlendirmeye alındığında, devletin çocuklara ve kadınlara yönelik sunduğu hizmetlerin hak temelli olduğu gerçeğinin hiçbir zaman dikkatten kaçırılmaması gerekmektedir. Çalışmada ele alınan konu bir yandan teorik bilgilerle diğer yandan ise uygulamadaki hususlarla işlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın amacı gereği incelenen mevzuatın bir takım eksiklikler taşımasına rağmen, teorik olarak yeterli derecede düzenlendiği tespit edilebilir. Ancak mevzuat uygulanmasında, yani teorik düzenlemelerin tatbikinde birçok sorun yaşanmaktadır. Bu sorunların nedenlerinden birinin uygulayıcı meslek elemanlarından kaynaklanabileceği varsayımından hareket edilmiştir. Bu anlamda da Ankara ve Bursa illerinde ASPB kurum ve kuruluşlarında özellikle kadınlara ve çocuklara sunulan hizmetleri yürüten meslek elemanlarına (sosyal hizmet uzmanı, psikolog, sosyolog, çocuk gelişim uzmanı ve öğretmen) İnsan Hakları Anketi ve SASÖ (Sosyal Adalet Savunuculuğu Ölçeği) uygulanmıştır. Çalışmanın birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan teorik bilgiler ve değerlendirmeler ile üçüncü bölümünde yer alan yöntem kısmında elde edilen veriler ve sonuçlar aşağıda yer almaktadır. Ayrıca bu veriler dikkate alındığında şu değerlendirmeleri yapmak olasıdır:

Çalışmanın üçüncü bölümünde belirttiğimiz uygulama sonuçlarında meslek elemanlarının (katılımcıların) sosyal hizmet uygulamalarının hayırseverlik anlayışı yerine, mevzuattan kaynaklanan hak(lar) kapsamında değerlendirmeye alınması gerektiği görüşüne sahip oldukları savunulabilir. Zira çalışmanın özellikle Tablo 10 ve 12’inde tespit edilebileceği üzere hizmet alan müracaatçıların kurum ve kuruluşlara bağımlı kılınmaları

yerine, kendi yaşamlarını belirleme konusunda kontrol ve karar sahibi olmaları, kendi beceri ve potansiyellerinin farkına varmaları, sorumluluk üstlenmeleri önemli olmaktadır. Bu konuda meslek elemanlarının genel anlamda bilinçli oldukları söylenebilir. Ayrıca Avrupa Sosyal Şartı'nın 14. maddesinde yer alan sosyal refah hizmetlerinden yararlanma hakkını meslek elemanlarının uygulamada aksaklıklar olsa da bilişsel anlamda benimsedikleri söylenebilir.

Araştırmanın uygulama bölümü dikkate alındığında yukarıda yüzdeleri verilen oranlar itibarıyla, meslek elemanları mesleki uygulamalar ve hizmet sunumları sırasında çocuk hakları ile ilgili bilgi sahibi olmaya başladıkları sonucu ortaya çıkmaktadır. Böyle olmakla birlikte çalışmada dikkat çeken en önemli unsur, meslek elemanlarının lisans eğitimlerinde insan hakları, mesleki etik ve sosyal adalet konusunu içeren dersleri yeterince almadıklarıdır. Ayrıca, konu itibarıyla meslek elemanlarının hizmet içi eğitime tâbi tutulmaları da oldukça önemlidir. Sunulan hizmetlerin insan hakları ve sosyal adalet açısından kalitesini daha da artırmak için meslek elemanlarının lisansüstü eğitimlere teşvik edilmesi ve lisansüstü eğitimlerde yasal ve kurumsal özendirici düzenlemelerin oluşturulması yerinde olacaktır.

Ayrıca, Türkiye'de çocuklara ve kadınlara sunulan sosyal hizmetlerden başarılı sonuçlar alınabilmesi için çalışmada yer alan tablo 27'de tespit edilebileceği gibi alanında uzman olan meslek elemanlarından yararlanılması veya bizzat bu özellikteki meslek elemanlarının görevlendirilmesi gerekmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde aktardığımız mevzuat açısından eksik olduğunu iddia ettiğimiz bazı hususlara da değinmek uygun olacaktır. Aslında bu eksiklikler yukarıda çalışmanın birinci ve ikinci bölümlerinde detaylı olarak değerlendirmeye alınmıştır. Böyle olmakla bunlardan önemli olarak kabul ettiğimiz bazı eksiklikleri şu şekilde sunabiliriz:

ASPB kuruluş kanunun başka devlet uyrukluğunda bulunan veya vatansız konumunda bulunan çocukları kapsayan düzenlemelere de yer vermesi yerinde olacaktır. Eğer bu durum mümkün olamıyorsa 04.04.2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun ilgili düzenlemelerinin dikkate alınması önemli olmaktadır. Bu anlamda ASPB kurum ve kuruluşlarının görevlileriyle İçişleri Bakanlığı'na bağlı nitelikte (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne bağlı) görev üstlenen ve yetki kullanan İl Göç İdareleri çalışanlarının irtibat halinde olmaları gerekmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti sosyal devlet olmanın gereğini yerine getirmek gayesiyle, özel kurumlardan alınan kreş ve gündüz bakımevleri hizmetini tam gün olmak kaydıyla bizzat kendisinin yerine getirmesi arzulanan bir husus olmalıdır.

Koruyucu aile için benimsenen şartlardan biri olan “düzenli gelire sahip olma” olgusunun içeriğinin somut olarak en azından taban gelir niteliğinde belirlenmesi gerekmektedir.

ÇOKİM’e ve Ev Tipi Sosyal Hizmet Birimlerine yönelik bir yönetmeliğin çıkarılması olası sorunların çözümünde etkili olacaktır. Ayrıca mevzuatta çocuk evlerinden sorumlu bir kişinin atanması öngörülmesine rağmen, çocuk evleri sitesi için bu türden bir düzenlemenin yapılmaması önemli bir eksikliklerdir.

Ev tipi sosyal hizmet birimlerinde gün itibarıyla personel değişikliğinin yaratabileceği olumsuzlukların, bu birimleri aile ortamına yaklaştırmaktan ziyade uzaklaştırıcı bir etkisi olma ihtimali yüksektir.

Yukarıda açıkladığımız Medeni Kanunun ilgili düzenlemeleri de dikkate alınmak kaydıyla Sosyal Hizmetler Kanununun 32. maddesinde yer alan “...kız çocuklarından evlenenlere...” tümcesi “...kız çocuklarından evlenerek ergenliğini elde edenlere...” şeklinde değiştirilmesi uygun olacaktır.

Yedi gün yirmi dört saat esaslı ile hizmet vermesi öngörülen ŞÖNİM bünyesinde şiddete maruz kalan kadınların şiddet uygulayan(lar)la görüştürülerek barıştırılmaya çalışılması ve bu kişi veya kişilerle yaşamaya yönlendirilmesi durumu, bir yandan Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunun ve diğer yandan İstanbul Sözleşmesi’nin düzenlemeleriyle uyumlu olmamaktadır.

ŞÖNİM Hakkında Yönetmeliğin 12. maddesinin ilk paragrafında yer alan “...ev içi şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınlar...” düzenlemesi “...şiddete uğrayan veya uğrama tehlikesi bulunan kadınlar...” şeklinde değiştirilmesi daha anlamlı olacaktır. Zira kadınlar sadece ev içinde değil, her ortamda şiddete maruz kalabilmektedir.

KAYNAKÇA

Bu çalışmada kitaplardan, makalelerden, internet kaynaklarından, Resmi Gazete'den ve diğer eserlerden yararlanılmıştır. Bu nedenle kaynakça, bu sıralama takip edilerek oluşturulmuştur.

1. KİTAPLAR

- AKYÜZ Emine, *Çocuk Hukuku Çocukların Hakları ve Korunması*, 2.b., Ankara: Pegem Akademi, 2012.
- ALTUNTAŞ Betül, *Dezavantajlı Gruplar ve Sosyal Politika*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2014.
- BAŞTAYMAZ Tahir, *Sosyal Politikanın Fikri Temelleri. Yeni Toplum İyi Toplum*, 1. Baskı, Bursa: Dora Yayınevi, 2016.
- ERDOĞAN Mustafa, *İnsan Hakları: Teorisi ve Hukuku*, Ankara: Orion Kitap Evi, 2007.
- GEMALMAZ Mehmet Semih, *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, 4. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2003.
- GEMALMAZ Mehmet Semih, *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri*, II. Cilt, Legal Yayınları, İstanbul, 2010.
- GENÇ Mehmet, *İnsan Hakları ve Temel Özürlükleri (Ulusal ve Uluslararası Temel Mevzuat)*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1997.
- KALABALIK Halil, *İnsan Hakları Hukuku*, 3. b., Ankara :Seçkin Yayınevi, , 2013.
- KABOĞLU İbrahim, *Özgürlükler Hukuku*, 7. b., Ankara: İmge Kitabevi, 2013.
- KUT Sema, *Sosyal Hizmet Mesleği: Nitelikleri, Temel Unsurları, Müdahale Yöntemleri*, Ankara, 1988.
- ÖZDAL Barış, Kutay KARACA, *Diplomasi Tarihi-I*, Bursa: Dora Yayınevi, 2017.
- ÖZDEMİR Süleyman, *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*, 2.b., İstanbul: İTO Yayınları, 2007.
- REÇBER, Kamuran, *Tam Üyelik Müzakere Çerçeve Belgesi'nin Analizi*, Bursa: Alfa Aktüel Yayını, 2006.
- REÇBER, Kamuran, *Uluslararası Hukuk*, Bursa: Dora Yayınevi, 2016.

- SAĞIROĞLU Mehmet Şerif, *Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun*, İstanbul: Legal Yayınevi, 2013.
- ŞAHİN Fatih, *Sosyal Hizmetin Doğası ve Paradigmaları: Prof. Dr. Sema Kut'a Armağan*, Ankara: Aydınlar Matbaası, 1.b., 1999.
- TOKOL Aysen, Yusuf ALPER, *Sosyal Politika*, Bursa: Dora Yayınevi, 2014.
- TOPÇUOĞLU Atasü Reyhan, “Kadın Hareketleri ve Feminist Bilgi Birikiminin Sosyal Hizmetlere ve Sosyal Çalışmaya Getirdiği Açılımlar Üstüne Düşünceler”. *Sosyal Politikanın Cinsiyet Halleri*, Derleyen: Derya Şaşman Kaylı-Fatih Şahin, 1.b., Ankara: Nika Yayınevi, 2016.
- ÜNAL Şeref, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (İnsan Haklarının Uluslararası İlkeleri)*, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 89, 2001.

2. MAKALELER

- ACAR Hakan, Gülsüm ÇAMUR DUYAN, “Dünyada Sosyal Hizmet Mesleğinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, Cilt: 14 Sayı:1, Yıl 2003: 1-19
- AKYÜZ Emine. “Çocuk Hakları Bildirisi ve Türk Hukuk Sistemi”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt 13, Sayı 1, 1980.
- ALTUNOK Hatice, “İstihdam Politikalarında Aktör Olarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı”, *Yasama Dergisi*, Sayı 26, Ocak-Nisan 2014, ss.89-107.
- AYKAÇ Alper Can, “Çocukların Evlat Edinilmesine Dair Gözden Geçirilmiş Avrupa Konseyi Sözleşmesi'ne Dair”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 80, Yıl 21, 2009, ss.389-404.
- AYTAÇ Serpil, Salih DURSUN, “Çalışma Hayatında Kadına Yönelik Şiddet: Sağlık Sektöründe Bir Uygulama”, *Prof. Dr. Füsün Sokullu-Akıncı'ya Armağan, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt: LXXI Sayı: 1 (2 Cilt), Legal Yayıncılık, 2013, ss. 67-78.
- BAKIRCI Kadriye, “İstanbul Sözleşmesi”, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 4, 2015, ss.133-204.
- BATTAGLIOLA Françoise, “Le Travail Des Femmes: Une Paradoxe Emancipation”, *Le travail sans fin? Réalités du travail et transformations sociales, Cités*, No. 8, Presses Universitaires de France, 2001, ss.157-177.
- BAŞARAN Sermet, “Yerel Yönetimler ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Arasındaki Hizmet İlişkileri”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt 23, Sayı 1, 2014, ss.1-13.

- BAYOĞLU Serpen Ayşe, Veli DUYAN, Ece ALDOĞAN UĞURLUOĞLU, “Sosyal Adalet Savunuculuğu Ölçeği Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, Cilt 25, Sayı 1, 2014, ss. 21-34.
- CENTEL Nur, “Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesinde 6284 Sayılı Yasa’nın Rolü”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt VIII, Sayı 2, Aralık 2013, ss. 39-43.
- ÇAKMAK Diren, “Fransız Devrimi’nde Kadın: Eksik Yurttaş”, *Ege Akademik Bakış/Ege Academic Review*, 7(2) 2007, ss. 727-745.
- ÇELİK Aziz, “Muhafazakâr Sosyal Politika Yönelimi: Hak Yerine Yardım – Yükümlülük Yerine Hayırseverlik”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 42, ss. 63-81.
- DURDU Zafer, “Modern Devletin Dönüşümünde Bir Ara Dönem: Sosyal Refah Devleti”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, Bahar 2009 Sayı 22, ss. 37-50.
- ER Kemal, “Kadına Şiddeti Besleyen Kültür ve Çözüm Noktasında Sosyal Hizmetler”, *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2013, ss.129-149.
- ERDAL Leman, “Türkiye’de Sosyal Politika ve Koruyucu Aile Hizmet Modeli”, *Sosyo-Ekonomi*, Cilt 22, Sayı 22, 2014, ss.171-192.
- FAVREAU Louis, “Le Travail Social Au Québec (1960-2000): 40 Ans de Transformation d’une Profession”, *Nouvelles Pratiques Sociales*, Volume 13, Numéro 1, Juin, 2000, ss. 27–47.
- FİŞEK Gürhan, “Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardımların Sosyal Politika Araçları İçerisindeki Yeri (“Genel”i “Yerel”e İndirmek)”, *Cahit Talas’a Armağan*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Sosyal Politika Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, No. 595, 2007, ss. 334- 350.
- GÜZEL Ali, “Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Öngörülen Reform Mevcut Sorunlara Çözüm mü?”, *Çalışma ve Toplum*, 2005/4, ss. 61-76.
- KAPCI Hikmet Zeki, “Osmanlı Eğitim Sisteminde Disiplin: Darülhayr-i Âli Örneği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 28, 2013, ss.166-180.
- KAYLI Şaşman Derya, “Feminist Politika Çerçevesinden Sosyal Politika ve Sosyal Hizmete Bir Bakış”, *Sosyal Politikanın Cinsiyet Halleri*, Derleyen: Derya Şaşman Kaylı-Fatih Şahin, 1. Baskı, Ankara: Nika Yayınevi, 2016.

- KESGİN Bedrettin, “Sosyal Politikanın En Önemli Kurumu: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı”, *İnsan Hakları Yıllığı*, Cilt 30, 2012, ss. 41-54.
- KİRMANOĞLU Hülya, “Amartya Sen’in Özgürlük ve Kalkınma Üzerine Düşüncelerine Bir Bakış”, *Prof. Dr. Türkan Öncel’e Armağan*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 47. Seri, 2005, ss.22-30.
- KOÇ Evren, “HMK ve TMK Çerçevesinde Evlat Edinme ve Evlatlık İlişkisinin Kaldırılması Davasına İlişkin Bazı Tespitler”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt LXXIII, sayı: 1, 2015, ss. 363-387.
- KOL Emre, “Refah Rejimleri Açısından Sağlık Sistemlerinin Değerlendirilmesi: Güney Avrupa Refah Modeli ve Türkiye”, *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 3 Sayı: 5 2014, ss. 5-31.
- METİN Onur, “Sosyal Politika Açısından AKP Dönemi: Sosyal Yardım Alanında Yaşananlar”, *Çalışma ve Toplum*, 2011, ss. 179-200.
- ÖZAYDIN Mehmet Merve, "Cinsiyete Dayalı Refah Sınıflandırmaları Temelinde İş ve Aile Yaşamının Uyumlaştırılması Sorunu", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15/3, 2013, ss. 47-72.
- ÖZATEŞ Özge Sanem, “Sosyal Hizmet Etiğinin Felsefi Temelleri”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, Cilt 21, Sayı 1, 2010, ss. 85-97.
- ÖZDEMİR Murat, “Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011(1), ss. 323-343.
- SELÇİK Ozan, Bekir GÜZEL , “Sosyal Hizmet Mesleğinin Çalışma Alanı ve Sosyal Hizmet Uygulamasının Türkiye Ölçeğinde Değerlendirilmesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of International Social Research)*, Cilt: 9 Sayı: 46, 2016, ss. 461-469.
- SUNAL Onur, “Sosyal Politika: Sosyal Adalet Açısından Kuramsal Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 66, No. 3, 2011, ss. 283-385.
- ŞAHİN Fatih, “Sosyal Hizmette Kendi Kaderini Tayin Hakkı”, *Aile ve Toplum*, Cilt: 5 Sayı: 19, 2009, ss. 87-97.
- ŞENKAL Abdülkadir, Mahmut DOĞAN, “Sosyal Politika ve Sosyal Haklar; Vatandaşlık Haklarının Yeniden Kavramsallaştırılması Arayışı”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 17, 2012, ss. 63-80.

- TAŞĞIN Şahin Neşe, Hüseyin ÖZEL, “Türkiye’de Sosyal Hizmetlerin Dönüşümü”, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, Cilt 22, Sayı 2, 2011, ss. 175-190.
- TAŞTAN Bal Seçil, “Örgütsel Güven ve Sosyal Adalet Algısının Örgütlerde Sosyal Sermaye Yapısı İle İlişkilerinin İncelenmesi”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 2015, ss.13-58.
- TİYEK Ramazan, Umut YERTÜM, ”Güney Avrupa Refah Rejimi Bağlamında Türkiye: Bir Değerlendirme”, *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 5, sayı: 1, 2016, ss. 26-51.
- TOPRAK Düriye, “Uygulamada Ortaya Çıkan Farklı Refah Devleti Modelleri Üzerine Bir İnceleme”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 21, 2015/1, ss. 151-175.
- TURŞUCU Hamdi, “Sosyal Demokrat Teori ve Pratiğe Kısa Bir Giriş”, *Toplum ve Demokrasi*, 2 (2), 2008, ss. 75–90.
- TÜRKÖĞLU İrfan, “Sosyal Devlet Bağlamında Türkiye’de Sosyal Yardım ve Sosyal Güvenlik”, *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)*, Cilt: 8, Sayı: 3, 2013, ss. 275-305.
- YILDIRIM Filiz, ”Üniversite Gençliği “Sosyal Adalet”ten Ne Anlıyor? Sosyal Adalet İlkelerinin Sosyal Adalet Algısı Üzerindeki Etkisi”, *Aile ve Toplum Dergisi*, Yıl: 12 Cilt: 7 Sayı: 25, 2011, ss. 113-124.
- YOLCUOĞLU İsmet Galip, “Türkiye’de Çocuk Koruma Sisteminin Genel Olarak Değerlendirilmesi”, *Aile ve Toplum Dergisi*, Cilt:5, Sayı:18, 2009, ss. 43-57.

3. İNTERNET KAYNAKLARI

- ALTUNTAŞ Betül, “Sosyal Haklar ve Sosyal Adalet Bağlamında Türkiye’de Kurumsal Sosyal Hizmetler ve Yardımların Değerlendirilmesi”, 2009, ss. 165-174: <http://www.sosyalhaklar.net/2009/bildiri/altuntas.pdf>, (04.01.2017) .
- Avrupa Konseyi, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms: <http://www.conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezvous.asp?NT=005&CM=8&DF=22/05/2013&CL=ENG>, (25.05.2013).
- DEDEOĞLU Saniye, “Annelik ve İstihdam Kıskaçında Sosyal Politika”, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/annelik-ve-istihdam-kiskacinda-sosyal-politika>, (08.05.2017).
- DİLİK Sait, “Atatürk Döneminde Sosyal Politika”, ss. 93-102: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/449/5056.pdf>, (20.04.2017).

- ERDOĞAN Mustafa, “İnsan Haklarına Kavramsal Bir Yaklaşım”, ss. 7-16, <http://www.liberal.org.tr/upresimler/mustafa-erdogan-insan-hakalari.pdf>, (04.02.2017).
- ESEN Bünyamin, “Türkiye’de Sosyal Politikanın Dönüşümü”, *Lacivert Dergi*, sayı: 14, 2015. <http://www.lacivertdergi.com/dosya/2015/06/01/turkiyede-sosyal-politikanin-donusumu>, (08.07.2017).
- FİŞEK Gürhan, “Sosyal Politikaya İkinci Büyük Hükümet Darbesi: Aile ve Sosyal Politika Bakanlığı”, Fişek Enstitüsü, 2012, <http://sosyalpolitika.fisek.org.tr/sosyal-politikaya-ikinci-buyuk-hukümet-darbesi-aile-ve-sosyal-politika-bakanligi/>, (08.07.2016).
- GELMEZ Özateş, Ö. Sanem, Sosyal Olanın Tasfiyesi Ya da kadınların mağdur Özneleştirilme Halleri Evde Bakım Uygulaması Örneği, 2015, ss.383-396 <http://www.sosyalhaklar.net/2015/bildiriler/gelmez.pdf>, (07.04.2017).
- GÜLMEZ Mesut, “İnsan Hakları Olarak Sosyal Haklar ve Sosyal Haksızlıklar”, 2009, ss. 3-17, <http://www.sosyalhaklar.net/2009/bildiri/gulmez.pdf>, (20.05.2017).
- <http://dunyalilar.org/sanayi-devriminden-gunumuze-cocuk-somurusu.html>, (23.06.2017).
- <http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/544e2471369dc318044059a0/1826011.pdf>, (03.02.2017).
- <http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/54539988369dc340d8e9a217/04.09.2012%20saly%C4%B1%C4%B1%20yaz%C4%B1.pdf>, (04.03.2017).
- <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/740/79/IMG/NR074079.pdf?OpenElement>, (25.11.2016).
- <https://documents-ddsny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/237/12/IMG/NR023712.pdf?OpenElement>, (23.03.2016).
- <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680462545>, (07.04.2017).
- <https://sosya.wordpress.com/2012/07/05/buyuk-fransiz-devriminde-kadinlar/>, (05.02.2016).
- https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVI-2&chapter=16&Temp=mtdsg3&clang=_fr, (15.01.2017).
- <http://www.canaktan.org/politika/refah-devleti/dogusu-gelisim.htm>, (11.12.2016).

- <https://www.coe.int/fr/web/conventions/full-list>, (03.03.2017).
- <http://www.conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezvous.asp?NT=005&CM=8&DF=22/05/2013&CL=ENG>, (25.05.2013).
- http://www.edchreturkey-u.coe.int/Source/Resources/Trainingset/Module3_ConceptualFrameworkofEDCHRE_tr.pdf8, (23.01.2017).
- <http://www.ohchr.org/FR/ProfessionalInterest/Pages/ViolenceAgainstWomen.aspx>, (17.04.2016).
- İÇAĞASIOĞLU ÇOBAN Arzu, “Çocuk İhmal-İstismarında Uzmanlaşmış Koruyucu Aile Modeli”, *Sosyal Hizmet Sempozyumu 28-30 Kasım 2013*, Kocaeli, 2014, ss.104-116: <http://shb.kocaeli.edu.tr/Sempozyum2013.pdf#page=112>, (09.05.2017).
- KARAKUŞ Bülent, “Sosyal Hizmet Uygulamalarında Hayırseverlik Yaklaşımı Geri Mi Dönüyor-Döndü?”, http://www.sosyalhizmetuzmani.org/sosyal_hizmet_hayirseverlik.htm, (13.09.2017).
- KORAY Meryem, “Sosyal Politikanın Anlamı ve İşlevini Tartışmak”, *Çalışma ve Toplum*, 2007, ss.19-55: <http://www.calismatoplum.org/sayi15/koray.pdf>, (15.03.2017).
- ÖZCAN Emre, “Devlet Kuramları, Refah Devletinin Ortaya Çıkışı ve Refah Devleti Sosyal Hizmet İlişkisi”: http://www.sosyalhizmetuzmani.org/devlet_shm.htm, (05.06.2017).
- ÖZDEMİR Süleyman, “Sosyal Refah’ın Sağlanmasında Yeni Bir Anlayış : “Refah Karması ve Sosyal Refah Sağlayıcı Kurumlar”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı:48 2010, ss. 97-127: <http://dergipark.gov.tr/iusskd/issue/890/9888>, (02.04.2017).
- ŞAHİN Fatih, “İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet İlişkisi”: <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/insanhaklarivesosyalhizmetler.htm>, (25.09.2016).
- ŞAHİN Fatih, “Radikal Sosyal Kişisel Çalışma”, <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/radikalsosyalkisiselcalisma.htm>, (27.10.2017).
- ŞEKER Aziz, “Dünya’da Sosyal Hizmetin Tarihsel Gelişimi (2)”: <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/21yyshm02.htm>, (24.01.2017).
- TUFAN Beril, *Sosyal Bir Hak Olarak Sosyal Hizmet*, ss. 76-86. <http://www.sosyalhaklar.net/2009/bildiri/tufan.pdf>, (11.10.2016).
- ZENGİN Merve, “Güney Avrupa Sosyal Devlet Modeli”, Marmara Üniversitesi, AB Enstitüsü, 2014: <http://akademikperspektif.com/2014/02/20/guney-avrupa-sosyal-devlet-modeli/>, (21.01.2017).

4. RESMİ GAZETE

Tabloda belirtilen ilgili tarihli Resmi Gazete'den yararlanılmıştır:

02.06.1959	14.12.2012
28.11.1983	08.06.2011
23.12.1983	18.01.2013
27.01.1995	09.02.2013
14.10.1985	11.04.2013
27.01.1998	19.02.2014
07.01.1999	19.02.2014
03.02.2001	12.06.2014
18.09.2002	24.01.2015
30.07.2006	03.03.2015
24.12.2006	25.03.2015
15.03.2009	30.04.2015
03.09.2010	17.03.2016

5. DİĞER KAYNAKLAR

- KALAYCIOĞLU Erdinç, *Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Sosyal Adalet Savunuculuğu Yetkinlikleri İle Eşcinsellere Yönelik Tutumları Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2016.
- KARA Bülent, *Sosyal Haklar ve Özel Olarak Korunması Gereken Kişiler*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi-Kamu Yönetimi Bölümü, 2008.
- KARA Dilek, Elvan AYDEMİR, *Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet*, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Sosyal Araştırmalar Merkezi, USAK Rapor No: 12-01, 1.b., Ankara: USAK Yayınları, 2012.
- KOÇER Özment Şeniz, *Almanya Federal Cumhuriyeti Sosyal Güvenlik Sistemi ve Sistem İçerisinde Sosyal Sigorta Uygulamaları* (Uzmanlık Tezi), Ankara, 2014.
- KUÇURADI İonnna, *Sosyal Hizmetlerde Etik Eğitimi*, Maltepe Üniversitesi, 23-27 Ocak, İstanbul, 2017.
- ÖZELÇİ Yılmaz Serap, *Eleştirel Düşünme Tutumunu Etkileyen Faktörler: Sınıf Öğretmeni Adayları Üzerine Bir Çalışma*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

- TAŞĞIN Şahin Neşe, *Refah Devleti ve İnsan Hakları Açısından Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2010.

EKLER

Ek 1

1	2	3	4	5	6	7
Kesinlikle doğru değil	Doğru Değil	Kısmen doğru değil	Kararsızım	Kısmen doğru	Doğru	Kesinlikle doğru
						Katılma Derecesi
1-Sosyal adalet konuları ile ilgili ortak kaygıları olan toplum grupları ile iletişim ağı kurarım.						
2-Müracaatçılarla birlikte, onların refahına engel olan durumları ortadan kaldırmak için eylem planları geliştiririm						
3-Müracaatçıların ihtiyaçları için yasa yapıcılarla (bürokratlar, milletvekilleri) iletişim kurarım.						
4.Karşıma çıkma olasılığı olan, farklı nüfus gruplarını ilgilendiren yasalar ve ilgili politikalar konusunda bilgim azdır						
5.Çalıştığım nüfus gruplarını etkileyen mevcut yasaları ve politikaları yakından takip ederim						
6-Müracaatçılarımı etkileyen sosyal konularla ilgili olarak yasa yapıcılarla (bürokratlar, milletvekilleri) hiç iletişim kurmadım						
7.Müracaatçı sorunlarını etkileyecek kanun tasarıları hakkındaki görüşlerimi iletmek yasa yapıcılarla (bürokratlar, milletvekilleri) iletişim kurarım						
8.Müracaatçılarımı etkileyen konular hakkında farkındalığı artırmak için yazılı materyaller hazırlarım						
9 Müracaatçılarımı, onları ilgilendiren yasaları ve politikaları araştırmaları konusunda teşvik ederim.						
10. Sosyal değişim için potansiyel müttefiklerim ile işbirliği yaparım.						
11Yasa yapıcılarla (bürokrat, milletvekili) ve/veya diğer politika yapıcılarla lobi faaliyetleri yürüten herhangi bir danışman tanımıyorum						
12. Kendi kendilerinin savunucuları olmaları için gereksinim duyacakları iletişim becerilerini geliştirmelerinde müracaatçılara yardımcı olmam						
13. Müracaatçılarımı etkileyen konularda kamu farkındalığı yaratmak için çalışırım.						
14 Marjinal grupları etkileyen hukuki ve politik eylemlerde yer alırım						
15. İçinde bulunduğum kurum ve kuruluşlarda önyargıların kaynaklarını tanımları İçin meslektaşlarıma bilgi veririm						
16 Müracaatçılar ile kurumlar arasında aracılık yapmak meslek elemanları için uygun bir rol değildir						
17. Meslek elemanlarının müracaatçılara merkezi ve yerel yönetimlere ulaşmak ve diğer bürokratik yolların aramaları konusunda yol göstermeleri uygun değildir.						

18. Sorunların müracaatçılar üzerindeki etkilerini anlayabilmek için onları sistem yaklaşımından ele almaya çalışırım	
19. Genel olarak, çalıştığım işle toplum arasındaki etkileşimin sonuçları ile ilgili geri bildirim almak isterim	
20 Müracaatçılarının refahına engel olan faktörleri ortadan kaldırmak için eylem planları yürütürüm	
21. Çalıştığım toplum içinde güvenilir kişi ve kuruluşlarla ilişki kurarım	
22 Sosyal adalet ile ilgili kamu politikalarını etkileyebilmek için meslek örgütleri ile çalışırım	
28. Müracaatçılardan onlar adına yaptığım çalışmaların etkileri ile ilgili geri bildirim isterim.	
29. Halkı bilgilendirme/farkındalık yaratma çalışmalarımın etkisini değerlendiririm.	
30. Müracaatçılarının kendi kendilerini savunma çabalarını desteklerim.	
31. Toplum gruplarının amaçlarını anlayabilmek için etkili dinleme becerilerini kullanırım.	
32. Müracaatçılar üzerindeki çoklu baskıların etkilerini anlarım.	
33 Müracaatçıları sosyal sorunlardan etkilenen bireyler olarak algılamak için çaba gösteririm	
34. Toplum/örgüt grupları ile çalışırken, sorunların gelişim süreci hakkında bilgi toplarım.	
35 Müracaatçıların kaygılarının, baskıya yönelik bir tepki olarak ortaya çıkıp çıkmadığını değerlendiririm	
36 Müracaatçıları olumsuz yönde etkileyen mevcut yasa ve yönetmelikleri değiştirmek için çalışırım	
37 Çalıştığım kurumlara sosyal değişim ihtiyacını gösterebilmek için veri toplarım	
38 Sosyal ve politik savunuculuk yolu ile daha iyi çözülebilecek sorunları ayırt edemeyeceğime inanıyorum	
39 Bir danışman olarak becerilerimi toplum grupları ile çalışmaya uyarlayamam.	
40 Toplumla etkileşimimin etkilerim değerlendiririm	
41 Başkalarının savunuculuk çabalarımla ilgili değerlendirmeleri konusunda geri bildirim almak için kendimi hazır hissetmiyorum.	
42. Müracaatçılarının refahlarının önündeki engelleri ortadan kaldırmak için potansiyel müttefikler belirlerim	
43. Farklı kesimlerden gelen müracaatçılara yönelik müdahalelerim onların farklılaşan kimliklerini güçlendirmeyi içermemektedir.	

Ek 2

İNSAN HAKLARI GÖRÜŞME FORMU

Bu anket Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığında görev yapan Sosyal Hizmet Uzmanı, Psikolog, Çocuk Gelişim Uzmanı, Sosyolog ve Öğretmenlere uygulamak üzere çalışmaya ön bilgi amaçlı hazırlanmıştır. Soruları doğru cevaplamanız çalışmanın amacına ulaşmasını sağlayacaktır. İsminizi yazmayınız. Katkılarınızdan dolayı teşekkürler.

1-Yaşınız

2-Cinsiyetiniz

Kadın () Erkek ()

3-Eğitim Durumunuz

İlkokul () Lise () Lisans () Lisansüstü ()

4- Mesleğiniz

Sosyal Hizmet uzmanı() Psikolog () sosyolog() Öğretmen ()

Çocuk Gelişim Uzmanı ()

5-Sizce “Hak” nedir?

.....
.....
.....

6-Sizce “İnsan Hakları” nedir?

.....
.....
.....

7-Eğitim sürecinizin herhangi bir diliminde(lisans, lisansüstü) insan hakları ile ilgili bir ders aldınız mı?

.....
.....
.....

8-Eğitim sürecinizin herhangi bir diliminde(lisans, lisansüstü) çocuk hakları ile ilgili bir ders aldınız mı?

.....
.....
.....

9-İnsan Hakları Sözleşmelerinden bildiğiniz var mı, nelerdir?

.....
.....
.....

10-İnsan Hakları Sözleşmeleri sizce neyi korumayı hedeflemektedir?

.....
.....
.....

11-Çocuk Hakları Sözleşmesinde belirlenen çocuk hakları konusunda bilginiz var mı?

Evet () Hayır ()

12-Hizmet verdiğiniz kesimin insan Hakkılarını desteklediğiniz durumlar olduğunu düşünüyor musunuz?

Evet () Hayır ()

13-Hizmet verdiğiniz kesimin insan Hakkılarını ihlal ettiğiniz durumlar olduğunu düşünüyor musunuz?

Evet () Hayır ()

14-Hizmet verdiğiniz kesim ile ilgili kararlar alınırken onların görüşlerini dikkate alırmısınız?

Evet () Hayır ()

15-Türkiye’de insan haklarını koruma amacı ile çalışan kurum ve kuruluşlardan bildiklerinizi yazınız.

.....
.....
.....

Ek 3

ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI BELGELERİ

A. TEMEL BELGELER

1. Birleşmiş Milletler Tüzüğü (26 Haziran 1945).
2. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (10 Aralık 1948) .

B. TEMEL SÖZLEŞMELER

1. Irkçılığa Dayalı Her Türlü Ayırıcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi (21 Aralık 1965).
2. Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (16 Aralık 1966).
3. Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeye Ek Seçmeli Protokol (16 Aralık 1966).
4. Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeye Ek Ölüm Cezasının Kaldırılması Amaçlı Seçmeli Protokol (15 Aralık 1989).
5. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (16 Aralık 1966).
6. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmeye Ek Seçmeli Protokol (10 Aralık 2008).
7. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayırıcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (18 Aralık 1979).
- 8- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayırıcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesine Ek Seçmeli Protokol (10 Aralık 1999).
9. İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Aşağılayıcı Muamele ve Cezaya Karşı Sözleşme (10 Aralık 1984).
10. İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Aşağılayıcı Muamele ve Cezaya Karşı Sözleşmeye Ek Seçmeli Protokol (18 Aralık 2002).
11. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (20 Kasım 1989).
12. Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olması Konusundaki Seçmeli Protokol (25 Mayıs 2000).

13. Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili Seçmeli Protokol (25 Mayıs 2000).
14. Bütün Göçmen İşçilerin ve Aile Üyelerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşmesi (18 Aralık 1990).
15. Bütün Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme (20 Aralık 2006) TR / ENG.
16. Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşme (13 Aralık 2006) .
17. Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşmeye Ek Seçmeli Protokol (12 Aralık 2006).

Ek 4

İNSAN HAKLARI İLE İLGİLİ ULUSAL VE ULUSLARARASI KURULUŞLAR

A. İNSAN HAKLARI İLE İLGİLİ ULUSAL KURULUŞLAR

1. TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu
2. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı
3. Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü
4. İçişleri Bakanlığı
 - 4.1. İçişleri Bakanlığı İnsan Hakları ve Uluslararası Kuruluşlar Dairesi
 - 4.2. Jandarma Genel Komutanlığı İnsan Hakları Şube Müdürlüğü
 - 4.3. Emniyet Genel Müdürlüğü İnsan Hakları Şube Müdürlüğü

B. İNSAN HAKLARI İLE İLGİLİ ULUSALARASI KURULUŞLAR

1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
2. Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi
3. Avrupa Konseyi
4. Birleşmiş Milletler

ÖZGEÇMİŞ

Adı-Soyadı: Bircan REÇBER

Doğum Yeri ve Yılı: Bursa-1971

Bildiği Yabancı Diller: Fransızca (iyi), İngilizce (orta)

Eğitim Durumu:

Lise: Sivas Cumhuriyet Lisesi 1985-1988

Üniversite: Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Sosyal Hizmet Bölümü 1989-1993

Yüksek Lisans: Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Psikolojik Danışma ve

Rehberlik Anabilim Dalı 2002-2004

Doktora: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri

İlişkileri Anabilim Dalı 2013-2018

Çalıştığı Kurumlar:

1. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) 1998-2002

2. Uludağ Üniversitesi Sağlık Kültür ve Spor Dairesi 2002 Şube Müdürü

Üyesi Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar:-----

Yayımlar:

1. “Kadına Yönelik Şiddetin Dünü, Bugünü, Yarını: Kestirim Tabanlı Bir Araştırma” (Serpil AYTAÇ, Fatma Sert ETEMAN, Gülşen Çetin AYDIN ve Hayrettin Kemal SEZEN ile birlikte), Sosyoloji Konferansları No: 54, 2016-2, ss. 275-297;

2. “Okulöncesi Eğitim Alan 0-6 Yaş Grubu Çocukların Velilerinin Aşırı Koruyucu Tutum ve Davranışları İle Çocuk Hakları Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi”, Türkiye’de Çocuğun Refahı ve Korunması Kapsayıcı Bir Yaklaşım Arayışı Konferansı Bildiri Kitabı, 28-30 Kasım 2013, Kocaeli (Neşe Daşğın ile birlikte), Ankara, 2014, ss. 208-218;

3. “Evaluation of the Relationship Between Overprotective and Child Centered Parenting Attitudes and Convention on the Rights of the Child”, 3rd ENSACT Joint European 16-19 April 2013, İstanbul (Neşe Daşğın ile birlikte-Bildiri özeti yayımlanmıştır).

4.“Bir Özsaygı Geliştirme Programının Yetiştirme Yurdunda Yaşayan Ergenlerin Özsaygı Düzeyleri Üzerinde Etkililiği”, Toplum ve Sosyal Hizmet, Cilt 22, Sayı 1, Nisan 2011, ss. 115-132.

Katıldığı Proje ve Toplantılar:

Diğer:

İletişim (e-posta): recber@uludag.edu.tr

Tarih-İmza

Adı-Soyadı

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Bircan REÇBER
Tez Adı	İnsan Hakları ve Sosyal Adalet Açısından Devletin Çocuklara ve Kadınlara Yönelik Sunduğu Hizmetler: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çalışanları Örneği
Enstitü	Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Tez Türü	Doktora
Tez Danışman(lar)ı	Prof. Dr. Serpil AYTAÇ
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni	☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☒ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama izni	☐ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin Veriyorum

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 18.04.2018

İmza :